

Keyifli Okumalar Dileriz

Binlerce kategoride milyonlarca PDF e-kitap, ders kitapları, dergiler ve romanlara platformumuz üzerinden ücretsiz ulaşabilirsiniz.

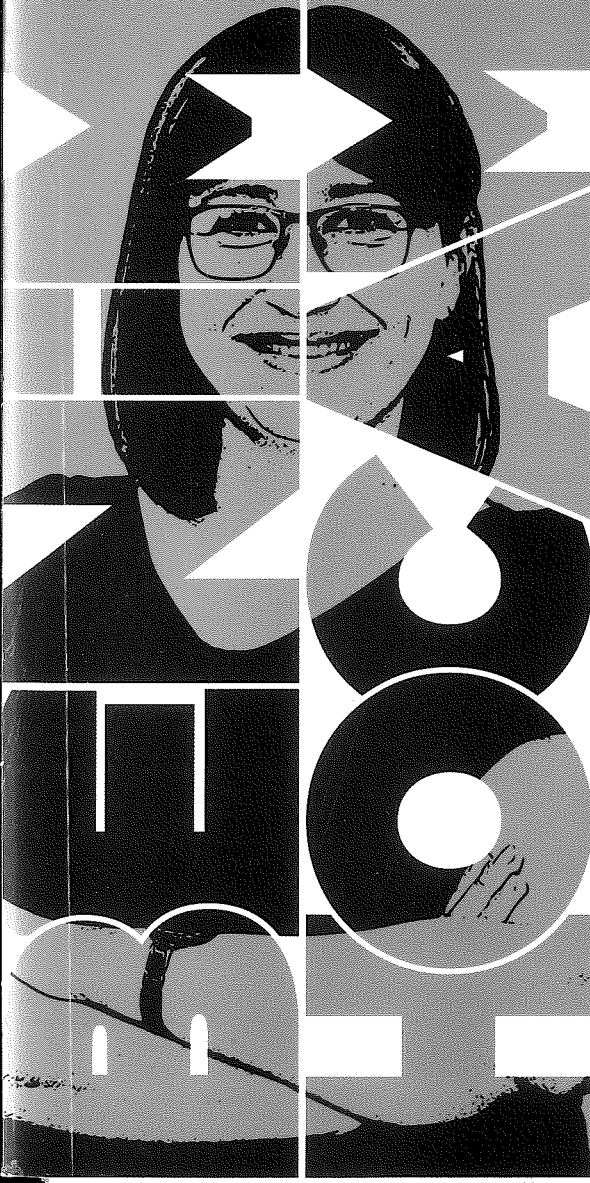
RESMİ WEB SİTEMİZ

<https://rantey.org>

Yedek ve Duyuru Kanallarımız

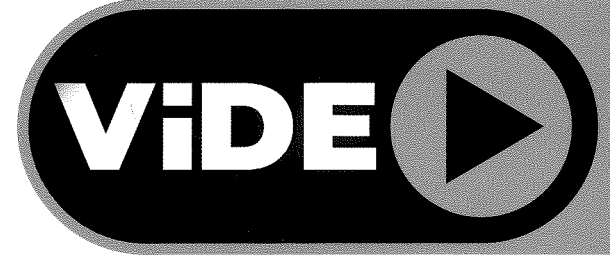
Sitemize erişim engeli gelmesi veya adres değişikliği durumunda aşağıdaki kanallardan güncel giriş adresine erişebilirsiniz:

- Telegram: <https://t.me/birkitapbir>
- WhatsApp Kanalımız : <https://whatsapp.com/channel/0029VbDHv8uE50Us4lvMoc0Y>

KPSS2023

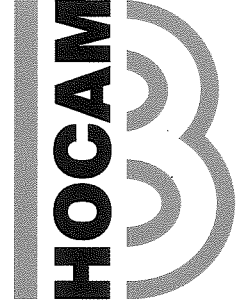
TÜRKÇE

DERSNOTLARI

Senin Hocan
YELDA ÜNAL

1. SÖZCÜKTE YAPI	7
2. SÖZCÜK TÜRLERİ.....	42
3. SÖZ DİZİMİ	121
4. SES BİLGİSİ	152
5. YAZIM KURALLARI	173
6. NOKTALAMA İŞARETLERİ	208
7. SÖZCÜKTE ANLAM.....	231
8. CÜMLEDE ANLAM.....	254
9. ANLATIM BİÇİMLERİ.....	288
10. PARAGRAF	304
11. ANLATIM BOZUKLUĞU	337

KPSS 2022 TÜRKÇE

DİL BİLGİSİ 7-8 SORU			ANLAM BİLGİSİ 18-19 SORU			SÖZEL MANTIK 4 SORU
BİÇİM BİLGİSİ	SÖZ DİZİMİ	SES BİLGİSİ	SÖZCÜK	CÜMLE	PARAGRAF	
SÖZCÜKTE YAPI	SÖZCÜK GRUPLARI	SES OLAYLARI	SÖZCÜKLERİN ANLAM ÖZELLİKLERİ	CÜMLELERİN ANLAM ÖZELLİKLERİ	PARAGRAFTA ANLATIM BİÇİMLERİ	
SÖZCÜK TÜRLERİ	CÜMLENİN ÖGELERİ	YAZIM KURALLARI	SÖZCÜKLER ARASI ANLAM İLİŞKİLERİ	CÜMLELER ARASI ANLAM İLİŞKİLERİ	PARAGRAFTA KONU-BAŞLIK	
			SÖZCÜKLERDE ANLAM OLAYLARI	CÜMLELERDE ANLATIM ÖZELLİKLERİ	PARAGRAFTA ANA DÜŞÜNCE	
			SÖZ GRUPLARI	CÜMLE BİRLEŞTİRME	PARAGRAFTA YARDIMCI DÜŞÜNCE	
				KESİN YARGI	PARAGRAFI İKİYE BÖLME	
				CÜMLE OLUŞTURMA	PARAGRAFTA ANLAM AKIŞI BOZAN CÜMLE	
				CÜMLE TAMAMLAMA	PARAGRAF OLUŞTURMA	
					PARAGRAFTA YER DEĞİŞTİRİLMESİ GEREKEN CÜMLE	
					PARAGRAFA CÜMLE EKLEME	
					PARAGRAFA BAĞLI ÇOKLU SORULAR	

	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022
SÖZCÜKTE YAPI	0	1	1	1	2	1	1	2	1	2	0
SÖZCÜK TÜRLERİ	4	0	1	1	0	2	1	1	1	1	2
SÖZCÜK GRUPLARI	0	1	1	0	1	1	1	0	1	0	1
CÜMLENİN ÖGELERİ	1	1	1	1	0	1	1	1	1	1	1
CÜMLE TÜRLERİ	1	0	1	1	0	0	0	0	0	0	0
SES OLAYLARI	0	1	0	1	1	1	1	1	1	1	1
YAZIM KURALLARI	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1
NOKTALAMA İŞARETLERİNİN KULLANIMI	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1
SÖZCÜKTE ANLAM	1	1	2	2	2	1	3	3	2	2	1
CÜMLEDE ANLAM	4	3	2	2	2	3	1	1	2	2	3
PARAGRAF	15	17	14	14	15	14	15	15	15	15	15
ANLATIM BOZUKLUĞU	2	0	1	1	1	0	0	0	0	0	0
SÖZEL MANTIK	0	3	4	4	4	4	4	4	4	4	4

DİL BİLGİSİ (7-8 SORU)				
BİÇİM BİLGİSİ (SÖZCÜK)		SÖZ DİZİMİ (CÜMLE)		
1. SÖZCÜKTE YAPI (1 - 13. VİDEOLAR)	2. SÖZCÜK TÜRLERİ (14 - 37. VİDEOLAR)	3. SÖZCÜK GRUPLARI (38. VİDEO)	4. CÜMLENİN ÖGELERİ (39 - 44. VİDEOLAR)	5. CÜMLE TÜRLERİ (45 - 46. VİDEOLAR)
A. KÖK	A. İSİM (AD)	A. TAMLAMALAR	A. TEMEL ÖGELER	A. YÜKLEMİN YERİNE GÖRE CÜMLELE
B. KÖKÜN TÜRÜ	B. ZAMİR (ADIL)	B. EYLEMSİ GRUPLARI	1. YÜKLEM	
C. EK ÇEŞİTLERİ	C. SIFAT (ÖN AD)	C. EDAT GRUBU	2. ÖZNE	B. YÜKLEMİN TÜRÜNE GÖRE CÜMLELE
D. GÖVDE	D. ZARF (BELİRTEÇ)	D. BAĞLAMA GRUBU	B. TAMAMLAYICI ÖGELER	
E. SÖZCÜĞÜN YAPISI	E. EDAT (İLGEÇ)	E. ÜNLEM GRUBU	3. NESNE	C. ANLAMIN GÖRE CÜMLELE
	F. BAĞLAÇ	F. UNVAN GRUBU	4. DOLAYLI TUMLEÇ	
	G. ÜNLEM	G. SAYI GRUBU	5. ZARF TUMLEÇİ	D. YAPISINA GÖRE CÜMLELE
	H. EYLEM (FİİL)	H. KISALTMA GRUPLARI	6. EDAT TUMLEÇİ	
	1. ZAMAN		C. CÜMLE DIŞI ÖGELER	
	2. YAPI			
	3. ÇATI			
SES OLAYLARI ÜNLÜ VE ÜNSÜZ OLAYLARI (47 - 51. VİDEOLAR)		YAZIM KURALLARI (52 - 62. VİDEOLAR)	NOKTALAMA İŞARETLERİNİN KULLANIMI (63 - 68. VİDEOLAR)	

A. BİÇİM BİLGİSİ

I. SÖZCÜKTE YAPI

II. SÖZCÜK TÜRLERİ

Eklerin ve dil bilgisi öğelerinin hangi işlev için kullanıldığını belirlemede “bağlam” en önemli ölçüdür.

- Mülakata onar kişi katıldı. (cümlesinde “onar” sözcüğünün kökü “on” sayı sözcüğüdür.)
- Lütfen, çatıyı onar. (cümlesinde “onar” sözcüğünün kökü “daha iyi bir duruma girmek” anlamındaki “onmak” filidir.)
- O hâlde bir sözcüğün; köküne, türüne, yapısına ve anlam değerine karar verirken cümleyi okumalıyız.

I. SÖZCÜKTE YAPI

Yapı, bütünün bir araya getirilişinde uyulan sistemdir. Türkçemiz, yapı bakımından sondan eklemeli bir dildir. Yani Türkçe; sözcük köklerini sabit tutup birbirinden farklı görevleri bulunan yapım ve çekim eklerini, değişmeyen sabit köklere ekleyen dillerdendir.

DİLİMİZDEKİ BÜTÜN DEĞİŞME KÖK VE EK BİRLEŞMESİNE DAYANIR.

Bu nedenle Türkçede herhangi bir sözcüğün yapısını inceleyebilmek için şu iki kavramın anlaşılması gerekir: kök ve ek.

KÖK

Sözcüğün cümlede anlam kazandığı göz önünde bulundurulursa bir sözcüğün kökünü dahi belirlerken önce cümle, sonra sözcük, en son kökü bulunmalıdır.

1. Kök, ----- .

2. ----- .

Büyük ünlü uyumuna aykırı olabilen ekler

-ki	baştaki
-gil	halamgil
-ken	alırken
-mtırak	yeşilimtırak
-yor	geliyor
-taş	meslektaş
-leyin	sabahleyin

3. Türkçede yeni kök yapılamaz ve köke gelen ek, kök ünlüsünü değiştirmez.

Örneğin: göz-cü, yap-ı, tut-ku, gör-gü-süz, çalış-kan, üt-ü-le- ...

İstisna: ----- .

KÖKLERİ VE KÖK TÜRLERİ HAKKINDA KONUŞACAĞIMIZ SÖZCÜKLER

Sözcük	Kökü	Sözcük	Kökü	Sözcük	Kökü
inceltici		çoğaltması		gerginliği	
işitsel		uykucu		birikinti	
korkusuz		şaşırtmaca		sürecini	
dürtükle-		oluşumu		varlığını	
cızırtı		kovalamaca		tükenmek	
horulda-		çalışkanlık		toplum	
duyuru		karamsar		bekçi	
benimsedi		avcılık		kuşam	
doğadan		aşamasını		besle-	
başlamış		yemlemiş		oynadık	

8

3

BENİM HOCAM UYARIYOR!

Sözcükte yapı konusu, ses olayları ile yakından ilişkilidir. Bu nedenle bir sözcüğün kökünü bulurken sözcükte görülen ses olayına dikkat ediniz.

Çünkü sözcükler çekime girdiklerinde;

- son hecelerindeki ünlü düşebilir (ünlü düşmesi),
- kökün son ünsüzü (k) düşebilir (ünsüz düşmesi),
- son sesi p, ç, t, k seslerinden biri ise sırasıyla b, c, d, g/ğ seslerinden birine dönüşmüş olabilir (ünsüz yumuşaması),
- son ünlüsü "a, e" olan bazı sözcükler "y"nin daraltıcı etkisiyle "ı, i, u, ü" seslerinden birine dönüşebilir (ünlü daralması).

SÖZCÜĞÜN KÖKÜ	SÖZCÜĞÜN ÇEKİMLİ HÂLİ	SÖZCÜĞÜN ÇEKİMLENDİĞİNDE UĞRADIĞI SES OLAYI
aç	acıkmak	Ünsüz yumuşaması / ünsüz değişimi
at (mak)	adımlarını	Ünsüz yumuşaması / ünsüz değişimi
uç	ucunda	Ünsüz yumuşaması / ünsüz değişimi
git(mek)	giderek	Ünsüz yumuşaması / ünsüz değişimi
geç	gece	Ünsüz yumuşaması / ünsüz değişimi
de (mek)	diye	Ünlü daralması
çevir (mek)	çevresini	Ünlü düşmesi
kavuş (mak)	kavşakta	Ünlü düşmesi
beniz	benzetmişsiniz	Ünlü düşmesi
yalın	yalnızlaştı	Ünlü düşmesi
uyu (mak)	uykusunda	Ünlü düşmesi
ayır (mak)	ayrıntıları	Ünlü düşmesi
oğul	oğlan	Ünlü düşmesi
buyur (mak)	buyruk	Ünlü düşmesi
sızı	sızladı	Ünlü düşmesi
besi	besledik	Ünlü düşmesi
sarı	sararmışlardı	Ünlü düşmesi
diri	dirlik	Ünlü düşmesi
yumurta	yumurtladı	Ünlü düşmesi
küçük	küçücükmiş	Ünsüz düşmesi
alçak	alçalması	Ünsüz düşmesi

Benim Hocam

KÖKÜN TÜRÜ

Türkçede sözcükler tek başına anlamlı ise “anlamlı”, tek başına anlamlı değilse “görevli” olmak üzere ikiye ayrılır. Örneğin “ev, yaz, yaz(mak), güzel, iyi, doğru, sen, biz” sözcükleri anlamlı, “gibi, kadar, çünkü, oysa, ile, ve, vah, tüh” sözcükleri görevli sözcüklerdendir. Anlamlı sözcükler de hareket bildiriyorsa fiil soylu, hareket bildirmiyorsa isim soylu olmak üzere de kendi içinde ikiye ayrılır.

TÜRKÇEDE SÖZCÜKLER

ANLAMLIL SÖZCÜKLER

GÖREVLİ SÖZCÜKLER

HAREKET
BİLDİREN
SÖZCÜKLERHAREKET
BİLDİRMEYEN
SÖZCÜKLERFİİL SOYLU
SÖZCÜKLERİSİM SOYLU
SÖZCÜKLER

Kök, sözcüğün bütünüyle anlamlı en küçük birimi olduğuna göre “anlamlı sözcükler”dendir. Bu durumda kökün hareket bildirip bildirmediğine bakılır. Eğer bir iş, oluş, durum/tasvir bildiriyorsa fiil köküdür, bir varlığı kar-şılıyor ve hareket bildirmiyorsa isim köküdür. Yani sözcüğün köküne “-mak, -mek” getirildiğinde ifade anlamlı oluyorsa kökün türü fiil/eylem, anlamlı ol-muyorsa kökün türü isimdir.

SORU TİPİ

...altı çizili sözcüklerden hangisinin kökü, tür bakımından ötekilerden farklıdır?

KÖK TÜRÜ SORULDUĞUNDA

1. Altı çizili sözcüğün cümlede kazandığı anlama bak.
2. Sözcüğün tamamı ile bulduğun kök arasındaki anlam bağına bak!
3. Bulduğun kök ile ekler arasında büyük ünlü uyumu olup olmadığını kontrol et! (İstisna ekleri önemseme!)
4. Kökün isim mi, fiil mi olduğunu belirle!

Sözcük	Kökünün Türü	Sözcük	Kökünün Türü	Sözcük	Kökünün Türü
inceltici		çoğalmas		gerginliği	
işitsel		uykucu		birikinti	
korkusuz		şaşırtmaca		sürecini	
dürtükle-		oluşumu		varlığını	
cızırtı		koalamaca		tükenmek	
horulda-		alışkanlık		toplum	
duyuru		karamsar		bekçi	
benimsedi		avcılık		kuşam	
doğadan		aşamasını		besle-	
başlamış		yemlemiş		oynadık	

BENİM HOCAM UYARIYORI!

Yansıma sözcükler, doğadaki seslerin yazıya aktarımıdır. TDK'deki tanımı ise şöyledir: Doğa seslerine benzer seslerle yapılan kelime, taklidî kelime. Hareket bildirmeyen bu sözcüklerin kökünün türü de isimdir. "Şır, güm, vız, me, miyav, hav, çat, çıt vb."

TÜRKÇE GENEL KÜLTÜR

Başka bir dilden Türkçemize geçen sözcüklerin türleri de isim kökü kabul edilir.

Batı dillerinden dilimize geçen "anahtar, adres, banka, caz, dezenfekte, dogma, ekran, ekstra, faktör, gazete, grup, gurup, ızgara, iskele, kalem, kanal, karantina, klinik, kutu, lav, liste, maç, marş, masa, not, organ, oto, paragraf, risk, roman, salça, spor, şık(modaya uygun), teknik, virüs, vize vb." sözcükleri ile Doğu dillerinden dilimize geçen "akıl, asıl, bahis, can, cennet, cisim, dakika, saat, devir, emir, ehil, sır, sevdâ, tıp, hak, ret, şükür, kabul, kayıp, zan, fetih, kayıt, his, şık, zıt vb." sözcüklerinin kökleri isimdir.

ORTAK KÖK (KÖKTEŞ) VE SESTEŞ KÖK

BENİM HOCAM UYARIYORI!

Bazı sözcüklerin ek ve kök arasındaki anlam bağı zayıflamış olabilir, böyle bir sözcüğün kökünü bulmakta zorlanırsanız aynı sözcüğün başka hâllerini düşünün.

tükenmek	Ortak olan köktür:	bekçi	Ortak olan köktür:	oyunmak	Ortak olan köktür:
tüke ^t mek	-----	bek ^{le} mek	-----	oyun ^{cu}	-----
				oyun ^{cak}	
Toplum	Ortak olan köktür:	Kuşam	Ortak olan köktür:	Besi	Ortak olan köktür:
Top ^{tan}	-----	Kuşan ^{mak}	-----	Bes ^{lemek}	-----
Top ^{lam}		Kuşat ^{mak}		Bes ^{ili}	

ÖRNEK SORU

Meyve ve sebzelerin iç kısımları oksijen ve ışıktan korunuyor ancak kesildiklerinde oksijen ve ışığa maruz kalmasıyla vitamin ve mineral

I

II

III

içerikleri de azalmaya başlıyor.

IV

V

Bu cümlede altı çizili sözcüklerden hangisinin kökü, sesteş kök özelliğine sahiptir?

A) I

B) II

C) III

D) IV

E) V

Yanıt: D

ÖRNEK SORU

Geniş bir kazı çalışmasının yapıldığı Çayönü, yerleşik avcı -

I

toplayıcılıktan tarım yapan ve hayvan yetiştiren bir topluma

II

III

geçiş kesintisiz bir silsile olarak vermektedir.

IV

V

Bu cümlede altı çizili sözcüklerden hangisinin kökü, sözcük türü yönünden öbürlerinden farklıdır?

A) I

B) II

C) III

D) IV

E) V

Yanıt: B

EKLER

Anlamsız ses veya ses birliklerine “ek” denir. Ekler tek başına anlamsız oldukları için görevli yapılardır.

1. Türkçede kökler anlamlı birimler, ekler görevli birimlerdir. O hâlde ekler, kelimenin yapısında yer alan, tek başına kullanılmayan görevli birimlerdir.

2. Ekler, tek bir sestten oluşabildiği gibi birden fazla sestten de oluşabilir.

Örneğin: yap-ı, yap-ır-; sık - ıl-, sık - ıştır-

3. “-yor” şimdiki zaman eki hariç eklerde “o” ve “ö” ünlüleri bulunmaz.

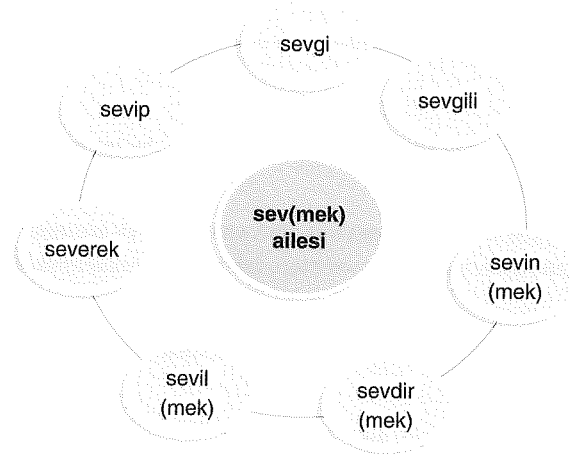
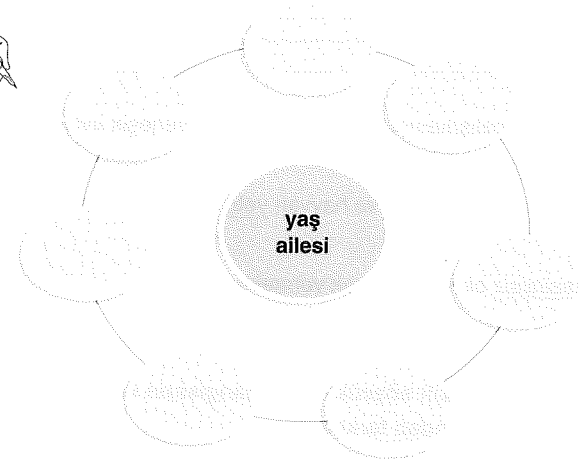
4. Türkçede tek şekil kalmış bazı ekler vardır. Tek şekilli oldukları için büyük ünlü uyumuna aykırı örnekler ortaya çıkarabilirler.

Bunlar: başta^{ki}, sabah^{leyin}, alırkenⁱ, ekşim^{tirak}, veriy^{or}, halam^{gil}, meslektaş^ı

EK ÇEŞİTLERİ

YAPIM / TÜRETME EKLERİ	ÇEKİM / İŞLETME EKLERİ
1. Sözcük yapımında kullanılan ve sürekli ilişki kuran eklerdir.	1. Sözcüklerin cümlede kullanılmasını sağlayan ve sözcükler arası geçici ilişki kuran eklerdir.
2. Eklendiği sözcüğün anlamını, yapısını, bazen de türünü değiştirir. Bu nedenle en az bir yapım eki almış sözcüğe “gövde” denir.	2. Eklendiği sözcüğün anlamını, yapısını, türünü değiştirmez.
3. Kendi türünden tüm sözcüklere gelmez, sözcük seçer.	3. Kendi türünden tüm sözcüklere gelir, sözcük seçmez.

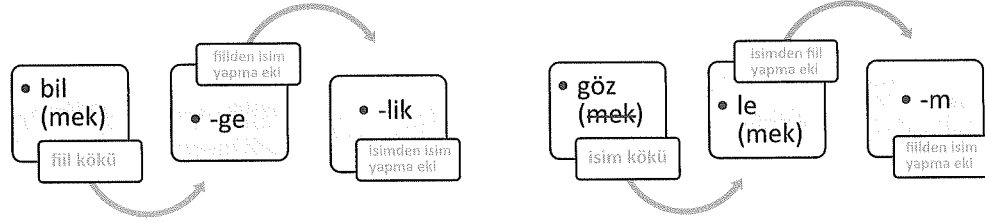
4. Türetme ekleri her zaman aynı bilgiyi vermez.	4. Çekim ekleri her durumda aynı bilgiyi verir.
5. Yapım ekleri geriye doğrudur.	5. Çekim ekleri ileriye doğrudur.
Göz- lük sözcüğünde “lük” yapım eki, eklendiği “göz” sözcüğü ile ilgilidir.	Gözlük-ü düşürdüm, cümlesinde “-ü” çekim eki, cümlenin anlamlı olması için kullanılmıştır.
6. Sözlük ögesi yapar yani sözcük ailesi kurar.	6. Sözlük ögesi yapmaz.
“Göz-lük” sözcüğü, sözlükte yer alır.	“Göz-ü” sözcüğü sözlükte yer almaz.

YAPIM / TÜRETME EKLERİNİN İŞLEVLERİ

Yapım ekleri, eklendiği isim ve fiil köklerinden yine isim ve fiiller türetir. Bu nedenle yapım eklerinin iki işlevi vardır: isim yapma ve fiil yapma.

Ekin işlevi sorulduğunda “Sözcük neydi, ne oldu?” diye bakman yeterli olacaktır. Nasıl mı? Şöyle:

İSİM YAPMA EKLERİ

1. İSİMDEN İSİM YAPIM EKLERİ
2. FİILDEN İSİM YAPIM EKLERİ

FİİL YAPMA EKLERİ

1. İSİMDEN FİİL YAPIM EKLERİ
2. FİILDEN FİİL YAPIM EKLERİ

BENİM HOCAM UYARIYOR!

YAPIM EKLERİNİ EZBERLEMİYİNİZ, YALNIZCA ÖRNEKLERİ İNCELEYİNİZ.

İSİM YAPMA EKLERİ**1. İSİMDEN İSİM YAPIM EKLERİ**

İsim kök veya gövdelerine gelerek yeni isimler türetir.

-A	komut-a
-Ak	baş-ak, yan-ak
-Al	ulus-al, yer-el
-An	er-en
-(ş)Ar	iki-şer, beş-er
-Ay	kuz-ey, gün-ey
-CA	Türk-çe, güzel-ce
-CAk	büyük(k)-cek, yavru-cak
-cAğlz	kız-cağız, yavru-cağız
-Ci	ev-ci, sav-cı
-Cık	ufa(k)-cık, kısa-cık
-DA	söz-de
-DAm	er-dem, yön-tem, gün-dem
-Dan	iç-ten, top-tan
-DAk	ışıl-dak
-DAş	yol-daş, kök-teş
-GA	öz-ge, baş-ka
-Gil	Ahmet-gil, annem-gil

-Il	hor-ul, pır-il
-Ir	cız-ır, tık-ır, hom-ur
-Ki	akşam-ki, yarın-ki
-L	tek-il, çok-ul
-lAr = gil	halamlar=halamgil
-leyin	sabah-leyin, akşam-leyin
-Il... -Il	iri-li ufak-lı
-Il	ev-li, at-lı
-Ilk	taş-lık, tuz-luk, insan-lık
-msAr	kara-msar, iyi-mser
-msI	sarı-msı, mavi-msi
-mtrak	sarı-mtrak, mavi-mtrak
-n	yaz-ın, kış-ın, ilk-in
-nCi	bir-inci, iki-nci
-rak	ufa(k)-rak (daha ufak), küçü (k)-rek (daha küçük)
-sAl	kut-sal, bölge-sel, kum-sal
-sI	çocuk-su, bulut-su
-sIz	tuz-suz, yol-suz
-(I)T	yaş-ıt, karşı-t
-tı	çatır-tı, cızır-tı
-z	üç-üz, iki-z

Eklendiği sözcüğün türünü değiştirmede için farklı isimden isim yapım ekleri üst üste gelebilir.

Ses (isim kökü) – siz (isimden isim yapım eki) – lik (isimden isim yapım eki)

2. FİLDEN İSİM YAPIM EKI

Fiil kök veya gövdelerine gelerek yeni isimler türetir.

-Anak	gör-enek, ol-anak
-(A)v	gör-ev, öde-v
-AgAn	gez-egen, ol-ağan
-Ak	uç-ak, bin-ek
-AlAk	yat-alak, çök-elek
-Am	tut-am, dön-em
-(A)mAç	dön-emeç, yırt-maç
-Amak	bas-amak, kaç-amak
-AnAk	gel-enek, öde-nek, düz-enek
-CA	düşün-ce, eğlen-ce
-DI	çık-tı, uy-du
-GA	böl-ge, bil-ge
-GAç	yüz-geç, kıs-kaç
-GAn	çekin-gen, değiş-ken
-GI	ol-gu, bit-ki, et-ki
-GUn	sus-kun, uy-gun
-GIç	dal-gıç, bil-giç
-I	yaz-ı, duyur-u, güldür-ü
-Ici	ver-ici, al-ıcı, yan-ıcı
-k	dile-k, aç-ık, alış-ık
-(I)m	bil-im, kur-um
-mAcA	bil-mece, bul-maca
-mAç/-bAç	yırt-maç, sakla(n)-baç>saklama

-mAn	öğret-men, eğit-men
-mık	kıy-mık, kus-muk
-n	ak-ın, yığ-ın, ek-in
-nç	kork-unç, sev-inç
-nti	çık-ıntı, dök-üntü
-sAl	gör-sel, eğit-sel
-si	sin-si, tüt-sü
-t	geç-it, taşı-t

NOT

Eylemsi ekleri, fiilden isim yapım ekleridir.

Aşağıdaki eklerden birini alan sözcüğün, “kalıcı bir isim” veya “geçici bir isim yani eylemsi” olup olmadığını cümledeki anlama göre çıkarırız.

GEÇİCİ İSİMLER		KALICI İSİMLER
İsim-fiil (ad eylem)		
-mA	Atanmayı ...	Dondurma, yazma, bağlama
-Iş	Yaşayışını...	Bitiş, varış, deyiş, dalış
-mAk	Atanmak...	Yemek, çakmak, ekmek

Sıfat-fiil (ortaç)

-An	Atan-an kişi	Düzen, bakan, kapan
-Asl	Gezil-esi yer	Olası, veresi(ye)
-mAz	Yürün-mez yollar	Yaramaz, tükenmez
-Ar	Çık-ar yol	Yazar, çizer, gelir, gider
-Dik	Beklenme-dik olay	Tanı-dık, bil-dik
-AcAk	Sevil-ecek (adam)	Çekecek, içecek, silecek, alacak, verecek
-mİş	Kanlan-mış gözler	Dolmuş, ermiş

Zarf-fiil (ulaç, bağ fiil)

-A	diye, güle güle
-ken	git-er-ken
-AlI	git-eli
-Asiye	öl-esiye
-mAdAn	git-meden
-maksızın	düşün-meksizin
-Diğİnda	git-tiğİnde
-IncA	git-ince
-İp	git-ip
-Arak	git-erek
-DıkçA	git-tikçe

FİİL YAPMA EKLERİ

1. İSİMDEN FİİL YAPIM EKLERİ

İsim kök veya gövdelerine gelerek yeni fiiller türetir.

-A-	Kan-a-, oy(u)n-a-, ben(i)z-e-
-Al-	az-al-, çok-al-
-Ar-	kız-ar-, mor-ar-, sarı-ar-, kara-ar-
-DA-	şırı-da-, parıl-da-
-k-	geç-ik-, aç-ık-
-kır-	fış-kır-, püs-kür-
-I-	kısa-l-, küçü(k)-l-
-la-	giz-le-, yol-la-, gür-le-
-lan-	ev-len-, kurt-lan-
-laş-	başka-laş-, dert-leş-
-msA-	az-ımsa-, küçü(k)-mse-
-sA-	su-sa-, önem-se-

NOT

İsimden fiil yapım eklerinden olan "ar" eki, renk adlarından fiiller üretir.

2. FİLDEN FİİL YAPIM EKLERİ

FİİL kök veya gövdelerine gelerek yeni fiiller türetir.

Çatı ekleri, fiilden fiil yapım ekleridir.

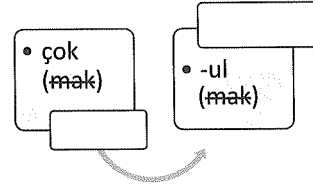
-Ir-	iç-ir-, kaç-ır-, bat-ır-
-(A)r-	çık-ar-, git-er-, kop-ar-
-Dir-	bil-dir-, sap-tır-, yıl-dır-
-t-	ak-ıt-, üşü-t-, soğu-t-
-I-	aç-ıl-, kap-ıl-, gör-ül-
-n-	boya-n-, tara-n-, yıka-n-
-k-	ay-ık-, gör-ük-
-Ş-	gör-üş-, döv-üş-, at-ış-
-ala-	eş-ele-, ov-ala-, kov-ala-
-İştir-	serp-iştir-, ov-uştur-, koş-uştur-
-kla-	say-ıkla-, sür-ükle-, uyu-kla-
-A-	tık-a-
-I-	kaz-ı-, sür-ü-

ÇOK İŞLEVİLİ YAPIM EKLERİ

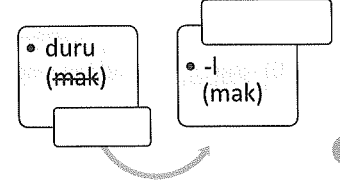
Türkçede bazı ekler, birden çok işlevde karşımıza çıkar. **Yapım ekinin işlevi sorulduğunda bakmamız gereken "Sözcük neydi, ne oldu?" idi.**

// eki, aşağıdaki örneklerde dört işlevde karşımıza çıkmaktadır:

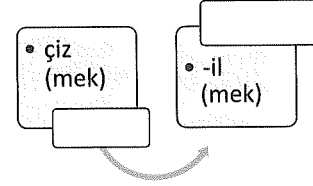
çoğul:

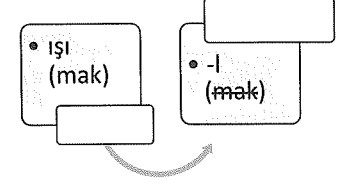
duruldu:

çizildi:

ışıl:

ÖRNEK SORU

Aşağıdaki cümlelerin hangisinde altı çizili sözcük "Göz yaşarması erişkinlerde göz yaşı kanalının tıkanıklığıyla ilgili olabilir." cümlesindeki "yaşarması" sözcüğünde bulunan "-ar" ekiyle aynı işlevdedir?

- A) İçeriye beşer kişi alınması gerektiğini söyledi.
 B) Yazarın bu son kitabında betimlemeler ağırlıkta.
 C) Salonun önünde toplanan herkesi çıkardı.
 D) Her sabah uyandığında aynı işleri yapardı.
 E) Sararan yaprakları yine toprağa gömerdi.

Yanıt: E

18

EKLERİN EKLENME SIRASI

Bir sözcüğe hem yapım hem çekim eki gelirse öncelik -istisna durumlar hariç- yapım ekinindir.

EKLENME SIRASI		
KÖK	YAPIM / TÜRETME EKLERİ	ÇEKİM / İŞLETME EKLERİ
su	-suz	-um
su	-suz-luk	-um
su	-la-	-dı-k
su	-la-n-dır-	-ıyor-sun
bil	-gi	ler
bil	-giç-lik	in
bil	-dir-	-ecek-iz
bil	-in-mez-lik	-i

EKLENME SIRASININ İSTİSNALARI

KÖK	ÇEKİM / İŞLETME EKLERİ	YAPIM / TÜRETME EKLERİ
anne	-m	-siz
hala	-m	-gil/lar
on	-da	-lık
okul	-da	-ki
yap	-ar	-ken
boy	-un	-ca

ÖRNEK SORU

Türkçede bir sözcük çekimlendiğinde önce yapım eki, sonra çekim eki gelir.

Aşağıdaki cümlelerin hangisinde bu duruma aykırı bir sözcük kullanılmıştır?

- A) Biraz öncekiler bana tımarhanede gördüğüm delileri hatırlattı.
 B) Küçük parmağım büyüklüğünde buz parçacıkları sarkıyordu.
 C) Eski bahçedeki ıhlamur ağacının dallarına asmıştık dileklerimiz.
 D) Bu dostluğu hazırlayan olayı ikisi de hiçbir zaman unutmadı.
 E) Sıradan insanın edimini, işlevini silerseniz erdemini bilemezsiniz.

Yanıt: C

GÖVDE

- En az bir yapım eki almış sözcüktür.

Gövde formülleri şunlardır:

İsim kökü + isimden **isim** yapım eki = **İsim gövdesi**

Fiil kökü + fiilden **isim** yapım eki = **İsim gövdesi**

İsim kökü + isimden **fiil** yapım eki = **Fiil gövdesi**

Fiil kökü + fiilden **fiil** yapım eki = **Fiil gövdesi**

- Gövdeden türemiş sözcük ise en az iki yapım eki almış sözcüktür.

ÇEKİM / İŞLETME EKLERİ

19

- Sözcüklerin cümlede kullanılmasını sağlayan ve sözcükler arası geçici ilişki kuran eklerdir.
- Eklendiği sözcüğün anlamını, yapısını, türünü değiştirmez.
- Sözlük ögesi yapmaz.
- Sözcüğü şekillendiren çekim ekleri, sözcüğün durum, sayı, kip ve kişi gibi gramer ilişkileri kurmasını sağlar.
- Tür seçer yani isim çekim ekleri, isim kök veya gövdesine; fiil çekim ekleri, fiil kök veya gövdesine gelir.

ÖRNEK SORU

Farklı tanımları olmakla birlikte çoğunlukla “olay, düşünce, duygu ve hayallerin dil aracılığıyla sözlü veya yazılı olarak biçimlendirilmesi

sanatı şeklinde tanımlanan edebiyatın kökeni Arapça “edeb” kelimesidir.

Bu cümlede altı çizili sözcüklerden hangisi gövde durumunda değildir?

- A) I B) II C) III D) IV E) V

Yanıt: D

FİİL KÖK VEYA GÖVDESİ + FİİL EKİM EKLERİ

Bir hareketin, kılışın, oluşun veya durumun hangi kipte ve kim tarafından gerçekleştirildiğini bildiren eklerdir. Bunlar:

I. ZAMAN / KİP EKLERİ

II. KİŞİ / ŞAHIS EKLERİ

III. EK FİİL / EK EYLEM

IV. SORU EKİ Mİ

I. ZAMAN / KİP EKLERİ

Fiilin/eylemin hangi zaman veya kipte gerçekleştiği bilgisini veren eklerdir.

KİP EKLERİ

Türkçede iki ana kip vardır:

A. HABER/ BİLDİRME KİPLERİ

Yapılmış, yapılmakta veya yapılacak olan işleri haber verme, bildirme niteliği taşıyan kiplerdir.

B. TASARLAMA/ DİLEK KİPLERİ

Fiilin gerçekleşmesini; tasarlanan istek, emir, şart ve gereklilik kavramları içinde veren kiplerdir.

1. ŞİMDİKİ ZAMAN

Fiilin, içinde bulunan zamanda başladığını ve sürmekte olduğunu bildiren zaman kalıbıdır.

Fiil kök veya gövdesi + yor + kişi / şahıs ekleri

Fiil kök veya gövdesi + mAktA+ kişi / şahıs ekleri

Fiil / eylem		Şimdiki zaman eki	Kişi eki
1. tekil (ben)	gel		
	gel		
2. tekil (sen)	koştur		
	koştur		
3. tekil (o)	sula		
	sula		
1. çoğul (biz)	gözden çıkart		
	gözden çıkart		
2. çoğul (siz)	vazgeç		
	vazgeç		
3. çoğul (onlar)	teşekkür et		
	teşekkür et		

2. DUYULAN / ÖĞRENİLEN / BELİRSİZ GEÇMİŞ ZAMAN

Fiilin, içinde bulunulan zamandan daha önce gerçekleştiği ancak konuşanın bunu görmediğini, bilmediğini, başkasından duyup öğrendiğini veya farkında olmadan işlediğini ve sonradan fark ettiğini ya da gördüğünü bildiren zaman kalıbıdır.

Fiil kök veya gövdesi + mIş / mUş + kişi / şahıs ekleri

Fiil / eylem	Duyulan geçmiş zaman eki	Kişi eki
1. tekil (ben)	gel	
2. tekil (sen)	koştur	
3. tekil (o)	sula	
1. çoğul (biz)	gözden çıkart	
2. çoğul (siz)	vazgeç	
3. çoğul (onlar)	teşekkür et	

3. BİLİLEN / BELİRLİ / GÖRÜLEN GEÇMİŞ ZAMAN

Fiilin, içinde bulunulan zamandan daha önceki bir zamanda bittiğini gösterir. Ya bu bitmişliğe konuşan tanık olmuştur ya da bu bitmişlik konuşanın kesin bilgisine dayanan zaman kalıbıdır.

Fiil kök veya gövdesi + DI/DU + kişi/ şahıs ekleri

Fiil kök veya gövdesi / eylem	Belirli geçmiş zaman eki	Kişi eki
1. tekil (ben)	gel	
2. tekil (sen)	koştur	
3. tekil (o)	sula	
1. çoğul (biz)	gözden çıkart	
2. çoğul (siz)	vazgeç	
3. çoğul (onlar)	teşekkür et	

4. GELECEK ZAMAN

Fiilin, gelecekteki bir zaman diliminde mutlaka gerçekleşeceğini bildiren zaman kalıbıdır.

Fiil kök veya gövdesi + AcAk + kişi / şahıs ekleri

Fiil / eylem	Geniş zaman eki	Kişi eki
1. tekil (ben)	gel	
2. tekil (sen)	koştur	
3. tekil (o)	sula	
1. çoğul (biz)	gözden çıkart	
2. çoğul (siz)	vazgeç	
3. çoğul (onlar)	teşekkür et	

5. GENİŞ ZAMAN

Fiilin, geçmişten geleceğe uzanan geniş bir zaman dilimini içine alan zaman kalıbıdır. Alışkanlık durumuna gelen, her zamanı karşılayan ve genellikle taşıyan eylemler bu kipte aktarılır. Çünkü geniş zaman, zaman üstü bir anlatımdır. Bu nedenle "genel yargılar, kanunlar, kurallar, vecizeler, atasözleri" ifadesini, geniş zaman kipinde bulur.

Fiil kök veya gövdesi + r/ ar/ ur+ kişi/ şahıs ekleri

Fiil / eylem	Geniş zaman eki	Kişi eki
1. tekil (ben)	gel	
2. tekil (sen)	koştur	
3. tekil (o)	sula	
1. çoğul (biz)	gözden çıkart	
2. çoğul (siz)	vazgeç	
3. çoğul (onlar)	teşekkür et	

B. TASARLAMA / DİLEK KİPLERİ

Henüz gerçekleşmemiş olan ama gerçekleşmesi istek, emir, şart ve gereklilik şekillerinde tasarlanan kiplerdir. Bu kipler zaman anlamı taşımaz.

1. GEREKLİLİK KİPİ

Fiilin, yapılması gereğini bildiren kiptir.

Fiil kök veya gövdesi + malı + kişi / şahıs ekleri

Fiil / eylem	Gereklilik kipi	Kişi eki
1. tekil (ben)	gel	
2. tekil (sen)	koştur	
3. tekil (o)	sula	
1. çoğul (biz)	gözden çıkart	
2. çoğul (siz)	vazgeç	
3. çoğul (onlar)	teşekkür et	

2. DİLEK / ŞART KİPİ

Şart kipi kuran -sa eki, temel cümledeki yargının gerçekleşmesini şarta bağlayan ve yalnız başına yargı bildirmeyen bir tasarlama kipidir: Elimdeki kitaba iyi çalışırsam (şart) dil bilgisi sorusu kaçırmam (temel cümle).

İstek kipi kuran -sa eki, bir istek bir dilek bildirir:

Sınavda Türkçe sorularının tamamını yapsam.

Fiil kök veya gövdesi + sA + kişi/ şahıs ekleri

Fiil / eylem	Şart kipi	Kişi eki
1. tekil (ben)	gel	
2. tekil (sen)	koştur	
3. tekil (o)	sula	
1. çoğul (biz)	gözden çıkart	
2. çoğul (siz)	vazgeç	
3. çoğul (onlar)	teşekkür et	

3. İSTEK KİPİ

Fiille istek, arzu, niyet kavramları veren bir tasarlama kipidir. Yapılan işin istendiğini veya o işe niyet edildiğini gösterir.

Fiil kök veya gövdesi + A + kişi/ şahıs ekleri

Fiil / eylem	İstek kipi	Kişi eki
1. tekil (ben)	gel	
2. tekil (sen)	koştur	
3. tekil (o)	sula	
1. çoğul (biz)	gözden çıkart	
2. çoğul (siz)	vazgeç	
3. çoğul (onlar)	teşekkür et	

4. EMİR / BUYURU KİPİ

Yapılması istenen işi kesinliğe bağlayarak emir biçiminde ifade eden bir tasarlama kipidir. Emir (buyruk), karşı tarafı harekete geçirme anlamını verdiği için 1. tekil (ben) ve 1. çoğul (biz) emir çekimi yoktur. Birinci kişilerde "istek kipi" kullanılır.

Fiil kök veya gövdesi + kip eki= kişi / şahıs ekleri

Fiil / eylem	kip eki= kişi/ şahıs ekleri
1. tekil (ben)	
2. tekil (sen)	
3. tekil (o)	
1. çoğul (biz)	
2. çoğul (siz)	
3. çoğul (onlar)	

II. KİŞİ / ŞAHIS EKLERİ

Filil/eylemin kim tarafından yapıldığı, öznenin kim olduğu bilgisini veren eklerdir.

Belirsiz geçmiş zaman, şimdiki zaman, geniş zaman, gelecek zaman, gereklilik kipi aşağıdaki kişi ekleriyle çekimlenir.

Ben	gelmiş	-im
Sen	geliyor	-sun
O	gelir	
Biz	gelecek	-iz
Siz	gelmeli	-siniz
Onlar	gelmez	-ler

Belirli geçmiş zaman ve şart kipi aşağıdaki kişi ekleriyle çekimlenir.

Ben	geldi	-m
Sen	gelse	-n
O	geldi	
Biz	gelse	-k
Siz	geldi	-niz
Onlar	gelse	-ler

DİKKAT

Ek fil ve soru eki / edatı mı, hem isim hem fiil çekimlerinde kullanılır.

İSİM ÇEKİM EKLERİ

I. ÇOKLUK EKİ

II. DURUM / HÂL EKLERİ

III. TAMLAMA EKLERİ

IV. VASITA EKİ

V. EŞİTLİK EKİ

VI. SORU EKİ Mİ

VII. EK FİİL/ EK EYLEM

İSİM KÖK VEYA GÖVDESİ + İSİM ÇEKİM EKLERİ

I. ÇOKLUK EKİ

Türkçede sayı kategorisi hem +IAr çokluk ekiyle hem de sözdizimsel araçlarla (sayı sıfatı, belirsizlik sıfatı, ikileme) yapılır:

- Evleri gördün mü?
- İki ev almış.
- Birkaç ev dolaştım.
- Ev ev gezmiş.

+IAr çokluk eki cümleye genellik, abartma, alay, saygı, aile-topluluk bildirme gibi farklı anlamlar da katar.

- Sular kesildi. (genellik)
- Elektrikler geldi. (genellik)
- Ooo! Ahmet Beyler gelmiş. (saygı)
- Akşama Ahmetler gelecek. (aile)
- Yavrum, ateşler içinde yanıyor. (abartma)
- Seni dünyalar kadar seviyorum. (abartma)

II. DURUM / HÂL EKLERİ

İsmi hâlleri ismin, diğer sözcüklerle bağlantısı sırasında ismin içinde bulunduğu durumlardır.

Hâl ekleri ismi; isimlere, edatlara ve özellikle fiillere bağlayarak birçok ilişki kurar:

	İsim	Durum/hâl eki	Fiil
İsmi, fiile bağlar:	Ankara	'ya	gidiyorum.
	Balkon	-da	oturacağız.
	Sen	-den	duydum.
İsmi, başka bir isme bağlar:	İsim	Durum/hâl eki	İsim
	can	-a	yakın
	iki	-de	bir
	göz	-den	uzak
İsmi, edata bağlar:	İsim	Durum/hâl eki	Edat
	o	-(n)a	göre
	çiçek	Ø (yalın hâl)	için
	sen	-den	başka

II. DURUM / HÂL EKLERİ

YALIN / EKSİZ
HÂL

Ø (eksiz hâl)

İsmi hâl eklerinden hiçbirini almamış durumudur yani belirtme, yönelme, bulunma ve ayrılma eklerini almamış hâlidir.

- Yaşam, doğa, tepeler, evcil, kedim, köpeğiniz ...

Yalın durum çokluk ve iyelik eklerini alabilir:

- dağ, dağlar, dağımız.

Genellikle, söz içinde bir şey yapanı ya da yapılanı gösterir.

- Taş camı kırdı.
- Cama taş attı.

Edatlarla birleşerek edat grubu oluşturur.

- Arkadaşım **çocuk** gibi davranıyor.

BELİRTME/
YÜKLEME HÂLİ/

İSMİN -İ HÂLİ

-i, -ı, -u, -ü

-yı, -yi, -yu, -yü

-nı, -ni, -nu, -nü

Cümlede, fiilin etkisi altında kalan ismin aldığı durumdur. İşi yüklenen veya cümlede belirtilen ismin durumudur.

- Melike'yi dün okulda gördüm.
- Dolapları silip her tarafı düzenledi.
- Buzlu merdivenleri çıkıktı.

YÖNELME/
YAKLAŞMA
HÂLİ/
İSMİN -E HÂLİ

-a, -e

-ya, -ye

-na, -ne

Cümlede, fiilin yöneldiği veya yaklaştığı ismin durumudur.

- O, hâla **yüzüme** bakıyordu.
- **Okula** gitmek için erkenden kalktı.
- Tatil için **güneye** gitme planlarını erteledi.
- **Aşağıya** inen arkadaşının ardından seslendi.

Bu ek, ismi fiile amaç, sebep ilgisi ile bağlama, hareketin zamanını ve yerini bildirme gibi işlevlerde de kullanılır.

- **Akşama** size geliyorum.
- Eser, **mart sonuna** tamamlanmış olacak.
- **Dinlenmeye** geldiniz herhalde.
- Şimdi **ayrıldığına** üzülüyorum.

Edatlarla birleşerek edat grubu oluşturur.

- Bugün **akşama kadar** ders çalışacağım.
- **Sabaha karşı** bir arama geldi.
- **Bahara doğru** hava çok güzeldi.

BULUNMA/ KALMA HÂLİ	Cümlede, fiilin yerini bildirme görevindeki ismin durumudur.
İSMİN -DE HÂLİ	■ Pazarda şeftali satardı. ■ Ağacın altında geceyi bekledim. ■ Çeşme başında şöyle konuşuyorlardı.
-da, -de	
-ta, -te	
	Bu ek; içinde bulunma, zaman bildirme, durum/ tarz, süre gibi anlamlar katar. ■ Bu hususta benimle tartışma! ■ Bayramda görüşürüz. ■ Geçenlerde arkadaşım ile buluşmuştum. ■ Sen bu parayı yirmi senede ödeyemezsin. ■ Kitabı bir solukta okudum.

AYRILMA/ ÇIKMA/ UZAKLAŞMA/	İşin nereden kaynaklandığını gösteren ve genellikle uzaklaşma, ayrılma ve sebep ifade eden ismin durumudur.
İSMİN -DEN HÂLİ	■ Fabrikadan yeni çıkmış, şuna bakın. ■ Yeşil pencereden bir gül at bana. ■ Toroslardan ovaya inince, ova olabildiğince sessizdir. ■ İleriden sağa dönünüz. ■ Eskiden burada bir balıkçı kulübesi vardı. ■ Sıcaktan baygın düşmüş. ■ Kadın yorgunluktan bayıldı.
-dan, -den	
-tan, -ten	
	Edatlarla birleşerek edat grubu oluşturur. ■ Bir haftadan beri sana mektup yazamadım. ■ Bundan dolayı derslerinde başarılı olamadığını söyledi.

BENİM HOCAM UYARIYOR!

Sözcüklerde karşımıza çıkan her “-da, -dan” eki hâl eki değildir. Eğer bu ekler, eklendiği sözcüklerin anlamlarını değiştiriyorsa ve sözcük yeni bir sözlük anlamı kazanıyorsa “-da, -dan” ekleri yapım/türetme eki işlevi kazanmıştır.

-DA eki: geçenlerde, sözde (güya), yüzde ve payda (matematik), aslında, hakkında vb. sözcüklerde yapım eki işlevindedir.

- Gözde öğrencileri severim.
- Aslında bunu ona söylemelisin.

-DAN eki: aniden, birden, yeniden, toptan, candan, çoktan vb. sözcüklerde yapım eki işlevindedir.

- Sıradan insanlar değilsiniz.
- Candan sevmelisiniz dostlarınızı.

Benim Hocam

DURUM / HÂL EKLERİ İLE CÜMLENİN ÖGELERİ ARASINDAKİ İLİŞKİ

İSMİN HÂLLERİ	HÂL EKLERİ	CÜMLEDE KURDUĞU ÖGELER
YALIN HÂL	Ø (eksiz hâl)	ÖZNE
		■ Oraya kim gitmişti?
		■ Melike okula koşarak gitti.
		BELİRTİSİZ NESNE
		■ Orada ne yapıyordunuz?
		■ Bize çok güzel bir hediye aldı.
		ZARF TÖMLECİ
		■ İstasyona nasıl gidebilirim?
		■ Resim yapmayı çok severim.
BELİRTME HÂLİ	-ı, -i, -u, -ü -yı, -yi, -yu, -yü -nı, -ni, -nu, -nü	BELİRTİLİ NESNE
		■ Neyi sana getirecekmış?
		■ Kâğıdı yırttım.
		■ Çocuğu uyuttu.
		■ Tatile gitmeyi düşünüyorum.
		■ Bildiklerini anlattı.

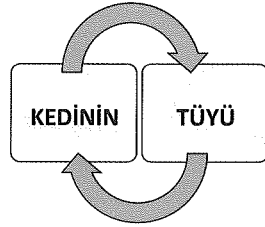
YÖNELME HÂLİ	-a, -e	ZARF TÜMLECİ
	-ya, -ye -na, -ne	■ Yaza adada buluşacağız. ■ Haftaya Adana'ya gideceğiz. ■ Sizinle konuşmaya geldim. ■ Yolu tek başına mı geldin? ■ İki üç günlüğüne izin aldı.
		DOLAYLI TÜMLEÇ
		■ Hanımefendi istasyona yalnız gelmişti. ■ Bulutlar kuzeye akıyorlardı. ■ Seninle yazışmaya karar verdim. ■ Mektupları çekmeceye yerleştiriyordu.

BULUNMA HÂLİ	-da, -de -ta, -te	ZARF TÜMLECİ
		■ Gecede, gündüzde, yazda, kışta hep seni anacak. ■ Gençliğinde çok yakışıklı bir delikanlıymış. ■ Konuşmayı ayakta dinledik.
		DOLAYLI TÜMLEÇ
		■ Dün yolda arkadaşımı gördüm. ■ Her şeyde eksiklik vardı. ■ Bu konuda şakası yoktur.
AYRILMA HÂLİ	-dan, -den -tan, -ten	ZARF TÜMLECİ
		■ Hilekârın mumu akşamdan söner. ■ Eskiden bir balıkçı kulübesi vardı. ■ Gürültüden ders çalışmadım.
		DOLAYLI TÜMLEÇ
		■ O, yemeğini her gün evden getirir. ■ Mehmet Ali yokuştan indi. ■ Aşağıdan geliyordu köpek sesleri.

III. TAMLAMA EKLERİ

TAMLAMA

KEDİNİN NEYİ?
TÜYÜ (TAMLANAN)

NEYİN TÜYÜ?
KEDİNİN (TAMLAYAN)

TAMLAYAN / İLGİ EKLERİ

-in, -ın, -un, -ün
-nın, -nın, -nun, -nün

TAMLANAN / İYELİK EKLERİ

-ı, -i, -u, -ü
-sı, -si, -su, -sü

İlgi hâli ismin bir isimle ilgisi olduğunu, kendisinden sonra gelen bir isme tabi bulunduğunu gösterir.

İyelik ekleri, ismin karşıladığı nesnenin bir şahsa veya bir nesneye ait olduğunu ifade eder.

Konuşan, dinleyen, adı geçen olarak ve üçü teklik, üçü çokluk olmak üzere altı şahıs bulunduğuna göre iyelik ekleri bütün nesneleri temsil eden bu altı şahsı karşılıyor demektir. Şu hâlde iyelik ekleri bir nesnenin ben, sen, o, biz, siz, onlar şahıslarına ait olduğunu ifade etmek için o nesneyi karşılayan ismin sonuna getirilen eklerdir.

Tamlayan kişi zamiri olduğunda tamlayan ve tamlanan ekleri çeşitlenir.

TAMLAYAN Kişi zamiri		TAMLAYAN EKİ / İLGİ EKİ	TAMLANAN	TAMLANAN EKİ/ İYELİK EKİ	
I. tekil	Ben	-im	soru	-m	I. tekil k.i.e
II. tekil	Sen	-in	soru	-n	II. tekil k.i.e
III. tekil	O	-nun	soru	-su	III. tekil k.i.e
I. çoğul	Biz	-im	soru	-muz	I. çoğul k.i.e
II. çoğul	Siz	-in	soru	-nuz	II. çoğul k.i.e
III. çoğul	Onlar	-in	soru	-ları	III. çoğul k.i.e

TAMLAYAN / İLĞİ EKLERİ

Adları ve zamirleri iyelik eki almış başka bir ada bağlayarak onunla birlikte belirtili ad tamlamaları ve iyelik grupları kurar.

Belirtili ad tamlaması: Müge'nin köpek-i , köpek- in mama-sı vb.

İyelik grubu: Tamlayanı kişi zamiri olan belirtili isim tamlamalarıdır.

- o-nun köpeği, biz-im ev-imiz vb.

Zamirleri edatlara bağlayarak edat grupları oluşturur.

- benim için, senin kadar, onun gibi, sizin ile

+DAn eki, +nIn (ilgi/tamlayan) eki görevinde de kullanılabilir. Bu durumda +DAn eki, yine çekim eki kabul edilir.

TAMLAYAN	TAMLAYAN EKİ	TAMLANAN	TAMLANAN EKİ
Aşağıdakiler	-den -in	hangi	-si
Sorular	-dan -in	bir	-i
Programlar	-dan -in	iki	-si

TAMLANAN / İYELİK EKLERİ

Adları başka bir ada bağlayarak belirtili veya belirtisiz ad tamlamaları kurar.

- **Belirtili ad tamlaması:** Kedi-nin mama-sı
- **Belirtisiz ad tamlaması:** Kedi mama-sı

İyelik eki almış sözcükler, tamlama kurmadan yani tamlayanı düşmüş şekilde de kullanılır.

- Bu iş aklıma yattı. (Akıl bana aittir.)
- Sözlerinize dikkat ediniz. (Sözler size aittir.)

3 BENİM HOCAM UYARIYOR!

“Su” ve “ne” sözcükleri, ilgi ve iyelik eki aldıklarında kaynaştırma ünsüzü “y”dir.

- Baraj-in su-y-u
- su-y-un ne-y-i
- ne-y-in su-y-u

BENİM HOCAM UYARIYOR!

Üçüncü çoğul kişi iyelik eki olan “-ları”, tamlayanın çoğul olduğu durumlarda kullanılır.

- “Yelda’nın kitaplarını getirdi.” cümlesinde “kitapları” sözcüğünde “-lar” çokluk eki, “-ı” üçüncü tekil kişi iyelik ekidir. Çünkü burada sahip olunan fazla olup tamlayan (Yelda) tekildir. Bir sözcüğün üçüncü tekil iyelik eki alıp almadığını anlamak için tamlananın başına “onun” getirebilirsin.
- “İki kardeş annelerini bekliyor.” cümlesinde ise “anneleri” sözcüğündeki “-leri” eki, üçüncü çoğul iyelik ekidir. Çünkü burada iki kardeşin annesi tek olup tamlayan (onların) çoğuldur. Bir sözcüğün üçüncü çoğul iyelik eki alıp almadığını anlamak için tamlananın başına “onların” getirebilirsin.

ÖRNEK SORU

Aşağıdaki altı çizili sözcüklerin hangisinde bulunan çekim ekleri diğerlerinden farklıdır?

- Değerli yazarımız kitaplarını salona tek tek yerleştirdi.
- Bahçemize diktiğim elma fıdanlarını bu yıl aşılattım.
- Şehrin tüm caddelerini tek tek gezdiler.
- Okulun minik öğrencilerini bahçeye çıkardık.
- Eski arabalarını sonunda satıp ondan kurtuldular.

Yanıt: E

BENİM HOCAM UYARIYOR!

Tekil 3. şahıs iyelik ekiyle belirtme hâli ekini karıştırmayınız.

■ Evi buraya çok uzak.

“Kimin evi buraya çok uzak?” diye sorduğumuzda “Onun evi buraya çok uzak.” cevabını alabiliyoruz. O hâlde bu cümlede “evi” sözcüğü, birine ait olma anlamı verdiği için iyelik ekidir.

■ Evi temizledim.

“Kimin evi temizledim?” şeklinde soramıyoruz ama “Neyi temizledim?” diye sorabiliyoruz demek ki burada “ev” yalnızca belirtiliyor.

■ Evinizi temizledim.

“Kimin evi?” diye sorduğumuzda “sizin” cevabını, “Neyi temizledim?” diye sorduğumuzda da “evinizi” cevabını alabiliyoruz. Demek ki “evinizi” sözcüğü hem iyelik hem belirtme eki almıştır.

ÖRNEK SORU

Efsane, inandırıcılık iddiası olan ve genellikle olağanüstü olayları nesir
I II

dili ile anlatan halk edebiyatı anlatım türüdür.
III IV V

Bu cümlede numaralanmış sözcüklerin hangisi belirtme eki ile çekimlenmiştir?

- A) I B) II C) III D) IV E) V

Yanıt: B

BENİM HOCAM UYARIYOR!

Bir sözcüğe 3. şahıs iyelik eklerinden sonra hâl eklerinden herhangi biri getirilirse bu iki ek arasında "n" kaynaştırma sesi türer. Bu durumda sözcük hem 2. şahsa hem de 3. şahsa ait olma anlamı taşır. Bu durum anlam belirsizliğine yol açar. Anlam belirsizliğini gidermek için tamlayan mutlaka yazılmalıdır.

- "(Onun / Senin) Ceketini otobüste unuttum." cümlesinde anlam belirsizliği vardır. Bunun giderilmesi için "ceket" kime aitse cümlede belirtilmelidir:
- Senin ceketini otobüste unuttum.
- Onun ceketini otobüste unuttum.

BENİM HOCAM UYARIYOR!

"Canım ev", "güzelim araba" ifadelerindeki "canım ve "güzelim" sözcüklerinin aldığı "-ım" eki, iyelik görevinin dışına çıkıp yapım eki işlevi kazanmıştır.

IV. EŞİTLİK EKİ (-CE, -CA, -ÇE, ÇA)

Eşitlik eki "+CE"; gibi, miktar, göre ve karşılaştırma/bakımından anlamlarında kullanıldığında çekim ekidir fakat bu ek, birçok kullanımıyla çekim eki olmaktan sıyrılıp yapım eki görevi üstlenmiştir.

Aptalca (bir davranış), bolca, büyükçe (bir kap), çokça, efendice, epeyce, genişçe, hoşça, kısaca, ayrıca, böylece, yalnızca, yavaşça, dostça, kolaycacık, topluca vb.

+CE eki, "tarafından"ın işlevini görmektedir: Bu yol, devletçe (devlet tarafından) yapıldı.

ÖSYM, bu ekin cümleye kattığı anlamı ve bu eki almış sözcüğün isim, sıfat, zarf görevinde kullanılıp kullanılmadığını sormuştur.

- Bütün olanlara rağmen **korkakça** davranıyordu. (Benzerlik)
- **Gönlümce** bir arkadaş ararım kendime. (Uygunluk)
- **Yavaşça** kapıdan içeri süzüldü. (Durum)
- Bunları **evvelce** işitmiş değildim. (Zaman)
- **Aylarca** beklememize karşın gelmedi. (Süre)
- Sana bunu **yüzlerce** söylemiştim. (Miktar)
- Onun söyledikleri **sence** doğru mu? (Görüş)
- **Bilgice** biz onlardan üstünüz. (Karşılaştırma)

V. VASİTA EKİ

Fiildeki oluş ve kılışın hangi “vasıtayla” gerçekleştiğini bildirir. +IA
vasıta durumu eki, adı fiile bazı anlam ilişkileriyle bağlar:

- Kartonları **makasla** kesmelisin. (Araç)
- Akşamları **kardeşimle** top oynuyoruz. (Birliktelik)
- Oradan **hüzünle** ayrıldık. (Durum anlamı)
- Havaların **soğumasıyla** işimiz azaldı. (Sebep)
- Bahçede akasyalar açar **baharla**. (Zaman)

VI. SORU EKİ/EDATİ MI

- “MI” cümleye soru anlamı veren ektir.
- Hem isim hem fiil çekiminde karşımıza çıkan ortak bir çekim ekidir. Ekin “mı, mi, mu, mü” olmak üzere dört şekli vardır.
- Kendinden önceki ifadelere soru anlamı kattığı ve her zaman kendinden önceki ifadelerden ayrı yazıldığı için “edat” olarak da değerlendirilir.
- Soru ekinden önceki sözcük vurguludur.

■ Bugün soru çözdün **mü**?■ Bugün **mü** soru çözdün?■ Bugün soru **mu** çözdün?■ Bizimle gelir **misiniz**?■ Siz öğretmen **misiniz**?

Soru eki cümleye başka anlamlar da katar:

■ Güzel **mi** güzel! (pekiştirme anlamı)■ Yağmur yağdı **mı** dışarı çıkamayız. (zaman anlamı)

Eklendiği cümleyi olumluluk-olumsuzluk bakımından etkileyebilir:

■ Haber vermeden gitmek olur **mu**? (olmaz)■ İsteseniz onu yakalayamaz **misiniz**? (yakalarsınız)■ Ahmet okula geliyor **mu** (gelmiyor) ki bir şeyler öğrenebilsin.

BENİM HOCAM UYARIYOR!

İsimlere veya kip eki almış fiillere gelen “idi, imiş, ise, iken” ek fiil ekleri kendinden önceki sözcükle bitişik yazıldığında “i” ünlüsü düşer. Bu da bir ünlü düşmesidir.

- Güzel idi > Güzel-di
- Gelir idi > Gelir-di

EK FİİLİN İKİNCİ İŞLEVİ

Kip eki almış fiillerin birleşik zaman çekimini, zarf-fiil çekimi ve bildirme çekimini yapmak

Kip eki almış fiillerin üzerine “idi, imiş, ise” tarz kipleri getirilirse sırayla “hikâye, rivayet (söylenti), şart” olmak üzere birleşik zamanlı fiiller yapılır.

FİİL + KİP EKİ	TARZ KİPİ	BİRLEŞİK ZAMANLI/ÇEKİMLİ FİİL
Gelmiş	idi	gelmişti duyulan geçmiş zamanın hikâyesi
	imiş	gelmişmiş duyulan geçmiş zamanın rivayeti
	ise	gelmişse duyulan geçmiş zamanın şartı
Geldi	idi	geldiydi belirsiz geçmiş zamanın hikâyesi
	imiş	yok
	ise	geldiyse belirsiz geçmiş zamanın şartı

Geliyor	idi	geliyordu	şimdiki zamanın hikâyesi
	imiş	geliyormuş	şimdiki zamanın rivayeti
	ise	geliyorsa	şimdiki zamanın şartı
Gelecek	idi	gelecekti	gelecek zamanın hikâyesi
	imiş	gelecekmiş	gelecek zamanın rivayeti
	ise	gelecekse	gelecek zamanın şartı
Gelir	idi	gelirdi	geniş zamanın hikâyesi
	imiş	gelirmiş	geniş zamanın rivayeti
Gelmez	ise	gelirse	geniş zamanın şartı
Gelmeli	idi	gelmeliydi	gereklilik kipinin hikâyesi
	imiş	gelmeliymiş	gereklilik kipinin rivayeti
	ise	gelmeliyse	gereklilik kipinin şartı
Gelse	idi	gelseydi	şart kipinin hikâyesi
	imiş	gelseymiş	şart kipinin rivayeti
	ise	yok	
Gele	idi	geleydi	istek kipinin hikâyesi
	imiş	geleymiş	istek kipinin rivayeti
	ise	yok	

3 BENİM HOCAM UYARIYOR!

Kip eki almış fiillerin üzerine “-dır” bildirme kipi getirilirse bu ek, cümleye kesinlik veya olasılık anlamı katar ama “-dır” eki, asla birleşik çekimli / zamanlı fiil yapmaz.

- Gelmiştir, geliyordur, gelmelidir vb.
- Sınav ertelen-miş-tir. (kesinlik)
- Beni bekli-yor-dur. (olasılık)

3 BENİM HOCAM UYARIYOR!

Kip eki almış fiillerin üzerine getirilen “-ken” eki, zarf-fiil ekidir. Zarf-fiil ekleri de fiilden isim yapma eki olduğu için de bu ek, yapım ekidir.

- Gelmişken, geliyorken, gelirken, gelecekkken vb.
- Buraya kadar gelmişken şurayı da temizleyelim.

ÖRNEK SORU

Aşağıdaki cümlelerin hangisinde ek eylem, diğerlerinden farklı işlevde kullanılmıştır?

- A) Son yıllarda bizde gelişen sanat dallarından biri de tiyatrodur.
- B) Ta uzaklarda çakan ışıklar şimşek değil, top alevleriydi.
- C) Konuşmak ihtiyaç olabilir ama susmak sanattır.
- D) Artçıları toplamak için o gece orada kalacaktık.
- E) Mustafa Kemal Paşa, Kurtuluş Savaşı'nın başmimarıdır.

Yanıt: D

ÇEKİM EKLERİNİN EKLENME SIRASI**A. İSİM ÇEKİM EKLERİNİN EKLENME SIRASI****B. FİİL ÇEKİM EKLERİNİN EKLENME SIRASI**

BENİM HOCAM UYARIYOR!

Sözcüğün kökü, türü, aldığı ek, cümledeki görevi bağlama göre değerlendirilmelidir. Yani **eklerin ve dil bilgisi öğelerinin hangi işlev için kullanıldığını belirlemede "bağlam" en önemli ölçütür.**

- Benim giyimim çok beğeniliyor.
Ben-im (ilgi/tamlayan eki) giy-im (fiilden isim yapma eki) -im (iyelik/tamlanan eki)
- Bundan eminim.
(Ben) emin-im (ek fiilin geniş zamanının birinci tekil kişi eki)
- Yarın gelirim.
(Ben) gelir-im (geniş zamanın birinci tekil kişi eki)

Benim Hocam Uyarıyor!

NOT

Türkçede tartışmalı eklerden biri "-ma/-me" olumsuzluk ekidir. Bazı Türkologlar her fiile geldiği için bu eki "çekim eki" kabul etmekte, bazıları fiile olumsuzluk anlamı kattığı için "fiilden fiil yapım eki" kabul etmektedir. Ara eklerden biri olan olumsuzluk ekiyle ilgili bir soruda "soruda istenene göre hareket etmenizi" öneririm.

SORU TİPİ

...altı çizili sözcüklerden hangisi hem yapım hem çekim eki almıştır?

İki ek de sorulursa önce çekim ekini, sonra yapım ekini aramalısın.

ÖRNEK SORU

Sebzeleri bol suyla haşlamak yerine az suda, düşük sıcaklıkta, buharda

I

II

veya kendi suyu ile sote ederek pişirin. Kızartmalardan ise uzak durun.

III

Sebzelerdeki yağda çözünen A, D, E, K vitaminlerinden faydalanmak için

IV

V

sebzeleri sızma zeytinyağı ile birlikte tüketin.

Bu parçada altı çizili sözcüklerden hangisi hem yapım hem çekim eki almıştır?

A) I

B) II

C) III

D) IV

E) V

Yanıt: B

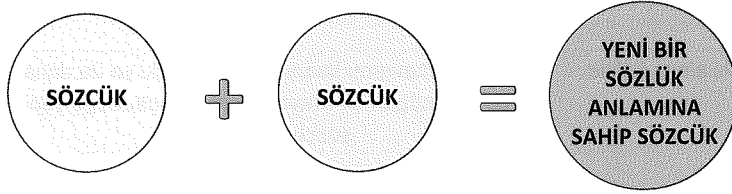
SÖZCÜKTE YAPI

SORU KÖKÜ: Bu parçada altı çizili sözcüklerden hangisi yapısı bakımından / yapıcı ötekilerden farklıdır?

BASİT (KÖK HÂLİNDE) SÖZCÜK	TÜREMİŞ (GÖVDE HÂLİNDE) SÖZCÜK	BİRLEŞİK SÖZCÜK
Sözcüğün yapım eki almamış hâlidir.	Sözcüğün en az bir yapım eki almış hâlidir.	Yeni bir kavramı karşılamak üzere iki ya da daha çok sözcüğün bir araya gelerek oluşturduğu yeni sözcüğün hâlidir.
söz	söz-lük söz-cük söz-le (mek) söz-le-ş (mek) söz-le-ş-me	söz başı atasöz sözgötürmez ön söz söz gelimi
yap(mak)	yap-ı yap-ım yap-ıcı yap-tır (mak)	yapboz servet yapmak yapadurmak yapsat
Çekim ekleri, sözcüğün yapısını değiştirmez.		
sözümü sözleri yaptınız yapıyorduk	sözlüğü sözleşmeyi yapısı yaptırdılar	söz başına ön söz yapbozu yapadurdu

BİRLEŞİK SÖZCÜK

Bir sözcük grubu yapısındaki her birleşik kelime, birleşliği oluşturan sözlerin kendi anlamları dışında yeni ve bağımsız birer sözlük anlamı kazanmıştır.

40

Palaz; kaz, ördek, güvercin vb. bazı kuş yavrularının civcivlikten sonraki durumudur. O hâlde “kuş palazı” kuş yavrusudur ve bu söz grubu birleşik bir sözcük değil, sıradan bir söz grubudur. Fakat “kuşpalazı”; çoğunlukla çocuklarda görülen, burun, boğaz, yutak çeperine yerleşen mikropların yol açtığı bulaşıcı hastalıktır. Görüldüğü üzere “kuş” ve “palaz” sözcükleri kendi anlamları dışında yeni bir sözlük anlamı kazanmıştır, bu nedenle de “kuşpalazı” sözcüğü, yapı bakımından “birleşik sözcük”tür.

Birleşik sözcükler ayrı da yazılabilir, bitişik de yazılabilir.

Birleşik sözcüğü oluşturan sözcüklerden biri veya ikisinin; anlamında, ses yapısında, türünde değişim olursa bitişik yazılır.

Birleşik sözcüğü oluşturan sözcüklerden her biri, kendi anlamlarını korumakla birlikte yeni bir kavrama karşılık olan birleşik sözcükler ayrı yazılır.

BİTİŞİK YAZILAN BİRLEŞİK SÖZCÜKLER

I. Birleşik sözcüğü oluşturan sözcüklerden biri veya ikisinin ses düşmesine, ses değişmesine veya ses türemesine uğradığında bitişik yazılır.

- Ünlü düşmesi: birbiri (< biri biri), kaynana (< kayın ana), kaynata (< kayın ata), nasıl (< ne asıl), niçin (< ne için)
- Hece düşmesi: pazartesi (< pazar ertesi)
- Ünsüz türemesi: hissetmek (< his + etmek), zannetmek (< zan + etmek), hallolmak (< hal + olmak)
- Ünsüz yumuşaması(değişimi): darbetmek (darp + etmek), hamdetmek (hamt + etmek)

NOT

Herhangi bir ses düşmesi veya türemesine uğramazsa ayrı yazılır: alt etmek, az etmek, azat etmek, dans etmek, el etmek, göç etmek, ilan etmek, kabul etmek, kul etmek, not etmek, oyun etmek, söz etmek, terk etmek, var olmak, yok etmek, sağ olmak vb.

II. Sözcüklerden her ikisi veya ikincisi, anlam değişmesine uğradığında bitişik yazılır.

Bitki adları: aslanağzı, civanperçemi, keçiboynuzu, akşamsefası, camgüzeli, ayşekadın (fasulye)

Hayvan adları: yalıçapkını (kuş), karadul (örümcek), danaburnu (böcek)

Renk adları: baklaçiçeği, balköpüğü, camgöbeği, fildişi, güllurusu, kavuniçi, vişneçürüğü, yavruağzı vb.

NOT

Birleşme sırasında kelimelerinden hiçbiri veya ikinci kelimesi anlam değişikliğine uğramayan birleşik kelimeler ayrı yazılır: köpek balığı, muhabbet kuşu, cırcır böceği, at sineği, deniz yılanı, Ankara keçisi, fındık faresi, bal arısı, Ankara kedisi, eğretti otu, güzelavrat otu, avize ağacı, dağ elması, Antep fıstığı, kireç taşı, keçi yolu, baş ağrısı (hastalık), dil bilgisi, çiğ köfte, gök taşı vb.

III. Sözcüklerden her ikisi veya biri çekimli fiil (emir kipi, belirli geçmiş zaman kipi, geniş zaman kipi ile çekimlenmiş) olduğunda bitişik yazılır.

al (fiil) + beni (isim) = albeni (isim)

Emir kipiyle kurulan kalıplaşmış birleşik sözcükler: albeni, ateşkes, unutmabeni; çekyat, kapkaç, örtbas, tutkal, veryansın, yapboz, yazboz vb.

papaz (isim) + kaçtı (fiil) = papazkaçtı (isim)

Belirli geçmiş zaman ekleriyle kurulan birleşik sözcükler: albastı, çıtkı- rıldım, gecekondu, hünkârbeğendi, imambayıldı, mirasyedi, şıpsevdi; dedi- kodu, kaptıkaçtı, oldubitti, vb.

biçer (fiil) + döver (fiil) = biçerdöver (isim)

Geniş zaman ekleriyle kurulan birleşik sözcükler: göçerkonar, kazara- tar, konargöçer, okuryazar, uyurgezer, yanardöner, yüzergezer

IV. Sözcüklerden ikincisi sıfat-fiil (-an, -mez, -ar, -mış) olduğunda bitişik yazılır.

Cankurtaran, çöpçatan, dalgakıran, gökdelen; barışsever, basınçöl- çer,; değerbilmez, etyemez, kadirbilmez, karıncaezmez, külyutmaz, tanı- ranımaz, varyemez; çokbilmiş, güngörmüş vb.

NOT

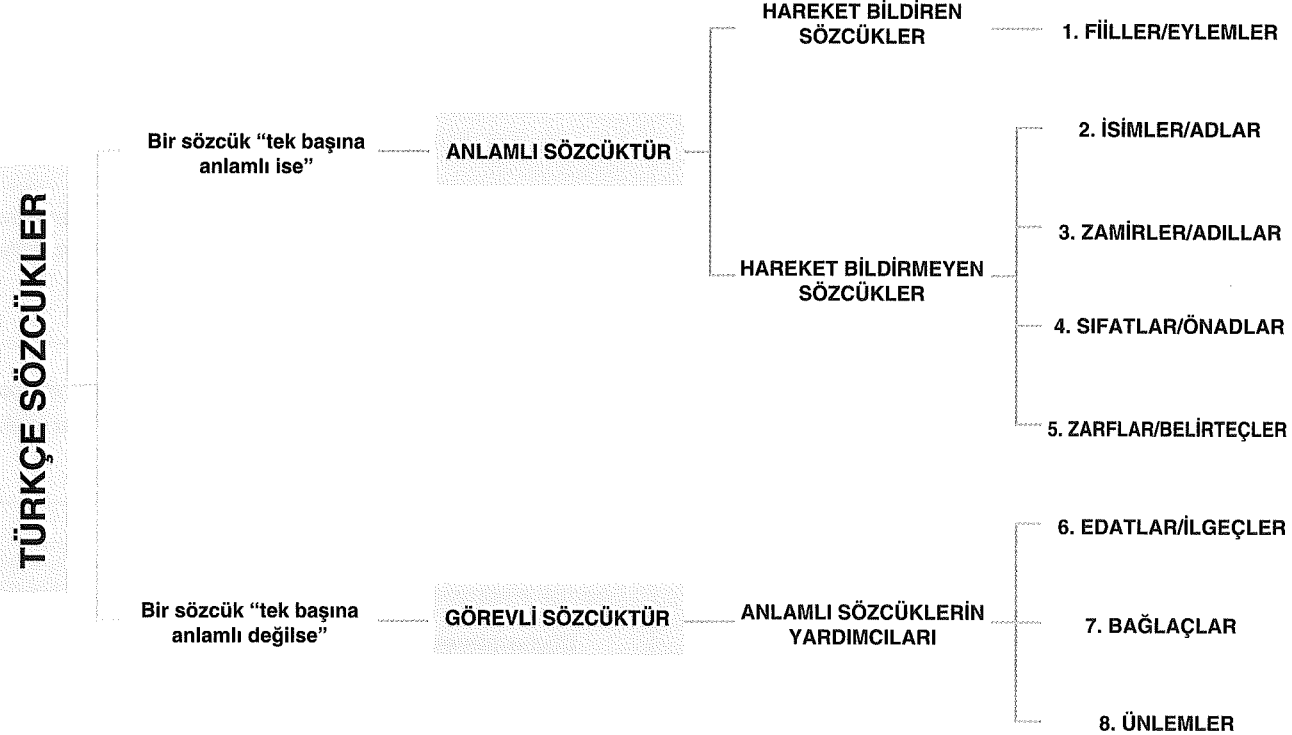
Sözcüklerden birincisi sıfat-fiil (-an, -mez, -ar, -mış) olduğunda ayrı yazılır: bakar kör, çalar saat, çıkar yol, döner sermaye, yazar kasa, yeter sayı; çıkmaz sokak, geçmez akçe, görünmez kaza, tükenmez kalem; akan yıldız, uçan daire vb.

V. -a, -e, -i, -ı, -u, -ü zarf-fiil ekleriyle bilmek, vermek, kalmak, durmak, gelmek ve yazmak fiilleriyle yapılan tasvirî/ kurallı fiiller bitişik yazılır:

Düşün**e**bilmek, sev**e**bilmek (sev**e**memek); al**e** vermek, gül**ü** vermek; uyu- ya**e** kalmak, gid**e** durmak, yaz**a** durmak; çık**a** gelmek, sür**e** gelmek; düş**e** yaz- mak, öl**e** yazmak vb.

II. SÖZCÜK TÜRLERİ

Dildeki anlamlı veya görevli en küçük birlikler sözcüklerdir. Sözcüklerin birleşmesinden anlamlı veya görevli kelime grupları ve cümleler ortaya çıkar. Cümlelerin birleşmesinden de metinler, söz ve dil oluşur.

Sözcükler “anamlı” ve “görevli” olmak üzere ikiye ayrılır. Bir nesneye ad olan ya da bir hareketi karşılayan sözcükler “anamlı sözcükler”, tek başına anlamlı olmayan ama türlü dil bilgisel işlevleri olan sözcükler de “görevli sözcükler”dir.

Buna göre, aşağıdaki atasözlerinin hangisinde görevli sözcük vardır?

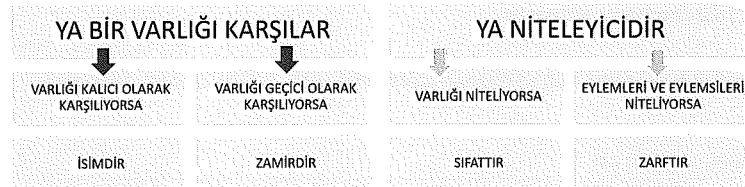
- A) Görgülü kuşlar gördüğünü işler, görmedik kuşlar ne görsün ki ne işler?
 B) Başını acemi berbere teslim eden cebinden pamuğu eksik etmez.
 C) İlyiğe iyilik her kişinin kârı, kötülüğe iyilik er kişinin kârı.
 D) Ayağa değmedik taş olmaz, başa gelmedik iş olmaz.
 E) Tatsız aşı su neylesin, akılsız başa söz neylesin!

Yanıt: A

HAREKET BİLDİRMİYEN ANLAMLı SÖZCÜKLER

Türkçede bir sözcük tek başına anlamlı olup hareket bildirmiyorsa “isim, zamir, sıfat veya zarf”tır. İsimler ve zamirler varlıkları karşılayan sözcükler iken sıfat ve zarflar niteleyici sözcüklerdir. Sözcüğün hangi görevde kullanıldığını belirleyen de onun diğer sözcüklerle olan bağlantısıdır.

BİR SÖZCÜK TEK BAŞINA ANLAMLı VE HAREKET BİLDİRMİYORSA

İSİMLER / ADLAR

İsimler (adlar); tek başına anlamlı olan, hareket bildirmeyen, varlığı kalıcı olarak karşılayan sözcüklerdir.

Hava, su, çiçek, kedi, doğa, ağaç, yağmur, salıncak, müzik, ses, hayat, sevgi; Türkiye Cumhuriyeti, İstiklal Marşı, Mustafa Kemal Atatürk, Ankara, Bilge Kağan Anıtı, Yunus Emre vb.

İsimler, isim çekim eklerinin tamamını alabilirler.

- Çokluk “+lar”** : Çiçekler hayatı renklendirir.
- Tamlayan “+nın/in”** : Çiçeklerin insanlar üzerinde çok önemli etkileri vardır.
- Tamlanan “+ı/+sı”** : Nilüfer çiçeği yeniden hayata gelmeyi temsil ediyordu.
- Hâl ekleri**
 - Belirtme eki “+(y)l”** : Çiçekleri dünyadaki en önemli üreticiler olarak tanımlayabiliriz.
 - Yönelme eki “+(y)A”** : Çiçeklere verilen su miktarı önemlidir.
 - Bulunma eki “+DA”** : Çiçeklerde bulunan polen böceklerin besinidir.
 - Ayrılma eki “+Dan”** : Çiçeklerden beslenen böcekler, kuşları ve diğer canlıları beslerler.

İsimler, isim çekim ekleri olan tamlayan ve tamlanan eklerini alabildikleri için isim tamlaması kurarlar.

çiçeğin rengi, çiçek türleri, salon çiçeği

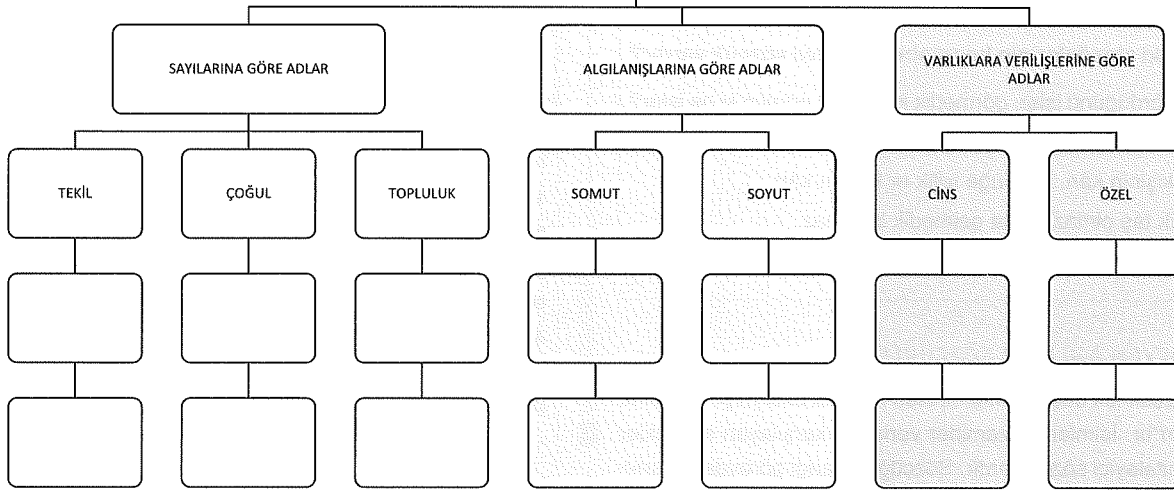
Sıfatlarla nitelendiğinde sıfat tamlaması kurarlar.

Rengârenk çiçekler, türlü türlü çiçekler, şu çiçek, güzel kokan çiçekler, üç beş çiçek, bazı çiçekler, geniş yapraklı çiçekler vb.

İSİMLER / ADLAR

Evrendeki canlı – cansız bütün varlıkları, insanın zihnindeki somut ve soyut bütün kavramları, tek tek ya da tür olarak karşılayan sözlerdir.

SAYILARINA GÖRE ADLAR

- Türkçede isimler sayı bakımından ya teklik ya da çokluk gösterirler. Böylece teklik ve çokluk biçiminde yalnız iki sayı türü bulunmaktadır.
- İsimlerin “+lar” çokluk eki almamış hâli hep teklik, çokluk eki almış hâli ise hep çokluktur.
- Cins isimlerin bir kısmı da toplu bir çokluğu ifade ederler, bunlara da **topluluk isimleri** denir. Bazıları şunlardır: alay, bölük, demet, dizi, halk, küme, millet, ordu, öbek, sınıf, sürü, takım, yığın.
- **Topluluk adları da çokluk eki alabilirler:** alaylar, kümeler, ordular, sürüler, yığınlar vb.

ALGILANIŞLARINA GÖRE ADLAR

- **Somut adlar, duyu organlarımızla görüp kavrayabildiğimiz ve tabiatıta madde olarak var olan gerçek nesne ve varlıkların adlarıdır:** kuş, köpek, demir, ev, oda, toprak, su, hava; Kemal, İbrahim, Anıtkabir vb.
- **Soyut adlar, görünürde madde olarak var olmayan, duyu organlarımızla kavranamayan ancak zihnimizde ve tasavvurumuzda var olan kavramlara ve niteliklere karşılık olan adlardır:** adalet, anlayış, cesaret, doğruluk, düşünce, inanç, insanlık, iyilik, kötülük, sevinç, saygı, üzüntü, zekâ, melek, şeytan vb.
- Aralarındaki **en önemli fark** somut adların gerçekte var olan kavramlara karşılık olması ve bunların zihinde şekillenmiş bir tasarımının bulunmasıdır. Örneğin, somut olan “yaprak” dendiğinde zihninizde bir şekil belirirken soyut olan “sevgi” dendiğinde sevgiyi zihninizde şekil olarak canlandıramıyoruz.

VARLIKLARA VERİLEŞLERİNE GÖRE ADLAR

Cins / tür adlar, aynı cinsten birçok varlıkların ortak adlarıdır: ağaç, ana, baba, bitki, at, kuş, kuzu, güvercin, ördek, şeftali, zeytin, ev, otel, saray, han, hamam, göz, boyun, kalp, topuk, süngü, süzgeç, tüfek, yer, gece, gündüz, hava, ışık, ses vb.

Tür adları aynı türden olan varlıklardan birini, bir bölümünü ya da bütünü gösterir:

- **Çiçek** soldu. (bir çiçek)
- **Çiçekler** sulanmadı. (bir bölümü)
- **Çiçek** bakım ister. (bütün çiçekler)

Özel adlar, somut adlar içinde tam bir benzeri olmayan varlıkları karşılar.

(Özel adların neler olduğunu, “Yazım Kuralları” başlıklı bölümde tek tek inceleyeceğiz.)

İsimlerde Küçültme

Adlarda küçültme ve miktarda azlık

1. “+cik ,+cuk, +cak” : **büyücek (büyük+ cek), sıcak (ısı + cak), küçücek (küçük+çek), azıcık, biricik, daracık, gencecik, buncacık ...**

Bu küçültme eki sevgi, şefkat ve acıma anlatımı için de kullanılır: dedecik, ninecik, insancık(lar), kedicik, kuzucuk, yavrucuk...

DİKKAT

Bu ek, “bademcik, beyincik, maymuncuk, kapakçık” gibi terim anlamlı sözcükler; “Ayancık, Gölcük, Kalecik” gibi yer ismi olan sözcükler de yapar.

2. “+ca” : **ufakça, genişçe, büyükçe, bolca, epeyce, kısaca...**

Bu küçültme eki benzerlik anlatımı için de kullanılır: bönce (hareket), efendice (bir adam) vb.

3. “+cağız, +ceğiz” : **adamcağız, çocukcağız, kadıncağız, kızcağız...**

4. “+rak, +rek” : **küçürek (daha küçük), ufarak, ekşirek, kısarak...**

5. “+sı” : Bu eki alan sözcükler, cümleye hem benzetme hem küçültme anlamı katar: **çocuksu, hayvansı, kadınsı, otsu...**

6. “+msı” : **acımsı, tatlımsı, yeşilimsi...**

7. “+mtrak” : **sarımtırak, morumtırak, mavimtırak...**

İsimlerde Pekiştirme

1. Pekiştirme sözcükleri, pekiştirilmek istenen sözcüğün ilk ünlüsünden sonra “m, p, r, s” seslerinden birinin eklenmesiyle yapılır. Bazı kaynaklarda bu sözcükler, eklemeli pekiştirme olarak da geçer: yemyeşil, sapsarı, tertemiz, mosmor vb.

2. Yinelenen sözcükler arasına “mı” soru edatı, bağlaç veya zarf getirilerek de pekiştirme anlamı sözler kurulur:

■ Mavi mi mavi, akıcı mı akıcı, sevimli mi sevimli, güzel ama çok güzel vb.

3. İkileme vasıtasıyla da pekiştirme yapılabilir:

■ Sürü sürü kargalar, acı acı bağıryorlardı.

Yansımali (Ses Taklidi) İsimler

Doğadaki canlı, cansız varlıklar tarafından çıkarılan çeşitli seslerin, tek kelime ile dile aktarıldığı isimlerdir: cız, çat, çıs, fıs, kıs, tak, tık, şap, şıp, pat, pıs, vız gibi.

Yansima sözcükler türetilir: cızırtı, homurtu, şırıltı; cızıldamak, çatırdamak, fıslamak, gürlemek, havlamak, üflemek ...

Yansima sözcükler ikileme kurabilir: cızır cızır, çatır çutur, paldır küldür, mışıl mışıl ...

DİKKAT

Küçültme, pekiştirme ve yansımali sözcükler; isimleri nitelerse sıfat, fiil ya da fiilimsiyi nitelerse zarf, niteleme bilgisi vermezse isim görevinde kullanılır:

	KÜÇÜLTME SÖZCÜKLERİ	PEKİŞTİRME SÖZCÜKLERİ	YANSIMALI SÖZCÜKLER
İSİM	Elleri küçüktü.	Evi tertemiz / güzel mi güzeldi.	Radyodan gelen ses, cızırtılıydı.
SIFAT	Küçük elleri vardı.	Tertemiz / güzel mi güzel evi vardı.	Cızırtılı bir ses geliyordu.
ZARF	Etleri küçük doğradı.	Evi tertemiz / güzel mi güzel yapmış.	Sesi cızırtılı geliyordu.

ZAMİRLER / ADILLAR

Zamirler(adıllar), isimleri **geçici** olarak karşılayan sözcüklerdir. İsimlerin yerini temsil eden veya onları işaret eden sözcüklerdir.

Zamirler, sayıca sınırlıdır ama her ismin yerine geçebildikleri için kapsamı en geniş olan sözcük türüdür.

Zamirler, isimlerin yerini tuttukları için cümlede aynı isim gibi kullanılırlar, isim çekim eklerini alabilirler.

- 1. Çokluk "+lar" :** **Çiçekler** hayatı renklendirir. **Onlar** hayatı renklendirir.
- 2. Tamlayan "+nın/ın" :** **Çiçeklerin** insanlar üzerinde çok önemli etkileri vardır. **Onların** insanlar üzerinde çok önemli etkileri vardır.
- 3. Tamlanan "+ı/+sı" :** Nilüfer **çiçeği** yeniden hayata gelmeyi temsil ediyormuş. **Onlardan** biri yeniden hayata gelmeyi temsil ediyormuş.

4. Hâl ekleri

- **Belirtme eki "+(y)l" :** **Çiçekleri** dünyadaki en önemli üreticiler olarak tanımlayabiliriz. **Onları** dünyadaki en önemli üreticiler olarak tanımlayabiliriz.
- **Yönelme eki "+(y)A" :** **Çiçeklere** verilen su miktarı önemlidir. **Onlara** verilen su miktarı önemlidir.
- **Bulunma eki "+DA" :** **Çiçeklerde** bulunan polen, böceklerin besinidir. **Onlarda** bulunan polen, böceklerin besinidir.
- **Ayrılma eki "+DAn" :** **Çiçeklerden** beslenen böcekler, kuşları ve diğer canlıları beslerler. **Onlardan** beslenen böcekler, kuşları ve diğer canlıları beslerler.

Zamirler, isim çekim ekleri olan tamlayan ve tamlanan eklerini alabildikleri için isim tamlaması kurarlar.

Onun rengi, **kendi** yaprağını, çiçeklerden **bazıları**, **bizim** çiçeklerimiz, **kimin** çiçeği, **falancanın** çiçeği, **hiçbirinin** rengi, **çoğunun** kökleri vb.

Sıfatlarla nitelendiğinde sıfat tamlaması kurarlar.

Akıllı **biri**, işini bilen **kimse** vb.

Zamirler, sözcük hâlinde de ek hâlinde de olsa isimlerin yerini tutabilirler.

SÖZCÜK HÂLINDEKİ ZAMİRLER

1. KİŞİ (ŞAHIS) ZAMİRLERİ

Şahısların yerini tutan sözcüklerdir.

1. Tekil Şahis: Konuşan = **Ben**
2. Tekil Şahis: Kendisine söz söylenen = **Sen**
3. Tekil Şahis: Sözü edilen = **O**
1. Çoğul Şahis: Konuşanlar = **Biz**
2. Çoğul Şahis: Kendisine söz söylenenler = **Siz**
3. Çoğul Şahis: Sözü edilenler = **Onlar**

DÖNÜŞLÜLÜK ZAMİRİ

Kendi, "öz" anlamına gelen; yaptığı, giriştiği bir işte başkalarının herhangi bir etkisi bulunmadığını belirten yani yapılan işin yapana dönüşünü gösteren bir sözdür.

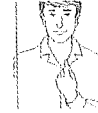
Dönüşlülük zamiri, iyelik eki alarak bütün şahıslar yerine kullanılır: kendim, kendin, kendisi, kendimiz, kendiniz, kendileri.

Cümlede kendi zamiri yanında şahıs zamirleri de kullanıldığında dönüşlülük zamiri daha güçlü bir pekiştirme zamiri özelliği kazanmış olur, bu bir anlatım bozukluğu değildir.

Kişî zamirleri, isim çekim eklerini alabilirler.

Kişî Zamirleri	Çokluk eki	Belirtme eki	Yönelme eki	Bulunma eki	Ayrılma eki	İlgî eki
1. T.Ş						
2. T.Ş						
3. T.Ş						
1. Ç.Ş						
2. Ç.Ş						
3. Ç.Ş						

- **Ben** kendimi değil seni düşünüyorum.
- **Sen** kendin ne yapmayı planlıyorsun?
- **Kendisini** pek iyi hissetmiyor.
- **Biz** kendimizden eminiz.
- **Siz** kendiniz gelmek istediniz.
- **Onlar** kendileri geldiler.

Dönüşlülük zamiri, isim çekim eklerini alabilirler: kendime, kendimi, kendimde, kendimden vb.

- Hayvan isimleri yerine kullanılabilir.
 - Köpeği kovuyoruz, kendi geliyor.
- Cansız varlık isimleri yerine kullanılabilir.
 - Kapıyı kapatmıştım, kendi açılmış.

SÖZCÜK
HÂLINDEKİ
ZAMİRLER

2. İŞARET (GÖSTERME) ZAMİRLERİ

İşaret zamirleri, varlıkların uzaklık ve yakınlık durumunu işaret ederek, göstererek karşılayan zamirlerdir: **bu, şu, o, bunlar, şunlar, onlar** gibi.

BENİM HOCAM UYARIYOR!

"O" sözcüğü cümlede işaret zamiri ve üçüncü tekil kişi zamiri görevinde kullanılabilir. Burada önemli olan yerini tuttuğu sözcüğün "kişi" olup olmadığıdır, bunu da cümledeki anlamdan çıkarabilirsiniz:

- Bugün **onu** mutlaka kargoya vermelisin.
(işaret zamiri)
- Bir gün **onu** bizimle tanıştırmalısın.
(kişi zamiri)

Konuşana oranın bu ve bunlar en yakında, şu ve şunlar biraz daha uzakta, o ve onlar da uzakta olan varlıkları göstermek için kullanılır:

- **Şunlara** bak, ne kadar da sevimliler!
- Yeter artık, **burama** kadar geldi!
- Azizim, **burası** insana huzur veriyor!
- Arabanın **orasını burasını** kurcalıyor.
- **Onu bunu** bırak da sadede gel.

Böyle, şöyle ve öyle sözleri, isim çekim eldeleri aldıklarında **böylesi, böyleleri, şöyleleri, öylesi, öyleleri** biçiminde birer işaret zamirine dönüşürler.

Böylesine hiç yüz vermeye gelmez.
Biz bu işin **öylesini de böylesini** de biliriz.

BENİM HOCAM UYARIYOR!

Bu, şu, o sözcükleri isim çekim eklerinden herhangi birini alırsa veya bu sözcüklerden hemen sonra virgül gelirse cümlede yalnızca "zamir" görevinde kullanılır:

Bu, **çözülmesi** gereken bir mesele.

(işaret zamiri)

Bunu **bugün** mutlaka bitirirsin.

(işaret zamiri)

SÖZCÜK HÂLİNDEKİ ZAMİRLER	3. BELGİSİZ (BELİRSİZLİK) ZAMİRLERİ İsimlerin yerini miktar ve nitelik bilgisi vermeden tutan sözcüklerdir.	Herkes, kimse, hiç kimse, hiçbiri, birkaçı, birçoğu, birçoğumuz, kimi kimsesi, falan, filan, şey, her şey, bir şey, başkası, bazıları, biri, birisi, biriniz, bizimiz, birileri, birbiri, çoğu, çokları, gerisi, hepsi (hepisi), kimi, kimisi, niceleri, öbürü, öbürleri, öteki, topu, tümü vb. ■ Çoğu, kitap okuyarak sıkıntılarından kurtulur. ■ Bazıları yazı yazarak rahatlatır kendisini. ■ İçini çekerek kimimiz kimsemiz kalmadı, dedi. ■ Biri kapının önünde seni bekliyor. ■ Biriniz benimle gelsin lütfen! ■ Birbirlerinin yüzüne bakıp güldüler. ■ Kimini anlar, kimini anlamaz. ■ “Falan şunu dedi, filan bunu dedi.” ile geçmesin ömrünüz! ■ Birinden birini bana verir misin? ■ Hiçbir şeyi okumaz ama her şeyi bilir. Uyarı: Belgisiz zamirlerin bir türü de özel adlarla, kişi ve işaret zamirleriyle yapılan ikilemelerdir. ■ Onun bunun lafına bakma. ■ Karşımıza Ali Veli kim gelirse gelsin.
	4. SORU ZAMİRLERİ Soru zamirleri, canlı ve cansız varlıkları soru yoluyla temsil eden zamirlerdir.	“Kim, kimin, kime vb.” yalnızca insanlar için kullanılan soru zamiridir. - Bugün kimler gelecek? - Kimler gelmeyecek ki! - Söyle bakalım ben kimim? “Ne, nere, nereye, nereden vb.” insan dışındaki varlıklar için kullanılan soru zamiridir. - Bana ne getirdin bugün? - En sevdiğin şeyi, kitap! ■ Sana ne diyeceğimi bilemiyorum. ■ Nereyi düzenleyeceksiniz bugün? ■ Mardin’de nerede kalacaktınız? ■ Neyin var, iyi misin?

EK HÂLİNDEKİ
ZAMİRLER

İLGİ ZAMİRİ / AİTLİK ZAMİRİ

Belirtili isim tamlamalarında tamlanan sözcüğün yerini tutan “-ki” ekidir. “Ki” ekine, ilgi eki almış sözcüklerden sonra geldiği için “ilgi zamiri” de denilmektedir.

Benim annem	Benimki
Senin annen	Senin ki
Onun annesi	Onun ki
Bizim annemiz	Bizim ki
Sizin anneniz	Sizin ki
Onların anneleri	Onların ki

Bu zamirler, bir adın cümlede iki kez yinelenmesini önler.

- Karadeniz Bölgesi’ndeki dağlar kıyıya paralel, Ege Bölgesi’nin kıyıya dik uzanır.
- Sizin köpeğiniz bu mu?
- Hayır, benimkinin yüzünde siyah tüyler var.

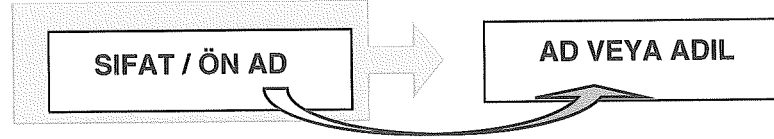
İYELİK / TAMLANAN EKLERİ

İyelik/ tamlanan ekleri, ismin ait olduğu kişi bilgisini verir yani ek olmasına rağmen ait olduğu zamiri temsil etmektedir. Bu nedenle iyelik ekleri de ek hâlindeki zamirdir.

İsim + İyelik eki	
anne m	“anne”nin bana ait olduğu
anne n	“anne”nin sana ait olduğu
anne si	“anne”nin ona ait olduğu
anne miz	“anne”nin bize ait olduğu
anne niz	“anne”nin size ait olduğu
anne leri	“anne”nin onlara ait olduğu

SIFATLAR / ÖN ADLAR

Sıfatın anlam ve işlev bakımından kendi varlığını ortaya koyabilmesi için mutlaka bir adın önünde bulunması -unvan sıfatları hariç- ve o adı nitelemesi veya belirtmesi gerekir.

NİTELER VEYA BELİRTİR

Bir adla birleşen sıfatın oluşturduğu kelime grubu **sıfat tamlamasıdır**. Tamlamadaki sıfat, grubun tamlayan ögesi; ad veya zamir de tamlanan ögesidir. Sıfat tamlamaları cümlede “**isim**” olarak kullanılır.

TAMLAYAN

TAMLANAN

TAMLAMA

akıllı	kadın	akıllı kadın
akıllı	biri	akıllı biri
tanıdık	adam	tanıdık adam
geçen	yıl	geçen yıl
karşıdaki	ev	karşıdaki ev
şu	araç	şu araç
birçok	kişi	birçok kişi
ikinci	ekip	ikinci ekip

A. NİTELEME SIFATLARI

Nitelik sıfatları, canlı ve cansız varlıkların renk, şekil, biçim gibi türlü dış ve iç özelliklerini bildiren sıfatlardır.

mavi masa	kaliteli masa
dört ayaklı masa	pahalı ama kaliteli masa
dikdörtgen masa	senin aldığın masa
mavi, dört ayaklı, dikdörtgen masa	maviye boyanmış masa

Dilimizde çok geniş bir yeri olan niteleme sıfatları, adlardan önce gelerek onları niteleyen, **nasıl** olduklarını gösteren sözlerdir:

- boş oda, yuvarlak masa, resmî kıyafet, tarihi bina, meraklı komşular, açık kapı, dış hatlar, ön kapı, koyu yeşil, koyu yeşil çanta, elbiselik kumaş, akıllı insan, bilimsel yöntem, üniversiteli genç, okuduğumuz kitaplar, geçen yıl, tanidik adam, yazma eser, ucuz mu ucuz elbise, sapasağlam bina, sarımtırak bir gömlek, küçücük çocuklar, genişçe salon, tatlı dilli kadın, dört odalı ev, üç kurşluk elbise, beş parasız adam, eli açık adam, saray gibi ev, çarşaf gibi deniz, parmak kadar çocuk, aşağıdaki seçenekler, sıra sıra evler, abuk sabuk sözler, irili ufaklı taşlar, uçsuz bucaksız koy, cana yakın çocuk, yüzü aşkın başvuru, sonradan görme insan, güllurusu gömlek, kavuniçi gömlek, altın sarısı saç vb.

İkilemeler, küçültme ve pekiştirme sözcükleri, isimlerden önce kullanıldığında niteleme sıfatı görevi üstlenirler.

renk renk sümbüller, eğri büğrü kumaş, dayalı döşeli ev; büyükçe ev, minicik oda, ekşimtırak meyve, yeşilimsi ceket; masmavi deniz, sapsarı beniz, bambaşka ortam, sırlıslıklam havlular vb.

UNVAN SIFATLARI

İnsanların; rütbe, lakap, görev ve sosyal durumuna göre adlarına takılan saygı ve tanıma sözlere dir. Bütün sıfatlar isimden önce geldiği hâlde unvan sıfatları isimden sonra da gelebilir.

Deli Dumrul, Neşet Baba, Prof. Dr. Zeynep Korkmaz, Mithat Efendi, Kemal Paşa, Osman Gazi, Sultan Süleyman, İbrahim Bey, Kaymakam Yasin Bey, Maviye Öğretmen, Yasemin Hemşire, Buket Hanım

B. BELİRTME SIFATLARI

İsimlerin ya yeri işaret edilir ya isimlerin sayısı gösterilir ya isim soru şeklinde belirtilir veya isimler belirsiz şekilde ifade edilir.

Bu masa	Şöyle masa	Kimi masalar	Birçok masa	Bir masa	İkinci masa	Üçer masa	Hangi masa?
---------	------------	--------------	-------------	----------	-------------	-----------	-------------

I. SAYI SIFATLARI

Adların miktarını bildirir.

ASIL SAYI SIFATLARI	KESİR SAYI SIFATLARI	SIRA SAYI SIFATLARI	ÖLEŞTİRME SAYI SIFATLARI	TOPLULUK SAYI SIFATLARI
İsimlerin sayısını belirten sıfatlardır.	İsimlerin parçalarını belirten sayı sıfatlarıdır.	Derece gösteren sayı sıfatlarıdır.	Paylaştırma, bir dağıtma ifade eden sıfatlardır.	Bir nesne topluluğu ifade eden sayı sıfatlarıdır.
Doğal sayı	Pay ve payda ile gösterilebilen sayı veya sözcük grubu	Doğal sayı + Incl (İsimden isim yapım eki)	Doğal sayı + -Ar -şAr (İsimden yapım eki)	Doğal sayı + -Iz (İsimden isim yapım eki)
İsme sorulan “kaç” veya “ne kadar” sorularının yanıtıdır.	İsme sorulan “kaçta kaç” veya “ne kadar” sorularının yanıtıdır.	İsme sorulan “kaçıncı” sorusunun yanıtıdır.	İsme sorulan “kaçar” sorusunun yanıtıdır.	İsme sorulan “kaç” sorusunun yanıtıdır.
- yüz kişi - beş seçenek - altı kişi - yüz lira - iki milyon	- yüzde beş indirim - dörtte üç hisse - üçte bir şans - çeyrek altın - yarım ekmek	- dördüncü soru - ikinci adım - yüzüncü kişi - ilk kişi - son saat	- birer kişi - ikişer elma - üçer turp - dörder adım - yedişer kitap	- ikiz çocuk - üçüz kız - dördüz kardeşler - beşiz oğlanlar - altız bebek

BENİM HOCAM UYARIYOR!

Sayı sözcükleri, isim çekim ekleri alırsa veya isimden bağımsız kullanılırsa isim görevindedir.

İkisinin de buraya geleceğini biliyordum.

Şirketin dörtte üçü ona ait.

İkizlerin biri kız, biri erkek.

NOT: Üleştirme sayı sıfatları yalnızca yazıyla gösterilir: İkişer kişi, beşer adım vb.

56

Sayı sıfatları kelime grubu olarak da karşımıza çıkabilir:

Sıfat tamlaması şeklinde sayı sıfatı: **on bin** kişi, **on bininci** kişi, **beş yüz** lira, **beş yüzer** lira, **iki milyon** insan

Sayı grubu şeklinde sayı sıfatı: **otuz iki** kişi, **otuz ikinci** kişi, **elli beş** lira, **elli beşer** lira, **yirmi beş** yaş

Asıl sayı sıfatları ve sıra sayı sıfatları hem yazıyla hem rakamla gösterilebilir:

- Seksen dört milyon insan veya 84 milyon insan
- İkinci kişi veya 2'nci kişi veya 2. kişi

II. İŞARET / GÖSTERME SIFATLARI

Adların uzaklık ve yakınlık durumlarına göre onları işaret eder.

"Bu, şu, o, böyle, şöyle, öyle, beri, öte, öbür, diğer vb." bir nesneyi göstermek için kullandığımız sözcüklerdir.

- **Bu** işte bir hayır var!
- **Şu** durumu açıklamalıyız.
- **O** derginin içeriği ilgi çekici.
- **Böyle** birinin sözlerine güvenmem.
- Romanları, kitaplığın **beri** tarafına dizelim mi?
- Evin **bu** yanı bahçe, **öte** yanı deniz.
- Salınacağı **öbür** ağaca kuralım.

BENİM HOCAM UYARIYOR!

İşaret sözcükleri, isim çekim ekleri alırsa veya isimden bağımsız kullanılırsa işaret zamiri görevindedir.

- **Bunda** bir hayır var!
- **Şunu** açıklar mısın?
- **O**, benim meselem!
- **Böylelerini** hayatta dinlemem.

III. BELGİSİZ / BELİRSİZLİK SIFATLARI

Adların nitelik ve miktarını belirsiz olarak belirtir. Bazı belirsizlik sıfatları genelleme de yapar.

Kimi insanlar, **bütün** yurt, **hiçbir** kişi, **bazı** evler, **birkaç** çözüm, **herhangi** biri, **birtakım** insanlar, **her** soru, **biraz** para, **birçok** kişi, **tüm** insanlar, **çok** soru, **az** yemek, **falan** adam, **başka** ders; **onlarca** kişi, **üç beş** kişi, **on on beş** adam vb.

DİKKAT

Bir sözcüğü, sayı sıfatı olarak niteleme sıfatlarından önce geldiği hâlde, belirsizlik sıfatı olarak niteleme sıfatlarından sonra gelir:

Sayı sıfatı	Niteleme sıfatı	İsim veya zamir
bir	güzel	kadın
Niteleme sıfatı	Belgisiz sıfat	İsim veya zamir
güzel	bir	kadın

57

DİKKAT

“Bir zamanlar”, “bir yerler”, “bir şeyler” gibi tamlamalarda, isim çokluk eki aldığına göre bu tamlamalarda “bir” belirsizlik sıfatıdır, sayı ifade etmemektedir.

BENİM HOCAM UYARIYOR!

Belirsizlik sözcükleri, isim çekim ekleri alırsa veya isimden bağımsız kullanılırsa belgisiz zamir; fiil ya da fiilimsiyle ilgili ise zarf görevindedir.

Kimi insanlar, hayvanları insanlardan çok severken **kimileri** onları görür görmez kaçacak yer arar.

Sıfat

Zamir

Çoğu insan, **çok** konuşuyor!

Sıfat

Zarf

IV. SORU SIFATLARI

Adların nicelik ve niteliğini soru yoluyla buldurur.

- Hangi dert kaldı söyle bağrıma üşüşmeyen?
- Bu nasıl bir illet?
- Kaçar tane bölüştünüz?
- Kaç gün izinlisiniz?
- Bu kaçınıcı mektup?
- Sen kaçınıcı sınıfa geçtin?

Soru sıfatının kullanıldığı cümle, soru cümlesi olmak zorunda değildir.

- Ne iş düşündüğünü sordum.
- Hangi gün geleceğini ben de bilmiyorum.
- Kaç ekmek alacağımı yine unuttum.

BENİM HOCAM UYARIYOR!

Soru sözcükleri, isim çekim ekleri alırsa veya isimden bağımsız kullanılırsa, ismin yerini soru yoluyla tutarsa soru zamiri; fiil ya da fiilimsiyle ilgili bilgi topluyorsa soru zarfi görevindedir.

SORU SIFATI	SORU ZAMİRİ	SORU ZARFI
Ne tarafta oturuyormuş?	Sana ne alacakmış?	Buralarda ne dolanıyorsun?
Nasıl bir hayat istiyorsun?	Bugün nasılsın?	Kendini nasıl hissediyorsun?

Sıfatlar, yapım eki alabilirler ama isim soylu sözcükler olmalarına rağmen ister isimleri nitelesin ister belirtsin isim çekim ekleri alamazlar! Niteleme sıfatları ve sayı sıfatları isim çekim eki alırsa isim (adlaşmış sıfat); işaret, belgisiz ve soru sıfatları isim çekim eki alırlarsa zamir olurlar.

NİTELEME SIFATI	İSİM (ADLAŞMIŞ SIFAT)
İyi mobilyadan, kötü mobilyadan ben anlarım.	İyisinden , kötüsünden ben anlarım.
Genç nesilden ümitliyim.	Gençlerden ümitliyim. Bütün ümidim gençlerde .
Yanlış bilgi verdi.	Bilgi yanlıştı .
Hatalı soru yazmış.	Soru hatalı .
İkinci soruyu çözmedi.	İkinci yi çözmedi.

BELİRTME SIFATI	ZAMİR
Bu konuyu bilirim .	Bunu bilirim.
Birçok kişi yanıma geldi.	Birçoğu yanıma geldi.
Hangi soruyu çözdü ?	Hangisini çözdü .

Sıfatlar isim çekim eki almazlar, bu sözcüklerde görülen ekler yapım ekidir.

ateşten gömlek, **sud**an sebepler, **tahta**dan iskemle, **sıra**dan olaylar, **uzak**tan kumanda, **can**dan arkadaş → Örneklerdeki “-ten” ekleri, yapım eki işlevindedir.

gözde öğrenci, **söz**de özne, **fırın**da patates, **sahan**da yumurta → Örneklerdeki “-de” ekleri, yapım eki işlevindedir.

Sıfat tamlamalarında bir isim birden fazla sıfat tarafından nitelenebilir.

- sade, duru, ahenkli dil
- karizmatik, başarılı, sempatik öğretmen

Bir sıfat birden fazla isim için ortak kullanılmış olabilir.

yaşlı amca ve teyzeler

Sıfat tamlamalarında sıfat ve isim unsurları arasında “da/de” bağlacı ve “mî” soru edatı gelebilir.

- Yanında **bir** de **çantası** vardı.
- Yanında **üç** mü **adam** var?

Bir isim hem niteleme hem belirtme sıfatı aldığı anda isim unsuru da bir sıfat tamlamasıdır.

NİTELEME SIFATI	BELİRTME SIFATI	İSİM
hasta	bir	kedi
Sıfat tamlamasını niteliyor.	Sıfat tamlaması (İsim unsuru)	
BELİRTME SIFATI	NİTELEME SIFATI	İSİM
şu	gözlüklü	kadın
Sıfat tamlamasını belirtiyor.	Sıfat tamlaması (İsim unsuru)	

Belirtme sıfatları genellikle niteleme sıfatlarından daha önce gelir:

BELİRTME SIFATI	NİTELEME SIFATI	İSİM / ZAMİR
beş	yeni	ev
altıncı	sıradaki	öğrenci
böyle	verimli	çalışma
şu	beyaz badanalı	ev
hangi	gölgeli	ağaç

AİTLİK EKİ “Kİ”

1. SIFAT YAPAN “Kİ”

İsimden isim (sıfat) yapım ekidir.

2. İLĞİ ZAMİRİ OLAN “Kİ”

Ek hâlindeki zamirdir, tamlanan sözcüğün yerini tutar.

Tamlanan sözcük tek bir sözcükten oluşabileceği gibi birden çok sözcükten de oluşabilir.

İlgi zamiri olan “ki” bizi tekrara düşmekten kurtarır.

YALIN HÂLDEKİ İSİM + Kİ = İSİM+ Kİ → KARŞIKİ
 BULUNMA HÂL EKİ ALMIŞ İSİM + Kİ = İSİM+DA+Kİ → KARŞIDAKİ

İLGİ EKİ ALMIŞ İSİM + Kİ = İSİM+NİN/İM+Kİ → KARŞININKİ

Karşık**ki** binaKarşıda**ki** binaGökyüzünde**ki** bulutlarŞeyma'da**ki** kitaplarAnkara'da**ki** parklarKaradeniz Bölgesi'nde**ki** dağlarduvarın dibinde**ki** kızgözlerimin etrafında**ki** çizgilerpantolonun paçasının üzerinde**ki** lekeler

SIFAT TAMLAMASI

Öte**ki** eşyalarBer**ki** evBurada**ki** restoranŞunda**ki** havaOnda**ki** kitaplarımŞurada**ki** ırmakBende**ki** sözlükSend**ki** giysilerBizde**ki** halılar

SIFAT TAMLAMASI

Karadeniz Bölgesi'nin dağları kıyıya paralel, Ege Bölgesi'n**inki** dik uzanır.(Ege Bölgesi'n**in** dağları)Elmanın tadı güzel, portakal**ınki** pek güzel değil.(portakal**ın** tadı)Bu paragrafın giriş cümlesi uzun, ş**ununki** kısa.(ş**u** paragrafın giriş cümlesi)Onun şarj aleti, sen**inkine** uymaz.(senin telefon**una**/ bilgisayar**ına** vs.)Aitlik eki almış sözcük eğer bir ismi nitelemes veya belirtmezse, isim çekim eklerinden birini alırsa **isim (adlaşmış sıfat)** veya **zamir** olarak kullanılır:

1. Ankara'da**kiler** denize hasret.
 (İsim/Adlaşmış sıfat)

2. Öte**kini** bana ver, ber**ikini** sen al.
 (Zamir)

SIFATLARIN / ÖN ADLARIN YAPISI												
BASİT YAPILI SIFATLAR	TÜREMİŞ SIFATLAR	BİRLEŞİK SIFATLAR										
Yapım eki almamış sıfatlardır.	En az bir yapım eki almış sıfatlardır.	Birden çok kelimenin kendi anlamlarını koruyarak veya değiştirerek tek bir anlam meydana getirecek biçimde bir araya gelmesinden oluşmuş sıfatlardır.										
acı badem	Ankara lı sanatçı	I. ANLAMCA KAYNAŞMIŞ BİRLEŞİK SIFATLAR	II. KURALLI BİRLEŞİK SIFATLAR									
ak saç	Yazlık ev											
cimri adam	İncecik elbise	pisboğaz insan	1. Sıfat tamlamalarında isim unsuruna “-lı, -lık, -sız” yapım eklerinden uygun olanı getirilerek yapılır:									
derin nefes	Bencil insan	birkaç kız										
şu işler	İkişer kişi	açıkgöz çocuk	<table><tr><td>sıfat</td><td>isim</td><td>-lı</td></tr><tr><td colspan="2">(Sıfat tamlaması)</td><td>-lık</td></tr><tr><td colspan="2"></td><td>-sız</td></tr></table>	sıfat	isim	-lı	(Sıfat tamlaması)		-lık			-sız
sıfat	isim	-lı										
(Sıfat tamlaması)		-lık										
		-sız										
o adam	Birinci sıra	vurdumduymaz adam										
bir yıl	Gözde insan	kahverengi ayakkabı										
iki ay	Can dan arkadaş	birtakım olaylar	uzun boy lu adam	düşük çene li kız								
hangi iş	Üstte ki komşu	hiçbir zaman	üç odalı ev	iki kişilik oda								
	Konuşkan çocuk	birçok kişi	beş milyonluk şehir	beş parasız adam								
	Kızgın güneş		2. Sıfatların addan sonra gelmesiyle oluşur. Bu yapıya isnat grubu denir. İsnat gruplarında genellikle birinci sözcük üçüncü tekil iyelik eki alır:									
	Yanıcı madde		açık baş → baş açık / başı açık kadın									
	Süzme bal		dolu hayat → hayat dolu insan									
	Oturan kedi		düşük çene → çenesi düşük kız									
	Görüle si yer		açık el → eli açık insan									
	Bilinmez işler		ağır uyku → uykusu ağır biri									
	Çekilir çile		sıkı ağız → ağzı sıkı adam									
	Tanıdık adam											
	Yazılacak kitap											
	Yanmış odun											

TAMLAMALAR

Bir tamlamanın “tamlayan” ve “tamlanan” olmak üzere iki unsuru vardır:

A. İSİM TAMLAMASI

Bir adın, başka bir adla ilgi durumu eki alarak veya almadan bir anlam bağı oluşturduğu kelime grubudur.

1. İsim tamlamalarında tamlayan sözcük isim veya zamirdir.

■ çay-ın	■ renk-i	■ çayın rengi
■ çay	■ yaprak-ı	■ çay yaprağı
■ kırmızı-nın	■ koyu-su	■ kırmızının koyusu
■ kitab-ın	■ şura-sı	■ kitabın şurası
■ 0-nun	■ sevenler-i	■ onun sevenleri

B. SIFAT TAMLAMASI

Bir sıfatın, bir adı niteleyerek veya belirtmek oluşturduğu kelime grubudur.

1. Sıfat tamlamalarında tamlayan sözcük sıfattır.

■ siyah	■ çay	■ siyah çay
■ geniş	■ yaprak	■ geniş yaprak
■ koyu	■ kırmızı	■ koyu kırmızı
■ şu	■ kitap	■ şu kitap
■ seven	■ insan	■ seven insan

2. İsim tamlamalarında tamlanan sözcük iyelik eki alır. İyelik eki almadan bir tamlama anlamlı oluyorsa bu, sıfat tamlamasıdır:

■ benim çay-ım	■ benim çay
■ sizin mahalle-niz	■ sizin mahalle
■ gece vakit-i	■ geç vakit
■ yaz mevsim-i	■ dört mevsim

3. Tamlamalar birer söz grubudur. Bu nedenle ister isim tamlaması olsun ister sıfat tamlaması, her ikisi de cümlede "isim gibi" kullanılır, cümlelerin her ögesinde karşımıza çıkabilirler.

1. Kitap, salonun ortasında.

2. Salonun ortasında oturuyor.

3. Telefon kılıfı kaliteliymiş.

4. Telefon kılıfı aldım.

5. Gece yarısı annesini aradı.

■ Kitap, büyük salonda.

■ Büyük salonda oturuyor.

■ Siyah kılıf kaliteliymiş.

■ Siyah kılıf aldım.

■ Her gece annesini arar.

4. İsim tamlaması da sıfat tamlaması da başka bir isim tamlamasının tamlayanı veya tamlananı olabilir.

tamlayan	tamlanan
telefon kılıfı-nın	rengi
tamlayanı isim tamlaması	
benim	telefon kılıfı-m
	tamlananı isim tamlaması

Zincirleme isim tamlaması

tamlayan	tamlanan
akıllı telefon-un	rengi
tamlayanı sıfat tamlaması	
telefon-un	pembe kılıf-ı
	tamlananı sıfat tamlaması
akıllı telefon - un	pembe - kılıf - ı
tamlayanı sıfat tamlaması	tamlananı sıfat tamlaması

Herhangi bir unsuru sıfat tamlaması olan belirtili isim tamlaması

BENİM HOCAM UYARIYOR!

Bir tamlamada tamlanan sözcüğe;

«Nasıl?» sorusunu sorarsak sıfat tamlamasını buluruz.

«Ne?» sorusunu sorarsak belirtisiz, «Neyin / Kimin?» sorusunu sorarsak belirtili isim tamlamasını buluruz.

İSİM TAMLAMALARI

İsim tamlamalarında, tamlayan ve tamlanan sözcükler ek alabildikleri için çeşitlenirler:

I. BELİRTİLİ (İLGİ EKLi) İSİM TAMLAMASI

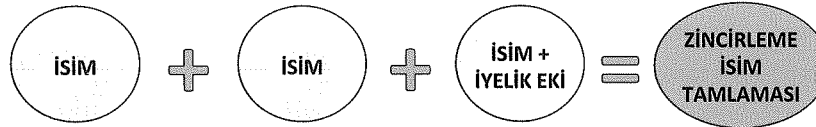
araba	-nın	teker	-i	arabanın tekeri
-------	------	-------	----	-----------------

II. BELİRTİSİZ (İLGİ EKSiZ) İSİM TAMLAMASI

araba	teker	-i	araba tekeri
-------	------------------	----	--------------

III. ZİNCİRLEME İSİM TAMLAMASI

araba	(-nın)	teker	-i	-nin	boyut	-u	arabanın tekerinin boyutu
-------	--------	-------	----	------	-------	----	---------------------------

I. BELİRTİLİ İSİM TAMLAMALARININ ÖZELLİKLERİ

Belirtili isim tamlaması, tamlayan adın sonuna ilgi durumu eki, tamlanana iyelik eki getirilerek yapılan tamlama türüdür.

1. Tamlayan ile tamlanan cümle içinde yer değiştirebilir.

- Faydası yok, geç kalınmış fiğanın
- Hasreti denizlerⁱⁿ
Denizler kadar derin
- Sakarya saf çocuğ^u
Masum Anadolu'nun

2. Tamlayan ile tamlanan arasına başka sözcükler girebilir.

- Biz şehirⁱⁿ artık dış^ındayız.
- Elindekilerⁱⁿ geç olmadan değerⁱⁿⁱ bilmelisiniz.

3. Tamlayan ile tamlanan unsurlar kelime grubu olabilir.

- Tamlayanı sıfat tamlaması olan belirtili isim tamlaması: uzun laf^{ın} kısa-sı
- Tamlananı sıfat tamlaması olan belirtili isim tamlaması: kuş^{un} mavi kanatlar-ı
- Hem tamlayanı hem tamlananı sıfat tamlaması olan belirtili isim tamlaması: masum Anadolu'nun saf çocuğ^u, yuvarlak masa^{nın} renkli örtü-sü
- Hem tamlayanı hem tamlananı sıfat-fiil grubu olan belirtili isim tamlaması: annemin aldığı masa^{nın} rengi solmuş örtü-sü

4. İsmi yerini tutan zamir hem tamlanan hem tamlayan görevinde kullanılabilir.

- Tamlayanı zamir olan belirtili isim tamlaması: onun kalemi, herkesin fikri, bunun kulpu, nerenin elması ...
- Tamlananı zamir olan belirtili isim tamlaması: Öğrencilerin hepsi anladı, Adamın biri aradı, Ankara'nın neyi meşhur, Pantolonun burası yırtık.
- Hem tamlayanı hem tamlananı zamir olan belirtili isim tamlaması: onların bazısı, neyin nesi ...

4.1. Tamlayan "kişi zamiri" olabilir. Bu durumda kullanılan ilgi ve iyelik ekleri çeşitlenir.

Tamlayan Kişi zamiri	İlgi eki	Tamlanan	İyelik eki	Tamlayan Kişi zamiri	İlgi eki	Tamlanan	İyelik eki
ben	-im	soru	-m	biz	-im	soru	-muz
sen	-in	soru	-n	siz	-in	soru	-nuz
o	-nun	soru	-su	onlar	-ın	soru	-ları

4.2. Tamlayan olan kişi zamiri tamlamada düşebilir.

ÖSYM bu bilgiyi "Aşağıdaki cümlelerin hangisinde tamlayanı düşmüş bir isim tamlaması vardır?" diye sorabilir.

- (Sizin) Düşüncelerinize önem veriyorum.
- (Benim) Kitaplarımı sende unutmuşum.

Bir sözcüğe 3. şahıs iyelik eklerinden sonra hâl eklerinden herhangi biri getirilirse bu iki ek arasında "n" kaynaştırma sesi türer. Bu durumda sözcük hem 2. şahsa hem de 3. şahsa ait olma anlamı taşır. Bu durum anlam belirsizliğine yol açar.

Ceketini sınıfta unuttum.

Senin ceketini mi, onun ceketini mi?

Bu belirsizlik tamlayan eklenerek düzeltilir. Cümle, ya "Senin ceketini sınıfta unuttum." ya da "Onun ceketini sınıfta unuttum." şeklinde olmalıdır.

DİKKAT

Tekil 3. şahıs iyelik ekiyle belirtme hâli ekini karıştırmayınız.

Evi buraya çok uzak. (Kimin evi buraya çok uzak?) – Evi arkadaşım ile temizledim. (Neyi temizledim?)

İyelik eki

Belirtme eki

4.3. Tamlayan kişi zamiri olduğunda tamlanan düşebilir.

■ O benimdir, o benim.

O benim bayrağımdır, o benim bayrağım.

■ Elindeki hediye, senin.

Elindeki hediye, senin hediyen.

5. Tamlayan ya da tamlanan unsur birden fazla olabilir.

■ Güllerin, menekşelerin, karanfillerin kokusu
1. tamlayan, 2. tamlayan, 3. tamlayan ortak tamlanan

■ Güllerin kokusu, dikenini, şekli ...
ortak tamlayan 1. tamlanan, 2. tamlanan, 3. tamlanan

6. Ayrılma eki "-dan", ilgi eki yerine kullanılabilir.

"-dan" ilgi eki görevinde: Öğrenciler-den biri (kimler-den biri?), aşağıdakiler-den (in) hangisi, kadınlar-dan (ın) ikisi vb.

"-dan" yapım eki görevinde: Can-dan biri (nasıl biri), ateş-ten gömlek, sıra-dan insanlar vb.

II. BELİRTİSİZ İSİM TAMLAMALARININ ÖZELLİKLERİ

Tamlayan adın, eksiz yani yalın durumda olduğu, yalnız tamlanan adın iyelik eki aldığı tamlama türüdür.

1. Belirtisiz isim tamlamalarında tamlayan ile tamlanan arasında daimî bir ilişki vardır. Bu nedenle unsurları arasına başka sözcük giremez ve unsurlar cümlede yer değiştiremez.

Hayat boyu, yaşam sevinci, sanat hayatı, edebiyat çevresi, kültür dili, mantık hatası, iletişim sorunları, eleştiri yazısı, rekabet ortamı, dünya tarihi, ülke toprakları, güneş enerjisi, atom molekülleri, deniz kenarı, tren garı, otobüs durağı, park yeri, alışveriş merkezi, yürüyüş parkuru, bisiklet yolu, kullanma kılavuzu, belirtme durumu, isim tamlaması, televizyon kanalı, mail adresi, kimlik numarası, nüfus cüzdanı, çay bardağı, oturma odası, göz kalemi, cep telefonu, güneş gözlüğü, sırt çantası; Asya kıtası, Ankara ili, Karadeniz Bölgesi, Van Gölü, Nemrut Dağı, Sakarya Nehri, Atatürk Bulvarı, Topkapı Sarayı, Saat Kulesi, Cumhuriyet Bayramı, Miraç Kandili, Lale Devri, Türk edebiyatı, Antep fıstığı, Adana kebabı vb.

2. Belirtisiz isim tamlamaları-özellikle de renk adları- cümlede sıfat olarak kullanılabilir:

tamlayan (belirtisiz isim tamlaması)	tamlanan	Tamlayanı belirtisiz isim tamlaması olan sıfat tamlaması.
turkuaz mavisi	elbise	

■ Tamlayanı belirtisiz isim tamlaması olan sıfat tamlaması: **gök mavisi** gömlek, **deniz mavisi** gözler, **çimen yeşili** halı, **şarap kırmızısı** saçlar, **patlıcan moru** çanta vb.

3. Belirtisiz isim tamlamaları, sıfat tamlamasının tamlananı olabilirler.

tamlayan	tamlanan(belirtisiz isim tamlaması)	Tamlananı belirtisiz isim tamlaması olan sıfat tamlaması.
pahalı	kol saati	

■ Tamlananı belirtisiz isim tamlaması olan sıfat tamlaması: pahalı **kol saati**, ince belli **çay bardağı**, büyük **çınar ağacı**, beyaz **erkek gömleği**, siyah **sırt çantası**, dikdörtgen **mutfak halısı** vb.

BENİM HOCAM UYARIYOR!

1. Belirtisiz isim tamlamalarının başına getirilen sıfat, çoğunlukla tamlamanın tamamını niteler. Fakat bazı kullanımlarda bu sıfatların yalnızca tamlayanı nitelediği de görülmektedir:

- Lösemili **Çocuklar Haftası**, kullanılmış **araç kredisi**, ikinci el **kitap fuarı** vb.

2. Belirtisiz isim tamlamalarında tamlayan ile tamlanan sözcük arasına başka sözcük girmez. Fakat bazı unvan sözcüklerinde bu durumu aykırı kullanımlar görülür:

- Devlet **Eski** Bakanı, Ankara **Eski** Valisi, Emniyet **Genel** Müdürü, Makine **Yüksek** Mühendisi vb.

4. “Kendi” dönüşlülük zamiri dışındaki zamirler belirtisiz ad tamlamalarında tamlayan olarak kullanılamaz.

- kendi işi, kendi kararı, kendi çabası, kendi sorunu...

5. Bazı belirtisiz isim tamlamalarında, tamlanan -lı eki aldığı anda iyelik eki düşer ve sıfat görevinde kullanılırlar.

- **kül rengi** → kül renkli bulutlar, **asker şapkası** → asker şapkalı adam, **sırt çantası** → sırt çantalı kız

6. Bir isim tamlaması, başka bir isim tamlamasında tamlanan unsur olarak görev yaptığı anda kendi iyelik ekini değil, o tamlamanın iyelik ekini taşır.

- fotoğraf makinesi → (benim) fotoğraf makinem
- dünya görüşü → (senin) dünya görüşün

8 BENİM HOCAM UYARIYOR!

Belirtisiz isim tamlaması şeklinde oluşan özel adların iyelik eki değişirse özel ad, kesme işareti hakkını yitirir.

Boğaz Köprüsü'nün → (bizim) Boğaz Köprümüzün

Kuşadası'nda → Kuşadamızda

Cumhuriyet Bayramı'nda → Cumhuriyet Bayramımızı

7. Belirtisiz isim tamlamalarında tamlayan unsuru bir "cümle" olabilir.

Tamlayan Cümle Unsuru	Tamlanan	...
"Zora dağlar dayanmaz."	inancı-nda	bir insan.
Ailem kızacak	korkusu-yla	oturdu.
Kiralıktır	levhası	asıldı.
"Ben yapamam!"	sözü-ne	tahammülüm yok!
Bilmem	anlamı-nda	omzunu silkti.

Ballar, bu sayfada verilen örnekleri bir kere okuyunuz.

Belirtisiz isim tamlamasında tamlayanın çeşitli görevleri vardır:

1. Tamlananın türünü, kime ya da neye özgü olduğunu bildirir:

- misafir odası, kömür sobası, ev terliği, çiçek saksısı, masa örtüsü; otobüs bileti, coğrafya kitabı, kadın çorabı...

2. Tamlananın neden yapıldığını belirtir:

- çilek reçeli, kök boyası, biber dolması, gül kurusu, pirinç pilavı, peynir tatlısı...

3. Tamlananın çıktığı, yetiştigi, ait olduğu yeri belirtir:

- Bursa şeftalisi, Amasya elması, İzmir üzümü, Bağdat hurması, yer elması, ağaç mantarı, su yılanı, dağ keçisi, göl balığı...

4. Tamlananın neye benzediğini belirtir:

- fincan böreği, dil peyniri, parmak üzümü, dil balığı...

5. Tamlananın mesleğini ve görevini belirtir:

- kayıt memuru, temizlik işçisi, Türkçe öğretmeni, ev hanımı, okul müdürü

6. Tamlananın nedenini belirtir:

- sel felaketi, deprem yıkıntısı, kaza kurbanı...

7. Tamlananın zamanını bildirir:

- yaz yağmuru, sabah kahvaltısı, akşam yemeği

8. Tamlananın yapıldığı aracı bildirir:

- telefon görüşmesi, çöp kebabı, çay kaşığı...

III. ZİNCİRLEME İSİM TAMLAMASI

En az iki isim tamlamasının veya en az üç ismin birbirine bağlandığı isim tamlamasıdır. Başka bir ifadeyle tamlayanı, tamlananı veya her ikisi de isim tamlaması olan, iç içe girmiş tamlama türüdür.

Anadolu köylerinin inek seslerini, Anadolu insanının geleneği ve göreneği, müdüriyet odasının kapısında, öğretmenin gözlüğünün çerçevesinin rengi, yazarın eserlerinin niteliği hakkında, bilim adamlarının çabaları ...

- Sınavda “zincirleme isim tamlaması” diye sorulmazsa şöyle sorulur:
- **Tamlayanı isim tamlaması olan belirtili isim tamlaması:** şarj aletinin kablosu
- **Tamlananı isim tamlaması olan belirtili isim tamlaması:** telefonun şarj aleti

TAKISIZ TAMLAMA

73

Tamlayan sözcük, tamlananın neyden yapıldığı bilgisini verir. Bu tamlamalarda tamlayan ile tamlanan arasına hayalî “-dan/-den” eki getirilebilir:

Tahta kaşık → Tahta-dan kaşık → Mantıklı, demek ki takisız tamlama

- Demir kapı
- Altın yüzük
- Lastik top
- Keten gömlek
- Cam kavanoz
- Deri mont

Tamlayan sözcük, tamlananın neye benzediği bilgisini verir. Bu tamlamalarda tamlayan ile tamlanan arasına hayalî “gibi” edatı getirilebilir:

Kömür göz → Kömür gibi göz → Mantıklı, demek ki takisız tamlama

- İnci diş
- Selvi boy
- İpek saç
- Aslan asker

Sözcük anlamı doğa ötesi ve fizik ötesi olan akım, dinamizmi hareketle

I

II

anlamlandıran fütürizme karşı ortaya çıkmıştır. 1917 yılında bir araya

III

gelen İtalyan ressamı tarafından başlatılmış, 1920'lerin ortasına kadar

IV

etkin olmuştur. Metafizik resimler genellikle abartılmış bir perspektifle

sonsuzluğu, kuklayı andıran hareketsiz insan

V

figürüyle yalnızlığı çağrıştırmaktadır.

Bu parçada altı çizili numaralanmış sözcüklerden hangisi bir isim tamlamasının tamlananı değildir?

- A) I B) II C) III D) IV E) V

Yanıt: E

ZARFLAR / BELİRTEÇLER

Fil ve fiilimsileri; zaman, yer-yön, durum, azlık-çokluk, pekiştirme, sorma gibi nitelikler bakımından sınırlayan, sıfat ve zarfları derecelendiren sözcüklerdir.

FİİL VE FİİLİMSİLERİ NİTELER:		SIFAT VE ZARFLARI DERECELENDİRİR:
ZAMAN ZARFI	Dün geldi.	Pek sevimli bir çocuk.
YER-YÖN ZARFI	Lütfen, <u>aşağı</u> ininiz!	En güzelini sen yaptın.
DURUM/TARZ ZARFI	Bu konuda <u>doğru</u> söylüyor.	Evinizi <u>çok</u> güzel döşemişsiniz.
MİKTAR/ AZLIK-ÇOKLUK ZARFI	<u>Yıllarca</u> çalıştı.	
SORU	Buraya <u>neden</u> gelmiş?	

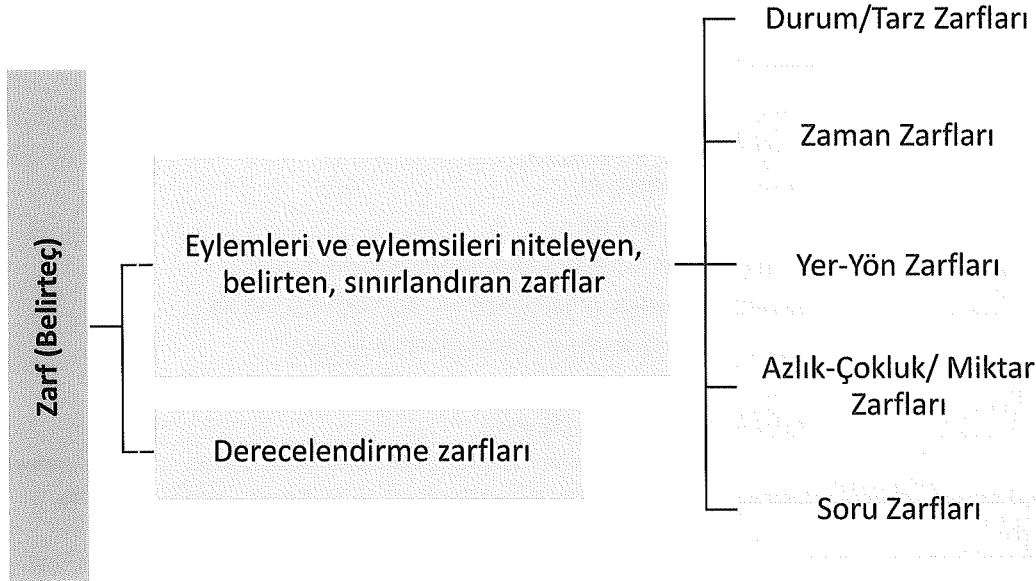
Zarflar da sıfatlar gibi niteleyici sözcük oldukları için isim çekim eklerini almazlar. Alırlarsa sınıf değiştirip adlaşırlar.

ZARF	İSİM
Masayı <u>ileri</u> çekelim.	<u>İlerisi</u> biraz karanlık.
<u>Aşağı</u> inince seslen.	<u>Aşağıdan</u> biri seslendi.
Yavrum, <u>böyle</u> söyleme!	<u>Böylesine</u> hiç rastlanmamıştı.
Konuyu <u>daha</u> açıklamadı.	Size bu konunun <u>dahasını</u> da açıklayabilirim.

DİKKAT

Bazı isim çekim ekleri canlılığını yitirip yeni durum ve zaman zarfları oluşturmaktadır:

Baştan anlat, **bir**den yıkıldı, **can**dan kutlarım, **çok**tan götürdü; **iki**de **bir**de sızlanıyor, **birlik**te geldiler, **ayak**ta uyuyacak; **boyun**a yazıyordu, **alabil**diğine çalışıyor; **sabah**ları, **sonra**ları, **gece**leri, **önce**leri, **bir zaman**lar, **vakti**yle, **önce**den...

DURUM / TARZ ZARFLARI

Zarfların büyük bir kısmını durum/tarz zarfları oluşturur.

Durum zarfları; fiil ve fiilimsilerin niteliğini, nasıl yapıldığını, ne durumda olduğunu bildiren, cümlelerin anlamını sınırlandıran zarflardır.

I. NİTELİK BİLDİRME ZARFLARI

Nitelik zarfları *nasıl?, ne biçimde?* sorularına karşılık oluşturan zarflardır.

Ankara'da **yalnız** yaşıyordu.

İçeri **sessizce** girdi.

Her şeyi **bir bir** anlattı.

Ay, **pırl pırl** yanyor üzerimizde.

Bu yaz da **çabucak** geçti.

Çocuk **güzel mi güzel** konuşuyordu.

Bizlere **içten** davranır **hep**.

Düşünmek ona **ağır** geliyordu.

Ansızın/ birden/ aniden salona girdi.

birer birer, aklınca, şöyle, bir çırpıda, heyecandan, tatlılıkla, melekler gibi, birlikte, ayakta, ezbere, boşuna, uzun uzadıya, sınımsı vb.

II. DURUM BİLDİRME ZARFLARI

Durumda beraberlik, kesinlik, görecelik, pekiştirme, tahmin, tekrarlama, sınırlama, süreklilik gösterme, şüphe bildirme, yanıt verme gibi türlü anlamlarla cümleyi sınırlandıran zarflardır. Bu tarz cümlelerde "fiil" ya da "fiilimsi" olmasına gerek yoktur; zarfın, cümledeki yargıyı sınırlaması yeterlidir.

Bari biraz erken gel.

Hani bekleyecektin bir ömür boyu.

Sanki her sözümü dinliyor da!

Belki o da bizimle gelir.

İllaki istediğini elde eder.

Mutlaka / elbet / elbette emeklerinin karşılığını alacaksın.

Kesinlikle / kuşkusuz / şüphesiz onu buralardan götürecektir.

Sözüm ona / güya / sözde konuştuklarımızı yazıyor.

Er geç kaliteyi fark edeceksiniz.

Asla/ katiyen bu doğru değildir.

gerçekten / cidden / sahi, zaten, tamamen, acaba, galiba, yalnızca/sadece/sırf, yine/tekrar, bazen / ara sıra, sürekli / daima, neredeyse, az kalsın, derhâl, bence vb.

ZAMAN ZARFLARI

Fiillerin ve fiilimsilerin anlamlarını zaman açısından belirleyen, sınırlandıran veya kesinleştiren sözlardır. Bu zarflar **ne zaman? ne vakit?** sorularının yanıtıdır.

Sözcük hâlinde olabilir:

akşam, artık, demin, dün, gece, erken, hâlâ, ilkin, önce, sonra, şimdi, henüz; akşama, akşamları, akşamleyin, yıllardır, aylardır, birazdan, yazın, kışın, erkenden, geceleri, geçenlerde, haftaya, öğleye, öğleyin, önceden, sabahleyin, şimdilik, sonradan, sonraları...

Söz grubu hâlinde olabilir:

akşama doğru, akşam üstü, akşam vakti, bu ay, bu gece, bu gün, bu yıl, bu sefer, dün gece, dünden beri, düne kadar, geçen ay, geçen yıl, gelecek ay, gelecek yıl, ikinci vakti, ilk önce, öğleye doğru, şimdiye kadar, şu anda, yaza doğru...

BENİM HOCAM UYARIYOR!

Zaman bildiren her sözcük, zaman zarfı değildir.

Zaman Zarfı	İsim
Hüzün çöker Ankara'ya akşam .	Akşam , Ahmet Haşim'in vazgeçemediği temadır.
Bugün biten umutlar, yarın canlanır.	Yarın , umutlarımızın simgesidir.
Dostlarla geceleri derin sohbetlere daldık.	Geceler , dostudur yalnızların.

"Yarın gece" ifadesinde "yarın", "dün sabah" ifadesinde "dün" sözcüğü sıfatır.

DİKKAT

Zarf-fiiller, cümledeki anlamı "durum" ve "zaman" bakımından sınırlayan sözcüklerdir. Bu nedenle zarf-fiiller de cümleye kattığı anlama göre durum ve zaman zarfı olarak kullanılır.

Gelince beni ara. (Ne zaman ara?-zaman zarfı)

Koşarak yanıma yaklaştı. (Nasıl yaklaştı?-durum zarfı)

Konu ile ilgili ayrıntılı bilgi "eylemsiler/fiilimsiler" başlığında verilmiştir.

AZLIK-ÇOKLUK / MİKTAR ZARFLARI

Azlık-çokluk zarfları; bir sıfatın, bir zarfın veya fiildeki oluş ve kılışın miktarını, ölçüsünü ve derecesini belirleyen zarflardır.

Cümlede ne kadar?, ne derece? sorularının yanıtıdır.

Bu denli, azıcık, biraz, çok, az, çokça, fazla, pek, oldukça, en, hayli, epey, epeyce, daha, ne, ne kadar, bu kadar vb.

- Bugün **çok** çalıştım.
- Yine de **epey** ilerledin.
- **Bu denli** yorulduğumu hatırlamıyorum.
- **Fazla** konuşmak, başı **çok** ağrıtır.

DERECELENDİRME ZARFLARI

Miktar bildiren sözcükler; sıfat, adlaştırmış sıfat ve zarfların önüne gelip onları derecelendirirler. Bunlara “derecelendirme zarfları” denir.

- **En** sevdiğim insan, annemdir.
- **Daha** güzel günler göreceğim.
- **Epey** yorgun görünüyorsun, dedi.
- Etleri **oldukça** ince doğradı.
- **Ne** akıllı, **ne** tatlı bir çocuk!
- Tartışmayı **daha** çok alevlendirdi.
- **Bu kadar** güzel bir manzara karşısında şaşkıyım.
- **Ne kadar** sevimli bir bebek öyle!

“Daha” sözcüğüne üstünlük, “en” sözcüğüne en üstünlük belirteci de denir.

- **En** güzel kızı seçmişler. (en üstünlük zarfı)
- Bizim **daha** büyük bir evimiz var. (üstünlük zarfı)

MİKTAR ZARFI	Miktar zarfları, fiillerin miktarını bildirir:	Bu yıl derslerine çok çalışıyor.
	Miktar zarfı, fiilimsilerin miktarını bildirir:	Az <u>yemenin</u> vücuda yararı çoktur.
DERECELENDİRME ZARFI	Miktar zarfları, sıfatları derecelendirir:	Pek <u>geniş</u> eviniz varmış.
	Miktar zarfları, zarfları derecelendirir:	Söylediklerini çok <u>zor</u> anladım.
	Miktar zarfları, adlaştırmış sıfatları derecelendirir:	En <u>çalışkana</u> ödül verdiler.

YER-YÖN ZARFLARI

Yer- yön zarfları, fiil ve fiilimsilerin yerini ve yönünü belirleyen zarflardır.

Cümlede **nere?** sorusunun yanıtıdır.

İleri, geri, aşağı, yukarı, öte, beri, içeri, dışarı.

- Hızla **dışarı** çıktı.
- **İçeri** gelir misin?
- Arabayı **ileri** al.
- Biraz **geri** çık.
- **Aşağı** yuvarlandıktan sonra **yukarı** tırmandı.

DİKKAT

Yer-yön sözcükleri isim çekim eki aldıklarında zarf olma özelliklerini kaybederek isim olurlar, bu sözcükler başka bir ismi nitelerse sıfat olurlar.

İSİM	● Yukarıya çıkıp kitaplarını aldılar.
	● Dışarıyı sen temizle, içeri yi ben temizleyeyim.
	● Arabayı sağa çekebilir misin?
SIFAT	● Aşağı mahallede düğün var bugün.
	● Öte tarafa geçebilir misin?
	● Sağ kolunda kocaman bir ben vardı.

SORU ZARFLARI

Soru zarfları, fiili ve fiilimsileri çeşitli yönlerden soru yoluyla belirleyen zarflardır.

Nasıl, ne, neden, ne kadar, nice, niçin vb.

- Okula **ne zaman** gelirsin?
- **Nasıl** ders çalışıyorsun?
- **Niçin** ses vermiyorsun?
- **Niye** dönüp duruyor havada kuşlar?
- **Ne** uğraşıyorsunuz böyle işlerle?
- Bu sabah **ne kadar** koştun?
- Bu işi **nasıl** başardın?

BENİM HOCAM UYARIYOR!

Sözcüğe görev veren, kullanıldığı cümledir.

	ZAMİR	SIFAT	ZARF
Başka	Başkası olma, kendin ol.	Başka sözler söylemek gerek.	Her seferinde başka konuşuyorsun.
Böyle	Böylelerine inanmak güç.	Böyle insanlara inanmak güç.	İnsanlar böyle söylememeli.
Ne	Ne isterse yapar, sana ne?	Ne tarafta oturuyormuş?	Ne konuşup duruyorsun? Ne güzel çiçekler!

GÖREVLİ SÖZCÜKLER

Ey insanoğlu, **ya** olduğun **gibi** görün **ya da** göründüğün **gibi** ol!
ünlem **bağlaç** **edat** **bağlaç** **edat**

- **Tek başına anlamlı olmayan, görevli sözcüklerdir. Fakat kullanıldığı cümleye farklı anlatım incelikleri katarlar.**
 Gibi, kadar, dek, denli, ve, veya, oysa, ki, da/de, vay, tüh, eyvah vb.

- **Herhangi bir isim çekim eki alamazlar, alırlarsa isim görevi üstlenirler.**
 Gibisi, kadarı, ahım vb.

- **Sözcük grubu oluşturlar.**

Edat grubu: Senin **gibi**, şu **kadar**, bu zamana **dek** vb.

Bağlama grubu: Sen **ve** ben, annen **veya** baban, genç adam **ile** yaşlı kadın vb.

Ünlem grubu: **Ey** Türk gençliği, **hey** oradaki, **vay** başım vb.

EDAT / İLGEÇ

Tek başına anlamlı
sözcük, söz grubu
veya cümle

EDAT /
İLGEÇ

Sözcüğe bağlanır:	İnsan	gibi	davrandı.
Söz grubuna bağlanır:	Haber aldığı	gibi	çıktı.
Cümleye bağlanır:	Ölmeyecekmişiz	gibi	yaşıyoruz.

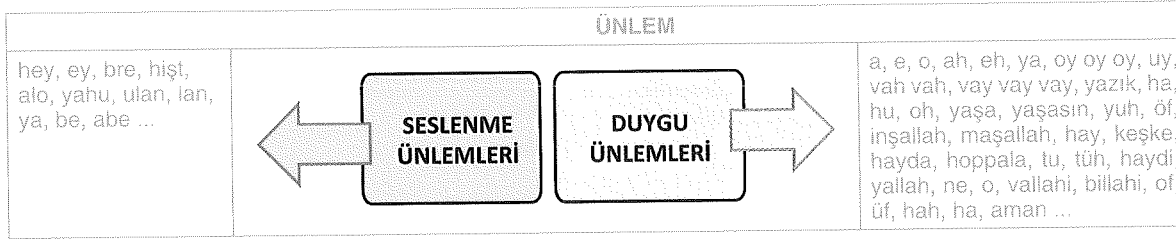
BAĞLAÇ

Tek başına anlamlı
sözcük, söz grubu
veya cümle

BAĞLAÇ

Tek başına anlamlı
sözcük, söz grubu
veya cümle

Sözcükleri bağlar:	Kitap	ve	kalem	olmazsa olmazım.
Söz gruplarını bağlar:	Konu anlatımı	ve	soru bankası	yazdım.
Cümleleri bağlar:	Kitabı bitirdim	ve	konu anlatım videolarını çektim.	

EDAT / İLGEÇ

1. Yalnız başlarına anlamları yoktur, görevli sözlerdir.

Edatlar; kendinden önceki sözcük, söz grubu veya cümlelere eklendiklerinde onlarla grup oluştururlar. Edat da grubun sonunda yer aldığı için bu gruplara “edat grubu” denir. Sözcük grubu oluşturan edatlar:

Tek başına kullanılabilen edatlar, onay ve ret edatlarıdır.

2. Görevi, kendinden önceki sözcük, söz grubu veya cümlelere eklenerek onlarla diğer sözcükler arasında anlam bağı kurmaktır.

3. Eklendikleri yapılar ile cümlelerin öteki sözcükleri arasında çeşitli anlam ilişkileri kurarlar. Cümlede kurdukları anlam ilişkileri: benzerlik, beraberlik, başkalık, miktar, sebep, amaç, araç (vasıta), zaman, mekân, yön gösterme, uygunluk, uğruna, özgüllük, hakkında, karşılaştırma, zıtlık vb.dir.

- Görüşmek için beni odasına çağırmış. (amaç)
- Yağmur başladığı için eve döndüm. (sebep)
- Vatan için canımız feda olsun. (uğruna)
- Bu elbiseyi sana göre diktirdim. (uygunluk)
- Senin için bir kitap getirdim. (özgüllük)
- Bu kitap için söyleyecek çok sözüm var. (hakkında)
- Kuşlar kadar özgür bir hayatım var. (eşitlik)
- O da senin kadar başarılı. (karşılaştırma)
- Avuç içi kadar yerde çocuk kaybolur mu hiç? (benzerlik)
- Parayı aldın mı? (soru)
- Bugün de evde oturulur mu? (sözdelik)
- Uzun mu uzun bir yolculuktu. (pekiştirme)
- Havaalar ısındı mı işler açılır. (koşul/zaman)

4. Edat grupları, cümlede isim, sıfat veya zarf görevi üstlenir.

İsim görevindeki edat grubu	Sıfat görevindeki edat grubu	Zarf görevindeki edat grubu
Hava buz gibi.	Buz gibi bir hava var.	Bana buz gibi davrandı.
Elindeki taş pırlanta gibiydi.	Pırlanta gibi adamdır benim babam.	Elindeki taş, pırlanta gibi parlıyordu.
Elleri pamuk gibiydi.	Parmak kadar çocuğun yaptığı işe bak!	Beni tanııymıyormuş gibi konuşuyor.

5. Edatlar, isim çekim eklerine işleyiş bakımından benzerler.

• Bu atkıyı sana getirdim.	Yönelme hâl eki, "için" edatı yerine kullanılmıştır.
• Bana babaca davrandı.	Eşitlik eki, "gibi" edatı yerine kullanılmıştır.
• Bence sen haklısın.	Eşitlik eki, "-e göre" edatı yerine kullanılmıştır.
• Korkuyor, korktuğuna da canı sıkılıyor.	Yönelme hâl eki, "için" veya "-dan dolayı" edatları yerine kullanılmıştır.
• Yağmur yağdığından dışarı çıkamadı.	Çıkma hâl eki, "için" veya "-dan dolayı" edatları yerine kullanılmıştır.
• Kadifemsi bir yumuşaklık...	"-ımsı" yapım eki, "gibi" edatı yerine kullanılmıştır.
• Çocuksu davranıymıyormuş.	"-su" yapım eki, "gibi" edatı yerine kullanılmıştır.

6. İsim çekim eklerini almazlar, alırlarsa sınıf değiştirip isim olurlar.

- Onun **gibisini** hiç görmedim.
- Şu **kadarını** bile yemedi.
- Elbisenin bana **göresi** var mı?

7. Edatın ekleşmesi, ünlüsünün birlikte kullanıldığı kelimeye göre değişmesi ve “ek gibi” kendinden önceki sözcüğe birleşik yazılmasıdır.

- **Dilimizde sadece “ile” edatı ekleşmiştir:** Annesiyle, babasıyla, kuşuyla, ütüsüyle vb.
- “mi” edatının ise yalnızca ünlüsü uyumludur fakat “mı” edatı kendinden önceki sözcükten her zaman ayrı yazıldığı için henüz ekleşmemiştir: geldi mi, kuru mu, ütü mü, alır mı ...

Aşağıdaki cümlelerin hangisinde altı çizili edat grubu, eylemin durumunu bildirmemektedir?

- A) Soruların kalitesi konusunda ben de sizin gibi düşünüyorum.
- B) Tuttuğu ev, kibrit kutusu gibi bir evdi.
- C) Zavallı, onca yükün altında çatlayacak gibi olmuştu.
- D) Bu para, ay sonuna kadar yetmeyecekmiş gibi görünüyor.
- E) Öyle yorgundum ki yatağa girdiğim gibi uyumuşum.

Yanıt: B

BAĞLAÇLAR / BAĞLAYICILAR

1. Yalnız başlarına anlamları yoktur, görevli sözlerdir. Görevi; sözcükleri, sözcük gruplarını ve cümleleri birbirine bağlamaktır. Fakat sadece ifadeleri bağlamakla kalmayıp yükledikleri farklı işlevlerle söze birtakım anlam ve anlatım incelikleri katarlar.

- “Dışarı çıkmak istemiyorum.” dedi, oysa ... ➔ Oysa sözcüğü tek başına anlamlı değilken cümlede “...” ile gösterilen yeri zihnin doldurdu ve bu bağlaç, tek başına “cümleyi sarf eden kişinin dışarı çıktığı” mesajını ilettili.
- “Para kazanmayı hiç sevmiyordu ama ...” cümlesi “hesapsız harcamayı çok severdi.” veya “parasız da yaşanamayacağını farkındaydı.” cümleleriyle tamamlanabilirken “para, emeğinin karşılığı olamazdı.” ile tamamlanamaz. Demek ki bağlaçlar tek başına anlamlı olmamalarına rağmen cümleye farklı anlatım incelikleri katarlar.

“Ama”yı kullandığın bir cümlede bu bağlacı kaldırıp yerine “çünkü” bağlacını koyamazsın. Demek ki her bağlacın kendine has bir anlatım inceliği vardır. **Bağlaçlar, söze birtakım anlam ve anlatım incelikleri kattıkları için de “Cümleden çıkarıldığında anlam bozulmuyorsa bağlaçtır.” ifadesi tamamen saçmalaktır.**

- “Bir **de** haklıymışsın gibi davranıyorsun.” cümlesinde “de” bağlaçtır ve cümleden çıkarırsak cümlemin anlamı bozulur.
- “Ayşe **ile** teyzem bize gelecek bugün.” cümlesinde ise “ile” bağlaçtır ve cümleden çıkardığımızda (Ayşe teyzem bize gelecek bugün.) özne değişir.

2. Bağlaçlar eş görevli sözcükleri, sözcük gruplarını ve cümleleri birbirine bağlar. Sözcükleri ve söz grupları bağlaçlarla bağlanırsa ortaya çıkan gruba “bağlama grubu” denir. Cümleler bağlaçlarla bağlanırsa ortaya çıkan cümlemin yapısına da “bağlı cümle” denir.

SÖZCÜK	BAĞLAÇ	SÖZCÜK	
Döner	ve	ayran	istiyorum.
Türü isim	← İsimleri bağlamış. →	Türü isim	
Öge olarak nesne	← Nesneleri bağlamış. →	Öge olarak nesne	
Bağlama grubu			

SÖZ GRUBU	BAĞLAÇ	SÖZ GRUBU	
Dün akşam	ve	bu sabah	aradı.
Sıfat tamlamasının türü zarf	← Zarfı bağlamış. →	Sıfat tamlamasının türü zarf	
Öge olarak zarf tümleci	← Zarf tümleçlerini bağlamış. →	Öge olarak zarf tümleci	
Bağlama grubu			

CÜMLE	BAĞLAÇ	CÜMLE
Ankara'ya gelmiş	ama	beni aramamış.
Birinci cümle	← Cümleleri bağlamış. →	İkinci cümle
Bağlı cümle		

3. Bağlaçlar; özne, yüklem, nesne, tümleç görevi yapamazlar. Bu yüzden bağlaçlar cümle dışı unsurdur. Yani cümlelerin herhangi bir ögesi değildir. Fakat kurdukları bağlama grupları cümlelerin her ögesi olabilir.

- "Annem ve babam yanıma geldi." cümlesinde "ve" bağlaç olduğu için bu cümlede cümle dışı unsur vardır fakat bağlaç özneleri bağladığı için cümlelerin öznesi "bağlama grubu"dur.
- Sen de gelmelisin." cümlesinde "de" bağlaç olduğu için bu cümlede cümle dışı unsur vardır ayrıca bu cümlede bağlama grubu yoktur.

İŞLEVLERİNE GÖRE BAĞLAÇLAR

Bağlaçların cümle içerisindeki işlevleri, daha çok paragraf sorularında işinize yarayacaktır. Bu nedenle bu bölümü okuyunuz.

ama, fakat, yalnız, ancak, oysa, oysaki, hâlbuki → Anlamca birbiriyle çelişen yargıları bağlar.

- Başarı hakkınız **ama** terlemeniz gerekecek.
- Onu seviyorum **fakat** o beni sevmiyor.
- Çok çalışıyor **yalnız** başaramıyor.
- Saatlerce bekledim **ancak** sizi göremedim.
- Bana kızmış **oysa** ben onu üzmedim.
- Ali gelmedi **oysaki** onu çağırmıştım.

ve, ile, de...de, hem...hem, gerek...gerek → Sözü edilen unsurlardan ikisini de yargıya dâhil ederler.

- Annesini **ve** babasını çok seviyor.
- Annesi **ile** babasını çok seviyor.
- Annesini **de** babasını **da** çok seviyor.
- **Hem** annesini **hem** babasını çok seviyor.
- **Gerek** annesini **gerek** babasını çok seviyor.

veya, ya...ya, ya...ya da, yahut, ister...ister → İki unsurdan sadece birinin gerçekleşmesini yeterli sayan yargılar oluşturur.

- Oraya kızımı **veya** oğlumu çağıracağım.
- Oraya **ya** kızımı **ya** oğlumu çağıracağım.
- Oraya **ya** kızımı **ya da** oğlumu çağıracağım.
- Oraya kızımı **yahut** oğlumu çağıracağım.
- **İster** sev **ister** sevmeyi.

hatta: Biri diğerinden daha güçlü olan iki yargıyı birbirine bağlar.

- Çok çalışıyor **hatta** geceleri uyumuyor.

ne...ne, ne...ne de → Cümleye olumsuzluk anlamı katar. Bu durumda yüklem olumlu olmalıdır. Yüklem olumsuz olursa anlatım bozukluğu olur. Bu bağlacın kattığı bir diğer anlam da ortalama anlamıdır.

- **Ne** arayan var **ne** soran. (Olumsuzluk anlamı)
- **Ne** seviyor **ne** sevmiyor. (Ortalama anlamı)

çünkü, ki, eğer, yani → Biri diğerinin açıklaması olan veya sebebini ya da şartını bildiren yargıları bağlar.

- Sınavı kazanamadı **çünkü** hiç çalışmamıştı.
- Öyle güzel **ki** kimse gözünü ondan alamıyor.
- Bilgisayar alacağım **eğer** sınavı kazanırsan.
- Olaylar karıştı **yani** içinden çıkılacak gibi değil.

de, dahi, bile → Cümleye direnme, sebep, küçümseme, pekiştirme umutsuzluk gibi çeşitli anlamlar katarlar.

- Çocuk yemem **de** yemem diye tutturdu.
- Sınavı çok çalıştı **da** kazandı.
- Okuyacak **da** adam olacak.
- Çalışacak **da** bize bakacak.

ise: Cümleye karşılaştırma anlamı katar. Eğer cümleye koşul anlamı katarsa bağlaç değil fiil çekim ekidir. (dilek-şart kipi)

- Ben çalışıyorum, sizse geziyorsunuz. (bağlaç)
- Çok çalışsa sınavı kazanır. (şart kipi)

Dilimizde en çok karıştırılan iki bağlaç: da/de ve ki.

BAĞLAÇ OLAN Kİ

Anlam bakımından birbirleriyle ilgili cümleleri birbirine bağlayan bir söz:

- Geçmiş zaman olur **ki** hayali cihan değer.

Özneyle, tümleci güçlendirerek cümlemin temel bölümüne bağlayan bir söz:

- Siz **ki** beni tanırırsınız, niçin böyle düşünüyorsunuz?

İkinci cümledeki yargının birincideki hareketin yapılışı sırasında görülerek şaşıldığını bildiren bir söz:

- Kapağı kaldırmış **ki** sandık bomboş.
- Bir de ağızma aldım **ki** şeker gibi tadı var.

İki cümlede anlatılan durumların uyumsuzluğunu bildiren bir söz:

- Ama o bir şey yapmamıştı **ki** onun hiç kabahati yoktu.

Yakınma, kınama vb. duyguları anlatmak için bir cümlemin sonuna getirilen bir söz:

- O beni sevmez **ki!**
- Sana güvenilmez **ki!**
- Onun gibi biriyle de oturup konuşulmaz **ki!**

Bir soru cümlesinin sonuna getirildiğinde şüphe veya endişe anlatan bir söz:

- Acaba gelmez mi **ki**?
- Bunu bana bırakırlar mı **ki**?
- Acaba ceza verirler mi **ki**?
- Söylendiği vakitte buraya gelebilirler mi **ki**?

Cümleye olumsuzluk anlamı katabilen bir söz:

- Sana söz mü verdim **ki** bana bunları söylüyorsun.

Bazı kelimelerin sonuna bir ek gibi eklenerek birtakım zarflar, bağlaçlar oluşturur. Bu nedenle de bu sözcüklerde “ki” bitişik yazılır: Belki, sanki, illaki (zarf); çünkü, hâlbuki, mademki, meğerki, oysaki (bağlaç).

BAĞLAÇ OLAN DA/DE

Cümleleri birbirine bağlar.

- Herkes kitap okur **da** okuduğundan ne anlar, bilemiyorum.

Cümleye “dahi, bile, yanı sıra, üstelik” anlamı katar:

- Bir **de** olayı örtbas etmeye çalışıyor.
- Bizimle Meral **de** gelecek.
- Umut kaybolsa **da** yolunu bulur.

Sözcükleri, söz gruplarını cümleye bağlar:

- Gidip **de** gelmemek, gelip **de** görmemek var.
- Kalemimi **de** silgisini **de** unutmuş.
- Sevdiği bir şarkı ağzına takıldı mı söyler **de** söyler.

Cümlede aynı ki bağlacı gibi vurgulu söylenir.

- İstesenez **de** istemesenez **de** bu görevi yerine getireceksiniz.

“De” bağlacı her zaman kendinden önceki sözcükten ayrı yazılır ve bu bağlacın ta/te şekli yoktur. “De” bağlacı bitişik yazılırsa yazım yanlışı kabul edilir.

- İstesekte kuşlar gibi uçamayız. (yazımı yanlıştır)
- İstesek **de** kuşlar gibi uçamayız. (yazımı doğru)

ÜNLEM

1. Ünlemler, görevli-anlamlı sözcüklerdir. Yani tek başına anlamı olmayan veya olan sözcükler; seslenme, hitap veya duygu bildirirlerse “ünlem” görevini üstlenirler.

1. Anlamsız ses biçimindeki ünlemler:

Tüh, yine unuttum!
Vah vah, çok üzüldüm!
Eyvah, çocuk düştü!
Üf! Arabaya bak.

2. Anlamlı sözcük biçimindeki ünlemler:

Tanrım, bana yardım et!
Zavallı, çok acı çekiyor!
Yazık, çok çalışkan bir çocuktu!
Ali, sen de bizimle gelir misin?

BAŞLICA ÜNLEMLER

Seslenme Ünlemleri

hey, ey, bre, hişt, alo, yahu, ulan, lan, ya, be, abe ...

Duygu ünlemleri

a, e, o, ah, eh, ya, oy oy oy, uy, vah vah, vay vay vay, yazık, ha, hu, oh, yaşı, yaşasın, yuh, öf, inşallah, maşallah, hay, keşke, hayda, hoppala, tu, tüh, haydi, yallah, ne, vallahi, billahi, of, üf, hah, aman ...

2. Seslenme ve hitap sözcükleri bir arada kullanılırsa oluşan gruba “ünlem grubu” denir. Bu ünlem grupları ve ünlemler cümle dışı unsurdur yani cümlenin herhangi bir ögesi olamazlar.

ÜNLEM GRUBU

Seslenme

Hitap

Ey	Türk gençliği!
Ey	Türk istikbalinin evladı!
Ey	bu topraklar için toprağa düşmüş asker!
Ya	Rabb!
Hey	arkadaş!

■ A, sen burada mıydın?

■ O, maşallah ne güzel!

■ E, artık bu söze diyecek yok!

■ Hah, ben de bunu söyleyecektim!

■ Yürü ya mübarek!

■ Yahu! Hâlâ işin bitmedi mi?

■ Uf, parmağım yandı!

■ Aman, bu laflardan da bıktık!

■ Ne, yıkıldı ha!

■ Ha göreyim seni!

■ Alo, sesim geliyor mu?

■ Hey, orada biri var mı?

■ Arkadaş, yurduma alçakları uğratma sakın!

■ Beyefendi, iyi misiniz?

■ Zeynep, çabuk buraya gel!

FİİLLER / EYLEMLER

İş ve hareket bildiren fiiller, her dilde var olan bir sözcük türüdür.

I. FİİLLERDE İÇERİK	II. FİİLDE ANLAM	III. FİİLDE YAPI	IV. FİİL ÇEKİMİ	EK FİİL (Tekrar edeceğiz.)	V. FİİLİMSİ	VI. FİİLDE VE FİİLİMSİDE ÇATI
---------------------	------------------	------------------	-----------------	-------------------------------	-------------	-------------------------------

I. FİİLLERDE İÇERİK

İŞ / KILIŞ FİİLLERİ	OLUŞ EYLEMLERİ	DURUM EYLEMLERİ
Nesne alabilen fiillerdir yani geçişli fiillerdir.	Bir durumun değiştiğini, bir varlığın bir durumdan başka bir duruma geçtiğini bildiren fiillerdir. Önceden olmayan bir özelliğin sonradan kazanılması anlamını yansıtırlar. İrade dışında gerçekleşir. Nesne almazlar.	Öznenin içinde bulunduğu durumu yansıtırlar. Fiili gerçekleştirenin hangi koşul ve durum içinde bulunduğu anlamı vardır. İradeye bağlı gerçekleşir. Nesne almazlar.
kes-, tut-, oku-, yaz-, taşı-, incele-, düzelt-, anlat-...	kalınlaş-, kızar-, sarar-, morar-, betonlaş-, katılaş-, büyü-, acık-, çocuklaş-, olgunlaş-, bayatla-, küflen-, çimlen-...	ağla-, kork-, gül-, şaşır-, bayıl-, uyu-, yürü-, yat, otur-...

SORU - CEVAP

Aşağıda verilen cümlelerden hangisinin yüklemi "iş fiili" değildir?

- A) Bütün dağınıklığı topladım. B) Annem yeni evi çok iyi düzenlemişti.
C) Sofrayı balkona kurduk. D) Valizleri üçüncü kata çıkar.
E) Aldığı hediyeye çok sevindik.

Yanıt: E

II. FİLDE ANLAM

ESAS FİLLER

Tek başına anlam taşıyan fiillerdir.

aç-, bak-, bin -, çiz-, darıl-, eriş -, gez-, gir-, gizle-, görüş-, hoşlan-, küçümse-, oyal-, patla -, sindir-, uza-, yak- vb.

YARDIMCI FİLLER

Kendinden önceki sözcüğün anlamını ortaya çıkaran fiillerdir.

alay **etmek**, kabul **edilmek**, ricada **bulunmak**, namaz **kılmak**, af **buyurmak**, insaf **eylemek** vb.

Elbette bir sözcüğün esas veya yardımcı fiil olup olmadığının belirleyicisi o sözcüğün cümledeki kullanımı, konumudur.

- Lütfen, şöyle **buyurunuz!** (geçmek)
- Ektiğim meyveler sonunda **oldu**. (olgunlaşmak)
- Ah zalim dünya, bana neler **ettin!** (kötülükte bulunmak)
- Masanın üzerindeki bardağı **ver**.

- Lütfen, bu teklifi **kabul buyurunuz!** (kabul etmek)
- Onunla tanıştığına **memnun oldu**. (sevinmek)
- Ah dünya, her daim bizi **ihya ettin!** (mutluluğa kavuşturmak)
- Masanın üzerindeki kileri **toplayiver**.

Aşağıda verilen cümlelerin hangisinde "etmek" sözcüğü yardımcı eylem olarak kullanılmamıştır?

- A) Müsaade ederseniz ben bu akşam kendi evime gideyim. B) Bazı sözleri onu gerçekçi olmaya sevk etti.
- C) Her daim güzel duyguları takip ederdi yüreği. D) Böyle bir değişikliği kesinlikle tasvip etmezdi.
- E) Aylık masrafımız tam yedi bin lira ediyordu.

Yanıt: E

III. FİİLDE YAPI

KÖK HÂLİNDEKİ FİİLLER	TÜREMİŞ (GÖVDE HÂLİNDEKİ) FİİLLER	BİRLEŞİK FİİLLER																	
Yapım eki almamış fiillerdir.	En az bir yapım eki almış fiillerdir.	En az iki sözcüğün bir araya gelerek oluşturduğu fiillerdir. Birleşik sözcükler, öge bulunurken de birlikte değerlendirilir.																	
aç-, de-, ye-, art-, ölç-, ürk-, bak-, bul-, bük-, coş-, çiz-, dur-, duy-, piş-, sağ-, yüz-, çarp-, çırp-, dürt-, kalk-, kırp-, kork-, sanç-, sars-, sürç-, tart-, yırt-, acı-, ara-, döşe-, eski-, ılı-, ış-, okşa-, oku-, solu-, süpür-, tanı-, ulu-, üre-, üşü-, yala-, yalvar-, yama-, yasa-, avut-, barın-, barış-, çevir-, danış-, kamaş-, kayır-, kıskan-, kurtul-, öğüt-, sömür-, uyan-, uyar-, yakış-, yanaş- vb.	İsimden fiil yapım eki alabilir: Yaşa- Körel- Gecik- Birik- Fiilden fiil yapım eki alabilir: Bölün- Durdur- Çekiştir- Kazı- Daha fazla yapım eki de alabilir: Yaşat- Yaşlandır- Gözlemle- Görüntüle- Biriktiril-	I. YARDIMCI EYLEMLE KURULAN BİRLEŞİK FİİLLER <table><tr><td>İSİM SOYLU SÖZCÜK</td><td>+</td><td>ET-, OL-, EYLE-, KIL-, BUYUR-, YAP-</td></tr></table> II. KURALLI / ULAÇLI / TASVİRİ BİRLEŞİK FİİLLER <table><tr><td rowspan="4">FİİL</td><td rowspan="4">+</td><td>-a, -e</td><td rowspan="4">+</td><td>BİL-</td></tr><tr><td>-ı, -i</td><td>VER-</td></tr><tr><td>-u, -ü</td><td>YAZ-</td></tr><tr><td></td><td>KAL-, GEL-, DUR-</td></tr></table> III. ANLAMCA KAYNAŞMIŞ BİRLEŞİK FİİLLER <table><tr><td>İSİM SOYLU SÖZCÜK (LER)</td><td>+</td><td>ASIL FİİL</td></tr></table>	İSİM SOYLU SÖZCÜK	+	ET-, OL-, EYLE-, KIL-, BUYUR-, YAP-	FİİL	+	-a, -e	+	BİL-	-ı, -i	VER-	-u, -ü	YAZ-		KAL-, GEL-, DUR-	İSİM SOYLU SÖZCÜK (LER)	+	ASIL FİİL
İSİM SOYLU SÖZCÜK	+	ET-, OL-, EYLE-, KIL-, BUYUR-, YAP-																	
FİİL	+	-a, -e	+	BİL-															
		-ı, -i		VER-															
		-u, -ü		YAZ-															
				KAL-, GEL-, DUR-															
İSİM SOYLU SÖZCÜK (LER)	+	ASIL FİİL																	

BİRLEŞİK FİİLLER

I. YARDIMCI EYLEMLE KURULAN BİRLEŞİK FİİLLER

İSİM SOYLU SÖZCÜK	+	YARDIMCI EYLEMLER: ET-, OL-, EYLE-, KIL-, BUYUR-, YAP-
-------------------	---	--

NOT

İsim ile yardımcı eylem arasına bağlaç veya edat girebilir:

- Teşekkür mü etti?
- Teşekkür bile etti.

İki farklı türdeki sözcük birleşirken birinci sözcükte ses olayı olmuyorsa ayrı yazılır:

Tebrik etmek, teşekkür etmek, yardım etmek, ayırt etmek, arz etmek, dert etmek, evlat edinmek; akıllı olmak, yardımcı olmak, sağ olmak, tedirgin olmak, mecbur olmak, yok olmak, iyi olmak; gitmiş olmak, söylemiş olmak, gidecek olmak; kabul eylemek, arz eylemek, insaf eylemek; namaz kılmak, namaz kılınmak, mecbur kılmak; servet yapmak, altın yapmak, memur yapmak ...

İki farklı türdeki sözcük birleşirken birinci sözcükte ses olayı oluyorsa bitişik yazılır:

Ünlü düşmesi olabilir:	Ünsüz türemesi olabilir:	Ünsüz yumuşaması olabilir:
Kayıp olmak → -----	His etmek → -----	Hamd etmek → -----
Emir eylemek → -----	Af etmek → -----	Darp etmek → -----
Seyir etmek → -----	Zan etmek → -----	
Hüküm eylemek → -----	Ret etmek → -----	

Ayrıca sıfat-fiil eki almış sözcükler de “ol-” yardımcı fiiliyle birlikte kullanıldıklarında birleşik fiil oluştururlar: görmüş olmak, aratır olmak, gelmez olmak, gidecek olmak, yapıcı olmak, gidesi olmak vb.

“Bahar geldi, geçti; sen **gelmez** oldun.”

II. KURALLI / ULAÇLI / TASVİRİ BİRLEŞİK FİİLLER

“Bil-, ver-, yaz-, kal-, gel-, dur-“ tasviri fiilleri, esas fiil olmaktan çıkıp eklendikleri fiillere çeşitli anlam incelikleri katarlar, bu nedenle yardımcı fiil olarak kabul edilirler.

Esas fiil		Zarf-fiil / Ulaç		Tasviri Fiil	
FiİL	+	-a, -e -ı, -i -u, -ü	+	BİL-	A. Yeterlik Kurallı Birleşik Fiil
				VER-	B. Tezlik Kurallı Birleşik Fiil
				YAZ-	C. Yaklaşma Kurallı Birleşik Fiil
				KAL-, GEL-, DUR-	D. Sürerlik Kurallı Birleşik Fiil

A. Yeterlik Kurallı Birleşik Fiil

Esas fiil		Zarf-fiil / Ulaç		Tasviri Fiil	Olumlu çekimi	Olumsuz çekimi
FiİL	+	-a, -e	+	BİL-	Yap-a-bil-	Yap-a-ma-
					Yapıl-a-bil-	Yapıl-a-ma-
					Yaptırıl-a-bil-	Yaptırıl-a-ma-
					Tebrik et-e-bil-	Tebrik et-e-me-
					Göze gir-e-bil-	Göze gir-e-me-

Yeterlik kurallı birleşik fiillerinde “abil-“ tasvirî fiili, eklendiği fiile “yeterli olma, gücü yetme, başarma; olasılık” anlamları katar:

- Sen bu dağa tek başına tırmanabilirsin.
- KPSS'den istediğin puanı alabilirsin.
- Ben bir hata etmiş olabilirim.
- Dışarı çıkabileceğimizi sanmıyorum.

- Başarabilmek için önce başarıyı hayal etmelisin.
- Ben bu ülkeden başka bir yerde yaşayamam.
- Bir şeyi yapamadıkça sinirleniyor.

B. Tezlik Kurallı Birleşik Fiil

Esas fiil		Zarf-fiil / Ulaç		Tasvirî Fiil	Olumlu çekimi	Olumsuz çekimi
FiİL	+	-ı, -i -u, -ü	+	VER-	Yap-ı-ver- Yapıl-ı-ver- Yaptırıl-ı-ver- Yardım et-i-ver- Gözden düş-ü-ver-	Yap-ı-ver-me Söylenen her söze inanıverme. Yap-ma-y-ı-ver- Sen de bu işte para almayıver.

Tezlik kurallı birleşik fiillerinde “ıver-“ tasvirî fiil, eklendiği fiile çoğunlukla “tezlikle / ivedilikle / çabucak / ansızın / kolayca gerçekleştiği” anlamlarını katar:

- Misafir geliyor, bulaşıkları yıkayıver.
- Köşeyi dönünce onunla burun buruna gelivermişlerdi.
- Birinin bakışından bile ne dediğini anlayıvermek çok kıymetli.

Tezlik kurallı birleşik fiillerinde “ıca” anlamı da bulunmaktadır:

- Sandalyeyi biraz öteye çekiver.
- Masadaki kitabı bana uzatıverin!
- Oğlum, bir ekmek alıversen!

C. Yaklaşma Kurallı Birleşik Fiil

Esas fiil		Zarf-fiil / Ulaç		Tasviri Fiil	Olumlu çekimi	Olumsuz çekimi
FİİL	+	-a, -e	+	YAZ-	Git-e-yaz- Düş-e-yaz- Öl-e-yaz-	Yoktur.

Yaklaşma kurallı birleşik fiillerinde “ayaz-” tasviri fiili, eklendiği fiile çoğunlukla “bir işin gerçekleşmek üzere olduğu ama henüz gerçekleşmediği yani az kalsın gerçekleşeceği, gerçeklesemeye çok yaklaşmış olma” anlamlarını katar:

- Sıcaktan bayılayazdı.
- Merdivenlerden düşeyazdı.
- Haberi alınca öleyazmış.

D. Sürerlik Kurallı Birleşik Fiil

Esas fiil		Zarf-fiil / Ulaç		Tasviri Fiil	Olumlu çekimi	Olumsuz çekimi
FİİL	+	-a, -e	+	KAL- DUR- GEL-	Yap-a-dur- Yapıl-ı-gel- Uyu-y-a-kal-	Yoktur.

Sürerlik kurallı birleşik fiillerinde “akal-, adur-, agel-” tasviri fiili, eklendiği fiile çoğunlukla “bir işin belli bir süre devam ettiği” anlamını katar:

- Sen burada bekleyedur, ben hemen geliyorum.
- Dede Korkut hikâyeleri, yazıya geçirilene dek anlatılagelmiştir.
- Ağzım açık bakakaldım ardından.
- Alışageldik bir olay bu.
- Uyuyakalmana hiç şaşırmadım.

Ayrıca “agör-” ve “akoy-” da sürerlik anlamı vermektedir:

- Bir kere sevdaya tutulmayagör, ateşlere yandığının resmidir.
- Bizi tüm gün alıkoydu.

III. ANLAMCA KAYNAŞMIŞ BİRLEŞİK FİİLLER

Dilimizde soyut kavramları anlatmak için somut sözcüklerden yararlanılmıştır. Yani soyut kavramlar; baş, kaş, göz, kulak, burun, el, diz, ayak gibi vücut organları ile yapılan hareketlerle anlatılarak veya dış dünyadaki elle tutulur, gözle görülür olaylara benzetilerek mecazlı kullanımlarla somutlaştırılmaya çalışılmıştır. Bu mecazlı kullanımlar da zaman içerisinde kalıplaşmıştır. En az bir isim ve asıl fiilin kalıplaşarak oluşturduğu bu yeni fiillere “anlamca kalıplaşmış / kaynaşmış birleşik fiil” denir.

Örneğin, “**başı ağrımak**” sözü, “Bu migren yüzünden sürekli **başı ağırıyordu.**” cümlesinde kalıplaşmış bir söz değilken “Oğlunun bu tutumu ailenin **başını ağrıttacak.**” cümlesinde ise mecaz anlam kazandığı için kalıplaşmıştır. Aynı şekilde “**dil uzatmak**” sözüyle bu işin somut olarak gerçekleştirilmesi değil de “bir kimse veya bir şey için kötü söylemek” anlamında kullanılırsa sözcükler anlamca kaynaşır, kalıplaşır.

İSİM SOYLU SÖZCÜK (LER)	+ ASIL FİİL	
gözü	dön-	“öfkeyle ne yaptığını bilmez duruma gelmek”
yüreği	hopla-	“çok korkmak, heyecanlanmak”
boyunun ölçüsünü	al-	“kendi yetersizliğini anlamak”
yerin dibine	batır	“utandırmak, iyiden iyiye mahcup etmek”
etliye sütlüye	karışma-	“başkalarının yaptığı işle ilgilenmemek”
dikine	git-	“kendi bildiğini yapmak”
içi kan	ağla-	“belli edilmeyen derin bir üzüntü içinde olmak”

IV. FİİL ÇEKİMİ

FİİL çekimi; fiilin, diğer sözcüklerle kurduğu ilişkiye göre şekillenmesidir yani fiilin kip, zaman ve şahıs (kişi) bilgisi vermesidir.

A. FİİLDE ZAMAN

- Fiilde zaman, konuşma anı ile eylem anı arasındaki ilişkiyi kapsar.
- Zaman bakımından fiiller basit zamanlı ve birleşik zamanlı olmak üzere ikiye ayrılır:

1. BASİT ZAMANLI FİİLLER

FİİL	+	KİP VEYA ZAMAN	+	KİŞİ EKİ
------	---	----------------	---	----------

Haber Kipleri (Zaman anlamı taşırlar.)	Bilinen geçmiş zaman	Yap-tı-k	İki eliyle asılmakta olduğu ipte ani bir zorlama <u>sezinledi</u> . I "Balık, ipi burnuyla <u>zorluyor olmalı</u> " diye düşündü. II III Ama canını yakıp sıçramasına <u>yol açar</u> bu. IV Çünkü balık zıpladıkça iğnenin takıldığı yer biraz daha büyüyüp <u>yırtılacak</u> . V Bu parçada altı çizili sözcüklerden hangisi zaman anlamı taşımamaktadır? A) I B) II C) III D) IV E) V Yanıt: C
	Duyulan geçmiş zaman	Yap-mış-ız	
	Şimdiki zaman	Yap-ıyor-sun Yap-makta-sın	
	Gelecek zaman	Yap-acak-sınız	
	Geniş zaman	Yap-ar-ız Yap-maz-lar	
Tasarlama Kipleri (Zaman anlamı taşımazlar.)	Şart kipi	Yap-sa-k	
	İstek kipi	Yap-a-sın	
	Gereklilik kipi	Yap-malı-yız	
	Emir kipi	Yap-ın Yap-ınız	

2. BİRLEŞİK ZAMANLI/ÇEKİMLİ FİİL

FİİL	+	KİP VEYA ZAMAN	+	EK EYLEM i	+	TARZ KİPİ di (hikâye) miş (rivayet) se (şart)	+	KİŞİ EKİ
HABER KİPLERİYLE YAPILAN BİRLEŞİK ZAMAN ÇEKİMİ				TASARLAMA KİPLERİYLE YAPILAN BİRLEŞİK ZAMAN ÇEKİMİ				
gelmişti		duyulan geçmiş zamanın hikâyesi		gelmeliydi		gereklilik kipinin hikâyesi		
gelmişmiş		duyulan geçmiş zamanın rivayeti		gelmeliymiş		gereklilik kipinin rivayeti		
gelmişse		duyulan geçmiş zamanın şartı		gelmeliyse		gereklilik kipinin şartı		
geldiydi		belirsiz geçmiş zamanın hikâyesi		gelseydi		şart kipinin hikâyesi		
yok				gelseymiş		şart kipinin rivayeti		
geldiyse		belirsiz geçmiş zamanın şartı		yok				
geliyordu		şimdiki zamanın hikâyesi		geleydi		istek kipinin hikâyesi		
geliyormuş		şimdiki zamanın rivayeti		geleymiş		istek kipinin rivayeti		
geliyorsa		şimdiki zamanın şartı		yok				
gelecekti		gelecek zamanın hikâyesi						
gelecekmiş		gelecek zamanın rivayeti						
gelecekse		gelecek zamanın şartı						
gelirdi		geniş zamanın hikâyesi						
gelirmiş		geniş zamanın rivayeti						
gelirse		geniş zamanın şartı						

</

FİİLDE ZAMAN KAYMASI

Zaman zaten kayan, akan bir şeydir, burada kayan ile kastedilen zaman ekinin görevinin kaymasıdır, bu nedenle bu bir görev kaymasıdır.

“Aşağıdaki cümlelerin hangisinde “-yor” eki diğerlerinden farklı işlevde kullanılmıştır?” şeklinde bir soruda bu konu karşınıza çıkabilir. Bir ekin hangi zamanı karşıladığı da bağlama göre değişir. Bu tarz sorularda “zaman zarflarına” da dikkat ediniz.

Şimdiki Zaman

- Sonunda yarın lise arkadaşlarımla buluşuyoruz. (-yor → gelecek zaman yerine)
- Bir hafta sonra Ankara'ya dönüyorum. (-yor → gelecek zaman yerine)
- Her gün ortalama yedi saat uyuyorum. (-yor → geniş zaman yerine)
- Kaşgarlı Mahmut, o yıllarda böyle büyük bir eser kazandırıyor bizlere. (-yor → geçmiş zaman yerine)
- Ben yemek yemeyi seviyorum. (-yor → geniş zaman yerine)

100

Geniş Zaman

- Anne baba olunca elbet sen de bizi anlarsın. (-(a)r → gelecek zaman yerine)
- Fatih, 1453'te İstanbul'u kuşatır. (-(a)r → geçmiş zaman yerine)

Gelecek Zaman

- Sınavı kazanmış olacak. (-acak → gereklilik kipi yerine)

Emir Kipi

- Allah'ım ne olur bana yardım et. (→ istek kipi yerine)

Dilek-Şart Kipi

- Soruyu sonra çözssek. (-se → istek kipi görevinde)

V. FİİLİMSİ (EYLEMSİ)

Fiil kök veya gövdelerinden özel fiilden isim yapım ekleri ile türetilen isim, sıfat, zarf görevindeki sözcüklerdir.

Fiilimsiler artık fiil olmadıkları için de fiil çekim eklerini alamazlar, bu nedenle “çekimsiz fiil” olarak adlandırılırlar.

Fiil	+	FİİLDEN İSİM YAPIM EKLERİ “FİİLİMSİ EKLERİ” Anlamı değiştirmeyen ama sözcüğün türünü değiştiren ve her fiile eklenebilen özel yapım ekleridir.	=	İSİM-FİİL SIFAT-FİİL ZARF-FİİL	(AD EYLEM) (ORTAÇ) (ULAÇ/BAĞ FİİL)
------	---	--	---	--------------------------------------	--

Örneğin, “çalışkan” sözcüğündeki “-kan” eki fiilden isim yapım ekidir fakat bir fiilimsi eki değildir. Çünkü “-kan/-ken” fiilden isim yapım eki her fiile gelmez, fiil seçer: yap-kan, tut-kan, otur-kan, git-ken vb. Fakat “çalışan” sözcüğündeki “-an” eki her fiile gelen bir fiilden isim yapım ekidir yani fiilimsi ekidir: yap-an, tut-an, otur-an, git-en vb.

Eylemsiler, “aldı” ve “gitti” iki çekimli fiili yani iki temel yargıyı tek bir cümlede toplar. Bu durumda “yüklem” temel yargı, “eylemsi” de yan yargıyı oluşturur. Örneğin:

Almaya gitti.	Alan gitti.	Alıp gitti.
yan yargı isim-fiil	yan yargı sıfat-fiil	yan yargı zarf-fiil

Aşağıdaki cümleleri fiilimsi kullanarak birleştirirsek cümleler şöyle olur:

I. Cümle → Sokak hayvanlarına sahip çıkılmalıdır.	Eylemsi vasıtasıyla birleştirilen yeni cümle →
II. Cümle → Bu, hepimizin sorumluluğudur.	Sokak hayvanlarına sahip çıkmak, hepimizin sorumluluğudur.
I. Cümle → Yazar, son kitabını bu yıl yayımladı.	Eylemsi vasıtasıyla birleştirilen yeni cümle →
II. Cümle → Okurları bu kitabı çok eleştirdi.	Yazarın bu yıl yayımladığı son kitabını okurları çok eleştirdi.
I. Cümle → Bizimle hiç konuşmadı	Eylemsi vasıtasıyla birleştirilen yeni cümle →
II. Cümle → Hemen odasına geçti.	Bizimle hiç konuşmadan hemen odasına geçti.

A. İSİM- FİİL (AD EYLEM)

FİİL	+	İSİM-FİİL EKLERİ	=	İSİM-FİİL
		-mA		
		-(y)Iş		
		-mAk		

İSİM-FİİL EKLERİNİ TANIYALIM

-mA

Arama, bilme,
dinlenme, düşünme,
titreme, yakışma,
yaşama, yol alma,
hesap verme, uyku
çekme, öne düşme,
tavsiye etme, akıl
alma, ders verme,
doğru söyleme, derin
düşünme vb.

Dilimizde iki “-ma/-me” eki vardır: Biri, olumsuzluk eki; diğeri, isim-fiil ekidir. Bir ek birden fazla işlevde kullanılıyorsa hangi işlevde olduğunu anlamak için cümledeki kullanımına bakılmalıdır:

Onunla **konuşma**yı denedim.

İsim-fiil

Dünkü **konuşma**dan çıkardığın bu mu?

İsim-fiil

Konuşmamıza kulak misafiri olmuş.

İsim-fiil

Bu **konuşma**yı onlara **anlatma**!

İsim-fiil

olumsuzluk eki

Bir sözcükte hem olumsuzluk hem isim-fiil eki olabilir. Bu durumda ilk “-ma /-me” olumsuzluk eki, diğeri isim-fiil ekidir:

Konuşmamızı kimseye **anlatma**ma^{sını} istedim.

İsim-fiil

olumsuzluk eki ve isim-fiil

Bunu ona **söyleme**me^{sini} istedim.

olumsuzluk eki ve isim-fiil

-mak	Aramak, bilmek, dinlenmek, düşünmek, titremek, yakışmak, yaşamak, yol almak, hesap vermek, uyku çekmek, öne düşmek, tavsiye etmek, akıl almak, ders vermek, doğru söylemek, derin düşünmek vb.	● Gitmek çözüm değildir. İsim-fiil ● Gitmek için uğraşıyor. İsim-fiil ● Gitmekte ısrar ediyor. İsim-fiil “-makta” ekinin cümledeki kullanımına dikkat ediniz: ● Her şey yolunda gitmektedir. (Her şey yolunda gidiyor.) → Cümlede “-makta” eki, -yor yerine kullanıldığı için kip ekidir. Satranç oynamakta çok usta. (Cümlede “-makta” eki, -yor yerine kullanılmadığı için isim-fiildir.) Şimdi o satranç oynamakta. (Cümlede “-makta” eki, -yor yerine kullanıldığı için kip ekidir.)
-(y)ış	Alış, geliş, arayış, söyleyiş, oturuş, okuyuş, öksürüş, yürüyüş vb.	Dilimizde iki “-ış” eki vardır: Biri, fiilden fiil yapım eki olan işteşlik eki; diğeri, isim-fiil ekidir. Bir ek birden fazla işlevde kullanılıyorsa hangi işlevde olduğunu anlamak için cümledeki kullanımına bakılmalıdır. Eğer “-ış” eki almış sözcük, bir işin birden çok özne tarafından birlikte veya karşılıklı yapılma anlamı taşıyorsa işteşlik ekidir. Fakat “-ış” eki almış sözcük, bir eylemin adını karşılıyorsa isim-fiil ekidir. Kederli gülüşlerinin ardındakini merak ediyorum. İsim-fiil Bir bakışını yakaladım ki ... İsim-fiil Gidişinden habersizdim. İsim-fiil Ona dair hatırımdaki tek şey gülüşüdür. İsim-fiil Öğretmen boylu boyunca düşünce herkes gülüştü. İşteşlik eki (Birden fazla kişi birlikte gülme eylemini yaptı.)

İSİM- FİİLLERLE İLGİLİ DİĞER BİLGİLER

- İsim-fiiller, cümlede diğer isimler gibi kullanılan eylemsilerdir.
- İsim çekim eklerini alabilirler, tamlama yapabilirler.
- Cümlelerin her ögesi olabilir, ek-fiil olarak cümlede yüklem görevinde kullanılabilirler.

-MA-

“-MA” İSİM-FİİL EKİ ALMIŞ SÖZCÜK; İSİM ÇEKİM EKLERİNİN HEPSİNİ ALABİLİR, EDATLARLA BİRLEŞEREK EDAT GRUBU KURABİLİR:

Çokluk eki alabilir → **Konuşmalar** kaydediliyor.

Belirtme hâl eki alabilir → **Konuşmayı** denedim.

Yönelme hâl eki alabilir → **Konuşmaya** çalışıyorum.

Bulunma hâl eki alabilir → **Konuşmada** dikkat edilmesi gereken kurallar var.

Ayrılma hâl eki alabilir → Dünkü **konuşmadan** çıkardığın bu mu?

İlgi (tamlayan) eki alabilir → Onunla **konuşmanın** yolu yok.

İyelik (tamlanan) eki alabilir → Onun **konuşması** çok etkileyici.

İyelik (tamlanan) eki alabilir → Benim de onunla **konuşmam** gerekiyor.

İyelik (tamlanan) eki alabilir → **Konuşmamızı** istemiyormuş.

Edat grubu kurabilir → **Bu konuşma için** teşekkür ederim.

Ek eylem olarak yüklem olabilir → En sevdiğim yanı, her canlıyı **sevmesi**dir.

1. TAMLAMA KURABİLİR:

A. İSİM TAMLAMASI KURABİLİR:

Tamlayanı isim-fiil olan belirtili isim tamlaması	Tamlayanı isim-fiil olan belirtisiz isim tamlaması	Tamlananı isim-fiil olan belirtisiz isim tamlaması aynı zamanda isim-fiil grubu	Tamlananı isim-fiil olan belirtili isim tamlaması aynı zamanda isim-fiil grubu
Tiksinmemin sebebi	çalışma vakti	bilgi yarışması	bilginin anlaşılması
Yaşamanın anlamı	dinlenme zamanı	gün ağarması	konunun pekişmesi
gölmenin faydası	konuşma tarzı	göz yaşarması	adamin gitmesi

B. SIFAT TAMLAMASI KURABİLİR:

asma tavan	basma kumaş	gömme dolap	sıkma portakal	yazma eser	dolma kalem
süzme bal	karma eğitim	derleme yayın	takma diş	serpme kahvaltı	kabartma harita

2. KALICI İSİM YAPABİLİR:

“-me /-ma” isim-fiil eki, kalıcı isimler de yapabilir: dondurma, kavurma, dolma, gözleme, sarma, kavurma (yiyecekler); karatma (askerlik), bağlama (eşya), yazma (eşarp), kazma (eşya), inme (hastalık) vb.

Bu gibi sözcüklerin kalıcı isim olup olmadığı

cümledeki kullanımına bağlıdır:

Ayakkabı **bağlamayı** hiç sevmem!
isim-fiil

Eline aldı mı **bağlamayı** ne türküler söyler.
isim

-MA

1. İSİM ÇEKİM EKLERİNİN HEPSİNİ ALABİLİR, EDATLARLA BİRLEŞEREK EDAT GRUBU KURABİLİR:

Çokluk eki alabilir → Habersiz **gidiş**ler yordu kalbimizi.

Belirtme hâl eki alabilir → **Bakış**ını yakaladım.

Yönelme hâl eki alabilir → **Yürüyüş**e gideceğim sabah.

Bulunma hâl eki alabilir → Sorun işin **yapılış**ında idi.

Ayrılma hâl eki alabilir → **Gidiş**inden habersizdim.

İyelik (tamlanan) eki alabilir → Suyun **akış**ı izlemeye değerdi.

İlgi (tamlayan) eki alabilir → **Duruşunun** asilliğine bakın!

Edat grubu kurabilir → **Gülüşü** ile hepimizi etkiledi.

Ek eylem olarak yüklem olabilir → Herkesi etkileyen şey, sözcükleri **söyleyiş**idir.

2. TAMLAMA KURABİLİR:

Tamlayanı isim-fiil olan belirtisiz isim tamlaması	Tamlananı isim-fiil olan belirtisiz isim tamlaması	Tamlayanı isim-fiil olan belirtilli isim tamlaması	Tamlananı isim-fiil olan belirtilli isim tamlaması aynı zamanda isim-fiil grubu
Çıkış yolu	Nüfus artış ı	Geliş inin sebebi	Adamın yürüyüşü
Yaşayış tarzı	Kuş uçuşu	Yükseliş in sonuçları	Ülkenin yükselişi

3. KALICI İSİM YAPABİLİR:

"-(y)ış" ekiyle oluşmuş kalıcı isimler çoktur: atış, buluş, bağış, anlayış, gösteriş, duruş, yürüyüş, alış, veriş, alışveriş, anlayış, atış, bakış, barış, çıkış, doğuş, dönüş, duruş, iniş, geçiş, geliş, gidiş, giriş, görüş, gösteriş, gülüş, kalkış, kurtuluş, satış, seziş, uçuş, yanlış vb.

Çağın tiyatro anlayışını yansıtan yazılar da yayımlanıyordu.

isim

Kolektif bir **görüş** rahatlığı insanı düşündürmekten kurtarır.

isim

Onu, yürüyüşünden bile tanırım.

isim-fiil

Bugün Derneğin önünde toplananlar **yürüyüş** hazırlıklarını tamamladı.

isim

-MAK

1. BULUNMA, ÇIKMA EKİ ALABİLİR, EDATLARLA BİRLEŞEREK EDAT GRUBU KURABİLİR:

- Yalın hâlde olabilir → **Gitmek** çözüm değildir.
- Bulunma hâl eki alabilir → **Gitmekte** ısrar ediyor.
- Ayrılma hâl eki alabilir → **Gitmekten** bahsetmel
- Edat grubu kurabilir → **Gitmekten başka** çaresi yok.
- Edat grubu kurabilir → **Gitmek için** uğraşıyor.
- Ek eylem olarak yüklem olabilir → **İsteği, gitmekti.**

2. BELİRTİSİZ İSİM TAMLAMASINDA TAMLAYAN OLABİLİR:

Tamlayan (İsim-fiil)	Tamlanan	Tamlayanı isim fiil olan belirtisiz isim tamlaması
yaşamak	zevki	
yaşatmak	imkânı	

3. KALICI İSİM YAPABİLİR:

“-mek /-mak” isim-fiil eki, kalıcı isimler de yapabilir: **ekmek, yemek (yiyecek), çakmak (alet)** vb. Bu gibi sözcüklerin kalıcı isim olup olmadığı cümledeki kullanımına bağlıdır:

Çiçek **ekmek**, bahçe **sulamak**; ekmek **pişirmek**, yemek **yapmak** gibi işler insana zevk verir.

İsim-fiil İsim-fiil isim İsim-fiil isim İsim-fiil

B. SIFAT- FİİL (ORTAÇ)

- Cümlede isim veya sıfat olarak kullanılan eylemsilerdir.
- Bir isim soylu sözcüğü nitelediğinde sıfattır ve sıfat tamlaması kurar.
- Ek-fiil olarak cümlede yüklem görevinde kullanılabilir.

FiİL	+	SIFAT -FİİL EKLERİ (AnAsıMezArDikEcekMiş)	=	SIFAT-FİİL	GÖREVİ İSİM veya SIFAT
------	---	--	---	------------	---------------------------------

	SIFAT GÖREVİNDE	İSİM (ADLAŞMIŞ SIFAT- FİİL) GÖREVİNDE
-AN	Gid ^{en} yaşamı geriye getiremezsin. Seven insan böyle mi yapar?	Gelen gid ^{eni} aratır. Sevenleri ayırmayalım yine de!
-ASI	Ankara, yaş ^{an} ası bir kent.	Boyu devril ^{esi} , bu işe neden karışırın?
-MEZ	Dayanıl ^{maz} bir sıcak çöküyor üstüme.	Beni bil ^{mez} gibi konuşma!
-AR	Çekil ^{ir} çile değil doğrusu.	İşe yara ^{ları} toplayalım.
-DİK	Tanı ^{dığın} birileri var mı? Tanı ^{dık} bir kimse göremedim. Kal ^{dığı} gece saatlerce sohbet ettik.	Burada tanı ^{dığın} var mı? De ^{digimi} mutlaka yapmalı. Git ^{mediğine} şükür!
-ECEK	Veril ^{ecek} bir cevabımız var elbet!	Diyece ^{ğimi} dedim ben.
-Miş	Kendini beğ ^{enmiş} biri ile karşılaşmamış hiç.	Kendini beğ ^{enmiş} lerle karşılaşmamış hiç.

DİKKAT

“-mez, -ar” eklerini, gelecek zaman ile; “-dik” ekini, belirli geçmiş zaman birinci çoğul kişi çekimiyle; “-ecek” ekini, gelecek zaman ekiyle, “-miş” ekini de duyulan geçmiş zaman ile karıştırmayınız!

- ❖ Salondaki çiçekler **kurumuş**. (zaman eki)
- ❖ **Kurumuş** yapraklar rüzgârda savruluyordu. (sıfat-fiil eki)
- ❖ Nice insanlar **tanıdık** biz seninle. (zaman eki)
- ❖ **Tanıdık** insanlar var dört bir yanımda. (sıfat-fiil eki)
- ❖ **Gelecek** günler güzel **olacak**.

(sıfat-fiil eki)

(zaman eki)

DİKKAT

Sıfat-fiiller, iyelik eklerini alsalar dahi sıfat görevinde kullanılabilir:

- ❖ (Benim) Tanıdığım insanlar
- ❖ (Senin) Tanıdığın insanlar
- ❖ (Onun) Tanıdığı insanlar
- ❖ (Bizim) Tanıdığımız insanlar
- ❖ (Sizin) Tanıdığınız insanlar
- ❖ (Onların) Tanıdıkları insanlar

İsim görevinde kullanıldığında ise isim çekim eklerini alabilir:

Senin **getirdiklerini** biz yedik, bizim **yaptıklarımızı** da siz yiyin.

Yapılanlara hiç tepki **göstermeyeceğinden** emindim.

Ek-fiil olarak cümlede yüklem görevinde kullanılabilirler:

Vazgeçmeyeceği tek kişi **sevdiği**dir.

Özne yüklem

Hayallerinden vazgeçen, **kaybeden**dir.

Özne yüklem

DİKKAT

BAZI SIFAT-FİLLER KALICI İSİM YAPAR:

Görmüş "görgü ve bilgisi çok olan", **görmemiş** "görgüsüz, ulaştığı mertebeyi hazmedemeyen", **görmüş geçirmiş** "bilgi ve tecrübesi çok olan", **kokmuş** "kokusu çıkmış, tadı bozulmuş olan şey" **okumuş** "bilgili, kültürlü kimse", **tanınmış** "ünlü, meşhur", **yaratılmış** "yaratılan her şey, yaratık", **çıkar** "menfaat, kâr", **değer** "bedel, karşılık, kıymet", **düşünür** "düşünen kimse", **gider** "yapılan harcama", **göçer** "göçebe", **yazar** vb.

DİKKAT

Sıfat-fiiller isim tamlaması kurarlar. Kurdukları bu isim tamlamaları isim veya sıfat görevinde kullanılır:

Onun **dediğ**ine inanmadım.

Tamlananı sıfat-fiil olan belirtili isim tamlaması, isim görevindedir.

Onun **dediğ**i **sö**ze inanmadım.

Tamlananı sıfat-fiil olan belirtili isim tamlaması, "söz" sözcüğünü nitelediği için sıfat görevindedir.

Dil; olmuş bitmiş, sona ermiş, son şeklini almış, belli bir kalıba dökülmüş

I

II

III

ve donmuş bir varlık değildir. O, kuralları içinde, başlangıçtan beri,

IV

kesintisiz bir şekilde devam etmiş, bu devamlılık içinde, kendini yenileyerek

V

bazı değişikliklere uğramıştır.

Bu parçada numaralanmış altı çizili sözcüklerden hangisi yapısı bakımından ötekilerden farklıdır?

A) I

B) II

C) III

D) IV

E) V

Yanıt: E

Şair, şiirlerinde kafiye ve rediflerle ortaya koyduğu ses kuruluşu sağlamdır.

I

Şiirlerinde kullandığı tekrarlar, doldurma olmayıp konu ve dil birlikteliğini

II

sağlamak için özellikle seçilmiştir. Dilin tüm olanaklarını zorlamayı seven

III

IV

şairin bu kadar sevilmesinin nedeni de bu olmalı.

V

Bu parçada numaralanmış altı çizili sözcüklerden hangisi isim-fiil eki almış olmasına rağmen kalıcı bir kavramın adı olmuştur?

A) I

B) II

C) III

D) IV

E) V

Yanıt: B

C. ZARF – FİİL (ULAÇ / BAĞ FİİL)

- Zarf-fiiller cümlede zarf görevinde kullanılan eylemsilerdir.
- Yükleme sorulan “nasıl” ile “ne zaman” sorularının yanıtıdır. Bu nedenle durum zarfı ve zaman zarfı olarak kullanılırlar.
- Zarf-fiiller, ikileme de kurabilirler.

FİİL	+	ZARF-FİİL EKLERİ -ken, -alı, -asıya, -a, -madan, -maksızın, -dığında, -dığına, -ınca, -ıp, -arak, -dikça, -ar...mez vb.	=	ZARF-FİİL	GÖREVİ DURUM veya ZAMAN ZARFI
------	---	--	---	-----------	--

-(i)ken

(Zaman Zarfı)

FİİL + HABER KİPLERİ (-MİŞ, -AR /-MAZ, -YOR, -ACAK) + İ (EK EYLEM) + KEN = ZAMAN BİLDİREN ZARF-FİİL
al-mış-ken, al-ır-ken, al-maz-ken, al-ıyor-ken, al-acak-ken vb.

Karşıdan karşıya **geçer**ken dikkat edilmeli.Durup **durur**ken bize sataştı.

“-iken” eki, isim soylu sözcüklere geldiğinde ise zarf yapar:

Gençken çalış, **kazanıyor**ken biriktir.
zarf zarf-fiil

“-iken” ekindeki “i” ek fiildir ve bu ek genellikle düşer.

-ALI (Zaman Z.)	Üniversiteyi bitire li on beş yıl olmuş.
-ASİYE (Durum Z.)	Nereye gitse öle siye sıkılacaktı.
-A, -U (Durum ve Zaman Z.)	Otobüs sabah sekize beş kala hareket edecekmiş. Saat yediyi yirmi geç e akşam yemeğine çıkarız. “Gitsem acaba onu görebilir miyim?” diye düşündü.

-A ... -A (Durum Z.)	Ardına baka baka gitti.
-MADAN (Durum ve Zaman Z.)	İşlerimi bitir meden uyuyamam.

DİKKAT

“-madan” ekine dikkat ediniz:

Bu **görüş**me den olumlu bir karar çıkmadı. → isim-fiilBenimle **görüş**meden kasabaya gitme. → zarf-fiil

-MAKSİZİN (Durum Z.)	Bir kelime dahi konuş maksızın odasına geçti. Düşün meksizin konuşuyor her defasında.
-DİĞİNDA -DİĞİNCA (Durum ve Zaman Z.)	Ankara'ya gel diğinde mutlaka ara beni. Gücüm yeti ğince yardımcı olacağım.
-İNCE (Zaman Z.)	Kediler birbirlerini gör ünce tıslıyorlar. Eve geç ince haber ver bana.
DIKKAT Yıllar boyunca biriktirdiği parayı kaybedince çok üzüldü. boy (isim)-unca zarf kaybet (fil)-ince zarf-fiil	
-İP (Durum Z.)	Mallarını sat ıp kaçmak istediler. İyisine kötüsüne bakmay ıp satın aldı. Gel ip gid ip binayı kontrol ediyordu.
-ARAK (Durum Z.)	Ellerini toprağa bastır arak usul usul kalktı. Kızgın olmama aldırmay arak konuştu.
-DIKÇA (Durum ve Zaman Z.)	Fırsat bul dukça doğaya kaçıyorum. Yanıma biri gir ip çık tıkça bölünüyorum.
-AR ... -MEZ (Zaman Z.)	Mektubu ok ur oku maz heyecanlandı. Köşeyi dö ner dön mez ineceğim.

DIKKAT

Zarf-filler "-Inca hariç", isim çekim eklerini almazlar. Çünkü zarflar çekimsiz yani çekim eklerini alamayan sözcüklerdir.

Sen **gel**inceye kadar biz bekleriz.
edat grubu

İş **bit**inceye dek buradan ayrılmasınlar.
edat grubu

DIKKAT

Zarflar hem fiilleri hem de filimsileri niteleyen, belirten, sınırlandıran sözcüklerdir.

zarf	filimsi
sağlıklı	yaşamak → isim-fiil
sağlıklı	yaşayan → sıfat-fiil
sağlıklı	yaşayıp → zarf-fiil

Aşağıda verilen cümlelerin hangisinde "-madan" eki cümleye farklı bir anlam katmıştır?

- Sana gelecek yazıyı okumadan plan yapma.
- Ne diyeceğini bilemeden sağına soluna bakındı.
- Çocuklar hiç ses çıkarmadan oturuyorlardı.
- Ardına önüne bakmadan yürüdü.
- Hiç konuşmadan odasına çekildi.

Yanıt: A

EYLEMSİ GRUPLARI

EN AZ BİR İSİM UNSURU	+	EYLEMSİ	=	EYLEMSİ GRUBU
		SONDAKİ EYLEMSİ İSİM-FİİL İSE		İSİM-FİİL GRUBU
		SONDAKİ EYLEMSİ SIFAT-FİİL İSE		SIFAT-FİİL GRUBU
		SONDAKİ EYLEMSİ ZARF-FİİL İSE		ZARF-FİİL GRUBU

İSİM-FİİL GRUBU	SIFAT-FİİL GRUBU	ZARF-FİİL GRUBU
Ankara'da <u>yaşamak</u> güzeldir.	Ankara'da <u>yaşayan</u> insanlar mutludur.	Ankara'da <u>yaşarken</u> onunla tanıştım.
Çocuk yetiştirmek kolay bir iş değildir.	Çocuk yetiştiren ebeveynler bu kitabı okumalı.	Çocuk yetiştirince ailesini daha iyi anladı.

113

Birden fazla eylemsi grup oluşturmuşsa gruba adını, grubun sonundaki eylemsi verir. (Soyadı gibi düşünebilirsiniz.)

Yolda yürürken göz göze geldiğim insanlara selam veririm.

Sıfat-fiil grubu

Yolda yürürken göz göze geldiğim insanlara selam vermeyi severim.

İsim-fiil grubu

İSİM-FİİL GRUBU	SIFAT-FİİL GRUBU	ZARF-FİİL GRUBU
<i>Beklemediği bir tavırla karşılaşmaya</i> hazır değilmiş.	<i>Biraz daha beklemek gerektiğini</i> söyledi.	<i>Beklemediği bir tavırla karşılaşınca</i> çok sinirlendi.
<i>Aldığı</i> eşyaları buraya getirmek istedi.	<i>Evi temizlemek istediğini</i> söyledi.	<i>Geçen ay aldığı</i> parayı vermeyince ona çok kızdı.

DİKKAT

Eylemsi eklerinin, diğer fiilden isim yapım eklerinden farkı eklendiği sözcüğün kendinden önceki sözcüklerle kolaylıkla grup oluşturabilmesidir.

Oluşan bu eylemsi grupları, cümlelerin öğeleri bulunurken ayrılmaz.

Çocuk yetiştirmek kolay bir iş değildir.

Özne

Çocuk yetiştiren ebeveynler bu kitabı okumalı.

Özne

Çocuk yetiştirince ailesini daha iyi anladı.

Zarf tümleci

BENİM HOCAM UYARIYOR!

Eylemsiler, ek eylem “-idi, imiş, -dir” alarak cümlede yüklem görevinde kullanılabilir. Bu durumda yüklem isim olduğu için, cümle de isim cümlesi kabul edilir.

- Bu kiptaki amacı, hayatını anlatmak(tır). (İsim-fiil grubu yüklemidir.)
- O, her şeyi bilendir. (Sıfat-fiil grubu yüklemidir.)
- Bence bayram şafak söküncedir. (Zarf-fiil grubu yüklemidir.)

BENİM HOCAM UYARIYOR!

KPSS’de “Aşağıdaki cümlelerin hangisinde bir isim tamlaması, bir sıfat-fiil grubunun içinde yer almamıştır?” şeklinde bir soru gelmişti. Böyle bir soruda eylemsi grubu bulunmalı ve öncesindeki sözcükler incelenmelidir.

Paragraf sorusunu çözen var mı?

İsim tamlaması sıfat-fiil grubunun içinde yer almakta

İnsan hayatındaki değişiklikler, dillerin de yeni durumları ve kavramları göstermek için yeni kelimelere ihtiyaç duymasına neden olmaktadır. Dilin en fazla yenilenen alanı söz varlığıdır. Yeni kavramlar için her dilin kendine has kelime türetme yöntemleri vardır. Dil, gelişen teknolojiyle birlikte günlük hayata giren terimlere karşılık bulmakta, bazı terimler de orijinal hâliyle dile yerleşmektedir.

Bu parçada aşağıdaki kelime gruplarından hangisi yoktur?

- A) İsim-fiil grubu
- B) Sıfat-fiil grubu
- C) Zarf-fiil grubu
- D) Edat grubu
- E) Bağlama grubu

Yanıt: C

VII. FİLDE VE FİİLİMSİDE ÇATI

Çatı, fiil kök veya gövdelerinin, fiilden fiil yapım eki olan “-ş-, -n-, -l-, -t-, -r-, -tır- (ŞENOL’un TIRI)” eklerini alarak fiilin cümledeki özne ve nesne ile olan bağlantısındaki durum değişikliğidir. Bu nedenle çatı yalnızca “çekimli fiil” ve “fiilimsilerde” aranır.

YÜKLEM

(FİİL OLMAK
ZORUNDADIR.)

ÖZNESİNE GÖRE ÇATI

1. -l-
 2. -n-
 3. -ş-
- (ŞENOL)

NESNESİNE GÖRE ÇATI

1. -t-
 2. -r-
 3. -Dlr-
- (TIR)

ETKEN

EDİLGEN

DÖNÜŞLÜ

İŞTEŞ

GEÇİŞLİ

GEÇİŞSİZ

ETTİRGEN

OLDURGAN

ÖZNESİNE (İŞİ YAPANA) GÖRE ÇATI

Özne, fiile sorulan "İşi yapan kim?" veya "İşi yapan ne?" sorularının cevabıdır.

ETKEN

Biçimsel özellik

Çatı eki almamış, kök ve gövde hâlindeki geçişli, geçişsiz bütün fiiller etken fiillerdir.

ak-, aktar-, bak- sabahla-, kılal-, kurtul- vb.

Anlamsal özellik

Gerçek veya gizli öznesi vardır.

- Bir dostum dün doğa yürüyüşüne **gitti**. (Özne: Bir dostum, gerçek özne)
- Sonunda kitabı **tamamladı**. (Özne: o, gizli özne)
- Törenleri hep bu bahçede **yapardık**. (Özne: biz, gizli özne)

EDİLGEN

Biçimsel özellik

Fiil + -ıl- / -in-

boz-ul-, gör-ül-, aç-il-, sar-il-, sev-il-, tut-ul-, boya-n-, koru-n-, oynan-, bil-in-, böl-ün-, del-in vb.

Anlamsal özellik

Öznesi belli olmayan, fiil gösterdiği işin kim tarafından yapıldığı bilinmeyen veya söylenmemiş çatıdır.

- Doğa yürüyüşüne **gidildi**.
- Sonunda kitap **tamamlandı**.
- Törenler eskiden burada **yapıldı**.

Yüklemi geçişli olan edilgen çatılı cümlelerde iki tür özne bulunur: sözde ve örtük özne.

SÖZDE ÖZNE

Yüklemi geçişli olan edilgen çatılı cümlelerdeki nesnedir yani işten etkilenen, işin mağduru.

Masa diğer odaya **taşındı**.

Adı sözde özne, öge olarak nesne

Taşınan masa olduğuna göre masa nesnedir. Fakat cümlede yükleme sorulan "Taşınan ne?" şeklindeki özne sorusuna cevap olduğu için de adı, sözde öznedir.

ÖRTÜK ÖZNE

Gerçek özne +	tarafından
	yüzünden
	-ca / -ce

Masa diğer odaya babam tarafından **taşındı**.

Adı örtük özne, öge olarak zarf tümlecisi

"Kim tarafından taşındı?" şeklindeki sorunun cevabı olduğu için bu söz grubunun adı örtük öznedir, cümledeki görevi zarf tümlecidir.

- Aziz Sancar Türk halkı tarafından çok seviyor.
- Aziz Sancar herkesçe çok takdir ediliyor.
- Ağaçlar fırtına yüzünden devriliyor.

DÖNÜŞLÜ

Biçimsel özellik

Fiil + -t- / -n-

ara-n-, bak-ın-, besle-n-, boşa-n-, çek-in-, kaç-ın-, gör-ün-, aç-ıl-, kes-il-, akıl-lan-, hasta-lan-, yaş-lan- vb.

Anlamsal özellik

Yapılan işin yapana döndüğünü veya bir işin kendi kendine yapıldığını ya da olduğunu gösteren çatıdır.

- Kedim, sesi duyunca bir yere gizlendi.
- Sonunda evden ayrıldı.
- Sinirlendiğimi görünce bir adım geri çekildi.
- Komşumuz, çocuklarıyla her daim övünür.

İŞTEŞ

Biçimsel özellik

Fiil + -ş-

anla-ş-, bekle-ş-, bul-u-ş-, dert-leş-, söz-leş-, payla-ş-, boğ-u-ş-, kokla-ş-

NOT: Çatı eki almadan da anlamsal olarak işteş çatılı kabul edilen sözcükler vardır: sava-ş-, barış-, güreş- vb.

Anlamsal özellik

Bir işin birden fazla kişi tarafından karşılıklı veya birlikte (toplu) yapıldığını gösteren çatıdır.

- Onunla bahçede karşılaştılar.
- Çocuklar onu görünce güldüştü.

	EDİLEN	DÖNÜŞLÜ
Açılmak	Çekmecenin gözleri açılmış.	Gülün tomurcukları açılmış.
Alınmak	Görevinden alındı.	Söylediklerime çok alındı.
Atılmak	Ok atıldı, savaş başlatıldı.	O, tehlikeye atıldı.
Hazırlanmak	Sofra hazırlandı mı?	Bizim kız hazırlandı mı?
Tutulmak	Balık tutuldu.	Kıza tutuldu.
Sıkılmak	Salataya limon sıkıldı.	Yine toplantıda çok sıkıldı.
Süslenmek	Duvarlar süslendi.	Kadın süslendi.
Silinmek	Yerler silinmiş.	Silindim, kurulandım.

NESNESİNE (İŞTEN ETKİLENENE) GÖRE ÇATI

Nesne, fiile sorulan “İşten etkilenen ne?” veya “İş; neyi, kimi, nereyi etkiledi?” sorularının cevabıdır.

GEÇİŞLİ

GEÇİŞSİZ

Fiilin nesne alıp almadığını bulmak için fiilden önce onu veya bir şeyi sözcükleri getirilebilir ya da fiile “neyi, kimi, nereyi” soruları sorulabilir. Fakat sözcüğün cümledeki kullanımına dikkat etmelisiniz.

Nesne alabilen iş fiilleridir.

aç-, aktar-, at-, bağla-, beze-, biç-, boz-, böl-, devir-, diz-, döse-, ele-, em-, ısıt-, işit-, kaşı-, kaz-, kırp-, kur-, postala-, sağ-, sergile-, sev-, süz-, tanı-, tıka-, yaz-, yut-, zorla- vb.

Nesne alamayan oluş ve durum fiilleridir.

acık-, ağar-, art-, bağır-, bak-, bas-, bin-, çatla-, dal-, darıl-, dol-, doy-, dön-, eri-, göç-, imren-, kana-, kısal-, kız-, kork-, öksür-, parla-, pinekle-, piş-, sancı-, sin-, sürç-, şaş-, şiş-, titre-, tüt-, uç-, uslan-, uyan-, yan-, yat-, yürü-, zıpla- vb.

DİKKAT

Yürümek, girmek, koşmak geçişsizdir ama geçişli olduğu cümleler de karşınıza çıkabilir. Bu nedenle bir fiilin geçişli olup olmadığını anlamak için mutlaka cümleyi de okumalısınız.

- Ali yüz metreyi on saniyede koşuyor.
- İnanır mısın, Ayşe o mesafeyi bizimle yürüdü.
- Dünkü bilgileri bilgisayara girdin mi?

ETTİRGEN

Bıçimsel özellik

Geçişli Fiil + -t- / -r- / -Dir- → Geçişlilik derecesi artar.

söyle-t-, taşı-t-, topla-t-, kaç-ır-, ye-dir-, tat-tır-, çek-tir-,
benimse-t-, aç-tır-, beze-t-, bağla-t-, boz-dur-, sev-dir-, dik-tir- vb.

Anlamsal özellik

Ettirgen çatıda özne, işi yapan değil yaptırandır.

- Oğlunu kursa **yazdırdı**.
- Halıları **yıkattı**, camları **sildirdi**.
- İsteklerini hep kardeşine **söyletiyor**.

OLDURGAN

Bıçimsel özellik

Geçişsiz Fiil + -t- / -r- / -Dir- → Geçişli olur.

çık-ar-, piş-ir-, ağla-t-, gül-dür-, doy-ur-, özen-dir-, bulan-dır-,
düş-ür-, ak-ıt-, alış-tır-, bulaş-tır-, dal-dır- vb.

Anlamsal özellik

Oldurgan çatıda özne, işi yapandır.

- Annesi çocuğunu açık havada **gezdirdi**. Sonra da ninni söyleyerek **uyuttu**.
- Esprileriyle hepimizi **güldürdü**.
- Sonunda biri karnımı **doyurdu**.

BENİM HOCAM UYARIYOR!

Fiilimsiler de fiilden türemiş sözcükler olduğu için fiilimsilerde de çatı ekleri kullanılır ve fiilimsi ekleri, çatı eklerinden sonra gelir. Sınavda bu bilgi, "Aşağıdaki cümlelerin hangisinde edilgen / dönüşlü / ettirgen vb. çatılı bir sözcük vardır?" şeklinde sorgulanabilir.

Çatı özelliği	Etken	Edilgen	Dönüşlü	İşteş
İsim-fiil	öv-mek	övil-mek	övin-mek	görü-mek
Sıfat-fiil	öv-en	övil-en	övin-en	görü-en
Zarf-fiil	öv-üp	övil-üp	övin-üp	görü-üp

Çatı özelliği	Geçişli	Ettirgen	Geçişsiz	Oldurgan
İsim-fiil	sev-mek	sevdır-mek	kana-mak	kanat-mak
Sıfat-fiil	sev-en	sevdır-en	kana-yan	kanat-an
Zarf-fiil	sev-ip	sevdır-ip	kana-yıp	kanat-ıp

DİKKAT

Fiile birden fazla çatı eki gelebilir ve fiilin çatısını -dilimiz sondan eklemeli bir dil olduğu için- sondaki çatı eki belirler.

Gör - üş - tür - ül - dük. → Edilgen çatılı fiil.
işteş ettirgen edilgen

böl-üş-ül-, böl-üş-tür-ül-, tanı-ş-tır-ıl-, yaz-dır-ıl-, gül-üş-ül-, uyan-dır-ıl-, iste-n-il- vb.

ÖZNESİNE GÖRE DÖV(MEK)

ŞENOL DÖVDÜ.

ŞENOL
DÖVÜLDÜ.

ŞENOL
DÖVÜNDÜ.

ŞENOL
DÖVÜŞTÜ.

ETKEN

Filide -l-, -n- yok.
Özne Şenol.

EDİLGEN

Filide -l-, -n- var. Özne Şenol
değil. Şenol dövülen (nesne).

DÖNÜŞLÜ

Filide -l-, -n- var. Şenol hem
döven (özne) hem dövülen
(nesne).

İŞTEŞ

Filide -ş- var. Özne Şenol.
Dövme işi, birden çok özne
tarafından karşılıklı yapılmış.

120

NESNESİNE GÖRE DÖV(MEK) - AĞLA(MAK)

ŞENOL'U DÖVDÜ.

ŞENOL'U
DÖVDÜRDÜ.

ŞENOL'U AĞLADI.

ŞENOL'U AĞLATTI.

GEÇİŞLİ

Filide -t-, -r-, -tır-yok. Şenol nesne.

ETTİRGEN

Filide -t-, -r-, -tır-var. Şenol nesne.

GEÇİŞSİZ

Filide -t-, -r-, -tır-yok. Cümle
anlamsız oldu. Şenol nesne olamıyor.

OLDURGAN

Filide -t-, -r-, -tır-var. Şenol nesne.

III. SÖZCÜK GRUPLARI/ SÖZ ÖBEKLERİ

Sözcük grupları; yargı (mesaj/ileti) ifade etmeksizin bir kavramı, nesneyi, duygu ya da düşünceyi karşılamak üzere kullanılan, belli kurallar çerçevesinde yan yana gelmiş, yapı ve anlam olarak bir bütünlük arz eden sözcük topluluklarıdır. Cümlelerin hangi ögesinde olursa olsun sözcük gruplarını oluşturan sözcükler ayrılmazlar.

1. TAMLAMALAR

A. İSİM TAMLAMASI

BELİRTİLİ İSİM TAMLAMASI

tamlayan	ilgi eki	tamlanan	iyelik eki
telefon	-un	kılıf	-ı

BELİRTİSİZ İSİM TAMLAMASI

tamlayan	tamlanan	iyelik eki
telefon	kılıf	-i

ZİNCİRLEME İSİM TAMLAMASI

tamlayan	tamlanan	tamlayan	tamlanan
tamlama şeklinde			tamlama şeklinde
Telefon kılıfı-nın	renk-i	Yelda'nın	telefon kılıf-ı

B. SIFAT TAMLAMASI

tamlayan	kaliteli	tamlanan	kılıf
sıfat	sağlam	isim/zamir	

2. EYLEMİ GRUPLARI

İSİM UNSURU	+	İSİM-FİİL (ma, -ış, -mak)	İSİM-FİİL GRUBU
sınava		hazırlanmak	sınava hazırlanmak

İSİM UNSURU	+	SIFAT-FİİL (-an, -ası, -maz, -ar, -dık, -acak, -mış)	+	İSİM UNSURU (Olmasa da olur!)	SIFAT-FİİL GRUBU
sınava		hazırlanan		biri	sınava hazırlanan biri

İSİM UNSURU	+	ZARF-FİİL (-a, -ıp, -arak, -ınca, -alı, -madan, -ken, -dikça, -maksızın, -diğında, -asıya, -a...-a, -ar...-maz)	ZARF-FİİL GRUBU
sınava		hazırlanarak	sınava hazırlanarak

3. EDAT GRUBU

İSİM UNSURU		EDAT	EDAT GRUBU
Sınav	+	için	sınav için
Sınava hazırlanmak		için	sınava hazırlanmak için
Sınava hazırlanıyor		gibi	sınava hazırlanıyor gibi

4. BAĞLAMA GRUBU

İSİM UNSURU		BAĞLAÇ		İSİM UNSURU	BAĞLAMA GRUBU
yazılı	+	ve	+	sözlü mülakat	yazılı ve sözlü mülakat
sınava hazırlanmak		ve		istediği puanı almak	sınava hazırlanmak ve istediği puanı almak

★ Bağlaçlar, cümle dışı unsurlardır. Ama bağlama grupları herhangi bir ögede karşımıza çıkabilir.

5. ÜNLEM GRUBU

SESLENME		HİTAP	ÜNLEM GRUBU
Ey	+	Türk gençliği	Ey Türk gençliği!
A		beyim	A beyim!
Hey		arkadaş	Hey arkadaş!

★ Ünlem grupları cümle dışı unsurlardır.

6. UNVAN GRUBU

İSİM UNSURU + UNVAN (meslek, rütbe, makam, saygı sözü veya akrabalık)

İSİM UNSURU		UNVAN	UNVAN GRUBU
Osman	+	Gazi	Osman Gazi
İbrahim		Paşa	İbrahim Paşa
Mithat		Efendi	Mithat Efendi

7. TEKRAR GRUBU / İKİLEMELER

İSİM UNSURU + İSİM UNSURU

İSİM UNSURU		İSİM UNSURU	İKİLEME / TEKRAR GRUBU
eğri	+	büğrü	eğri büğrü
sabah		sabah	sabah sabah
kitap		mitap	kitap mitap
kitap		filan	kitap filan

8. SAYI GRUBU

BÜYÜK SAYI		KÜÇÜK SAYI	SAYI GRUBU
otuz	+	beş	otuz beş
yüz		elli	yüz elli
bin		yüz	bin yüz

9. BİRLEŞİK FİİL

İSİM UNSURU		YARDIMCI FİİL (et-, ol-, kıl-, buyur-, yap-)	A. YARDIMCI EYLEMLE KURULAN BİRLEŞİK FİİL
teşekkür	+	et-	Teşekkür etti.
ret		et-	Reddetti.
İSİM UNSUR[LAR]U		ASIL FİİL	2. ANLAMCA KALIPLAŞMIŞ BİRLEŞİK FİİL
diline	+	düş-	Diline düştü.
dili bir karış dışarı		çık-	Dili bir karış dışarı çıktı.
FİİL		TASVİRİ FİİL (abil-, -iver-, akal-, adur-, -agel-, ayaz-)	3. KURALLI BİRLEŞİK FİİL
anlaş-	+	abil-	Anlaşabili.
anla-y-		iver-	Anlayıverdi.

10. KISALTMA GRUPLARI

A. İSNAT GRUBU

B. İLGİ GRUBU

C. İYELİK GRUBU

D. YÖNELME GRUBU

E. BULUNMA GRUBU

F. AYRILMA GRUBU

BİRİNCİ SÖZCÜK İSİM+ İYELİK EKİ	+	İKİNCİ SÖZCÜK - SIFAT	İSNAT GRUBU
eli		açık	eli açık
ağız açık, ağız bozuk, ağız sıkı, aklı sıra, ardı sıra, arkası sıra, bağı yanık, baht kara, baş açık, boynu bükük, canı tez, çenesi düşük, dili uzun, gönlü zengin, gözü açık, günü birlik, kafası kontak, kalbi temiz, kulağı delik, niyet bozuk, peşi sıra, uykusu ağır, yüreği geniş, yüzü yumuşak.			
BİRİNCİ SÖZCÜK ZAMİR + İLGİ EKİ	+	İKİNCİ SÖZCÜK - İSİM	İLGİ GRUBU (SIFAT TAMLAMASI)
bizim		kız	bizim kız
benim at, senin ev, onun ev, sizin kız, onların mahalle			
BİRİNCİ SÖZCÜK ZAMİR + İLGİ EKİ	+	İKİNCİ SÖZCÜK İSİM + İYELİK EKİ	İYELİK GRUBU (BELİRTİLİ İSİM TAMLAMASI)
bizim		kızımız	bizim kızımız
benim atım, senin evin, onun evi, sizin oğlunuz, onların mahalleleri			
BİRİNCİ SÖZCÜK İSİM + YÖNELME HÂL EKİ	+	İKİNCİ SÖZCÜK - İSİM	YÖNELME GRUBU
cana		yakın	cana yakın
dışa dönük, dışa vurum, etine dolgun, gerçeğe aykırı, içe dönük, işe yarar, kayda değer, kendine has, kişiye özel, kurala aykırılık, soya çekim, tümevarım			
BİRİNCİ SÖZCÜK İSİM + BULUNMA HÂL EKİ	+	İKİNCİ SÖZCÜK - İSİM	BULUNMA GRUBU
dörtte		bir	dörtte bir
yüzde yüz, işinde usta, iki de bir, solda sıfır			
BİRİNCİ SÖZCÜK İSİM + AYRILMA HÂL EKİ	+	İKİNCİ SÖZCÜK - İSİM	AYRILMA GRUBU
gözden		uzak	gözden uzak
içten pazarlıklı, elden düşme, içten pazarlıklı, kafadan kontak, kulaktan dolma, sonradan görme, tepeden inme, tümünden gelim, yerden bitme			

IV. CÜMLE

A. CÜMLENİN ÖGELERİ

B. CÜMLE TÜRLERİ

Bütünlük anlamına gelen cümleyi, bütünleyen unsurların her birine “öge” denir. Tek başına “Aldı.” sözcüğü, yargı taşıdığı için cümledir ama insanların zihninde “Kim aldı?”, “Ne aldı?” gibi sorular oluşur ve cümlenin tamamlanmasını ister; aynı şekilde “Gitti.” sözcüğü de yargı taşıdığı için cümledir ama buna rağmen insanların zihninde “Kim gitti?”, “Nereye gitti?”, “Ne zaman gitti?”, “Kiminle gitti?” gibi sorular oluşur. İşte tek başına yargıyı oluşturan ögeye yüklem, yargıyla doğrudan ilişkili olan ögeye özne, bu ikisi arasındaki bilgileri tamamlayan öğelere de tümlec denir.

Cümle, yüklem üzerine kurulur. Yüklemın anlamı da “özne, nesne, yer tamlayıcısı ve zarf tümlecı” ile tamamlanır. Bu nedenle cümlede önce yüklem bulunur. Diğer öğeler yükleme sorulan soruların cevabıdır. Öğeler sözcükten oluşabileceğı gibi sözcük gruplarından da oluşabilir. Bu nedenle sözcük grupları hangi ögede kullanılırsa kullanılsın öge bulunurken bu gruplar bölünemez. Ayrıca bağlaçlar, ünlemler ve ara söz/cümleler cümle dışı unsurdur yani bu unsurlar cümlenin ögesi değildir.

125

TEMEL ÖGELER		TAMAMLAYICILAR / TÜMLEYİCİLER / YARDIMCI ÖGELER		
YÜKLEM →	ÖZNE →	NESNE → (DÜZ TÜMLEÇ)	YER TAMLAYICISI → (DOLAYLI TÜMLEÇ)	ZARF TÜMLECİ
Yapılan iştir.	İş yapandır.	İşten etkilenendir.	Yönelme, bulunma, uzaklaşma bildirerek yüklemi tamamlayan ögedir.	Cümlenin anlamını çeşitli yönlerden (zaman, sebep, tarz, yön, miktar, şart vb.) tamamlayan ve sınırlayan öğelerdir.
Verilmek istenen mesajdır.	Hakkında konuşulandır.			

1

A.
CÜMLENİN
ÖGELERİ

YÜKLEM: Cümledeki işi veya iletiyi yüklenen sözcük veya söz grubudur. Yüklem türü ya isimdir ya fiil.

Yüklem fiilse yapılan iştir.

Yüklem isimse yüklem, verilmek istenen iletidir.

YÜKLEM FİİLSE

İş, oluş veya durum bildiren fiiller; basit, türemiş veya birleşik yapılabılır.		Bu fiiller basit zamanlı veya birleşik zamanlı olabilir.	
Bil-	Basit yapılabılır fiil	Biliyorum.	Basit zamanlı basit fiil.
		Biliyordum.	Birleşik zamanlı basit fiil.
Bildir-	Türemiş fiil	Bildirmişsin.	Basit zamanlı türemiş fiil.
		Bildirmiştin.	Birleşik zamanlı türemiş fiil.
Yapabil-	Kurallı birleşik fiil	Yapabildi.	Basit zamanlı birleşik fiil.
		Yapabilmişti.	Birleşik zamanlı birleşik fiil.
Minnet et-	Yardımcı eylemle kurulan birleşik fiil	Minnet etmem.	Basit zamanlı birleşik fiil.
		Minnet etmemiştim.	Birleşik zamanlı birleşik fiil.
Göz ardı et-	Anlamca kalıplaşmış birleşik fiil	Göz ardı ettik.	Basit zamanlı birleşik fiil.
		Göz ardı etmiştik.	Birleşik zamanlı birleşik fiil.

Aşağıdaki cümlelerden hangisinin yüklemi birleşik zamanlıdır?

- A) Gözleri korkudan büyümüş, sesi çarpıntıdan kesik kesik çıkıyordu.
 B) Yazın otlardan, sazlardan suyun yüzü gözükmez.
 C) İlk partide kilosu elli kuruştan otuz ton salyangoz toplanmıştır.
 D) Öğrencilerden birkaçı bu konuyu hiç ama hiç anlamamış.
 E) Sıradan insanın edimini, işlevini silerseniz erdemini bilemezsiniz.

Yanıt: A

(I) Kahveye yaklaşınca makinist gaz pedalına bastı. (II) Motoru büyük bir gürültüyle çalıştırdı. (III) Egzozunu tüfek gibi patlattı. (IV) Kalabalık sesi duyunca çok ürküttü. (V) Birçoğu korkusunu gizlemek için ise kahkaha attı.

Bu parçada numaralanmış cümlelerden hangisinin yüklemi, birleşik yapılabılır?

- A) I B) II C) III D) IV E) V

Yanıt: E

Yüklemi fiil olan cümleler:

- Yusuf Has Hacı, Kutadgu Bilig'i **yazmıştır**.
- Bir bir **hatırlamaktayım** geçen son baharları.

Yüklem fiilse birleşik eylemlere ve deyimlere dikkat et! Grupları ayırma!

- Aslında onun neden bunu yaptığını **merak ettim** hep.
- Bu davranışıyla **göze girmişti**.
- Hatalarını düzeltip sonunda o da **öğretmenlerinin gözüne girdi**.
- Bu dağlara **gönül verdi** Koroğlu.
- Yazın, ana oğul **canlarını dişlerine taktılar**.

İsim soylu sözcük veya söz grupları olan "taamlamalar, eylemsi grupları, edat grupları, bağlama grupları, ikilemeler, kısaltma grupları, sayı grupları, unvan grupları" ek eylem (idi, imiş, idir) alarak cümlede yüklem görevinde kullanılırlar.

- Benim ilkokul arkadaşım **Müge'dir**.
- Kurtuluş Savaşı'nın baş mimarı **Mustafa Kemal Paşa'dır**.

B BENİM HOCAM UYARIYOR!

Öge, tek bir sözcükten oluşuyorsa "türü", birden çok sözcükten oluşuyorsa "grubun adı" sorulur!

- Son yıllarda bizde gelişen sanat dallarından biri de **tiyatrodur**.
- **Boşunaydı**, son günlerdeki üzüntüleri, kuşku, kuruntuları.
- Senin aradığında **toplantıdaydım**.
- Uğurlu sayım **sekiz**.
- Günün en güzel vakti **akşamdır**.
- Konuşmak **ihtiyaç**, susmak **sanattır**.

Yüklem; eylemsi, edat, bağlama, kısaltma, sayı, unvan, tekrar grubu veya tamlama ise bu söz gruplarını ayırma!

- Akşam **günün en güzel vakti** dir.
- Ezbere bildiğim tek şiir **İstiklal Marşı** dir.
- Mustafa Kemal Paşa, **Kurtuluş Savaşı'nın başmimar** dır.
- Vicdan, **ahlak eğitimi** nin en etkili araçlar ındandır.
- Badem bahçesinin yanı **geniş bir bağ** dı.
- Benzetme sanatının en başarılı kalemi **Peyami Bey** 'dir.
- Sümela Manastırı, **gerçeküstü bir şato** gibi.
- En değerlileri, **annesi ve babası** dır.
- Toplantıda sarf ettiği sözler **abuk sabuk** tu.
- Benim dünyalar tatlısı annem **can** a yakındır.

Tek isteği, **bir karavan al** maktır.

En sevdiğim insan tipi, **kendisinden güçsüz olanları koruy** an dır.

Mehmet Ağa, **cinsi hemen hemen tüken** miş eski çeşitten bir esnaftı.

Müge, **her söze inan** a c k biridir.

Bence bayram **ufukta gün bit** in c e d i r.

Kırk sekizin yarısı **yirmi dört** t ü r.

Yüklem, cümlelerin tamamı olabilir:

Her şeye kulp t a n, burnu havada kişilerden biriydi.

Öğrencilerine taviz vermeyen, kuralcı bir öğretmendi.

2

ÖZNE

Bir cümlede bildirilen işi yapan, yüklem bildirdiği durumu üzerine alan kimse veya şey.
Özne fiile çokluk, iyelik ve aitlik eki olarak bağlanabilir. Bunun dışında ek almaz.

Yüklem fiilse özne, işi yapandır.

Yüklem isimse özne, hakkında konuşulandır.

ETKEN, DÖNÜŞLÜ VE İŞTEŞ ÇATILI CÜMLELERDE ÖZNE

GERÇEK ÖZNE	GİZLİ ÖZNE	PEKİŞTİRMELİ ÖZNE
Cümlede bir sözcük veya söz grubu olarak yer alan özne.	Cümlede bir sözcük veya söz grubu olarak yer almayan, şahıs ekleriyle anlaşılan özne.	“Kendi” dönüşlülük zamiriyle kuvvetlendirilmiş özne.
• Bu konuda kimse bir şey bilmiyordu.	• Bu konuda bir şey bilmiyorlardı.	• Ben kendim gördüm. • Siz kendiniz verdiniz.

EDİLGEN ÇATILI CÜMLELERDE ÖZNE

SÖZDE / DOLAYLI ÖZNE	ÖRTÜLÜ/ ÖRTÜK ÖZNE
Edilgen fiilin özne görevini yüklenmiş nesnesi, dolaylı özne yani sözde öznedir.	Edilgen fiilin, gerçek öznesinin “tarafından, yüzünden, -ca/-ce” sözcük veya ekleriyle oluşturduğu zarf tümlecisi.
• Sorular hazırlandı.	• Sorular ÖSYM tarafından hazırlandı.

Yüklem fiilse özne, yükleme sorulan “İşi yapan kim/ne?” sorularının cevabıdır.	Yüklem isim soylu sözcük veya söz grubu ise özne, yükleme sorulan “hakkında konuşulan ne/kim?” sorularının cevabıdır.
Sevdan beni terk etmedi.	Yedi uğurlu sayımdır.
Masadaki dosyaları dolaba yerleştirdim.	Evin en sevdiğimiz köşesi, bahçeye bakan penceresiydi.
Burada eş dost onu görmezlikten geliyordu.	Küçük ama insana huzur veren bir çalışma odası vardı.
İşlerini zamanında yapıp bitirenler, başarılı olurlar.	Giden yaşamı geriye getirebilecek hiçbir şey yoktur.
Nihal-Songül Hanım’ın kızı- bugün toplantıya katılmamış.	Gözümün nuru kitabım, ay sonuna tamamlanacak.
Beş karpuz buraya sığmaz.	Sıfatlar, isimleri niteleyen ya da belirten sözcüklerdir.
Aldığı araba herkesin hoşuna gitti.	Yoğun anlatım, onun biçiminin en tipik özelliğidir.
Üzülmek, sorunları hiçbir zaman çözmez!	Her cümleinin dört başı mamur bir şekilde her şeyi göstermesi mümkün değildir.
Geçmişe üzülmek, geleceği düzeltilmez!	
Ziyad Hoca’nın ölümü edebiyat öğrencilerini çok üzdü.	
Özne birden çok olabilir:	
Güneş, yer, gök, deniz iç içe kaynaşır.	

DİKKAT

Özne fiile çokluk, iyelik ve aitlik eki alarak bağlanabilir. Bunun dışında ek almaz.

■ Anneler her şeyi bilir.

Özne + çokluk eki

■ Beni sadece annem anlar.

Özne + iyelik eki

■ Annemdeki, beni koruma güdüsüdür.

Özne + aitlik eki (sıfat yapan -ki)

■ Babamın hisleri de kuvvetlidir ama anneminki inanılmaz kuvvetli.

Özne + aitlik eki (ilgi zamiri olan -ki)

Aşağıdaki cümlelerin hangisinin öznesi sıfat tamlamasıdır?

- A) Yangının dumanı Bodrum'a kadar ulaştı.
- B) Şu adamın oğlu bizimkilere yardım etmiş.
- C) Büyük amcam çuvalların ağzını iple bağladı.
- D) Malların tamamı hazineye aktarıldı.
- E) Sözüne sadık insanları herkes takdir eder.

Yanıt: C

DİKKAT! HER CÜMLEDE ÖZNE OLMAK ZORUNDA DEĞİLDİR!

1. Geçişsiz edilgen fiillerle kurulan cümlelerde özne bulunmaz.

- Sessizce banklara **oturuldu**.
- Böyle bir duruma **gülünmez!**
- Kalabalıktan caddelerde **yürünmüyor**.
- Böyle insanlardan **korkulur**.

2. Yüklemi gereklilik kipinin üçüncü tekil şahısıyla çekimlenmiş bazı cümleler özne almazlar.

- Sokağa **çıkmalı**, bir restorana **gitmeli**.
- Soruların hepsi **çözülmeli**.

3. Bazı deyimler yüklem olduğunda, o cümlelerde özne olmaz.

- 1. Onun sesini duyunca **eteklerim zil çaldı**.
- 2. Ona olan sevgimi sezmelerinden **ödüm kopuyordu**.
- 3. Âşık olduğumdan beri **uyku tutmuyor**.
- 4. Onu nasıl da **göreceğim geldi**.
- 5. Bu tür yakıştırmaları öğrenince **tüyleri diken diken oldu**.

3

NESNE (DÜZ TÜMLEÇ) Nesne, yüklem yapıldığı işten etkilenendir.

Yüklem geçişli fiilse nesne, işten etkilenendir.

Yüklem isimse o cümlede nesne yoktur. Çünkü
“iş” yoksa “işten etkilenen” olmaz.

BELİRTİLİ NESNE

Belirli bir varlığı karşılayan ve belirtme hâli eki alan nesneler belirtili nesnedir.

Belirtme hâl ekleri: -ı, -i, -u, -ü, -yi, -y, -yu, -yü, -nı, -ni, -nu, -nü.

Yükleme / fiile sorulan “neyi, kimi, nereyi” sorularının cevabıdır.

Saatlerce dışarıyı süpürdü **adam**.

Ankara'yı hiçbir şehre **değiştirmem**.

Kitapları odadaki kitaplığa **diz**.

Kedilerini de gittiği her yere **götürüyordu**.

Pamuktan yumuşak bir elin omzuna hafifçe dokunduğunu **hissetti**.

Evdeki kırık dökük eşyaları sokağa **attı**.

Sözüne sadık insanları herkes **takdir eder**.

Manavdan aldığı sebzeleri **pişirdi**.

Merak edilebilecek hiçbir şey olmadığını sonunda **anladı**.

Niçin doktoru **çağırmadınız?**

Sonunda bilim dergisini **yayımladı**.

Belirtili nesnenin cümledeki yeri değişebilir. Belirtili nesneye bu özgürlüğü veren de belirtme hâl ekidir.

■ Bu dostluğu hazırlayan olayı ikisi de hiçbir zaman **unutmadılar**.

■ Kalp krizi riskini bunalımcı sıcaklar **yükseltiyor**.

BELİRTİSİZ NESNE

Bir türü karşılayan ve belirtme hâli eki almayan-yani yalın hâldeki nesneler belirtisiz nesnedir.

Yükleme / fiile sorulan “ne?” sorusunun cevabıdır.

Ahmet araba **kullandı**.

Yasin yaramaz çocuk **seviyor**.

Yasemin çiçek **suluyor**.

Polis hırsız **yakaladı**.

Deniz kıyısına ev **yaptık**.

Elliyeye **beş ekledi**.

Çocukken balon alırdım, **dedi**.

Senelerden beri leylek **görmüyordum**.

Annesi ona soğanlı yumurta **göndermişti**.

Niçin doktor **çağırmadınız?**

Sonunda bilim dergisi **yayımladı**.

Belirtisiz nesnenin cümledeki yeri değişmez. Belirtisiz nesne hep yüklem önündedir. Yüklem ile belirtisiz nesne arasına “bile, de, dahi” bağlaçları dışında herhangi bir sözcük giremez.

■ Ahmet kitap **okudu**.

■ Ahmet kitap **bile okudu**.

■ Ahmet kitap **da okudu**.

4

DOLAYLI TÜMLEÇ (YER TAMLAYICISI)

Cümlede yönelme, bulunma, uzaklaşma bildirerek yüklemi tamamlayan öge, yer tamlayıcısıdır.

Neye, Kime, Nereye?

Neyde, Kimde, Nerede?

Neyden, Kimden, Nereden?

Bir sözcüğün veya söz grubunun yer tamlayıcısı / dolaylı tümleç olabilmesi için mutlaka sözcüğün ismin “-e, -de, -den” hâli ile çekimlenmiş olması gerekir.

Hâl eklerinin isimlerin en sonuna geldiğini hatırlayınız.

Neye, Kime, Nereye?	Neyde, Kimde, Nerede?	Neyden, Kimden, Nereden?
Sıgı mı yor gönlüm, şu beton yığınlarına.	Pazarda şeftali sat ar dı.	Bu romandan ilk defa, rahmetli dostuma bahsetmiş ti m.
Seninle yazışmaya kar a r verdim.	Ağacın altında geceyi bekledim.	Beş yüz milyara satılan dairelerden haberimiz yoktu.
Durup dururken gülmesine kimse an la m veremedi.	Çeşme başında şöyle konu ş uyorlardı.	Yüzde yetmiş varan indirimlerden söz ediyor.
Yavru kedileri anneme göt ür düm.	Her şeyde kimsenin bilmediği bir eksiklik var d ı.	Kulübenin penceresinden sokağa bak a rım.
Bu karton kutuları dışarıya bıraktık annemle.	Bu plastik bardakta su içmem.	Hayat pahalılığından herkes şikâyet ediyor.
Sonunda Ankara'ya var d ık.	Birkaç gün arkadaşımda kalacağım.	

DİKKAT

İsmin "-e, -de, -den" hâli ile çekimlenmiş sözcük veya söz grupları "zaman, durum, miktar, sebep veya amaç" bildiriyorsa o sözcük veya söz grubu zarf tümlecidir.

Ne zaman, Nasıl, Hangi amaçla?	Ne zaman, Ne kadar, Nasıl?	Neden/Niçin, Nasıl?
★ Sabaha oraya gideriz. Haftaya Antalya'ya gideceğiz. ★ Bursa'ya onu görmeye gideceğim. İşten vazgeçmesi için boşuna uğraşıyordu. Yolu tek başına mı geldin?	İlkbaharda İzmir'de olurum. ★ Kitabı bir solukta okudum. Akşam saatinde buraya gelecek. Gençliğinde çok yakışıklıymış. Haber bütün kasabayı iki günde dolaştı.	★ Düzenli çalıştığından sınavdan iyi bir puan aldı. ★ Alışverişten bir saate dönerim. Kıştan yaz hazırlıkları başladı. Mavi gözler korkudan büyümüştü. Yağmur hafiften yağıyor.

5

ZARF TÜMLECİ

Zarflar cümlelerin anlamını çeşitli yönlerden (zaman, sebep, tarz, yön, miktar, şart vb.) tamamlayan ve sınırlayan öğelerdir.

**Ne zaman (zaman zarfı), Ne kadar (miktar zarfı), Nere (yön zarfı);
Nasıl, Niçin, Hangi amaçla, Hangi şartla (durum zarfı)? sorularının yanıtıdır.**

- Kimsesiz çocuklar baş açık, ayak yalın, üst baş perişan **dolaşıyorlardı.**
- Ümit, okula başladığı ilk gün **hasta oldu.**
- Sen bunu **çoktan hak ettin.**
- Akşama kuvvetli bir yaz yağmuru **bekleniyor.**
- Belki iki üç günlüğüne **gelir.**

NOT: “-a/-e” eki bazı cümlelerde “için” edatı yerine kullanılabilir.

- Dinlenmeye **geldiniz** herhâlde.
- Sizinle tanıştığuma **çok sevindim.**

- Geçenlerde İzmir’de **buluşmuştuk.**
- Saat sekizde **gelecek.**
- Haber bütün kasabayı iki günde **dolaştı.**
- Hızlı bir şekilde eve geri **döndü.**
- Televizyondan her gün **uzaklaşıyoruz.**
- Günün sonunda, söylediği her şeyi **inkâr etmiş.**

- Saatlerdir kapıya dönük **oturuyordu.**
- Yemeği gece yarısına yakın **yerler.**

Zarf-fiiller, cümleyi durum veya zaman bakımından sınırlar:

- Herkese hiç düşünmeden **yardım ederdi.**
- Tren İzmit’e varınca koridor **karıştı.**
- Dolapları silip her tarafı **düzenledi.**
- Dağlar aşmış, denizler geçerek memleketine **ulaşmış.**

Cümledeki işin gerçekleşmesi bir şarta bağlıysa bu şart ifadeleri de zarf tümlecidir:

- İşlerini bitirsen çarşıda **buluşuruz.**
- Tepeyi tarlaya çevirsek işimiz en az iki ay **kısalacak.**
- Ali sahneye çıktı mı herkes **alkışlar.**
- Bir an evvel buraya gel ki düğüne birlikte **gidelim.**
- Karadeniz şimdi balık **kokar.**
- Bu şarkı herkesçe **beğeniliyor.**
- Bu yüzden / Bundan dolayı / Bu sebeple **kuruyordu** o birbirinden leziz yemeklerle donatılmış masaları.

EDAT TÜMLECİ → ZARF TÜMLECİ

Zarflar cümlelerin anlamını çeşitli yönlerden (zaman, sebep, tarz, yön, miktar, şart vb.) tamamlayan ve sınırlayan öğelerdir. Edat grupları da cümlede zarf görevinde kullanılırsa bu gruplara edat tümlecisi denir.

SORU SÖZCÜĞÜ + EDAT

“Neyle, Neye/Kime göre, Ne/Kim için, Ne gibi, Neyden beri” vb. soruların yanıtıdır. Edat tümleçleri birçok kaynakta zarf tümlecisi kabul edilmektedir.

- Kar, gecedan beri devam ediyordu.
- Dün, Antalya'ya gitmek üzere yola çıktılar.
- Bir mühür gibi yüreğime kazıdım seni.
- Bana göre bu söylenenler doğru değildi.
- Birçoğumuz, mutluluğu kendi felsefemize göre ararız.
- Bu hafta sonu köye arabayla gideceğiz.
- Sorunun yanıtını hemen verdiği için öğretmenlerinden övgü dolu sözler duydu.
- Okula gitmek için yedide kalktı.
- Eşyalarını evde unuttuğu için geri döndü.
- Onun gözüne girmek için gece gündüz çalışıyordu.

BENİM HOCAM UYARIYOR!

“Yön” sözcüklerine dikkat ediniz:

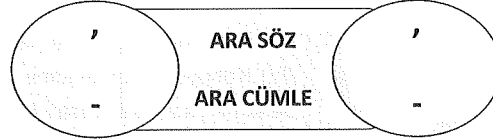
YÜKLEM	ÖZNE	BELİRTİLİ NESNE	ZARF TÜMLECİ	DOLAYLI TÜMLEÇ
Köpekler dışarıda.	Dışarı çok sıcaktı.	Köpekler dışarıyı dağıttı.	Köpekler dışarı çıktı.	Köpekler dışarıya çıktı. Köpekler dışarıda dolanıyor. Köpekler dışarıdan geldi.
Türü: İsim Öge: Yüklem	Türü: İsim Öge: Özne	Türü: İsim Öge: Nesne	Türü: Zarf Öge: Zarf Tümlecisi	Türüleri: İsim Ögeleri: Dolaylı Tümleç

**CÜMLE DIŞI
UNSURLAR**

Ünlemler, ünlem grupları, bağlaçlar hitap sözcükleri ile ara sözler ve açıklama cümleleri cümle çözümlemesi çalışmalarında cümle dışı öğeler olarak değerlendirilir. Bunlar cümle öğeleri ve cümleler arasında bağlantı kurulmasını sağlarlar. Ancak cümlenin kuruluşuna katılmazlar. Cümle dışı öğeler, cümlenin kuruluşuna doğrudan katılmayan, diğer cümle öğeleri gibi yüklemi çeşitli ilgilerle tamamlamayan ancak cümlenin içinde bulunan unsurlardır.

BAĞLAÇLAR**ÜNLEMLER****ARA SÖZ VEYA
ARA CÜMLELER**

Ara söz: Doğrudan doğruya konuşulan veya yazılan konuyu ilgilendirmeyen dolaylı söz.

Ara cümle: Cümledeki anlamı biraz daha açıklamak, gereksinim duyulan bir anlamı eklemek veya anlatıma zenginlik katmak için araya giren iki virgül veya iki kısa çizgi içinde verilen cümle, ara tümce.

137

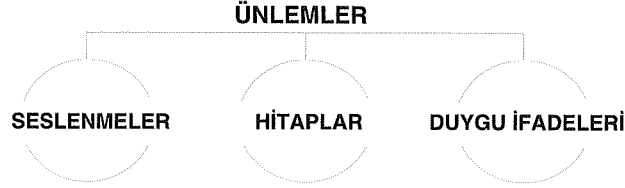
Ara söz veya ara cümleler kendinden önceki öğeyle ilgili açıklama yapabilir yani o ögenin açıklayıcısı olabilir:

- Sonunda beklediğim haber -öğrencilerimin atandığı haberi- geldi.
- Güney Kore'ye -hayallerimin ülkesine- gidemedim bu yaz yine.
- Yelda, Maviş'in kızı, işine âşık biri.

Ara söz veya ara cümleler, gereksinim duyulan bir anlamı eklemek veya anlatıma zenginlik katmak için kullanılır:

- Onu, ne yaparsan yap, düşüncelerinden vazgeçiremezsin.
- Cihan yıkılsa -emin ol- bu cephe sarsılmaz.

ÜNLEMLER

- Ah, o çocukluk günlerim siyah beyaz fotoğraflarda kaldı!
- Eyvah, telefonumu üst kattaki sınıfta unuttum!
- Ne, o koskoca binayı sattın ha!
- Ali, bizimle gelmelisin sen de bu akşamki etkinliğe.
- Ali ata bak! (Sen, gizli özne)
- Ey şair, sen öldükçe yaşarsın!
- Düne kadar derdini niye bana söylemedin a oğlum?
- Sana dün bir tepeden baktım, aziz İstanbul!

BAĞLAÇLAR

- Sen de bizimle bu akşam sinemaya gelmelisin bence.
- Sabahı severiz çünkü sabah gündüzün başlangıcıdır.
- Ha ben gelmişim ha o gelmiş.
- Her şeyi bilir de hiçbirini söylemez.
- İster annesinin yanına gitsin ister bizimle burada kalsın.

(I) Deneme, insanların düşüncelerini serbestçe ifade ettiği bir yazı türüdür. (II) Kişinin gözlemlediği olaylar, bir durum ya da kavramla ilgili izlenimler denemede yer alabilir. (III) Yazar, konu seçiminde özgürdür. (IV) Konuyu kendi kendine sohbet eder gibi okuyuculara aktarır. (V) Bir deneme yazısında yazar; kişisel duyarlılıklardan, günlük yaşamda kişinin dikkatini çeken durumlardan, okunan bir şiir, bir öykü ya da bir romanla ilgili düşüncelerden yola çıkarak kendini ifade eder.

Bu parçada numaralanmış cümlelerden hangilerinin öge sıralanışı aynıdır?

- A) I ve II B) II ve III C) II ve IV
D) III ve IV E) IV ve V

Yanıt: B

Soru cümleleri değişik öğeleri buldurmaya amaçlayabilir. Sorulara verilecek cevaplar, hangi ögeyi oluşturuyorsa soru sözcüğü, o ögeyi buldurmaya yöneliktir.

Soru Tipi: Aşağıdaki soru sözcüklerinden hangisi farklı bir ögeyi buldurmaya yöneliktir?

Kimi seviyorsun?	"Kimi"	
Beni soran kimdi?	"Kimdi"	
Kim yapmış?	"Kim"	
Ne zaman geldin?	"Ne zaman"	
Konser ne zamanmış?	"Ne zamanmış"	
Kırılan neydi?	"Neydi"	
Gömlüğüm nerede?	"Nerede"	
Nereye gidiyorsun?	"Nereye"	

BENİM HOCAM UYARIYOR!

Soru sözcükleri, ek eylem (idi, imiş, idir) alırsa bunlar, yüklemi buldurmaya yöneliktir.

"Mi" soru edatıyla oluşturulan soru cümlelerinde "mi" hangi öğeden sonra gelmişse soru o ögeyi buldurmaya yöneliktir.

Bugün bize gelecek misin?	
Bugün bize mi geleceksin?	
Bugün mü bize geleceksin?	
Sen mi bugün bize geleceksin?	
Seni mi çağırmış?	

BENİM HOCAM UYARIYOR!

"Mi" soru edatından hemen önceki öge "vurgulu"dur.

CÜMLEDE VURGU

1. Yüklem fiilse yükleme en yakın öge vurguludur.

Cümlede asıl anlatılmak istenen öge vurgulanır. Biz konuşurken, önemseydiğimiz ögeyi cümlelerin herhangi bir yerinde ses tonumuzu yükselterek vurgulayabiliriz. Ancak yazıda bunu yapamayacağımızdan, vurgulamak istediğimiz ögeyi yükleme yaklaştırırız. Yani cümlede fiil olan yükleme en yakın öge, en çok vurgulanan ögedir.

- "Yasin bizi dün fuara götürdü." cümlesinde yükleme en yakın olduğu için vurguludur.
- "Yasin bizi fuara dün götürdü." cümlesinde yükleme en yakın olduğu için vurguludur.
- "Yasin fuara dün bizi götürdü." cümlesinde yükleme en yakın olduğu için vurguludur.
- "Dün fuara bizi Yasin götürdü." cümlesinde yükleme en yakın olduğu için vurguludur.
- "Dün fuara bizi Yasin arabayla götürdü." cümlesinde yükleme en yakın olduğu için vurguludur.

140

2. Yüklem isimse yüklem kendisi vurguludur.

İsim soylu sözcük veya söz grupları ek eylem (idi, imiş, dir) olarak yüklem oldukları için yüklem kendisi vurguludur.

- Zeynep, sınıfın en başarılı öğrencisidir.

3. Yüklem baştaysa yüklem kendisi vurguludur.

- Unutsaydım yaşadığım o dayanılmaz acıyı.
- Gidiyorum bütün aşklar yüreğimde.
- Kaliteliymiş benim geçenlerde aldığım o çanta.

4. Cümlede soru sözcüğü varsa soru sözcüğünün kendisi vurguludur.

- Arkadaşlarıyla ne zaman buluşacakmış Yasemin?
- Biz doğum gününde ona ne alalım?
- Hanımefendi, pastayı nereye getirelim?
- Seni geçen arayan kimmiş?

5. Mi soru edatı, vurguyu kendinden önceki sözcüğün üzerine çeker. Vurgu, o sözcük hangi öge ise o ögede olur.

- Bu kalemleri o kırtasiyeden **mi** aldın?
- Sen **mi** söyledin ona gelmemesi gerektiğini?
- Bu yaz da o tatil evine gidecek **misiniz**?

Aşağıdaki cümlelerin hangisinde vurgulanan öge ötekilerden farklıdır?

- A) Biraz öncekiler bana çocukken gördüğüm kuzuları hatırlattı.
- B) Havuz kenarında, küçücük bir masanın etrafında yemeğimizi yedik.
- C) Öğle sıcaklığında dışarı çıkmamızı yasakladı babaannem bu yaz da.
- D) Yaptığı çalışmanın çok iyi olduğunu söyleyince o itiraz etmiş önce.
- E) Öğretmen soruyu sorar sormaz doğru yanıtı söyledi Ali.

Yanıt: D

**B. CÜMLE
TÜRLERİ****YÜKLEM****I. ANLAMLARINA
GÖRE CÜMLELER****II. YÜKLEMİN
YERİNE (ÖGE
DİZİLİŞLERİNE)
GÖRE
CÜMLELER****III. YÜKLEMİN
TÜRÜNE GÖRE
CÜMLELER****IV. YAPISINA
(YÜKLEMİN
SAYISINA) GÖRE
CÜMLELER****I. ANLAMLARINA GÖRE CÜMLELER**

141

Bir cümle “bildirme, soru, emir, istek, ünlem” vb. anlam özelliklerinden birine sahip olsa da cümlelerin temel anlam özelliği **olumluluk veya olumsuzluktur**. Cümlelerin anlamına yönelik sorularda daha çok karşımıza çıkan bu konu, dil bilgisinde cümle sorularının seçeneklerinde de karşımıza çıkmaktadır.

Cümle “biçimce” ve “anlamca” olmak üzere iki adımda incelenir. Cümlelerin yüklemde olumsuzluk işaretlerinin olup olmadığına bakmak yüklemi biçimce incelemek, cümledeki işin gerçekleşme ihtimalinin olup olmadığına bakmak da cümleyi anlamca değerlendirmektir.

BİÇİMCE OLUMLU CÜMLELER	BİÇİMCE OLUMSUZ CÜMLELER
Yüklemde	Yüklemde
• “-ma-“ fiillere gelen olumsuzluk eki • “-sız” isimden isim yapım eki / yokluk eki • değil ve yok olumsuzluk sözcükleri	• “-ma-“ fiillere gelen olumsuzluk eki • “-sız” isimden isim yapım eki / yokluk eki • değil ve yok olumsuzluk sözcüklerinden
yoktur.	en az biri vardır.

ANLAMCA OLUMLU CÜMLELER	ANLAMCA OLUMSUZ CÜMLELER
Bir cümlemin yüklemde belirtilen eylemin gerçekleşmesi söz konusuysa o cümle anlamca olumludur.	Bir cümlemin yüklemde belirtilen eylemin gerçekleşmesi söz konusu değilse o cümle anlamca olumsuzdur.
Bir cümlemin yüklemde belirtilen şeyin varlığı söz konusuysa o cümle anlamca olumludur.	Bir cümlemin yüklemde belirtilen şeyin yokluğu söz konusuysa o cümle anlamca olumsuzdur.
... öldü, ölmüş, ölüyor, ölecek, ölür, ölmeli, öle, ölsün, ölse	... ölmedi, ölmemiş, ölmüyor, ölmeyecek, ölmez, ölmemeli, ölmeye, ölmesin, ölme
Ben <u>öğretmenim</u> . Sen <u>anlayışlısın</u> . Adam yalan <u>söyledi</u> . Herkes <u>sınıfta</u> . Öyle olmadığını sen de <u>biliyorsun</u> .	Ben <u>öğretmen değilim</u> . Sen <u>anlayışsızsın</u> . / Sen <u>anlayışlı değilsin</u> . / Sen <u>anlayışsız değilsin</u> . Adam yalan <u>söylemez</u> . Sınıfta kimse <u>yok</u> . Neler olduğunu <u>bilmiyorsun</u> . / Öyle olmadığını sen de <u>bilmiyorsun</u> .

	BİÇİMCE	ANLAMCA
Biz de sizinle aynı şeyleri düşünmüyor değiliz.		
Gel de bu havasız yerde çalış!		
Ne bizimle geliyor ne evde durmak istiyor.		
Bu haksızlığa gel de isyan etme!		
Bu gürültüde çalış çalışabilirsen.		
Neler olduğunu sanki biz görmedik.		
Yağmur yağacağını bilseydim arabayı yıkamazdım.		
Yağmur yağacağını bilseydim şemsiyemi yanıma alırdım.		
Davranışlarında birtakım yanlışlıklar yok değil.		
Sanki sen çok doğru davrandın da!		
Biraz alttan alsaydınız teklifi kabul ederdi.		
Artık ne yediğimiz güvenli ne içtiğimiz.		
Ne tatlı, ne akıllı bir çocuk!		

GERÇEK SORU CÜMLESİ	SÖZDE SORU CÜMLESİ
Yanıt gerektiren cümlelerdir. Olumluluk-olumsuzluk açısından cümlelerin biçimi ile anlamı aynıdır.	Yanıt gerektirmeyen, bir durumu veya düşünceyi etkili ifade etme amacı taşıyan soru cümleleridir. Bu cümlelerde de soru sözcüğü veya soru edatı bulunur ancak amaç, cevap almak değildir. Olumluluk-olumsuzluk açısından biçimle anlam genellikle birbirine ters düşer.
Derse kimler katıldı? Derse kimler katılmadı? Sen de bizimle gelecek misin oraya? Anne, yeni aldığım tişört nerede? Yoksa o katılmayacak mıymış toplantıya? Oraya gitmeyi istiyor musun gerçekten? Bu ilacın yan etkileri nelermiş? Sınavdan kaç puan almış, biliyor musun? Çay mı, kahve mi alırsınız?	Yağmurlu havada yürümeyi kim ister ki? Yağmurlu havada yürümeyi kim istemez ki? Şimdi bir yorgunluk çayı içilmez mi? Bu kadar kolay soru çözülmez mi? Ayağa kalkar kalkmaz bayılmasın mı? Rahat bir hayatı kim istemez? O iri cüsseli adam, bir yumrukta yere devrilmesin mi?

DIKKAT

Sözde soru cümlelerinde kullanılan başat noktalama işareti "soru işareti"dir. Fakat ünlem işareti; sevinç, kıvanç, acı, korku, şaşma gibi duyguları anlatan cümle veya ibarelerin sonuna konduğu için söz konusu duyguları anlatan sözde soru cümlelerinin sonuna ünlem işareti de getirilebilir:

Bu güzel çiçekler hiç koparılır mı? / !

Ne yani, hakkımızı aramayalım mı? / !

Söylediğin her yalana inanmamız mı gerekiyor yani? / !

Utanmadan nasıl böyle konuşabilirsin? / !

Dünkü olayın nedenini herkes bilmiyor mu yani? / !

Aşağıdaki cümlelerin hangisinde anlam, olumluluk-olumsuzluk açısından ötekilerden farklıdır?

- A) Bugünden sonra ona borç verir miyim?
- B) Sanki senin uyarılarını dikkate alacak!
- C) Bunu bir de ona söyle söyleyebilirsen.
- D) Bir kötü, iyileri de etkilemiyor değil.
- E) Söylediği her söze inanmamız mı gerekiyor yani?

Yanıt: D

II. YÜKLEMİN YERİNE GÖRE (ÖGE DİZİLİŞLERİNE GÖRE) CÜMLELER

Dilimiz "Özne + Tamlayıcılar + Yüklem" dilidir. Bu, dilimizin karakteristik özelliğidir. Fakat bazı sebeplerle yüklem cümledeki yeri değişebilmektedir. Eğer yüklem sonda ise cümle "kurallı/düz cümle", yüklem sonda değilse cümle "kuralsız/devrik cümle"dir.

A. KURALLI / DÜZ CÜMLE	B. KURALSIZ / DEVRİK CÜMLE
- Ben ezelden beridir hür yaşadım, hür yaşarım. - Hangi çılgın bana zincir vuracakmış? - Birinci vazifen, Türk istiklâlini, Türk Cumhuriyeti'ni, ilelebet muhafaza ve müdafaa etmektir. - Bakımlı köy evinde kedileri, tavukları ve eksik olmayan konuklarıyla yaşıyordu. - Belgesel filmlerin kalitesi, öncelikle hazırlık aşamasında yapılan araştırmayla doğru orantılıdır. - Her çocukta görülmesi de birçok çocukta karşılaşılan okul korkusunun en önemli nedeni, çocukların yapabileceği işleri bile anne ve babaların yapmasıdır.	- Dalgalar sen de şafaklar gibi ey şanlı hilâl! - Sakla samanı, gelir zamanı. - Besle kargayı, oysun gözünü. - Gülme komşuna, gelir başına. - Gidiyorum bütün aşklar yüreğimde. - Yaşasın Türkiye Cumhuriyeti. - Al şu parayı.
	Cümlede yüklem sonda kullanılmamasının nedenleri "bir anlamı öne çıkarma, belirtme, vurgulama ihtiyacı; özellikle şiirde ahengi sağlama düşüncesi" olabilmektedir.

EKSİLTİLİ / KESİK CÜMLE

Herhangi bir ögesi bulunmayan cümlelerdir. Bu öge de genellikle yüklemidir. Eksiltili cümleler, genellikle noktalama işaretlerinin kullanımına yönelik sorularda ve paragraftaki konunun anlatımında kullanılan cümle özellikleri sorularında karşımıza çıkmaktadır.

- Duvar dibine ortancalar dikerdim; pembeli, mavili...
- Bolu'da kısa bir çay molası...
- Kimseye benzememek, kendiniz olabilmek...
- İlk kez kalemle kâğıdın aşkına tanık olduğunuz an, yeni basılmış bir kitabın kokusu, en özel duygularınızı yazdığınız ve yıllar sonra baktığınız o günlük...
- Ne var ki meşe palamudu kendi içinde bir ağacı barındırır, o ağaç da başka ağaçları...

Kalıplaşmış sözler de eksiltili olabilir:

- Dikkat! Ölüm tehlikesi. (var)
- Dikkat! Tehlikeli madde. (var)
- Şoför dikkat! (et)
- Gözünüz aydın! (olsun)
- Ekmek elden, su gölden. (yaşamak)
- Kır atın yanında duran ya huyundan ya suyundan. (etkilenmek)

Diyaloglarda "tüm öğelerin kullanılmadığı yanıtlar" da eksiltili kabul edilir:

- Bu kitabı sen de okudun mu?
- Elbette. (eksiltili)
- Nerede yaşıyorsun?
- Ankara'da. (eksiltili)

III. YÜKLEMİN TÜRÜNE (YÜKLEMİNE) GÖRE CÜMLELER

YÜKLEMİ FİİL OLAN CÜMLELER, FİİL CÜMLESİDİR.	YÜKLEMİ İSİM YA DA İSİM SOYLU OLAN CÜMLELER, İSİM CÜMLESİDİR.
• Yazın, ana oğul canlarını dişlerine taktılar. • Aslında onun neden bunu yaptığını merak ettim hep. • Asla hayallerinizden vazgeçmeyin! • Cahit Sıtkı Tarancı, ölümün şifrelerini dokumuşt şiirin özüne. • Güneşin batmasına yakın saatlerde yıkanır gölgesi kuytu bir dere. • Anlattığınız bu olay içeridekilerin hepsini çok şaşırtmışti. • Mehmet Ağa, cinsi hemen hemen tükenmiş eski çeşitten bir esnaftır, tüm mahalle sakinleri tarafından sevilir.	• Merhamet, saçlarını ıslatan sessiz bir yağmurdu. • Gözlerinde, masum bir çocuğun bakışı saklıydı. • Amacım, atanmanızdır. • Amacın, atanmaktır. • Kıyısında köşesinde kaldığım, caddelerinden ürkek bir yabancının adımlarıyla geçtiğim doğrudur. • Koltuğun kenarından sarkan kolu, perdenin yanındaydı. • Herkesin kendinden bir şeyler bulduğu özgün bir yapıtı. • İnsanlık için gerekli hususlardan biri, evrensel edebî değerler havuzuna kaliteli ürünlerle katkıda bulunmaktadır.

(I) Eskiden edebiyata yansıyacak denli hızlı yaşanmıyordu toplumsal değişimler. (II) Bence Türk edebiyatında Divan edebiyatı öğelerinin yüzlerce yıl etkisini sürdürmesi bu yüzdendi mesela. (III) Son dönemlerde hızlanan sosyoekonomik gelişmelerle birlikte değişen koşulları yansıtan edebiyat eserleri, eskisinden çok daha kısa bir zaman içerisinde birbirini izlemeye başladı. (IV) Günümüzdeyse bir edebiyat akımı oluşturmaya yetmeyecek denli hızlı akmaktadır zaman. (V) Artık yazarları, bir edebiyat akımının özellikleri altında toplananın zor olduğu bir döneme girdik.

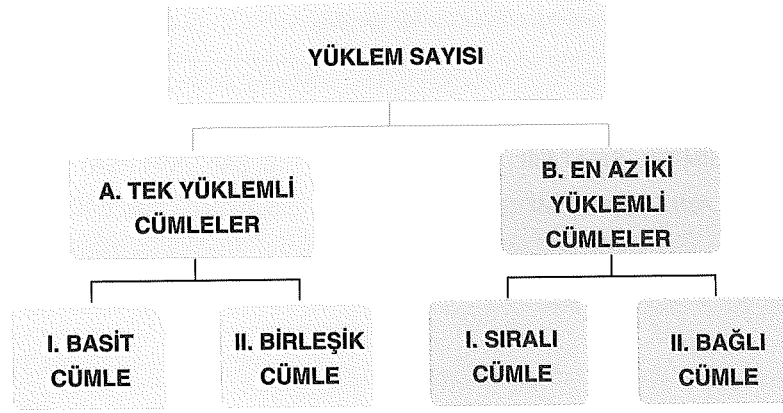
Bu parçada numaralanmış cümlelerden hangisinin yüklemi tür bakımından ötekilerden farklıdır?

- A) I B) II C) III D) IV E) V

Yanıt: B

IV. YAPISINA (YÜKLEMİN SAYISINA) GÖRE CÜMLELER

Cümlelerin yapısı
sorgulandığında, önce
cümledeki yüklem sayısına
bakılır:

A. TEK YÜKLEMLİ CÜMLELER

Tek yüklemlî cümle içerisinde yan yargı yüklem dışında aranır:

YAN YARGI TAŞIYAN YAPILAR

1. EYLEMSİ (İSİM-FİİL, SIFAT-FİİL, ZARF-FİİL)

2. ŞART KİPİ (-SA)

3. Kİ BAĞLACI

4. ZAMAN ANLAMI TAŞIYAN "Mİ" SORU EDATİ

5. ALINTI CÜMLESİ / DOĞRUDAN AKTARIM CÜMLESİ

Yan yargı yoksa

Yan yargı varsa

148

	I. BASİT CÜMLE	II. BİRLEŞİK CÜMLE
1. EYLEMSİ (İSİM-FİİL, SIFAT-FİİL, ZARF-FİİL)	İsteği atanmaktı. özne yüklem iste-k(fiiiden isim yapım eki)-i	İsteddiği atanmaktı. özne yüklem iste-dik (sıfat-fiiil eki)-i
2. ŞART KİPİ (-SA)	Keşke birkaç günlüğüne Ankara'ya gelsen. yüklem	Ankara'ya gelirsen çok sevinirim. şart yüklem
3. Kİ BAĞLACI	O da bizimle bu yıl tatile gelir mi ki? yüklem	Tatile gidelim ki deniz görelim biraz. şart yüklem
4. ZAMAN ANLAMI TAŞIYAN "Mİ" SORU EDATİ	Dün, müdür sana ne dedi?	Müdür, yarın izinlisin, dedi.
5. ALINTI CÜMLESİ / DOĞRUDAN AKTARIM CÜMLESİ	Sizin oralara bahar geldi mi? soru anlamı	Bahar geldi mi ruhum çiçek açar. zaman anlamı (geldiğinde)

II. BİRLEŞİK CÜMLE

MEB kitaplarına göre beş çeşit birleşik cümle tipi bulunmaktadır:

1. GİRİŞİK BİRLEŞİK CÜMLE	2. ŞARTLI BİRLEŞİK CÜMLE	3. Kİ'Lİ BİRLEŞİK CÜMLE	4. Mİ'Lİ BİRLEŞİK CÜMLE	5. İÇ İÇE BİRLEŞİK CÜMLE
Yüklem dışında herhangi bir ögesinde eylemsi bulunan cümledir.	Zarf tümlecı, şart bildiren (-sa) söz veya söz grubu olan cümledir.	Zarf tümlecı, ki bağlacı ile biten söz veya söz grubu olan cümledir.	Zarf tümlecı, zaman anlamı taşıyan "mı" soru edatı ile biten söz veya söz grubu olan cümledir.	Alıntı (aktarım cümlesi) içeren cümledir.
- İşlerini bir an evvel bitirmek amacıydı. - İşlerini bir an evvel bitirmek istedi. - İşlerini erken bitirdiğine sevindim. - İşlerini bitirmek istediğini söyledi. - İşlerini bitirince mutlaka beni ara.	- İşlerini erken bitirirsen beni ara. - Fikirler; anlamsız, mantıksız, boş sözlerle dolu olursa o fikirler hastalıklıdır. - Kedi görürse hemen bağırırmaya başlıyor.	- İşlerini erken bitirmiş ki beni arıyor. - Fikirleri anlamsız ve mantıksız ki kimse onu dinlemiyor. - Kedi görmüş olmalı ki doğruca içeri kaçtı.	- İşlerini bitirdin mi çıkartırız. - Fikirler anlamsız ve mantıksız oldu mu insanı zehirler. - Kedi gördü mü nereye kaçacağını bilemiyor.	- İşlerimi bitirdim, dedi gülerek. "Fikirler; anlamsız, mantıksız, boş sözlerle dolu olursa o fikirler hastalıklıdır." diyor Atatürk. - Bir kedi gördüm sanki, dedi Jerry.

B. EN AZ İKİ YÜKLEMLİ CÜMLELER	
I. SİRALI CÜMLE	II. BAĞLI CÜMLE
Her biri kendi içinde tamamlanmış iki ayrı cümlelerin virgül veya noktalı virgülle ayrıldığı cümlelerdir. Sıralı cümleler ikiden fazla cümleden oluşabilir.	Her biri kendi içinde tamamlanmış cümlelerin bağlaçlarla bağlanmasıyla oluşan cümlelerdir.
B..... yüklemler (, / ;) B..... basit/birleşik cümle basit/birleşik cümle	B..... yüklemler (bağlaç) B..... yüklemler basit/birleşik cümle basit/birleşik cümle
• Çağrılan yere erinme, çağrılmayan yere görünme. • Çağrılan yere git, ar eyleme, çağrılmadığın yere gidip yerini dar eyleme.	• Herkes davul çalar ama çomağı makama uyduramaz. • Ya bu deveyi gütmeli ya bu diyardan gitmeli.

BENİM HOCAM UYARIYOR!

Birden çok yüklemi bulunan cümleler; yüklemine yerine, türüne ve cümlelerin anlamına göre değerlendirildiğinde sondaki cümleye bakılır:

Hangi duyguda karar kılacağını bir türlü bilemiyordu hâlbuki bu şarttı artık.

I. cümle ("bilemiyordu" yüklem)

II. cümle ("şarttı" yüklem) → Olumlu, devrik, isim cümlesi.

Gidip onlarla konuşacak, kendisine neden haksızlık yaptığını öğrenecekti.

I. cümle ("konuşacak" yüklem)

II. cümle ("öğrenecekti" yüklem) → Olumlu, kurallı, fiil cümlesi.

ÖGE ORTAKLIĞI

Birden fazla yüklemi bulunan cümleler arasında öge ortaklığı varsa bu cümleler birbirine bağımlıdır. Herhangi bir öge ortaklığı yoksa da bu cümleler bağımsızdır.

SIRALI CÜMLELERDE ÖGE ORTAKLIĞI

BAĞLI CÜMLELERDE ÖGE ORTAKLIĞI

BAĞIMLI SIRALI CÜMLE	BAĞIMSIZ SIRALI CÜMLE	BAĞIMLI BAĞLI CÜMLE	BAĞIMSIZ BAĞLI CÜMLE
Özne ortak: Öğrencilerim kitabımı çok <i>beğendi</i>, (öğrencilerim) bana <i>teşekkür etti</i>. Hem özne hem dolaylı tümleş ortak: Okuduğu kitaplardan hoşlanıyor, (okuduğu kitaplardan) <i>hayli zevk alıyordu</i>. Nesne ortak: Ahmet defteri <i>kapadı</i>, (defteri) kitaplığına geri <i>koydu</i>. Dolaylı tümleş ortak: Ahmet arkadaşına <i>baktı</i>, (arkadaşına) bazı sorular <i>sordu</i>. Zarf tümleci ortak: Ahmet birkaç gündür ders çalışmıyor, (birkaç gündür) bilgisayarda oyun <i>oynuyordu</i>.	At ölür, meydan <i>kalır</i>; yiğit ölür, şan <i>kalır</i>. Baba oğluna bir bağ <i>bağışlamış</i>, oğul babaya bir salkım üzüm <i>vermemiş</i>. Dil, toplum hayatı ile birlikte <i>yürür</i>, toplumdaki değişimler de dile <i>yansır</i>.	Özne ortak: Ahmet <i>hem</i> bizimle gelmek <i>istiyor</i> <i>hem de</i> (Ahmet) yapılacak işinin çok olduğunu <i>söylüyor</i>. Özne ortak: Her şeyi <i>bilir de</i> hiçbirini <i>söylemez</i>. Nesne ortak: Eşyalarını <i>topladı fakat</i> (eşyalarını) bir türlü kolilere <i>yerleştiremedi</i>.	Kitaplarım <i>masanın üzerindeymiş fakat</i> saatlerce aramama rağmen onları <i>bulamadım</i>. Sınava aylarca çalıştı <i>gelgelelim</i> bir şeyi başarmak için niteliğin önemi <i>unutuldu</i>. Biz sezinleyememiştik <i>meğerse</i> yüreğimizi kibir gizliden kapmış. Ver diyorum sana kitabı <i>yoksa</i> yersin dayacağı.

SES BİLGİSİ

Akciğerlerden gelen havanın ses yolunda oluşturduğu titreşime **ses** denir. Ses, dilin işlevli en küçük birimidir. **Harf** ise sesin yazıdaki karşılığıdır. Bir dildeki harflerin belirli bir sıraya dizilmiş bütününe **alfabe** denir. Alfabemizde bir işareti bulunan 8'i ünlü, 21'i ünsüz olmak üzere 29 harf bulunmaktadır.

ÜNLÜ/ SESLİ HARFLER: Ses yolunda bir engele çarpmadan çıkan seslere ünlü/sesli denir.

A, E, İ, İ, U, Ü, O, Ö

ÜNSÜZ / SESSİZ HARFLER: Ses yolunda bir engele çarparak çıkan seslere ünsüz/sessiz denir.

B, C, Ç, D, F, G, Ğ, H, J, K, L, M, N, P, R, S, Ş, T, V, Y, Z

A. ÜNLÜLERLE İLGİLİ SES UYUMLARI VE SES OLAYLARI	B. ÜNSÜZLERLE İLGİLİ SES OLAYLARI
● BÜYÜK ÜNLÜ (KALINLIK-İNCELİK) UYUMU ● KÜÇÜK ÜNLÜ (DÜZLÜK-YUVARLAKLIK) UYUMU ● ÜNLÜ DÜŞMESİ ● HECE DÜŞMESİ ● ÜNLÜ TÜREMESİ ● ÜNLÜ DARALMASI ● KÖKTE ÜNLÜ DEĞİŞİMİ / KALINLAŞMASI	● ÜNSÜZ UYUMU / BENZEŞMESİ / SERTLEŞMESİ ● ÜNSÜZ DEĞİŞİMİ / YUMUŞAMASI ● ÜNSÜZ DÜŞMESİ ● ÜNSÜZ TÜREMESİ ● YER DEĞİŞTİRME ● ULAMA ● YARDIMCI SESLER

ÜNLÜLERİMİZİN ÖZELLİKLERİ					
DİL		ÇENE		DUDAK	
DİLİN DURUMUNA GÖRE ÜNLÜLER		ALT ÇENENİN AÇISINA GÖRE ÜNLÜLER		DUDAKLARIN ALDIĞI ŞEKLE GÖRE ÜNLÜLER	
KALIN (ART) ÜNLÜLER	İNCE (ÖN) ÜNLÜLER	GENİŞ ÜNLÜLER	DAR ÜNLÜLER	YUVARLAK ÜNLÜLER	DÜZ ÜNLÜLER
a, ı, o, u	e, i, ö, ü	a, e, o, ö	ı, i, u, ü	o, ö, u, ü	a, e, ı, i

A. ÜNLÜLERLE İLGİLİ SES UYUMLARI VE SES OLAYLARI

DİL UYUMU (BÜYÜK ÜNLÜ UYUMU / KALINLIK-İNCELİK UYUMU / ÖNLÜK- ARTLIK UYUMU)

Türkçede diğer dünya dillerinin çoğunda olmayan ünlü uyumu kuralı vardır. Ünlü uyumu sayesinde, sözcük içinde ses ahengi oluşur ve bu ahenk dile estetiklik kazandırır.

Türkçe kelimelerde ilk hecede kalın ünlü varsa diğer hecelerdeki ünlüler de kalın ünlü olur, ilk hecede ince ünlü varsa diğer hecelerdeki ünlüler de ince olur.

Önceki Hece	Sonraki Hece	Önceki Hece	Sonraki Hece
a, ı, o, u	a, ı, o, u	e, i, ö, ü	e, i, ö, ü
ka	lın	in	ce
ko	ru	göz	lük

Örnekler: inceltici, getireceklerimizin, artıracaklarımızda, Türkçemizin, dondurmayı, önemsemesi, önlüklerin, ödünçleme, istediklerimizin vb.

Türkçe olduğu hâlde uyum dışında kalan sözcükler ve ekler bulunmaktadır:

UYUM DIŞINDA KALAN SÖZCÜKLER

Eski şekli	Günümüzde
ana	anne
alma	elma
kangı	hangi
şişman	şişman
kardaş	kardeş
takı	dahi
inanmak	inanmak

UYUM DIŞINDA KALABİLEN EKLER

Ek	Uyumlu	Uyumsuz
-yor	koşuyor	geliyor
-ken	gelirken	koşarken
-ki	benimki	yarıinki
-gil	teyzemgil	halamgil
-daş	vatandaş, kökteş	meslektaş
-leyin	öğlenleyin	akşamleyin
-mtrak	sarımtrak	yeşilimtrak

Büyük ünlü uyumu tek heceli sözcüklerde, birleşik sözcüklerde ve başka dilden dilimize geçen sözcüklerde aranmaz.

kavuniçi, pazartesi, keçiboynuzu, beştaş (oyun), öleyazmak, külyutmaz, şıpsevdi, konargöçer, ayaküstü, başkent, birkaç; kaş, taş, tek, küt; kalem, âlim, cumhuriyet, sevda vb.

Başka dilden dilimize geçen sözcüklere ek getirildiğinde son hecedeki ünlüye göre getirilir:

insanlık, tarihçe, kerametlerin, kitapta vb.

Son ünlüleri kalın sıradan olmasına karşın son sesleri ince söylenen bazı alıntı kelimeler ince ünlülü ekler alır:

alko| > alkölü, hakika| > hakikati, helal| > helalimiz, idra< > idrakimiz,

kabu| > kabulü, kontro| > kontrolü, protoko| > protokole, saa| > saate vb.

DUDAK UYUMU (KÜÇÜK ÜNLÜ UYUMU / DÜZLÜK-YUVARLAKLIK UYUMU)

Türkiye Türkçesine özgü bir ses kuralıdır. Bu nedenle bir kelimedeki bu uyuma bakılmadan önce büyük ünlü uyumuna bakılmalıdır.

Küçük ünlü uyumu “komşu heceler arasındaki uyum”dur. Bu uyuma göre: Bir kelimedeki düz ünlülerden (a, e, ı, i) sonra düz (a, e, ı, i), yuvarlak ünlülerden (o, ö, u, ü) sonra yuvarlak dar (u, ü) veya düz geniş (a, e) ünlüler bulunur.

Önceki Hece	Sonraki Hece	Önceki Hece	Sonraki Hece
a, e, ı, i →	a, e, ı, i	o, ö, u, ü →	a, e, u, ü
ka	lin	do	ruk
bas	ma	göz	lük
gel	en	gör	mek
in	ce	yor	mak

Çok heceli kelimelerde de “önceki” ve “sonraki” olmak üzere komşu heceler arasındaki uyuma bakılır: karayı, sarılık, derenin, yenice, irileşmişti, dileklerimizin, tırnaklarını, tırmığı, soluklanacaksın, töremizin, körüklü, bulutları, boyunduruk, özmek, üstünlüğü vb.

155

Türkçe olduğu hâlde uyum dışında kalan sözcükler ve ekler bulunmaktadır:

UYUM DIŞINDA KALAN SÖZCÜKLER

Yanında bulunan ünlüleri yuvarlaklaştıran /b, m, v/ ünsüzlerinin etkisiyle bazı sözcükler bu kuralın dışında kalır: avuç, avurt, çamur, kabuk, kavuk, kavun, kavurmak, kavuşmak, savurmak, yağmur vb.

UYUM DIŞINDA KALAN EKLER

Ek	Uyumsuz	“-ki” aitlik eki, yalnızca birkaç örnekte küçük ünlü uyumuna uyar: öbürkü, dünkü, bugünkü, çünkü.
-yor	koşuyor, geliyor, duruyor	
-ki	onunki	

Hem büyük ünlü uyumu hem de küçük ünlü uyumu tek heceli sözcüklerde, birleşik sözcüklerde ve başka dilden dilimize geçen sözcüklerde aranmaz.

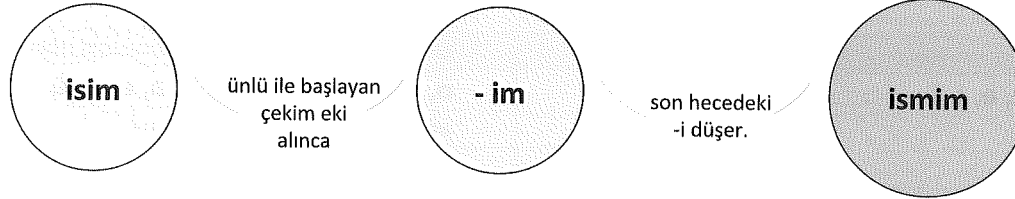
- hep, tek, dört; camgöbeği, kavuniçi; tifo, süit, radyo, televizyon, mühimmat, ümit, insan, jüri vb.

ÜNLÜLERLE İLGİLİ SES OLAYLARI

1. ÜNLÜ DÜŞMESİ

İkinci hecesinde dar ünlü (ı,i,u,ü) bulunan bazı sözcüklere, ünlüyle başlayan bir ek gelirse veya ünlüyle başlayan bir sözcükle birleşirse ikinci hecedeki dar ünlü düşer. Buna ünlü düşmesi denir.

Sözcüğe çekim eki getirildiğinde gerçekleşen ünlü düşmesi

Türkçe sözcüklerde			Yabancı asıllı (alıntı) sözcüklerde		
SÖZCÜK	ÇEKİM EKİ	ÜNLÜSÜ DÜŞMÜŞ HÂLİ	SÖZCÜK	ÇEKİM EKİ	ÜNLÜSÜ DÜŞMÜŞ HÂLİ
burun	-u	burun	sabır	-ı	sabır
ağız	-ı	ağız	kayıt	-ı	kayıt
uğur	-u	uğur	şükür	-ü	şükür
gönül	-ü	gönül	emir	-i	emir
oğul	-u	oğul	hacim	-i	hacim
bağır	-ı	bağır	kayıp	-ı	kayıp
beniz	-i	beniz	zehir	-i	zehir
alın	-ı	alın	asıl	-ı	asıl

BENİM HOCAM UYARIYOR!

Ünlü düşmesine uğrayan kelimelerle oluşturulan **ikilemelerde ikinci kelimenin dar ünlüsü düşmez**: ağız ağıza, burun buruna, koyun koyuna (yatmak), omuz omuza, devirden devire, nesilden nesile, oğuldan oğula, şehirden şehire vb.

Sözcüğe yapım eki getirildiğinde yani sözcük türetildiğinde gerçekleşen ünlü düşmesi

sıyr(mak)

ünlü ile başlayan
yapım eki
alınca

- ık

son hecedeki
-ı düşer.

sıyrık

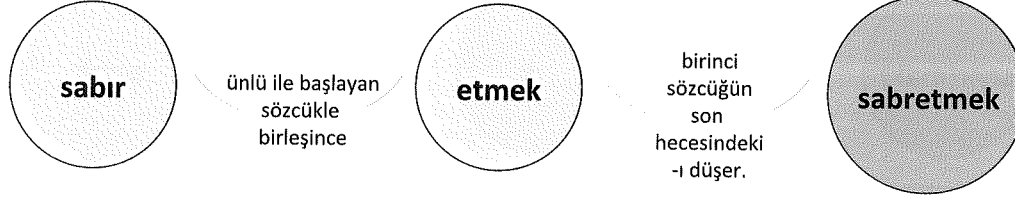
SÖZCÜK	YAPIM EKİ	YAPIM EKİNİN İŞLEVİ	ÜNLÜSÜ DÜŞMÜŞ HÂLİ
yalın	-iz		
yanıl-	-ış		
çevir-	-e		
ayır-	-aç		
oğul	-an		
bağır	-ış-		
ayır-	-ıl-		
süpür-	-üntü		
yumurta	-la-		
sızı	-la-		

BENİM HOCAM UYARIYOR!

Hem isimlere hem fiillere gelebilen ek eylem "i-" de ünsüzle biten sözcüklerle çekime girdiğinde genellikle düşürülür. MEB kitaplarında bu durum "ünlü düşmesi" olarak kabul edilmektedir: güzel idi > güzeldi, geliyor idi > geliyordu, öğretmen imiş > öğretmenmiş, gidecek imiş > gidecekmış vb.

SÖZCÜK	YAPIM EKİ	YAPIM EKİNİN İŞLEVİ	ÜNLÜSÜ DÜŞMÜŞ HÂLİ
yoğur-	-ul-		
çağır-	-ı		
bükül-	-üm		
savur-	-uk		
sıyrır-	-ık		
devir-	-il-		
evir-	-e		
kavuş-	-ak		
koku	-la-		
sarı	-ar-		

İki sözcük birleştiğinde gerçekleşen ünlü düşmesi

SÖZCÜK	SÖZCÜK	ÜNLÜSÜ DÜŞMÜŞ HÂLİ	SÖZCÜK	SÖZCÜK	ÜNLÜSÜ DÜŞMÜŞ HÂLİ
sabır	et-		ne	için	
şükür	et-		ne	asıl	
hapis	ol-		kahve	altı	
kahr	ol-		cuma	ertesi	
asıl	ol-		biri	biri	
kayıt	et-		sütlü	aş	sütlaç
hüküm	et-		güllü	aş	güllaç

BELİRTİSİZ İSİM TAMLAMASI	İYELİK EKİ DÜŞMÜŞ HÂLİ
Kadı köy-ü	
Tekir dağ-ı	
Şiş kebab-ı	
Paşa bahçe-si	

BENİM HOCAM UYARIYOR!

- “Nasıl<ne+asıl” örneğindeki gibi iki ünlü yan yana gelip biri düşüyorsa bu aynı zamanda bir “ünlü aşınması”dır.
- **Konuşma dilinde** bura, şura, ora, nere, yukarı, içeri, dışarı sözcükleri “-DA” ve “-Dan” ekleriyle çekimlendiğinde ünlüsü düşer “burada ~ burda, şurada ~ şurda, orada ~ orda, nerede ~ nerde” ama bu yazı dilinde gösterilmez, gösterilirse yazım yanlışı olur.

BENİM HOCAM UYARIYOR!

Ölçü ve söyleyiş gereği de ünlü düşmesi görülebilir, bunu göstermek için ünlünün düştüğü yerde kesme işareti kullanılır:

- Güzelliğin on par'etmez
Bu bendeki aşk olmasa (Âşık Veyssel)
- Neşet Ertaş'ın “Âşkın Beni Del'eyledi” ve “N'olur Hey Gelin” adlı türkülerini dinlemelisiniz.

2. HECE DÜŞMESİ

Hece düşmesi, bir hecedeki iki sesin düşmesidir.

Pek + iyi > peki, pazar + ertesi > pazartesi, hasta + hane > hastane vb.

Ünlü düşmesine uğramış kelimenin hece sayısı azaldığı için bazı kaynaklarda ünlü düşmesine, “hece düşmesi” de denilmektedir.

Bu-ru-nu (üç hece) > bur-nu (iki hece)

3. ÜNLÜ TÜREMESİ

“p” sesini ünlü yapan ünlü türemesidir.

Sözcüğün veya ekin aslında olmayan bir ünlünün türemesidir.

“p” sesi ile yapılan bazı pekiştirme sözcüklerinde görülür:		“-cık” eki ile yapılan bazı küçültme sözcüklerinde görülür:	
SÖZCÜK	PEKİŞTİRİLMİŞ HÂLİ	SÖZCÜK	KÜÇÜLTME EKİ ALMIŞ HÂLİ
sağlam		dar - cık	
düz		genç - cık	
gündüz		bir - cık	
yalnız		az - cık	

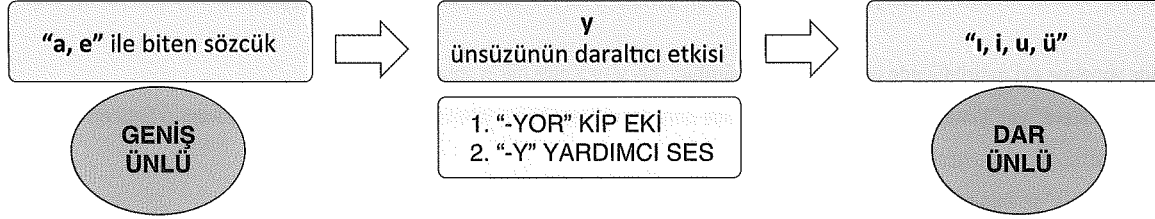
BENİM HOCAM UYARIYOR!

Bazı pekiştirme sözcüklerinde “-il” hecesi türer:

çırçıplak → çırılçıplak, sırsıklam → sırilıklam

4. ÜNLÜ DARALMASI

“a, e” geniş ünlülerinin, “y” sesinin daraltıcı etkisiyle “ı, i, u, ü” dar ünlülerine dönüşmesi olayıdır.

1. “a, e” ile biten fiiller, “-yor” şimdiki zaman eki ile çekimlendiğinde bu ünlüler daralır yani “-ı,-i,-u,-ü” ye dönüşür.

2. “de-, ye-” fiilleri, ünlü ile başlayan bir ek aldıklarında araya “y” yardımcı ünsüz gelir, bu ünsüzün etkisiyle fiillerin sonundaki “e” geniş ünlüler “i” dar ünlüsüne döner.

bekle-	-yor		de-	-y-	-ecek	
izle-	-yor		ye-	-y-	-en	
kurula-	-yor		de-	-y-	-esi	
ütüle-	-yor		ye-	-y-	-eli	
anla-	-yor		de-	-y-	-erek	
gitme-	-yor		ye-	-y-	-e	
söyle-	-yor		de-	-y-	-elim	
			ye-			

BENİM HOCAM UYARIYORI

- “de-” fiili “-ince” ile “-ip” zarf-fiil eklerini aldığı anda konuşma dilinde görülen ünlü daralması yazıda gösterilmez, gösterilirse yazım yanlış kabul edilir: deyip, deyince
- “ne” sözcüğüne yönelme eki getirildiğinde ünlü daralması görülür: “ne- y - e > niye (niçin anlamında)”
- Ünsüzle biten sözcüklere “-yor” şimdiki zaman eki getirildiğinde ünlü daralması olmaz, yalnızca iki ünsüz arasına bir yardımcı ünlü girer: Gel-i-yor, al-ı-yor, gör-ü-yor, dur-u-yor vb.
- Konuşma dilinde, yine “y” sesinin etkisiyle ünlü daralması görülür fakat bu durum yazıda gösterilmez:

YAZI DİLİNDE	KONUŞMA DİLİNDE	YAZI DİLİNDE	KONUŞMA DİLİNDE
ağlaya	ağlıya	başlayın	başlıyın
başlayan	başlıyan	arıyıp	arıyıp
anlayacak	anlıyacak	buraya	burıya
bekleyerek	bekliyerek	nereye	neriye

5. KÖKTE ÜNLÜ DEĞİŞİMİ / KALINLAŞMASI

Ünlü kalınlaşması, sözcükteki ince ünlünün kalın ünlüye dönüşmesidir. Ünlü kalınlaşması günümüzde sadece “ben” ve “sen” kişi zamirleri, yönelme eki aldığı anda gerçekleşmektedir: ben-e → bana, sen-e → sana

Sondan eklemeli olan dilimizde sözcükler çekime girdiğinde kök ünlüsü asla değişmez. Bu iki sözcükte görülen kök ünlüsünün değişimi, dilimizin bu temel özelliğinin istisnasıdır.

Ölüm baş ucumda
bir melek elini uzatıyor bana
yapayalnız bir yolculuk
ruhların beklediği bir yer var orada
bir sığır gözü gibi bakıyor bana ölüm
niçin örtülerin altındasın, hadi çık!

Bu dizelerde aşağıdaki ses olaylarından hangisi yoktur?

- A) Ünlü değişimi B) Ünsüz değişimi C) Ünlü türemesi
D) Ünlü aşınması E) Ünlü daralması

Yanıt: E

B. ÜNSÜZLERLE İLGİLİ SES OLAYLARI

1. ÜNSÜZ UYUMU / BENZEŞMESİ/ SERTLEŞMESİ
2. ÜNSÜZ DEĞİŞİMİ / YUMUŞAMASI
3. ÜNSÜZ DÜŞMESİ
4. ÜNSÜZ TÜREMESİ
5. YER DEĞİŞTİRME
6. ULAMA
7. YARDIMCI SESLER

ÜNSÜZLERİMİZİN ÖZELLİKLERİ

Ses yolunda bir engele çarparak çıkan seslere ünsüz denir. Dilimizde yirmi bir ünsüz vardır: b, c, ç, d, f, g, ğ, h, j, k, l, m, n, p, r, s, ş, t, v, y, z. Ünsüzler dört temel başlık altında sınıflandırılır fakat ses olaylarında işimize yarayacak olan, ünsüzlerin sert ünsüz olup olmadığıdır.

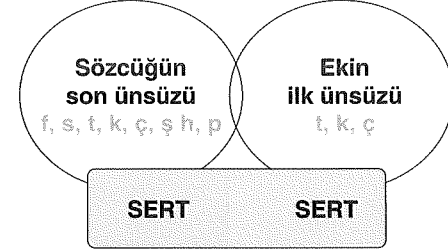
Ünsüzler ses tellerinin titreşime uğrayıp uğramamasına göre iki gruba ayrılır:

Ses telleri titreşmeden oluşan ünsüzlere sert (tonsuz) ünsüzler denir:

Ses tellerinin titreşmesiyle oluşan ünsüzlere yumuşak (tonlu) ünsüzler adı verilir:

1. ÜNSÜZ UYUMU / BENZEŞMESİ / SERTLEŞMESİ

Türkçede sert ünsüzlerle (ç, f, h, k, p, t, s, ş) biten sözcüklerden sonra “c, d, g” ünsüzleriyle başlayan bir ek gelirse ekin başındaki “c, d, g” ünsüzleri, kendilerinden önce gelen sert ünsüzlerden etkilenecek sertleşir ve c > ç'ye, d > t'ye, g > k'ye dönüşür. Buna sert ünsüzlerin uyumu, ünsüz uyumu, ünsüz benzeşmesi veya ünsüz sertleşmesi denir.

T grubu			K grubu			Ç grubu		
ç	-ten		et-	-ki		Türk	-çe	
çık-	-tı		bas-	-kı		herkes	-çe	
git-	-tiğinde		baş	-ka		matematik	-çi	
git-	-tik-çe		kıs-	-kaç		çok	-ça	
kök	-teş		çalış-	-kan		et	-çil	
kitap	-ta		sus-	-kun		yavaş	-çacık	

BENİM HOCAM UYARIYOR!

Ünsüz benzeşmesi, “ek”te görülen bir ses olayı olduğu için her zaman yazıda gösterilir, gösterilmezse yazım yanlış kabul edilir.

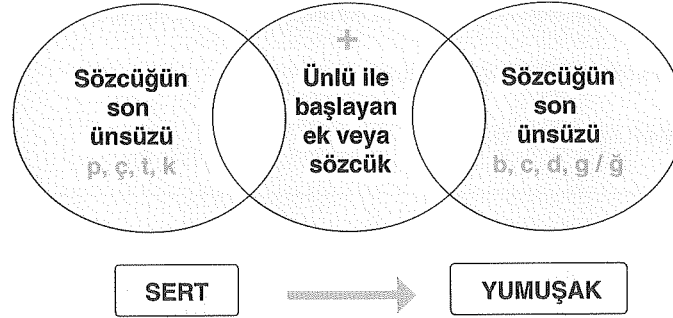
Zeynep'te, Zonguldak'ta, 2005'te, 2013'ten, 15.00'te, hukukçu, saatte, TÜBİTAK'ta, RTÜK'te vb.

BENİM HOCAM UYARIYOR!

- Köşe anlamına gelen Yunancadan dilimize geçmiş “+gen” eki uyum dışıdır: üçgen, dörtgen, beşgen.

2. ÜNSÜZ DEĞİŞİMİ / YUMUŞAMASI

Sert ünsüzlerden “ç, k, p, t” ile biten bir sözcükten sonra ünlüyle başlayan bir ek gelirse sözcüklerin bazılarında sonda bulunan ç > c’ye, k > g / ğ’ye, t > d’ye, p > b’ye dönüşür. Buna ünsüz yumuşaması veya ünsüz değişimi denir.

p → b			ç → c			t → d			k → g / ğ		
garp	-ı		avuç	-u		dert	-i		kapak	-ı	
ayıp	-ı		ağaç	-ı		yurt	-u		denk	-i	
azap	-ı		araç	-ı		umut	-u		renk	-i	
kalp	-i		burç	-u		evlat	-ı		çiçeklik	-i	
ekip	-i		süreç	-i		damat	-ı		tanıdık	-ı	
grip	-i		kazanç	-ı		senet	-i		ocak	-ı	

BENİM HOCAM UYARIYOR!

Ünsüz yumuşaması, "sözcük"te görülen bir ses olayı **olduğu için bazı alıntı sözcüklerde, kimi tek heceli sözcüklerde, kimi çok heceli sözcüklerde görülmez:**

1. Bazı alıntı sözcüklerde: kulpu, turpu, çapı, maçı, anıtı, dostu, notu, hukuku, evrakı, emlakı, hürriyeti, sepeti, hasreti, bloku, stoku vb.
2. Kimi tek heceli sözcüklerde: saçrı, teki, kökü, üçü, kaçrı üstü, altı vb.
3. Kimi çok heceli sözcüklerde: yaşırı, taşırı, karşırı vb.

BENİM HOCAM UYARIYOR!

Özel isimlerde konuşma dilinde görülen ünsüz yumuşaması yazıda gösterilmez.

Konuşma dilinde	Yazı dilinde
Sinobu	Sinop'lu
Ürgübe	Ürgüp'e
Zonguldağa	Zonguldak'a
Ahmede	Ahmet'e
Kıvancın	Kıvanç'ın

Sert ünsüzle biten bir sözcüğe ünlüyle başlayan bir ek geldiğinde sert ünsüzde yumuşama görülür.

Aşağıdaki sözcüklerin hangisi bu açıklamaya uymaz?

- A) garp B) azap C) kalp
D) grip E) kulp

Yanıt: E

3. ÜNSÜZ DÜŞMESİ

“k” ünsüzüyle biten kimi sözcüklere “-cık, -cik, -cak, -cek; -l, -la; -rek, -rak” ekleri getirildiğinde sözcüğün sonundaki “k” ünsüzü düşer.

“K” ÜNSÜZÜYLE BİTEN SÖZCÜK	YAPIM EKİ	K ÜNSÜZÜ DÜŞMÜŞ HALİ
küçük	-cük -rek -l-	
ufak	-cık -rak	
çabuk	-cak	
eksik	-l-	
yüksek	-l-	
sevdik-	-cek-im (Çekim eki)	

BENİM HOCAM UYARIYOR!

- Birleşme sırasında bazı sözcüklerde “t” sesi düşer:

- Ast + teğmen → asteğmen
- Üst + teğmen → üsteğmen

- Aşağıdaki iki sözcükte de ünsüz düşmesi görülür:

- Gül-üş (filden isim yapım eki)-cük (isimden isim yapım eki) → gülücük
- Öp-üş (filden isim yapım eki)-cük (isimden isim yapım eki) → öpücük

4. ÜNSÜZ TÜREMESİ / ÜNSÜZ İKİZLEŞMESİ

Arapça kökenli olup ikiz ünsüzle yazılan kelimeler, Türkçede yalın hâlde iken tek ünsüzle yazılır. Ancak bu kelimeler ünlü ile başlayan bir ek aldıklarında veya ünlü ile başlayan bir sözcükle birleştiklerinde orijinal hâllerine dönerler, böylelikle ünsüz ikizleşmesi ortaya çıkar. Bu aynı zamanda ünsüz türemesi olayıdır.

SÖZCÜK	ÜNLÜ İLE BAŞLAYAN EK	ÜNSÜZ TÜREMESİ veya ÜNSÜZ İKİZLEŞMESİ	SÖZCÜK	ÜNLÜ İLE BAŞLAYAN SÖZCÜK	ÜNSÜZ TÜREMESİ veya ÜNSÜZ İKİZLEŞMESİ
sır	-ı		his	et-	
zam	-ı		zan	et-	
his	-i		hal	ol-	
tıp	-ı		ret	et-	
şer	-i		af	ol-	
hak	-ı		zem	et-	
şık	-ı		haz	et-	

5. N-M DEĞİŞİMİ/ N-B ÇATIŞMASI/ DUDAK ÜNSÜZLERİNİN BENZEŞMESİ/DUDAKSILLAŞMA

İç seslerinde /nb/ ünsüzleri bulunan sözcüklerde /b/ dudak ünsüzünün etkisiyle /n/ diş ünsüzü /m/ dudak ünsüzüne dönüşür. **Bu nedenle bu ses olayına dudaksillaşma veya dudak ünsüzlerinin benzeşmesi de denir.** İki dudak ünsüzü yan yana geldiği için de sözcük daha rahat okunur.

■ /nb/ > /mb/ değişmesi hem Türkçe sözcüklerde hem de Arapça, Farsça alıntılarda karşımıza çıkar:

Türkçe	Yazı dilindeki hâli	Farsça	Türkçedeki hâli	Arapça	Türkçedeki hâli
saklan-baç		penç (5) + şenbe (gün)		sünbül	
dolan-baç		çehar (4) + şenbe (gün)		anbar	
		tanbal		tanbur	
		panbe			
		çanbar			
		can+baz(oynayan)			

■ /nb/>/mb/ ses benzeşmesi kimi durumlarda sadece konuşma dilinde görülür, yazıya yansımaz:

Birleşik sözcüklerde /nb/>/mb/ durumu yazıda gösterilmez.		Özel isimlerde /nb/>/mb/ durumu yazıda gösterilmez.	
Yazı dilindeki hâli	Konuşma dilindeki hâli	Yazı dilindeki hâli	Konuşma dilindeki hâli
onbaşı	ombaşı	İstanbul	İstambul
sonbahar	sombahar	Safranbolu	Saframbolu
binbaşı	bimbaşı	Zeytinburnu	Zeytimburnu
binbir (türlü türlü)	bimbir		

Memduh Şevket Esendal, hikâyecilerimiz arasında en dolambaçlı sorunları bile sadelik ilkelerinden vazgeçmeden anlatabilen başarılı bir sanatçıydı. Şöhreti sevmezdi, bu yüzden Ayaşlı ile Kiracıları'na kendi ismini bile koymamış, yalnızca isminin başharflerini yazmıştı.

Bu parçada aşağıdaki ses olaylarından hangisi görülmemektedir?

- A) Ünsüz benzeşmesi
- B) Ünlü düşmesi
- C) Ünsüz yumuşaması
- D) N-b çatışması
- E) Yardımcı ünsüz

Yanıt: C

6. GÖÇÜŞME / YER DEĞİŞTİRME

Bir sözcükte iki sesin yer değiştirmesine göçüşme denir. Hem Türkçe hem de alıntı sözcüklerde görülebilen göçüşme kaynaklarda yer değiştirme olarak da geçer. Göçüşmenin başkahramanları çoğunlukla /l/ ve /r/ sesleridir.

SÖZCÜĞÜN DOĞRU YAZIMI	SÖZCÜĞÜN GÖÇÜŞMEYE UĞRAMIŞ HÂLİ
yaprak	yarpak
çömlük	çölmek
yanlış	yalnış
yalnız	yanlız
kirpik	kiprik
kibrit	kirbit
toprak	torpak
avrat	arvat
köprü	körpü
ayran	aryan

BENİM HOCAM UYARIYOR!

Sözcüklerin göçüşmeye uğramış hâli yazım yanlışlarıdır.

7. ULAMA

Ünsüzle biten sözcükten sonra ünlüyle başlayan bir sözcük gelirse iki sözcük birbirine bağlanarak okunur. Buna “ulama” denir.

Yazı dilinde	Konuşma dilinde
top oynamak	To-poy -na-mak
Bakkaldan üç ekmek aldım.	Bak-kal- da-nü-çek-me -kal-dım.
Sezen Aksu	Se-ze- nak-su

Ulama sırasında bazı anlam değişiklikleri de olur:

- Balkona çık.
- Balkon açık.

Ulama ayrı yazılan birleşik kelimelerde sizi yanıltabilir. Ama konuşma dilindeki bir durum olan ulama, yazı dilini etkilemez.

Yazı dilinde	Konuşma dilinde
Sağ ol	Sa-ğol
Terk etmek	Ter-ket-mek
Fark etmek	Far-ket-mek

Ulama, noktalama işareti bulunan yerlerde işletilmez.

- Evet, arkadaşım yaptı bunu.

8. YARDIMCI SESLER

Dilimizde birbirine doğrudan bağlanamayan seslere aracılık eden “ı, i, u, ü” bağlayıcı ünlüleri ile “y, n” koruyucu ünsüzlerdir.

YARDIMCI ÜNLÜ

Ünsüzle biten sözcük	Yardımcı ünlü ı, i, u, ü	Ünsüzle başlayan ek
uç-	-ü-	ş (mak)
sev	-i-	n (mek)
göz	-ü-	nüz
baş	-ı-	m

YARDIMCI ÜNSÜZ

Ünlüyle biten sözcük	Yardımcı ünsüz y, n	Ünlü veya ünsüzle başlayan ek
“n” yardımcı sesi:		
● Zamirlerden sonra ek geldiğinde kullanılır: O-n-a, bu-n-u, şu-n-da		
● 3. kişi iyelik eklerinden sonra hâl eki gelirse kullanılır: (onun) kitabı-n-ı, (onun) evi-n-de		
● Tamlayan (ilgi) eklerinden önce kullanılır: soba-n-ın, sene-n-in		
● Aitlik eki “ki”den sonra hâl ekleri geldiğinde kullanılır: seninki-n-i, sendeki-n-den		
“y” yardımcı sesi:		
“n” dışında her yerde “y” kaynaştırma harfi kullanılır: oda-y-a, üşü-y-erek, ağla-y-anı, anla-y-acak vb.		

172

DİKKAT

Üleştirme sayı sıfatı yapan “-ar” eki, ünlü ile biten sayı sözcüklerinde “-şar” olarak karşımıza çıkar. Bu ekteki “ş” sesi MEB kitaplarında yardımcı ses olarak kabul edilmektedir: iki-şer, altı-şar, yedi-şer

Üçüncü tekil iyelik eki “-ı, -i, -u, -ü” eki, ünlü ile biten sözcüklere getirildiğinde “-sı, -si, -su, -sü” şekilleriyle karşımıza çıkar. Buradaki “s” sesi de MEB kitaplarında yardımcı ses olarak kabul edilmektedir: anne-si, baba-sı, ütü-sü, kalem kutu-su vb.

1961’de yayımlanan ve uygarlık değişiminin birey

I II
üzerindeki sancılarını ele alan *Saatleri Ayarlama*
Enstitüsü adlı eser; dengesiz, arayış içindeki
III

kişiler aracılığıyla yaşadığı dönemin eleştirisini yüklenir.

IV V

Bu cümlede numaralanmış sözcüklerden hangisinde yardımcı ünsüz yoktur?

A) I B) II C) III D) IV E) V

Yanıt: A

YAZIM KURALLARI

Yazımda sağlanacak birlik, dil birliğinin korunması açısından çok önemlidir.

I. BÜYÜK HARFLERİN KULLANIMI	II. BİRLEŞİK SÖZCÜKLERİN YAZIMI	III. KISALTMALARIN YAZIMI
IV. SAYILARIN YAZIMI	V. TARİHLERİN YAZIMI	VI. PEKİŞTİRMELİ SÖZLERİN YAZIMI
VII. İKİLEMELERİN YAZIMI	VIII. DEYİMLERİN YAZIMI	IX. SORU EKİ Mİ'NİN YAZIMI
X. DE/DA BAĞLACININ YAZIMI	XI. Kİ BAĞLACININ YAZIMI	XII. EK FİİLİN YAZIMI
XIII. MASTAR EKİNİN YAZIMI	XIV. DÜZELTME İŞARETİNİN KULLANIMI	XV. YAZIMI KARIŞTIRILAN SÖZCÜKLER

I. BÜYÜK HARFLERİN KULLANIMI

A. Cümle büyük harfle başlar.

B. Dizeler büyük harfle başlar.

C. Özel adlar büyük harfle başlar.

A. Cümle büyük harfle başlar.

Bir ulus, sınıksız birbirine bağlı olmayı bildikçe yeryüzünde onu dağıtabilecek bir güç düşünülemez. (Atatürk)

- Cümle içinde tırnak veya yay ayraç içine alınan cümleler büyük harfle başlar ve sonlarına uygun noktalama işareti (nokta, soru, ünlem vb.) konur:

Atatürk “Eğer bir gün benim sözlerim bilimle ters düşerse bilimi seçin.” demiştir.

Yunus Emre (Anadolu irfanının “Hak âşığı” ve “gönül insanı” dediği ulu kişidir.) insana ve insanın dünyadaki imtihanı mevzusuna gönül köşesinden bakar; onun için gönül yapmak esastır, gönül yıkmak ise güzel olan her şeyi yıkan bir afettir.

- İki noktadan sonra gelen cümleler büyük harfle başlar:

Dede Korkut hikâyelerinde bizi sık sık karşılayan şu cümle benim de dilimin süsü oldu: Kara başım kurban olsun oğul sana!

BENİM HOCAM UYARIYOR!

İki çizgi arasındaki açıklama cümleleri büyük harfle başlamaz:

- Yunus Emre -o her düşünceden insan için vazgeçilmezdir- Türk milletinin her ferdi için aileden birisi kadar yakındır.

Rakamla başlayan cümlelerde rakamdan sonra gelen kelime özel ad değilse büyük harfle başlamaz:

- 2007 yılında Türk Dil Kurumunun 75. yılını kutladık.

B. Dizeler büyük harfle başlar.

Sen nereye, ben oraya, adım adım
İnsan sevdikçe iyileşiyor artık anladım

Turgut Uyar

İnsanı ancak kendisi tamamlar
İçinde başka dışında başkasın
Eksiğin fazlana elbet bulaşacak

Atilla İlhan

Ben gelmedim dava için, benim işim sevi için

Dost'un evi gönüllerdir, gönüller yapmağa geldim

Yunus Emre

C. Özel adlar büyük harfle yazılır.

Özel adlar "biricik" sözcüklerdir. Bu nedenle cümle içinde nerede kullanılırsa kullanılsın büyük harfle yazılır.

Kişi adlarıyla soyadları

- Mustafa Kemal Atatürk
- Yunus Emre
- Mehmet Âkif Ersoy
- Leyla Karahan
- Zeynep Korkmaz
- Müge Anlı

Akrabalık adı olup lakap veya unvan olarak kullanılan kelimeler

- Baba Gündüz
- Dayı Kemal
- Hala Sultan
- Nene Hatun
- Telli Baba
- Müslüm Baba
- Ramiz Dayı

Takma adlar

- Muhibbi (Kanuni Sultan Süleyman)
- Server Bedi (Peyami Safa)
- Kirpi (Refik Halit Karay)
- Deli Ozan (Faruk Nafiz Çamlıbel)

Saygı bildiren sözlerden sonra gelen ve makam, mevki, unvan bildiren kelimeler

- Sayın Bakan
- Sayın Vali
- Sayın Rektör

Kişi adlarından önce ve sonra gelen unvanlar, saygı sözleri, rütbe adları ve lakaplar

- Cumhurbaşkanı Mustafa Kemal Atatürk
- Başöğretmen Atatürk
- Kaşgarlı Mahmut
- Prof. Dr. Zeynep Korkmaz
- Kaymakam İbrahim Bey
- Leyla Hanım
- Mimar Sinan

Mektuplarda ve resmi yazışmalarda hitaplar

- Sevgili Kardeşim,
- Aziz Dostum,
- Değerli Dinleyiciler,

Hayvanlara verilen özel adlar

- Maviş, Ecül, Boncuk, Fındık, Minnoş, Pamuk vb.

C. Özel adlar büyük harfle yazılır.

Özel adlar "biricik" sözcüklerdir. Bu nedenle cümle içinde nerede kullanılırsa kullanılsın büyük harfle yazılır.

Millet, boy, oymak adları

- Türk
- Alman
- Arap
- İngiliz
- Kırgız
- Oğuz
- Özbek
- Hacımusalı
- Karakeçili

Dil ve lehçe adları

- Türkçe
- Almanca
- Arapça
- İngilizce
- Kırgızca
- Oğuzca
- Özbekçe
- Tatarca

Devlet adları

- Türkiye Cumhuriyeti
- Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti
- Amerika Birleşik Devletleri
- Suudi Arabistan
- Azerbaycan
- Kırım Özerk Cumhuriyeti

Din ve mitoloji ile ilgili özel adlar

- Tanrı
- Allah
- İlah
- Cebail
- Zeus
- Kibele

Din ve mezhep adları ile bunların mensuplarını bildiren sözler

- Müslümanlık, Müslüman
- Hristiyanlık, Hristiyan
- Musevilik, Musevi
- Budizm, Budist

NOT

Büyük harfle yazıldıkları hâlde kesme işaretinin kullanılmadığı durumlar 183 ve 184. sayfada ayrıntılı olarak verilmiştir.

C. Özel adlar büyük harfle yazılır.

Gezegen ve yıldız adları

- Güneş
- Ay
- Dünya
- Merkür
- Neptün
- Satürn
- Halley

Yer adları (kita, bölge, il, ilçe, köy, semt vb.)

- Asya, Afrika
- Güneydoğu Anadolu, İç Anadolu
- İstanbul, Ankara
- Turgutlu, Ürgüp
- Akçaköy, Çayırbağı
- Bahçelievler, Kızılay

Yer adlarında ilk isimden sonra gelen ve deniz, nehir, göl, dağ, boğaz vb. tür bildiren ikinci isimler

- Ağrı Dağı
- Aral Gölü
- Asya Yakası
- Çanakkale Boğazı
- Dicle Irmağı
- Ege Denizi
- Erciyes Dağı,
- Süveyş Kanalı
- Zigana Geçidi

Mahalle, meydan, bulvar, cadde, sokak adlarında geçen mahalle, meydan, bulvar, cadde, sokak kelimeleri

- Yunus Emre Mahallesi
- Zafer Meydanı
- Gazi Mustafa Kemal Bulvarı
- Nene Hatun Caddesi
- Cemal Nadir Sokağı
- İnkılap Sokağı

Saray, köşk, han, kale, köprü, kule, anıt vb. yapı adlarının bütün kelimeleri büyük harfle başlar:

- İshakpaşa Sarayı
- Çankaya Köşkü
- Koza Han
- Alanya Kalesi
- Mostar Köprüsü
- Beyazıt Kulesi
- Zafer Abidesi
- Bilge Kağan Anıtı

C. Özel adlar büyük harfle yazılır.

Özel adlar "biricik" sözcüklerdir. Bu nedenle cümle içinde nerede kullanılırsa kullanılsın büyük harfle yazılır.

Tarihi olay, çağ ve dönem adları

- Kurtuluş Savaşı
- Millî Mücadele Dönemi
- Cilalı Taş Devri
- İlk Çağ
- Lale Devri
- Cahiliye Dönemi
- Buzul Dönemi
- Millî Edebiyat Dönemi

Ulusal, resmî ve dinî bayramlarla anma ve kutlama günlerinin adları

- Cumhuriyet Bayramı
- Ulusal Egemenlik ve Çocuk Bayramı
- 19 Mayıs Atatürk'ü Anma Gençlik ve Spor Bayramı
- Ramazan Bayramı, Kurban Bayramı
- Nevruz Bayramı, Hıdırellez
- Miraç Kandili
- Anneler Günü, Öğretmenler Günü
- Dünya Tiyatro Günü
- 14 Mart Tıp Bayramı

Kurum, kuruluş ve kurul adlarının her kelimesi

- Türkiye Büyük Millet Meclisi
- Türk Dil Kurumu
- Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi
- Devlet Malzeme Ofisi
- Millî Kütüphane
- Çocuk Esirgeme Kurumu
- Atatürk Orman Çiftliği
- Çankaya Lisesi
- Anadolu Kulübü
- Mavi Köşe Bakkaliyesi
- Türk Ocağı
- Yeşilay Derneği
- Muharip Gaziler Derneği
- Emek İnşaat
- Bakanlar Kurulu
- Türk Dili Dergisi Yayın Danışma Kurulu
- Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı
- Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü

Kanun, tüzük, yönetmelik, yönerge, genelge adlarının her kelimesi

- Medeni Kanun
- Türk Bayrağı Tüzüğü
- Telif Hakkı Yayın ve Satış Yönetmeliği

Kurultay, bilgi şöleni, çalıştay, açık oturum vb. toplantıların adlarında her kelimenin ilk harfi

- VI. Uluslararası Türk Dili Kurultayı
- Kitle İletişim Araçlarında Türkçenin Kullanımı Bilgi Şöleni
- Karamanlı Türkçesi Araştırmaları Çalıştayı

C. Özel adlar büyük harfle yazılır.		
Özel adlar "biricik" sözcüklerdir. Bu nedenle cümle içinde nerede kullanılırsa kullanılsın büyük harfle yazılır.		
Kitap, dergi, gazete ve sanat eserlerinin (tablo, heykel, beste vb.) her kelimesi Nutuk, Safahat, Kendi Gök Kubbemiz, Anadolu Notları, Sinekli Bakkal; Türk Dili, Türk Kültürü, Varlık; Resmî Gazete, Hürriyet, Milliyet, Türkiye, Yeni Asır; Kaplumbağa Terbiyecisi; Yorgun Herkül; Saraydan Kız Kaçırma, Onuncu Yıl Marşı	Kitap, makale, tiyatro eseri, kurum adı vb. özel adlarda yer alan kelimelerin ilk harfleri büyük yazıldığında ve, ile, ya, veya, yahut, ki, da, de sözleriyle mı, mi, mu, mü soru eki küçük harfle yazılır; tamamı büyük harfle yazıldığında bu sözler de büyük harfle yazılır: - Suç ve Ceza, Leyla ile Mecnun, Turfanda mı, Turfa mı?, Ya Devlet Başa ya Kuzgun Leşe - Dil ve Tarih Yüksek Kurumu - DİL VE TARİH-COĞRAFYA FAKÜLTESİ	
Yön İsimleri 1. Düşünce, hayat tarzı, politika vb. anlamlar bildirirse ilk harfi büyük yazılır: - Batı medeniyeti - Doğu mistisizmi 2. Bölge veya bölüm ismi olduğunda ilk harfi büyük yazılır: - Doğu Anadolu - Batı Karadeniz 3. Yön bildirdiğinde ilk harfi küçük yazılır: - Anadolu'nun doğusu - Karadeniz'in batısı		Yer, millet ve kişi adlarıyla kurulan birleşik kelimelerde sadece özel adlar büyük harfle başlar: - Antep fıstığı - İngiliz anahtarı - Brüksel lahanası - Japon gülü - Frenk gömleği - Maraş dondurması - Hindistan cevizi - Van kedisi
	Özel adlardan türetilen bütün kelimeler - Türlük - Türkleşmek - Türkçü - Türkçülük - Türkçe - Avrupalı - Avrupalılaşmak - Asyalılık - Darvinci - Ankaralı	Tabela, levha ve levha niteliğindeki yazılarda geçen kelimeler - Giriş, Çıkış, - Müdür, Vezne, - Başkan, Doktor, - Otobüs Durağı - Şehirler Arası Telefon 3. Kat 4. Sınıf 1. Blok

KISALTMALI SÖYLEYİŞLERDE ÖZEL ADLAR

1. Kurum, kuruluş, kurul, merkez, bakanlık, üniversite, fakülte, bölüm, kanun, tüzük, yönetmelik ve makam sözleri asılları kastedilip kısaltmalı söylendiğinde büyük harfle başlar:

- Türkiye Büyük Millet Meclisi her yıl 1 Ekim'de toplanır. Bu yıl ise Meclis, yeni döneme erken başlayacak.
- Türk Dil Kurumu çalışmalarını titizlikle sürdürüyor. Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü, Kurumun 21 Mayıs 2009 tarihinde Kars'ta düzenlediği toplantıda kullanıma açıldı.
- 2876 sayılı Kanun bu yıl yeniden gözden geçiriliyor.
- Yazarlara ödenecek telif ücreti, Telif Hakkı Yayın ve Satış Yönetmeliği'ne göre düzenlenmektedir. Yapılan işlem Yönetmelik'in 4'üncü maddesine aykırı düşmektedir.

2. Yer bildiren özel isimler kısaltmalı söylendiğinde, yer adının ilk harfi büyük yazılır:

- Hisar'ın önünden hızlı adımlarla Boğaz'ın Perili Köşkü'ne uzanıyorum.
- Gözlerini Hisar'a çevirmiş, ağaçların arasında gerçek bir yuva Aşıyan.

3. Makam ve unvan sözleri cümle içinde özel adın yerine kullanılıp kısaltmalı söylendiğinde, bu sözlerin ilk harfi büyük yazılır:

- Uzak Doğu'dan gelen heyeti Vali dün kabul etti.
- Dün akşam Sağlık Bakanı açıklama yaptı.

KÜÇÜK HARFLE BAŞLAYAN ADLAR

Akrabalık bildiren kelimeler

- Yasemin ablama gittim.
- Zeynep teyzemin keki çok güzel.

Cins isim olarak kullanılan "Tanrı, Allah, ilah" sözleri

- Eski Yunan tanrıları...
- Müzik dünyasının ilahı...
- Amerika'da kaçakçılığın allahları vardır.

Gezegen anlamı dışında kullanılan dünya, güneş, ay kelimeleri

- Biz dünyadan ayrı yaşarken dünya epey değişmiş. (Hüseyin Cahit Yalçın)
- Sen benim ay'ımsın, güneşimsin; yirmi dört saat benimlesin.

Özel ada dâhil olmayıp tamlama kuran şehir, il, ilçe, belde, köy vb. sözler

- Ankara ilinin Etimesgut ilçesinde oturuyormuşsunuz.
- Uzungöl, Trabzon iline bağlı Çaykara ilçesinin, adını bu gölden alan Uzungöl beldesinde bulunan küçük bir göldür.
- Kızılcaören köyü, Ankara'ya çok yakın olduğu için yazları en çok tercih edilen köydür.

Özel ada dâhil olmayan gazete, dergi, tablo vb. sözler

- Bugün, Milliyet gazetesinde ilanım yayımlanacaktı.
- Türk Dili dergisinin son sayısında Zeynep Korkmaz'ın makalesi vardı.
- Vincent Van Gogh'un Vazodaki Çiçek tablosunda mavi ve sarı dans ediyor.
- Azra Kohen'in Aden adlı kitabını da okudum.

Kendi anlamı dışında yeni bir anlam kazanmış adlar

- Acem (İranlılar) → acem (Türk müziğinde bir perde)
- Hicaz (Suudi Arabistan'ın batısında bir bölge) → hicaz (Türk müziğinde bir makam)
- Amper (Elektromanyetizmayı ilk bulan kişilerden biri.) → amper (elektrik akımında şiddet birimi)
- Don Kişot (kitap adı) → donkişotluk (gereği yokken kahramanlık göstermeye kalkışma)

Para birimleri

- İki yüz Türk lirasının arka yüzündeki resim Yunus Emre'ye ait.
- Bizans sikkeleri esas olarak üç metalden basılmıştır: altın, gümüş ve bakır.
- Amerikan dolarından sonra Avrupalıların en çok kullandığı para birimidir avro.
- Japon para birimi yendir.

Cümle içinde, özel adlar yerine kullanılan “o” zamiri

- Azmin önemini anlamış ve hayalini kurduğu hayata sahip olabilmek için çabalamış biridir o.

Müzikte kullanılan makam ve tür adları

- acemaşiran, acembuselik, bayati, hicazkâr, türkû, varsağı, bayatı vb.

Yer, millet ve kişi adlarıyla kurulan birleşik kelimelerdeki cins isimler

Özel ad	Cins ad
Antep	fıstığı
Brüksel	lahanası
Frenk	gömleği
Hindistan	cevizi
İngiliz	anahtarı
Japon	gülü
Maraş	dondurması

BÜYÜK HARFLE YAZILDIKLARI HÂLDE KESME İŞARETİNİN KULLANILMADIĞI DURUMLAR**1. Özel adlara getirilen yapım ekleri, çokluk eki ve bunlardan sonra gelen diğer ekler kesmeyle ayrılmaz.**

Özel ad	Yapım eki	Çekim ekleri	
Türk	-lük	-ü	Türklüğü
Türk	-çe	-miz	Türkçemiz
Müslüman	-lık	-in	Müslümanlığın
Atatürk	-çü-lük	-te	Atatürkçülükte
Avrupa	-lı-laş-ma	-nın	Avrupalılaşmanın
Özel ad	Çokluk eki	Diğer çekim ekleri	
Türk	-ler	-in	Türklerin
Osmanlı	-lar	-da	Osmanlılarda
Yakup Kadri	-ler	-e	Yakup Kadriye

2. Kurum, kuruluş, kurul, birleşim, oturum ve iş yeri adlarına gelen ekler kesmeyle ayrılmaz.

Türkiye Büyük Millet Meclisine, Türk Dil Kurumundan, Türkiye Petrolleri Anonim Ortaklığına, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü Başkanlığının; Bakanlar Kurulunun, Danışma Kurulundan, Yürütme Kuruluna; Türkiye Büyük Millet Meclisinin 112'nci Birleşiminin 2'nci Oturumunda; Mavi Köşe Bakkaliyesinden, Başbakanlığa, Atatürk Lisesinde, Hacettepe Üniversitesinde, Gazi Üniversitesi Rektörlüğüne, Benim Hocam Yayınlarının vb.

İstisna: Ek getirildiğinde Avrupa Birliği kesme işareti ile kullanılır: Avrupa Birliği'ne üye ülkeler...

3. Tamlama şeklindeki özel adların sonundaki üçüncü teklik kişi iyelik eki yerine başka bir iyelik eki getirildiğinde ekler kesmeyle ayrılmaz.

Özel ad			
Tamlayan	Tamlanan	3. tekil iyelik eki	doğru yazımı
Boğaz	Köprü	-sü	Boğaz Köprüsü'nün
Tamlayan	Tamlanan	diğer iyelik ekleri	doğru yazımı
Boğaz	Köprü	-müz	Boğaz Köprümüzün
Boğaz	Köprü	-nüz	Boğaz Köprünüzde

- Amik Ovasının bitki örtüsü, Kuşadımızdaki liman, Cumhuriyet Bayramınız, Kurban Bayramınızı, Van Gölümüzde vb.

DİKKAT

Ballarım, örnek cümleleri inceleyiniz.

ÖZEL ADLARIN CÜMLE İÇİNDE KULLANIMLARI

■ Mustafa Kemal Atatürk 'ün Nutuk adlı eserini bir haftada okudum.	■ Eski Yunan mitolojisine göre Zeus , insanları cezalandırmak için onlardan ateşi almıştır.
■ Yunus Emre 'nin şiirlerinin dili, saf Türkçedir .	■ Yunan tanrılarının, Olimpos Dağı'nın zirvelerinde sarayları olduğuna inanılır.
■ Yunus 'u bilmeyen, onun şiirinden etkilenmeyen şair yoktur.	■ Eski Yunan 'da olimpiyat ateşi ve onunla tutuşturulan meşale kutsal sayılmaktaydı.
■ Betimleme ustası, Server Bedi 'dir.	■ Dünya, Güneş Sistemi'nde Güneş'e en yakın üçüncü gezegen olup şu an için üzerinde yaşam ve sıvı su barındırdığı bilinen tek astronomik cisimdir.
■ Kanuni Sultan Süleyman, Muhibbi mahlasıyla yazmıştır şiirlerini.	■ Orhan Gencebay ne demiş: Sen benim dünyamsın!
■ Bu akşam Kaymakam İbrahim Bey 'i ağırlayacağız.	■ Halley , her 75-76 yılda bir görünen kuyruklu yıldızdır.
■ Prof. Dr. Zeynep Korkmaz 'ın Şekil Bilgisi kitabı baş ucu kitabımdır.	■ Ağrı Dağı, Türkiye'nin en yüksek dağıdır.
■ Müge Hanım 'ın yardımları herkese örnek olmuştur.	■ Ege Denizi veya Türkçe diğer adı ile Adalar Denizi; Balkan ve Anadolu Yarımada ları arasında, Akdeniz'e bağlı bir denizdir.
■ Nene Hatun, Rus işgaline karşı Erzurum'daki halk direnişinin simgesidir.	■ Zigana Geçidi, Gümüşhane ili sınırları içerisindeki bir geçittir.
■ Bizim gençlik, Müslüm Baba şarkılarıyla büyüdü.	■ Asya'da, Bakır ve Bronz Çağı sırasında pek çok arkeolojik kültür gelişmiştir.
■ Sayın Bakan 'ın açıklamaları bizi şaşırttı.	■ Asya kıtasının kuzey kısımları gür ormanlar ve tundra ile kaplı olması nedeniyle bu alanlarda çok az insan yaşamıştır.
■ Şinasi Efendi, Agâh Efendi'yle ilk özel Türk gazetesini çıkardı.	■ Ankara'dan başka bir şehirde yaşamak istemem.
■ Lütfen, Doktor Ali Bey 'i çağırır mısınız?	■ Ankara ilinin Keçiören ilçesinde ikamet etmekteyim.
■ Ecûk , kuşları görünce farklı bir şekilde miyavlıyor.	■ Ankara Kalesi'nin çevresindeki dükkânlarda hediyelik eşyalar satılıyor.

■ Gagauzca , bir Oğuz lehçesidir.	■ Köl Tigin Anıtı'nı diktiren, Köl Tigin'in ağabeyi Bilge Kağan'dır .
■ Türklerin ilk ortak yazı dili Köktürkçedir .	■ Atatürk Bulvarı üzerindeki Güvenpark , Ankaralıların dinlenme yeridir.
■ Güney Koreliler , Türkleri çok seviyormuş.	■ Meşrutiyet Caddesi'ni bölen sokaklardan biridir Konur Sokağı .
■ Ankara , Türkiye Cumhuriyeti'nin başkentidir.	■ Servetifunun Dönemi'nin şiir anlayışında kulak için kafiye ön plandadır.
■ Azerbaycan'ın başkenti Bakü'dür .	■ Tanzimat Dönemi , Osmanlı İmparatorluğu'nun 1839 ile 1876 arasındaki 37 yıllık dönemi kapsamaktadır.
■ Bozkır Türk topluluğunun asıl dini Gök Tanrı inancı ve ona ibadettir.	■ Millî Mücadele Dönemi , Mondros Mütarekesi'nden sonra işgal devletlerine karşı yapılan savaşları kapsar.
■ Allah'ın isimlerinden biri Melik'tir .	■ Bilinen ilk ayna Cıralı Taş Devri'ne aittir ve MÖ VII. bin yılda Çatalhöyük'te (Çumra ilçesi yakınında) kullanılmıştır.
■ Cebrail'in görevi vahiy getirmektir.	■ Türkiye Büyük Millet Meclisinin , Türkiye Cumhuriyeti'nin kurucu organı hâlinde teşekkül etmiş olması, Türk demokrasi tarihinin en önemli dönüm noktasını oluşturur.
■ Kibele figürünün kökeni Anadolu'da çok eski dönemlere dayanır.	■ Mavi Köşe Bakkaliesinin önü, çocukluğumuzun buluşma noktasıydı.
■ Türkçemiz eklemeli bir dildir.	■ Millî Eğitim Bakanlığı Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığının kuruluş ve işleyişine ilişkin usul ve esasları bilmelisin.
■ Eski Oğuzca'yı bildiğim için Türkiye Türkçesinde daha başarılıyım.	■ Hacettepe Üniversitesinde öğrenciyken zamanımızın çoğu Millî Kütüphanede geçiyordu.
■ Müslüman'ın dili, sözü; eli, yüzü, giysisi temiz olmalıdır.	■ Türk Dil Kurumunun yayımladığı Türkçe Sözlük'te bazı sözcüklerin türleri de güncellenmiş.
■ Müslümanlıkta "temizlik" en önemli hususlardan biridir.	■ Sağlık Bakanlığının yürüttüğü bu çalışma son derece başarılıydı.
■ Hinduizm'de kurban, insanları kurtuluşa götüren yollardan biridir.	■ Öğretmenler Günü'nde düzenlenecek olan şiir yarışmasının konusu "sözcükler"di.
■ Budizm'de ahlâk, kişinin tutum ve davranışıyla aydınlanmaya ulaşması gayesine bağlıdır.	■ Ulusal Egemenlik ve Çocuk Bayramı'nda her yetişkin, çocukluk anılarına döner.
■ Nutuk , Atatürk'ün Millî Mücadele ve Cumhuriyet'in kuruluşuyla ilgili değerlendirmesini ihtiva eden söylevidir.	■ Ulusal Egemenlik ve Çocuk Bayramımız kutlu olsun.

■ Türk Dili dergisinde her ay yeni deyimlere yer verilmektedir.	■ 14 Mart Tıp Bayramı'nın ilk kutlaması, 1919 yılının 14 Mart'ında işgal altındaki İstanbul'da gerçekleşmiştir.
■ Kaplumbağa Terbiyecisi tablosu, Osman Hamdi Bey'in zekâsının ürünüdür.	■ Miraç Kandili, Müslümanlar için çok önemli bir gündür.
■ Fotomaç gazetesinin manşetleri dikkat çekici.	■ Medeni Kanun, Türkiye Büyük Millet Meclisinde 22 Kasım 2001'de kabul edilen ve 1 Ocak 2002'de yürürlüğe giren 4721 sayılı yasadır.
■ Yönetmelikler, Resmî Gazete'de yayımlanır.	■ Meclis İç Tüzüğü'ne göre yasama yılı, 1 Ekim'de başlayıp 30 Eylül'de sona eren süredir.
■ Onuncu Yıl Marşı, Faruk Nafiz Çamlıbel ve Behçet Kemal Çağlar tarafından yazılan ve Cemal Reşit Rey tarafından 1933 yılında bestelenen marştır.	■ Kıyafet Yönetmeliği , kamu personelinin kılık ve kıyafette birlik ve bütünlük içinde bulunmalarını sağlamayı amaçlamaktadır.
■ Leyla ile Mecnun, Doğu edebiyatlarında çok işlenmiş bir aşk hikâyesinin kahramanları ve bu hikâyeyi konu alan eserlerin ortak adıdır.	■ VII. Uluslararası Türk Dili Kurultayı'nın yedincisi 2012'de Türk Dil Kurumu tarafından düzenlenmiştir.
■ Tunuslu Hayreddin Paşa, Batı medeniyeti karşısında Osmanlı Devleti'nin ve bütünü ile İslam dünyasının problemlerini incelemiştir.	■ Türk dilinin eklemleme özelliği, pek çok uzun sözcüğün üretilmesine olanak sağlamaktadır.
■ Güneydoğu Anadolu'nun en önemli illerinden biri Diyarbakır'dır .	■ Türkçe 1928'de Atatürk önderliğinde gerçekleştirilmiş Harf Devrimi'nden beri Latin alfabesi ile yazılır.
■ Balâ, Ankara'nın güneydoğusunda yer almaktadır.	■ Ortak bir Avrupa kültüründen söz edilebilmesini sağlayabilecek en önemli ölçüt, Avrupa'nın neredeyse tamamına yayılmış olan Hristiyanlık inancıdır.
■ Dolmuş Durağı tabelasının altında seni bekliyorum.	■ Antep fıstığı üretiminde, Güneydoğu Anadolu Bölgesi -en fazla Şanlıurfa'da olmak üzere-, Türkiye üretiminin yaklaşık %95'ini sağlamaktadır.
■ Orta Doğu mutfağı ya da Batı Asya mutfağında yemeklerin başlıca ham maddeleri zeytin, zeytinyağı, pita, bal, susam ve hurmadır.	■ Yağmur sularının, taşların arasından akmasına izin verdiği için yoğun yağış alan bölgelerde Arnavut kaldırımının kullanımı yaygındır.
■ Uzak Doğu, Avrupa merkezli yaklaşımda Asya'nın doğusu ve güneydoğusundaki ülkeleri kapsamaktadır.	■ Macunumsu kıvamı nedeniyle arap sabununa yumuşak sabun da denilmektedir.
■ Almanya, Orta Avrupa'da bugün doğu ve batı olmak üzere ikiye ayrılmış bulunan ülkedir.	■ Mayonez, haşlanmış patates, bezelye ve havuç Rus salatasının vazgeçilmez malzemeleridir.

II. BİRLEŞİK SÖZCÜKLERİN YAZIMI

BİRLEŞİK KELİMELER ŞU DURUMLARDA BİTİŞİK YAZILIRLAR:

SES OLAYI VARSA

İKİNCİ SÖZCÜK VEYA HER İKİSİ DE ANLAMINI KAYBEDİYORSA

İKİNCİ SÖZCÜK SIFAT-FİİL EKİ ALMIŞSA

TÜR DEĞİŞİMİ OLMUŞSA

GELENEKSELLEŞMİŞ OLARAK BİTİŞİK YAZILAN SÖZCÜKLER

BİRLEŞİK KELİMELER ŞU DURUMLARDA AYRI YAZILIRLAR:

SES OLAYI YOKSA

İKİNCİ SÖZCÜK VEYA HER İKİSİ DE ANLAMINI KORUYORSA

BİRİNCİ SÖZCÜK SIFAT-FİİL EKİ ALMIŞSA

1

188

BİTİŞİK YAZILAN BİRLEŞİK SÖZCÜKLER

SES OLAYI VARSA SÖZCÜKLER BİTİŞİK YAZILIR:

Ünlü düşmesi	Ünsüz türemesi	Ünsüz yumuşaması
birbiri (< biri biri)	affetmek	dercetmek
niçin (< ne için)	reddetmek	darbetmek
emretmek	hissetmek	hamdetmek
kaybolmak		

AYRI YAZILAN BİRLEŞİK SÖZCÜKLER

SES OLAYI YOKSA SÖZCÜKLER
AYRI YAZILIR:

Fark etmek, terk etmek, sağ olmak, alt etmek, arz etmek, azat etmek, dans etmek, el etmek, göç etmek, ilan etmek, kabul etmek, kul etmek, kul olmak, not etmek, oyun etmek, söz etmek, terk etmek, var olmak, yok etmek, yok olmak vb.

2

İKİNCİ SÖZCÜK VEYA HER İKİSİ DE ANLAMINI KAYBEDİYORSA SÖZCÜKLER BİTİŞİK YAZILIR:

- aslanağzı, civanperçemi, keçiboynuzu, kuşburnu (bitki)
- danaburnu (böcek), akbaş (kuş), alabacak (at), bağırkara (kuş)
- deveboyunu (boru), kargaburnu (alet)
- ayıbacığı (yelken biçimi), balıksırtı (desen), civankaş (nakış)
- hanımgöbeği (tatlı), kadınbudu (köfte), dilberdudağı (tatlı),
- tavukgöğsü (tatlı), vezirparmağı (tatlı), bülbülyuvası (tatlı),
- alinazik (kebab)
- beştaş, dokuztaş, üçtaş
- Büyükkayı, Küçükayı, Kervankıran, Samanyolu (yıldız kümesi)
- baklaçiçeği, balköpüğü, camgöbeği, devetüyü, fildişi, gülkurusu, kavuniçi, narçiçeği, vişneçürüğü, yavruağzı
- çapanoğlu, eloğlu, hinoğlulu, elkızı

İKİNCİ SÖZCÜK VEYA HER İKİSİ DE ANLAMINI KORUYORSA SÖZCÜKLER AYRI YAZILIR:

- ada balığı, kedi balığı, kılıç balığı, köpek balığı
- ardıc kuşu, arı kuşu, çalı kuşu, deve kuşu, muhabbet kuşu
- ağustos böceği, ateş böceği, circır böceği, hamam böceği
- at sineği, et sineği, meyve sineği, sığır sineği, su sineği
- deniz yılanı, ok yılanı, su yılanı
- Ankara keçisi, dağ keçisi, yaban keçisi, fındık faresi
- ayrik otu, beşparmak otu, çörek otu, eğrelti otu, güzelavrat otu
- ateş çiçeği, çuha çiçeği, güzelhatun çiçeği, ipek çiçeği
- Antep fıstığı, çam fıstığı
- alçı taşı, çakmak taşı, kireç taşı, lüle taşı, Oltu taşı, Arnavut kaldırımı
- çevre yolu, deniz yolu, hava yolu
- anlam bilimi, halk bilimi, ruh bilimi, dil bilgisi
- hava küre, ışık küre, su küre, taş küre, yarı küre, yarım küre
- bal rengi, duman rengi, gümüş rengi
- açık mavi, açık yeşil, kara sarı, kirli sarı, koyu mavi
- ahlak dışı, çağ dışı, din dışı, kanun dışı, olağan dışı, yasa dışı; ceviz içi, hafta içi, yurt içi; akli sıra, ardı sıra, peşi sıra, yanı sıra
- deri altı, su altı, toprak altı, yer altı (yüzey); böbrek üstü bezi, tepe üstü (en yüksek nokta)
- alt yazı, üst kat, ana dili; ön söz, ön yargı, art niyet, arka plan, yan etki; karşı görüş, iç tüzük, dış hat, orta oyunu, büyük dalga, küçük harf, küçük parmak, sağ bek, sol açık, sol bek, peşin hüküm

3

İKİNCİ SÖZCÜK SIFAT-FİİL EKİ ALMIŞSA

BİRLEŞİK SÖZCÜKLER BİTİŞİK YAZILIR.

Birinci sözcük	İkinci sözcük (fiil)+Sıfat-fiil eki (-an, -er, -mez, -miş)
can	kurtar- an
karınca	incit- mez
ısı	ölç- er
çok	bil- miş

- alaybozan, çöpçatan, dalgakıran, demirkapan, gökdelen
- barışsever, basınçölçer, ısıölçer, çoksatır
- değerbilmez, etyemez, haciyatmaz, kadirbilmez, kuşkonmaz, külyutmaz, tanırtanımaz, varyemez
- çokbilmiş, güngörmüş

BİRİNCİ SÖZCÜK SIFAT-FİİL EKİ ALMIŞSA

BİRLEŞİK SÖZCÜKLER AYRI YAZILIR.

Birinci sözcük (fiil)+ Sıfat-fiil eki (-an, -er, -mez)	İkinci sözcük
uç- an	daire
çal- ar	saat
tüken- mez	kalem

- akan yıldız, doyuran buhar, uçan daire
- bakar kör, çıkar yol, döner sermaye, güler yüz, koşar adım, yazar kasa, yeter sayı
- çıkmaz sokak, geçmez akçe, görünmez kaza, ölmez çiçek

190

TÜR DEĞİŞİMİ OLMUŞSA SÖZCÜKLER BİTİŞİK YAZILIR:

4

Birinci sözcük	İkinci sözcük	Birleşik sözcük
Fiil	Fiil	İsim
çek(mek)	yat(mak)	çekyat
okur	yazar	okuryazar
ver	yansın	veryansın
dedi	kodu	dedikodu
kaptı	kaçtı	kaptıkaçtı
İsim	Fiil	İsim
hünkâr	beğendi	hünkârbeğendi
şıp	sevdi	şıpsevdi
çıt	kırıldım	çıtkırıldım

5

GELENEKSELLEŞMİŞ OLARAK BİTİŞİK YAZILAN SÖZCÜKLER

Somut olarak yer bildirmeyen alt, üst ve üzeri sözlerinin sona getirilmesiyle kurulan birleşik kelimeler bitişik yazılır:

NOT

Somut olarak yer beldiren "alt, üst, üzeri" sözcükleriyle oluşmuş birleşik sözcükler ile "alt, üst" sözlerinin başa gelmesiyle oluşmuş birleşik sözcükler ve terimler ayrı yazılır: **deri altı, su altı, toprak altı, yer altı, göz altı (torbası), böbrek üstü (bezleri), tepe üstü; alt kurul, alt yazı, üst kat, üst küme vb.**

- ayakaltı, bilinçaltı, gözaltı (gözetim), şuuraltı; akşamüstü, ayaküstü, bayramüstü, gerçeküstü, ikindiüstü, olağanüstü, öğleüstü, öğleüzeri, suçüstü, yüzüstü; akşamüzeri, ayaküzeri

İki veya daha çok kelimenin birleşmesinden oluşmuş kişi adları, soyadları ve lakaplar bitişik yazılır:

- Gülnihal, Adivar, Atatürk, Karaosmanoğlu; Boynueğri Mehmet Paşa, Yirmisekiz Çelebi Mehmet

İki veya daha çok kelimeden oluşmuş il, ilçe, semt vb. yer adları bitişik yazılır:

- Çanakkale, Gümüşhane; Acıpayam, Pınarbaşı, Şebinkarahisar; Beşiktaş, Kabataş ...

Şehir, köy, mahalle, dağ, tepe, deniz, göl, ırmak, su, çay vb. kelimelerle kurulmuş sıfat tamlaması ve belirtisiz isim tamlaması kalıbındaki yer adları bitişik yazılır:

- Akşehir, Eskişehir; Atakent, Batıkent; Çengelköy; Yenimahalle; Uludağ; Akdeniz, Karadeniz, Kızıldeniz; Acıgöl; Kızılırmak; İncesu, Karasu, Sarısu; Akçay

Kişi adları ve unvanlarından oluşmuş mahalle, meydan, köy vb. yer ve kuruluş adlarında, unvan kelimesi sonda ise bitişik yazılır:

- Abidinpaşa, Bayrampaşa, Davutpaşa, Gazi Osmanpaşa (mahalle); Ertuğrulgazi (ilçe), Kemalpaşa (ilçe); Mustafabey (cadde), Necatibey (cadde)

Ara yönleri belirten kelimeler bitişik yazılır:

- güneybatı, güneydoğu, kuzeybatı, kuzeydoğu

Baş sözüyle oluşturulan sıfat tamlamaları bitişik yazılır:

- başbakan, başçavuş, başeser, başhekim, başkahraman, başkent, başkomutan, başköşe, başöğretmen, başparmak, başrol, başsavcı, başyazar

Bir topluluğun yöneticisi anlamındaki başı sözüyle oluşturulan belirtisiz isim tamlamaları bitişik yazılır:

- aşçıbaşı, binbaşı, elebaşı, onbaşı, ustabaşı, yüzbaşı

NOT

Bu iki durum dışında "baş" sözcüğüyle kurulan birleşik sözcükler ayrı yazılır: baş aşağı, baş tacı, baş ucu (kitabı), başı dik, başı yerde, üst baş, hafta başı, söz başı, satır başı vb.

Ağa, baba, bey, efendi, hanım, nine vb. sözlerle kurulan birleşik kelimeler bitişik yazılır:

- ağabey, beyefendi, efendibaba, hanımanne, hanımefendi, paşababa

Ev kelimesiyle kurulan birleşik kelimeler bitişik yazılır:

- aşıevi, bakımevi, basımevi, doğumevi, gözlemevi, huzurevi, kahveevi, konukevi, orduevi, öğretmenevi, polisevi, yayınevi

Ev kelimesinin kendi anlamını koruduğu şu birleşik sözcükler ayrı yazılır: konteyner ev/ taşınır ev, yüzer ev, bağ evi, dağ evi, kuş evi, hücre evi, orman evi

Hane (bina, yapı, yer, makam), name (mektup), zade (oğul) kelimeleriyle oluşturulan birleşik kelimeler bitişik yazılır:

- dershane, kahvehane, yazıhane; beyanname, kanunname, seyahatname, siyasetname; amcazade, dayızade, teyzezade

“-zede” ile oluşturulmuş birleşik kelimeler bitişik yazılır:

- depremzede, afetzede, selzede, kazazede

Farsça kurula göre oluşturulan sözler bitişik yazılır:

- gayrimenkul, gayrimeşru, Kuvayımilliye, Misakımillî, suikast, hüsnükuruntu

Arapça kurula göre oluşturulan sözler bitişik yazılır:

- darülaceze, darülfünun, fevkalade, fevkalbeşer, hıfzıssıhha, şeyhülislam, tahtelbahir; aleykümselam, bismillah, inşallah, maşallah, velhasıl

Kanunda bitişik geçen veya bitişik olarak tescil ettirilmiş olan kuruluş adları bitişik yazılır:

- İçişleri, Dışişleri, Genelkurmay, Yükseköğretim Kurulu, Açıköğretim Fakültesi, Gaziosmanpaşa Üniversitesi

Renk adlarıyla kurulan bitki, hayvan veya hastalık adları bitişik yazılır:

- akağaç, alacamenekşe, karadut, sarıçiçek; alabalık, beyazsinek, bozayı; aksu, akbasma, mavihastalık

Bazı belirsizlik sıfatları ve zamirleri bitişik yazılır:

- Biraz
- Birçok
- Birçoğu
- Birkaç
- Birkaçı
- Birtakım
- Hiçbir
- Hiçbiri
- Herhangi

DİKKAT

“Bugün” sözcüğü,

- Bulunduğumuz gün veya dönem için kullanılırsa bitişik yazılır:
Öğretmenimiz, bugün çok sevinçliydi.
Adam, bugünlerde yorgunum, diyordu.
- Özel bir tarihi karşılıyorsa ayrı yazılır:
Cumhuriyetimiz bu gün kuruldu.
Kardeşim bu gün doğmuştu.

BENİM HOCAM UYARIYOR!

“Her” sözcüğü “herhangi” ve “herhâlde (belki)” sözcükleri hariç ayrı yazılır: **her an, her biri, her bir, her gün, her zaman, her hâlde (kesinlikle) vb.**

BENİM HOCAM UYARIYOR!

“Şey” sözcüğü Arapçadan dilimize geçmiş bir sözcüktür. Bu sözcük her zaman ayrı yazılır: **bir şey, her şey, hiçbir şey, birçok şey vb.**

BİRLEŞİK FİİLLERİN YAZIMI

KURALLI BİRLEŞİK FİİLLER	YARDIMCI EYLEMLE KURULAN BİRLEŞİK FİİLLER		ANLAMCA KALIPLAŞMIŞ BİRLEŞİK FİİLLER	
Fiil kök veya gövdesi + a, -e, -ı, -i, -u, -ü zarf-fiil ekleri + tasviri fiil (bilmek, vermek, kalmak, durmak, gelmek ve yazmak)	İsim soylu sözcük + yardımcı fiil (etmek, olmak, eylemek, kılmak, yapmak, vermek, buyurmak)		İsim soylu sözcük veya sözcükler + Asıl fiil	
BİTİŞİK YAZILIR.	BİRLEŞİM SIRASINDA SES OLAYI OLURSA BİTİŞİK YAZILIR.	BİRLEŞİM SIRASINDA SES OLAYI OLMAZSA AYRI YAZILIR.	SÖZCÜKLER ANLAMCA KAYNAŞMIŞSA BİTİŞİK YAZILIR.	DEYİMLER AYRI YAZILIR.
Yeterlik kurallı birleşik fiil: ■ düşünebilmek, sevebilmek Tezlik kurallı birleşik fiil: ■ alıvermek, gülüvermek Sürerlik kurallı birleşik fiil: ■ uyuyakalmak, gidedurmak, süregelmek Yaklaşma kurallı birleşik fiil ■ düşeyazmak, öleyazmak	■ Emretmek ■ Kaybetmek ■ Hissetmek ■ Reddetmek ■ Darbetmek ■ Hamdolmak	■ emir vermek ■ yok olmak ■ arz etmek ■ hasta olmak ■ yardım etmek ■ yardımcı olmak	■ vazgeçmek ■ öngörmek ■ varsaymak ■ elvermek	■ akıntıya kürek çekmek ■ işi yokuşa sürmek ■ çam devirmek ■ çanak tutmak ■ gönlünden geçirmek ■ göz atmak

BENİM HOCAM UYARIYOR!

Not: "da" bağlacı ve "mi" soru edatı birleşik fiili oluşturan sözcüklerin arasına girebilir:

- Yapa da bilirim, yapmaya da bilirim.
- Vaz mı geçtin?
- Seyir mi edeceğiz?
- Hasta mı olmuş?
- Gözünden de mi düştü?

III. KISALTMALARIN YAZIMI

Kısaltma; bir kelimenin, terimin veya özel adın içerdiği harflerden biri veya birkaçı ile daha kısa olarak yazılması ve simgeleştirilmesidir.

BÜYÜK HARFLİ KISALTMALAR

- "T.C. (Türkiye Cumhuriyeti) ve T. (Türkçe)" hariç büyük harfli kısaltmalarda kısaltmayı oluşturan harfler arasına nokta konulmaz.
- Kısaltma hece kurmuşsa heceye göre, kurmamışsa son harfin okunuşuna göre kısaltmaya ek getirilir.

T	B	M	M	'ye
e	e	e	e	

R	T	Ü	K	'te
heceye göre				

T	D	K	'ye
e	e	e	

M	E	B	'in
heceye göre			

- ÖSYM'nin sorularını mutlaka inceleyin.
- ASELSAN'dan bir arkadaşım getirecek.
- MÖ 2. bin yılda Afrika'nın durumunu araştırıyor.
- Köktürkler, MS 6. yüzyılda kurulmuştur.
- Ahmet, BOTAŞ'ta çalışıyormuş.
- Stajımı 2013'te TÖMER'de yapmıştım.

KÜÇÜK HARFLİ KISALTMALAR

- Ölçü birimlerinin uluslararası kısaltmaları hariç nokta kullanılır.
- Getirilen eklerde, kelimenin okunuşu esas alınır.

Ek getirildiğinde kısaltma sonuna nokta gelir.	Ölçü birimlerinin uluslararası kısaltmalarına ek getirildiğinde kısaltma sonuna kesme işareti gelir.
Prof . ün Prof.ün	km ' yi km'yi
Profesör ün	kilometre yi
yy . in yy.in	g ' lık g'lık
yüzyıl ın	gram lık

Üstü ifadeler ek getirildiğinde kısaltma sonuna işaret konmaz.

m	2	de	m ² de
metrekare	de		

6	4	ten	6 ⁴ ten
altı üstü		ten	
dört			

- İng.yi (İngilizceyi)
- Meşrutiyet Cad.ne (Meşrutiyet Caddesi'ne)
- dk.da (dakikada)
- vb.ne (ve benzerine)
- 50 kr.un (kuruşun)
- l'lik (litrelik)

IV. SAYILARIN YAZIMI

Sayılar harflerle de rakamlarla da yazılır.

Para tutarı, ölçü, istatistik verilere ilişkin sayıların dışında genellikle harflerle yazılır; sayılar birden fazla kelimedenden oluşuyorsa da sayılar ayrı yazılır:

- bin yıldan beri, on dört gün, haftanın beşinci günü, üç ayda bir, yüz soru, iki hafta sonra, üçüncü sınıf, iki yüz, üç yüz altmış beş, bin iki yüz elli bir vb.

Saat, para tutarı, ölçü, istatistik verilere ilişkin sayılarda rakam kullanılır:

- 17.30'da, 11.00'de, 1.500.000 lira, 25 kilogram, 150 kilometre, 15 metre kumaş, 1.250.000 kişi

Dört veya daha çok basamaklı sayıların kolay okunabilmesi amacıyla içinde geçen bin, milyon, milyar ve trilyon sözleri harfle yazılabilir:

- 1 milyar 500 milyon kişi, 3 bin 255 kalem, 8 trilyon 412 milyar vb.

Üleştirme sayıları rakamla değil yazıyla belirtilir:

Sıra sayıları yazıyla ve rakamla gösterilebilir. Rakamla gösterilmesi durumunda ya rakamdan sonra bir nokta konur ya da rakamdan sonra kesme işareti konularak derece gösteren ek yazılır:

- yüzer, beşer, altışar vb.

- 15. veya on beşinci, 56. veya elli altıncı, XX. veya yirminci, 15'inci veya on beşinci vb.

- Para ile ilgili işlemlerle senet, çek vb. ticari belgelerde geçen sayılar bitişik yazılır: 650,35 (altıyüzelliTL, otuzbeşkr.)
- Yüzde ve binde işaretleri yazılırken sayılarla işaret arasında boşluk bırakılmaz: %25, %50 vb.
- Adları sayılardan oluşan iskambil oyunları bitişik yazılır: altmışaltı, ellibir, yirmibir vb.
- Romen rakamları tarihî olaylarda, yüzyıllarda, hükümdar adlarında, tarihlerde ayların yazılışında, kitap ve dergi ciltlerinde, kitapların asıl bölümlerinden önceki sayfaların numaralandırılmasında, maddelerin sıralandırılmasında kullanılır: II. Dünya Savaşı; XX. yüzyıl; III. Selim, XIV. Louis, II. Wilhelm, V. Karl, VIII. Edward; 1.XI.1928; I. Cilt vb.
- Dört veya daha çok basamaklı sayılar sondan sayılmak üzere üçlü gruplara ayrılarak yazılır ve aralarına nokta konur: 4.567, 326.197, 49.750.812, 28.434.250.310.500 vb.
- Sayılarda kesirler virgülle ayrılır: 15,2 (15 tam, onda 2); 5,26 (5 tam, yüzde 26) vb.
- Bayağı kesirlere getirilecek ekler alttaki sayı esas alınarak yazılır: 4/8'i (dört bölü sekizi), 1/2'si (bir bölü ikisi) vb.

SAATLERİN YAZIMI

Saatler ve dakikalar metin içinde rakamla yazılabilir, saat ile dakika arasına da nokta konur:

- 16.25'te, 13.00'te, 14.00'te, 13.30'da, 17.48'de, 21.33'te vb.

- Saatler ve dakikalar metin içinde yazıyla da yazılabilir: saat dokuzu beş geçse, saat yediye çeyrek kala, saat sekizi on dakika üç saniye geçse, saat onda vb.

V. TARİHLERİN YAZIMI

Belirli bir tarih bildiren ay ve gün adları büyük harfle başlar, bu nedenle de getirilen ekler kesme işareti ile ayrılır:

- 29 Mayıs 1453 Salı günü göreve başladı.
- 16 Haziran 1985'te dünyaya geldim.
- Gözlerimi 16 Haziran'da açtım.
- Toplantı Haziran'ın 16'sında yapılacaktı.
- Toplantı Haziran 1985'te yapıldı.
- Mandalina Festivali 2 Ağustos'ta başlayacak.

Belirli bir tarihi belirtmeyen ay ve gün adları küçük harfle başlar, bu nedenle de getirilen ekler kesme işareti ile ayrılmaz:

- Okullar genellikle eylülün ikinci haftasında öğretime başlar.
- Yürütme Kurulu toplantılarını perşembe günleri yaparız.
- Ağustosta yaz tatiline gideriz.

VI. PEKİŞTİRMELİ SÖZLERİN YAZIMI

Pekiştirmeli sözler bitişik yazılır: apaçık, apak, büsbütün, çepeçevre, çırılçıplak, dümdüz, düpedüz, gömgök, güpegündüz, kapkara, kupkuru, masmavi, mosmor, paramparça, sapasağlam, sapsarı, sırlıklam, sırsıklam, sipsivri, yemyeşil vb.

VII. İKİLEMELERİN YAZIMI

İkilemeler ayrı yazılır: adım adım, ağır ağır, akın akın, allak bullak, aval aval (bakmak), çeşit çeşit, derin derin, gide gide, güzel güzel, karış karış, kös kös (dinlemek), kucak kucak, şıpır şıpır, tak tak (vurmak), takım takım, tıkır tıkır, yavaş yavaş, kırk elli (yıl), üç beş (kişi), yüz yüz elli (yıllık); bata çıka, çoluk çocuk, düşe kalka, eciş bücüş, eğri bğrű, enine boyuna, eski pűskű, ev bark, konu komşu, pılı irtı, salkım saçak, sere serpe, soy sop, süklűm pűklűm, yana yakıla, yarım yamalak; at mat, çocuk mocuk, dolap molap, kapı mapı, kitap mitap vb.

İsim durum ekleri ve iyelik ekiyle yapılan ikilemeler de ayrı yazılır: baş başa, diz dize, el ele, göz göze, iç içe, omuz omuza, yan yana; baştan başa, daldan dala, elden ele, günden güne, içten içe, yıldan yıla; başa baş, bire bir (ölçű), dişe diş, göze göz, teke tek; ardı ardına, boşu boşuna, günü günűne, peşi peşine, ucu ucuna vb.

VIII. DEYİMLERİN YAZIMI

Deyimler ayrı yazılır:

- akıntıya kürek çekmek, çam devirmek, çanak tutmak, gönlűnden geçirmek, göz atmak, kulak asmak, kulak vermek; çantada keklik, devede kulak, yağlı kuyruk, yüz görűmlűğű vb.

IX. SORU EKİ Mİ'NİN YAZIMI

Bu ek gelenekleşmiş olarak ayrı yazılır ve kendisinden önceki kelimenin son ünlüsüne bağlı olarak ünlü uyumlarına uyar:

- Kaldı mı?
- Sen de mi geldin?
- Olur mu?
- İnsanlık öldü mü?

Soru ekinden sonra gelen kişi ekleri ve ek fiil, bu eke bitişik olarak yazılır:

- Verecek misin?
- Okuyor muyuz?
- Çocuk muyum?
- Gelecek miydiniz?

Soru eki kullandığı cümleye üç anlam katar: soru, zaman, pekiştirme.

- Bizimle gelir misin? (soru)
- Yağmur yağdı mı dışarı çıkamayız. (zaman)
- Güzel mi güzel! (pekiştirme)

Birleşik fiillerde mi soru eki iki kelimenin arasına da gelebilir:

- Vaz mı geçtin?
- Emir mi verdi?
- Yok mu olmuş?

ÖN BİLGİ

Dilimizde bulunma hâl eki “-da, -de, -ta, -te” ve bağlaç “da/de” olmak üzere iki “da/de” görünümü vardır. Dilimiz sondan eklemeli bir dil olduğu ve ekler de bitişik yazıldığı için bulunma hâl eki her zaman kendinden önceki sözcüğe bitişik yazılır fakat bağlaçlar birer bağımsız sözcüktür, bu nedenle bağlaç olan “da” her zaman kendinden önceki sözcükten ayrı yazılır ve bu durumun istisnası yoktur.

BULUNMA HÂL EKİ “-DA, -DE, -TA, -TE”

Yurtta sulh, cihanda sulh.

Muhtaç olduğun kudret, damarlarındaki asil kanda, mevcuttur!

- Bulunma durumu eki, getirildiği kelimeye bitişik yazılır ve hem ünlü hem ünsüz uyumuna uyar.
- Bulunma durumu eki kendisinden önceki kelime özel isim ise ondan kesme ile ayrılır.
- Bulunma durumu eki “içinde olma, mevcut olma” anlamı verdiği için bu eki alan sözcük “nerede, kimde, neyde, nasıl ve ne zaman” sorularının yanıtıdır. Bu nedenle de bu eki alan sözcükler doğrudan yükleme bağlantılıysa “dolaylı tümlec veya zarf tümleci” görevindedir.

- Korkma, sönmez bu şafaklarda yüzen al sancak (Nerede yüzen?)
- Bir insanın gerçek zenginliği, onun bu dünyada yaptığı iyiliklerdir. (Nerede yaptığı?)
- Kabukta dolaşan böcek, meyvenin tadını alamaz. (Neyde dolaşan?)
- Her başarısızlıkta bir zafer arzusu yatar. (Neyde?)
- Boş bir çuvalın ayakta durması zordur. (Nasıl durması?)
- Başı önünde düşünüyordu. (Nasıl düşünüyordu?)
- İnsan gençliğinde öğrenir, ihtiyarlığında anlar. (Ne zaman öğrenir, ne zaman anlar?)
- Dilenciye borçlu olma, ya düğünde ister ya bayramda. (Ne zaman ister?)
- Kurban Bayramı'nda ailece memleketimizde olacağız. (Ne zaman, nerede olacağız?)

X. DE/DA BAĞLACININ YAZIMI "DA/DE"

*Dalgalan sen de şafaklar gibi ey şanlı hilâl**Canı, cananı, bütün varımı alsın da Hudâ,*

- Bağlaç olan da / de ayrı yazılır, kendisinden önceki kelimenin son ünlüsüne bağlı olarak büyük ünlü uyumuna uyar, vurgulu söylenir.
- Cümleye "yanı sıra, dahi/bile, üstelik vb." anlamlar katar.
 - Kral da dilenci de aynı iştahla acıktılar.
 - Saygı olmayan yerde aşk da olmaz.
 - Bir de haklıymışsın gibi bağıırıyorsun!
 - Bir iş yapmak için neden yarını bekliyorsun? Bugün de dünün bir yarını değil midir? (Özdeyiş)
 - Ağlayıp da gözden mi olayım? (Atasözü)
 - Bin bilsen de bir bilene danış. (Atasözü)
 - Akil isen açma sırrın dostuna çünkü dostun dostu vardır, o da söyler dostuna. (Atasözü)
 - Derdi veren devasını da verir. (Atasözü)
 - Eğri düzü beğenmez, bu da bizi beğenmez. (Atasözü)
 - Al benden de o kadar! (Deyim)

- (I) O zamanlar bütün ölçekler küçük olduğu için dostluklar daha büyükdü. (II) Aynı ters orantı zaman için de devam etti. (III) İlk yazımı ben 1954'de yazmışdım, Dağlarca ile ilgiliydi. (IV) Hatta şöyle söyleyeyim, biz kendi harçlıklarımızla dergi çıkartmışdık. (V) Basırdığımız ikinci dergide ise birlikte ürettiğimiz yazıları da paylaşmaya başlamıştık.

*Ünsüz benzeşmesi yazıda gösterilmezse yazım yanlışı kabul edilir.***Parçada numaralanmış cümlelerin hangisinde yukarıda verilen durumdan kaynaklı bir yazım yanlışı yapılmamıştır?**

- A) I B) II C) III D) IV E) V

Yanıt: B

Benim Hocam

Dilimizde aittlik eki “-ki” ve bağlaç “ki” olmak üzere iki “ki” görünümü vardır. Ek olan “ki” yani aittlik eki her zaman kendinden önceki sözcüğe bitişik yazılır.

AİTLİK EKİ “Kİ”

Yalın hâldeki isim ve bulunma hâl eki ile çekimlenmiş isimlere gelen “-ki” sıfat yapar:

Gökyüzündeki yıldızlar, oradaki yaşantı, Mars’taki hayat, onu gördüğümdeki hâli, kitaptaki olaylar, öteki âlem, çiçeklerdeki desenler, marketteki ürünler, Türkiye’deki göller, rehberdeki kişiler; öbürkü iş, bugünkü haber, dünkü olay; rehberdekiler, Türkiye’dekileri, dağdakini, hayattakinin, bugünküler ...

İlgi hâl eki almış isimlere “-ki” eklendiğinde tamlanan (hakkında konuşulduğu için tekrar edilmesine gerek olmayan) sözcüğün yerini tutar:

gölünki, denizinki, Marmara Denizi’ninki, Van Gölü’nünki, Türkiye’ninki, buranınki, kitabınki, Mars’inki, benimki, seninki, kendininki, telefonunki ...

XI. Kİ BAĞLACININ YAZIMI

Bağlaç olan ki ayrı yazılır ve vurgulu söylenir: iyi ki, tabii ki, bilmem ki, demek ki, kaldı ki, elverir ki, şöyle ki, bu da gösteriyor ki, diyelim ki, farz et ki, tatalım ki, varsayalım ki vb.

Bir millet ki resim yapmaz, bir millet ki heykel yapmaz, bir millet ki tekniğin gerektirdiği şeyleri yapmaz, itiraf etmeli ki o milletin ilerleme yolunda yeri yoktur. (Mustafa Kemal Atatürk)

Cümlede hangi bağlamda ve cümlelerin neresinde kullanılırsa kullanılsın ayrı yazılır:

- Geçmiş zaman olur ki hayali cihana değer.
- Siz ki beni tanırırsınız, niçin böyle düşünüyorsunuz?
- O beni sevmez ki!
- Acaba gelmez mi ki?
- Sana söz mü verdim ki bana bunları söylüyorsun.

Bazı kelimelerin sonuna bir ek gibi eklenerek birtakım zarflar, bağlaçlar oluşturur. Bu nedenle de bu sözcüklerde “ki” bitişik yazılır:

Belki, sanki, illaki (zarf); çünkü, hâlbuki, mademki, meğerki, oysaki (bağlaç).

S	O	M	B	a	H	Ç	e	M	İ
a	y	a	e	a	ü	e	l		
n	s	d	l	l	n	ğ	l		
k	a	e	k	b	k	e	a		
i	k	m	i	u	ü	r	k		
	i	k		k		k	i		
		i		i		i			

XII. EK FİİLİN (idi, imiş, ise, iken) YAZIMI

Ayrı da yazılabilir.

Bitişik de yazılabilir.

- Ünsüzle biten kelimelere bitişik olarak yazıldığında i ünlüsü düşer, ayrıca büyük ünlü uyumuna uyar.
- Ünlüyle biten kelimelere bitişik olarak yazıldığında araya y ünsüzü girer ve başındaki i ünlüsü düşer, ayrıca büyük ünlü uyumuna uyar.

idi	Güzel idi Yağışlı idi	Gelecek idi Yapılmalı idi	idi	Güzeldi Yağışıydı	Gelecekti Yapılmalıydı
imiş	Güzel imiş Yağışlı imiş	Gelecek imiş Yapılmalı imiş	imiş	Güzelmış Yağışlıymış	Gelecekmiş Yapılmalıymış
ise	Güzel ise Yağışlı ise	Gelecek ise Yapılmalı ise	ise	Güzelse Yağışlıysa	Gelecekse Yapılmalıysa
iken	Güzel iken Yağışlı iken	Gelecek iken	iken	Güzelden Yağışlıyken	Gelecekken

İLE'NİN YAZIMI

"ile", ayrı olarak yazılabildiği gibi kelimelere eklenerek de yazılabilir.

- İle, ünsüzle biten kelimelere bitişik olarak yazıldığında i ünlüsü düşer ve büyük ünlü uyumuna uyar: bulut-la (bulut ile).
- İle, ünlüyle biten kelimelere bitişik olarak yazıldığında araya y ünsüzü girer ve başındaki i ünlüsü düşer: arkadaşı-y-la (arkadaşı ile).

XIII. MASTARA GELEN EKLERİN YAZIMI

-ma / -me ile biten mastarlardan sonra -a / -e, -ı / -i eklerinden biri geldiğinde araya y koruyucu ünsüzü girer:

çalışma-y-a, darılma-y-ı, kalaylama-y-a, okuma-y-a; görme-y-i, gülme-y-i, sevme-y-e, silme-y-i vb.

Bu durumda "yap-mak-a > yapmağa" değil, "yap-ma-y-a > yapmaya" kullanımı uygundur.

XIV. DÜZELTME İŞARETİNİN KULLANIMI

Türkçe “g” ve “k” sesleri kalın söylenir. Bu nedenle Arapça ve Farsçada ince de söylenen “g” ve “k” sesleri olduğu için bunu göstermek için bu seslerden sonra gelen a ve u seslerinin üzerine düzeltme işareti konur:	Kişi ve yer adlarından ince “ı” ünsüzünden sonra gelen “a” ve “u” ünlüleri de düzeltme işareti ile yazılır:	Yazılışları bir, anlamları ve söylenişleri ayrı olan kelimeleri ayırt etmek için okunuşları uzun olan ünlülerin üzerine konur:	Nispet ekinin, belirtme durumu ve iyelik ekiyle karışmasını önlemek için kullanılır:																																										
<table><tr><td>İnce söylenen</td><td></td></tr><tr><td>G</td><td>â</td></tr><tr><td>K</td><td>û</td></tr></table>	İnce söylenen		G	â	K	û	<table><tr><td>İnce söylenen</td><td>â</td></tr><tr><td>L</td><td>û</td></tr></table>	İnce söylenen	â	L	û	<table><tr><td>adem (yokluk)</td><td>âdem (insan)</td></tr><tr><td>adet (sayı)</td><td>âdet (gelenek, alışkanlık)</td></tr><tr><td>alem (bayrak)</td><td>âlem (dünya, evren)</td></tr><tr><td>aşık (eklem kemiği)</td><td>âşık (vurgun, tutkun)</td></tr><tr><td>hal (sebze, meyve vb. satılan yer)</td><td>hâl (durum, vaziyet)</td></tr><tr><td>hala (babanın kız kardeşi)</td><td>hâlâ (henüz)</td></tr><tr><td>rahim (esirgeme)</td><td>rahîm (koruyan, acıyan)</td></tr><tr><td>şura (şu yer)</td><td>şûra (danışma kurulu)</td></tr></table>	adem (yokluk)	âdem (insan)	adet (sayı)	âdet (gelenek, alışkanlık)	alem (bayrak)	âlem (dünya, evren)	aşık (eklem kemiği)	âşık (vurgun, tutkun)	hal (sebze, meyve vb. satılan yer)	hâl (durum, vaziyet)	hala (babanın kız kardeşi)	hâlâ (henüz)	rahim (esirgeme)	rahîm (koruyan, acıyan)	şura (şu yer)	şûra (danışma kurulu)	<table><tr><th>İsim tamlaması</th><th>Sıfat tamlaması</th></tr><tr><td>Türk askeri</td><td>askerî okul</td></tr><tr><td>İslam dini</td><td>dinî bilgiler</td></tr><tr><td>fizik ilmi</td><td>ilmî tartışmalar</td></tr><tr><td>Atatürk’ün resmi</td><td>resmî kuruluşlar</td></tr><tr><td>Türk tarihi</td><td>tarihî bina</td></tr><tr><td>onun fikri</td><td>fikrî konular</td></tr><tr><td>altın madeni</td><td>madenî para</td></tr></table>	İsim tamlaması	Sıfat tamlaması	Türk askeri	askerî okul	İslam dini	dinî bilgiler	fizik ilmi	ilmî tartışmalar	Atatürk’ün resmi	resmî kuruluşlar	Türk tarihi	tarihî bina	onun fikri	fikrî konular	altın madeni	madenî para
İnce söylenen																																													
G	â																																												
K	û																																												
İnce söylenen	â																																												
L	û																																												
adem (yokluk)	âdem (insan)																																												
adet (sayı)	âdet (gelenek, alışkanlık)																																												
alem (bayrak)	âlem (dünya, evren)																																												
aşık (eklem kemiği)	âşık (vurgun, tutkun)																																												
hal (sebze, meyve vb. satılan yer)	hâl (durum, vaziyet)																																												
hala (babanın kız kardeşi)	hâlâ (henüz)																																												
rahim (esirgeme)	rahîm (koruyan, acıyan)																																												
şura (şu yer)	şûra (danışma kurulu)																																												
İsim tamlaması	Sıfat tamlaması																																												
Türk askeri	askerî okul																																												
İslam dini	dinî bilgiler																																												
fizik ilmi	ilmî tartışmalar																																												
Atatürk’ün resmi	resmî kuruluşlar																																												
Türk tarihi	tarihî bina																																												
onun fikri	fikrî konular																																												
altın madeni	madenî para																																												
<table><tr><td>bekâr</td><td>dükkân</td></tr><tr><td>bestekâr</td><td>hikâye</td></tr><tr><td>yadigâr</td><td>kâfir</td></tr><tr><td>dergâh</td><td>kâğıt</td></tr><tr><td>gâvur</td><td>Hakkâri</td></tr><tr><td>karargâh</td><td>Kâzım</td></tr><tr><td>tezgâh</td><td>mahkûm</td></tr><tr><td>Nigâr</td><td>sûkût</td></tr></table>	bekâr	dükkân	bestekâr	hikâye	yadigâr	kâfir	dergâh	kâğıt	gâvur	Hakkâri	karargâh	Kâzım	tezgâh	mahkûm	Nigâr	sûkût	<table><tr><td>Halûk</td><td>İslâhiye</td></tr><tr><td>Lâle</td><td>Lâdik</td></tr><tr><td>Nalân</td><td>Lâpseki</td></tr><tr><td>Balâ</td><td>Selânîk</td></tr><tr><td>Elâziğ</td><td></td></tr></table>	Halûk	İslâhiye	Lâle	Lâdik	Nalân	Lâpseki	Balâ	Selânîk	Elâziğ			Not: siyasi, ticari, tali, iktisadi, hususi, medeni vb. sözcüklerde düzeltme işareti yoktur.																
bekâr	dükkân																																												
bestekâr	hikâye																																												
yadigâr	kâfir																																												
dergâh	kâğıt																																												
gâvur	Hakkâri																																												
karargâh	Kâzım																																												
tezgâh	mahkûm																																												
Nigâr	sûkût																																												
Halûk	İslâhiye																																												
Lâle	Lâdik																																												
Nalân	Lâpseki																																												
Balâ	Selânîk																																												
Elâziğ																																													

Yanlış-	Doğru	Yanlış-	Doğru	Yanlış-	Doğru
acaip	acayip	çifçi	çiftçi	git-gide	gitgide
acenta	acente	çiynemek	çiğnemek	göz-altı-(gözetim)	gözaltı (gözetim)
adam akıllı	adamakıllı	çiğ-(şebnem)	çiy (şebnem)	göz-yaşı	gözyaşı
anadüşünce	ana düşünce	çünki	çünkü	grızü	grizu
ap açık	apaçık	darma- dağın(ık)	darmadağın(ık)	gün-aydın	günaydın
aradasırada	arada sırada	darma duman	darmaduman	günü birlik	günübirlik
aksesuvar	aksesuar	def olmak	defolmak	hamamböceği	hamam böceği
ardarda	art arda	deyil	değil	hammadde	ham madde
arzetmek	arz etmek	deynek	değnek	hayır sever	hayırsever
arta kalan	artakalan	dersane	dershane	hazır cevap	hazırcevap
ayak üstü	ayaküstü	devekuşu	deve kuşu	herbiri	her biri
azçok	az çok	dışatım	dış alım	her hâlde-(belki)	herhâlde (belki)
antreman	antrenman	dışsatım	dış satım	herhâlde- (mutlaka)	her hâlde (mutlaka)
antrônör	antrenör	dilbilgisi	dil bilgisi	her hangi bir(i)	herhangi bir(i)
apartman	apartman	dinazor	dinozor	heykeltraş	heykeltıraş
asvalt	asfalt	direk- (doğrudan)	direkt (doğrudan)	herkez	herkes
atelye	atölye	diz üstü- bilgisayar	dizüstü bilgisayar	hınca-hınç	hıncahınç
asma kalıp	basmakalıp	dolmakalem	dolma kalem	hır-gür	hırgür

Yanlış	Doğru	Yanlış	Doğru	Yanlış	Doğru
baş kaldırı	başkaldırı	dolu dizgin	doludizgin	hiç bir(i)	hiçbir(i)
başlıbaşına	başlı başına	düz yazı	düzyazı	hiçkimse	hiç kimse
baş vurmak	başvurmak	eczahane	eczane	hoş beş	hoşbeş
bilinç altı	bilinçaltı	egzos	egzoz	hoş görü	hoşgörü
bin bir	Binbir (türlü türlü)	eşki	ekşi	hoşçakal	hoşça kal
biran	bir an	elele	el ele	ıstırap	ızdırap
birara	bir ara	enstütü	enstitü	iç güdü	içgüdü
bir az	biraz	enstürman	enstrüman	iç içe	iç içe
bir çok	birçok	entellektüel	entelektüel	ilk bahar	ilkbahar
bir kaç	birkaç	erezyon	erozyon	ilkçağ	ilk Çağ
birden bire	birdenbire	espiri	espri	ilkyardım	ilk yardım
boşuboşuna	boşu boşuna	eşortman	eşofman	insiyatif	inisiyatif
boş vermek	boş vermek	eşdost	eş dost	iyilik sever	iyiliksever
burunburuna	burun buruna	fügüran	figüran	iş güzar	işgüzar
bujteri	bijuteri	flut	flüt	kaba taslak	kabataslak
çala kalem	çalakalem	gardrop	gardırop	kamu oyu	kamuoyu
çek yat	çekyat	gel gelelim	gelgelelim	kaparo	kapora
çık gelmek	çıkagelmek	gelişi güzel	gelişigüzel	kap kaç	kapkaç

Yanlış	Doğru	Yanlış	Doğru	Yanlış	Doğru
karakter	karakter	miras-yedi	mirasyedi	pastahane	pastane
karentina	karantina	nisbet	nispet	pekçok	pek çok
karma-karışık	karmakarışık	okur-yazar	okuryazar	parekende	perakende
karmançorman	karman çorman	olağan-üstü	olağanüstü	peşisıra	peşi sıra
kartopu	kar topu	oldu-bitti	oldubitti	pinpirik	pimpirik
katagori	kategori	omuz-omza	omuz omuza	pis-boğaz	pisboğaz
kavonoz	kavanoz	orjinal	orijinal	poğça, poaça	poğaça
klavuz	kılavuz	Ortaçağ	Orta Çağ	postahane	postane
kırk-ikinci	kırkikinci	ortaoyunu	orta oyunu	pisikoloji	psikoloji
kırk-yılda-bir	kıryılda bir	orta-öğretim	ortaöğretim	radyesyon	radyasyon
kırk-yılın-başı	kıryılın başı	oğuşturmak	ovuşturmak	raslamak	rastlamak
kitap-sever	kitapsever	oysa-ki	oysaki	raslantı	rastlantı
klîşe	klîşe	oyun-bozan	oyunbozan	renga-renk	rengârenk
kolleksiyon	koleksiyon	öbürki	öbürkü	repertuar	repertuvar
kollektif	kolektif	öğle-üstü	öğleüstü	ritm	ritim
konar-göçer	konargöçer	öğle-üzeri	öğleüzeri	röpörtaj	röportaj
konuk-sever	konuksever	övütmek	öğütmek	saçmasapan	saçma sapan
konservatuvar	konservatuvar	önad	ön ad	sağ-duyu	sağduyu

Yanlış	Doğru	Yanlış	Doğru	Yanlış	Doğru
kontür	kontör	ön-görmek	öngörmek	sağsalım	sağ salım
kopye	kopya	ön-sezi	önsezi	salkımsaçak	salkım saçak
kozmez	kozmos	önsöz	ön söz	salkımsöğüt	salkım söğüt
kör-düğüm	kördüğüm	önyargı	ön yargı	samanyolu	Samanyolu
köşeyazısı	köşe yazısı	ört-bas	örtbas	sapa-sağlam	sapasağlam
kıravat	kravat	öte-beri	öteberi	satırbaşı	satır başı
kulube	kulübe	öğünmek	övünmek	saygı-değer	saygıdeğer
küpür	kupür	öz-deyiş	özdeyiş	serin-kanlı	serinkanlı
laboratuar	laboratuvar	özeleştirir	öz eleştirir	sezeryan	sezaryen
lavobo	lavabo	özgeçmiş	öz geçmiş	sıcak-kanlı	sıcakkanlı
macera perest	maceraperest	özgüven	öz güven	sıkı-yönetim	sıkıyönetim
madem-ki	mademki	özlüsöz	özlü söz	sırı-sıklam	sırılsıklam
mahecup	mahcup	öz-veri	özveri	sıradışı	sıra dışı
makina	makine	özyaşam-öyküsü	öz yaşam öyküsü	sırt sırta	sırt sırta
maydanoz	maydanöz	papuç	pabuç	sırt üstü	sırtüstü
meğer-ki	meğerki	pantolon	pantolon	soğuk-kanlı	soğukkanlı
meslekdaş	meslektaş	param-parça	paramparça	sözgelimi	söz gelimi
miğde	mide	pardesü	pardösü	söz-götürmez	sözgötürmez

Yanlış	Doğru	Yanlış	Doğru
sözüm ona	sözüm ona	üstün körü	üstünkörü
stajer	stajyer	üstüste	üst üste
su götürmez	sugötürmez	vad etmek	vadetmek
sus pus	suspus	var saymak	varsaymak
süre gelmek	süregelmek	vaz geçmek	vazgeçmek
süpriz	sürpriz	vejeteryan	vejetaryen
şevkat	şefkat	vurdum duymaz	vurdumduymaz
şohben	şofben	yada	ya da
şöför	şoför	yanlız	yalnız
tahta kurusu	tahtakurusu	yalmış	yanlış
taktir	takdir	yanyana	yan yana
tastik	tasdik	yanar dağ	yanardağ
tas tamam	tastamam	yanar döner	yanardöner
tasvib	tasvip	yanısıra	yanı sıra
tehtit	tehdit	yap boz	yapboz
tektük	tek tük	yapa yalnız	yapayalnız
tek düze	tekdüze	Yaratan	Yaradan
tenefüs	teneffüs	yarım ada	yarımada
tepe taklak	tepetaklak	yarı yıl	yarıyıl
tesbit	tespit	yer çekimi	yer çekimi

Yanlış	Doğru	Yanlış	Doğru
tesbih	tespîh	yer küre	yerküre
teşvik	teşvîk	yeryuvarlağı	yer yuvarlağı
tezcanlı	tez canlı	yer yüzü	yeryüzü
tıpatıp	tıpatıp	yıl başı	yılbaşı
traş	tıraş	yurtdışı	yurt dışı
toz pembe	tozpembe	yolağız	yol ağız
türübün	tribün	yüzü koyun	yüzükoyun
tual	tuval	yüzüstü (gerçek anlam)	yüz üstü (gerçek anlam)
ucuucuna	ucu ucuna	yüz üstü (mecaz anlam)	yüzüstü (mecaz anlam)
uğurböceği	uğur böceği	yüz yıl	yüzyıl
uluorta	ulu orta	yüzyüze	yüz yüze
ünvan	unvan	zır deli	zırdeli
uyur gezer	uyurgezer	zir zop	zirzop
üslûb	üslup	zulüm etmek	zulmetmek
üstteğmen	üsteğmen	zurafa	zûrafa
üstgeçit	üst geçit		
tenefüs	teneffüs		

NOKTALAMA İŞARETLERİ

Noktalama işaretleri, duygu ve düşünceleri daha açık ifade etmek, cümlelerin yapısını ve duraklama noktalarını belirlemek, okumayı ve anlamayı kolaylaştırmak, sözün vurgu ve ton gibi özelliklerini belirtmek üzere kullanılan işaretlerdir.

Noktalama işaretlerinden nokta, virgül, noktalı virgül, iki nokta, üç nokta, soru, ünlem, tırnak, ayraç ve kesme işaretleri ait oldukları kelimelere bitişik olarak yazılır ve kesme dışındaki işaretlerden sonra bir harf boşluğu ara verilir.

1. NOKTA	●	6. VIRGÜL	,	11. KISA ÇİZGİ	—
2. ÜÇ NOKTA	...	7. NOKTALI VIRGÜL	;	12. UZUN ÇİZGİ	—
3. İKİ NOKTA	:	8. KESME İŞARETİ	'	13. EĞİK ÇİZGİ	/
4. SORU İŞARETİ	?	9. TIRNAK İŞARETİ	“ ”	14. YAY AYRAÇ	()
5. ÜNLEM İŞARETİ	!	10. TEK TIRNAK İŞARETİ	‘ ’	15. KÖŞELİ AYRAÇ	[]

NOKTA ●

● ... ? ! : ➔ 'dan sonra gelen cümle büyük harfle başlar.

1. Yargısı tamamlanmış yani yüklemi olan cümlelerin sonuna konur. Yüklem başta, ortada veya sonda olabilir:

- Edebiyatın başlangıcına ilişkin sorular, bizi sanatın başlangıcına götürür.
- Birine öykünmek bana göre değil, özgünüm ben.
- En çok istediği şey deniz kenarı bir şehre atanmak.
- Bu roman, gerçeküstü olayları anlatan en önemli yapıt.
- Hayata çok farklı bakan insanlar var etrafımda.
- Doğru kareyi seçmek bir zorunluluk fotoğrafçı için.
- Her bilim, kendi inceleme alanına giren konuları anlamak ve açıklamak için belirli yöntem ve tekniklerden yararlanır.

2. Arka arkaya sıralandıkları için virgülle veya çizgiyle ayrılan rakamlardan yalnızca sonuncu rakamdan sonra nokta konur:

- 3, 4 ve 7. maddeler; XII – XIV. yüzyıllar arasında

Noktanın diğer işlevleri daha çok yazım kurallarıyla ilgilidir:

SAATLERİN YAZIMI	TARİHLERİN YAZIMI	KÜÇÜK HARFLİ KISALTMALARIN YAZIMI	SIRA SAYI SIFATLARININ YAZIMI	EN AZ DÖRT BASAMAKLI SAYILARIN YAZIMI
09.15	29.5.1453	Alb. (albay)	3. (üçüncü)	1.000
13.00	29.X.1923	Dr. (doktor),	15. (on beşinci)	326.197
17.30	16.06.1985	Cad. (cadde)	II. Mehmet	49.750.812
		Sok. (sokak)	XIV. Louis	
		s. (sayfa)	XV. yüzyıl	
		sf. (sıfat)	2. Cadde	

ÜÇ NOKTA ● ● ●

● ● ● ? ! : ➔ 'dan sonra gelen cümle büyük harfle başlar.

1. Anlatım olarak tamamlanmamış (yüklemi olmayan) cümlelerin sonuna konur:

- Ne çare ki çirkinliği hemencecik fark ediliyordu da bu yanı...
- Delikleri kapanıp açılan üstü kara kara benekli bir burnu, deriyi yırtmış da fırlamış gibi saçları, kısa kısa bir yürümesi, kalın kalın bir gülmesi...
- Efendim, üstünüzü... Şey... Bağışlayın! Oysa ben... Böyle olmasını istemezdim.

2. Kaba sayıldığı için veya bir başka sebepten dolayı açık yazılmak istenmeyen kelime ve bölümlerin yerine konur:

- Kılavuzu karga olanın burnu b...tan çıkmaz.
- Arabacı B...’a yaklaştığını söylüyor, ikide bir fırsat bularak arabanın içine doğru başını çeviriyordu. (Ahmet Hamdi Tanpınar)
- Son yıllarını ... kasabasında geçirdi.

3. Alıntılarda başta, ortada ve sonda alınmayan kelime veya bölümlerin yerine konur:

- ... derken şehrin öte başından boğuk boğuk sesler gelmeye başladı... (Tarık Buğra)
- Sanatın doğuşuysa insanın yeryüzünde var oluşuna, (...) insanın doğayla savaşımına dek uzanmaktadır.

4. Sözün bir yerde kesilerek geri kalan bölümün okuyucunun hayal dünyasına bırakıldığını göstermek veya ifadeye güç katmak için konur:

- Sana uğurlar olsun... Ayrılıyor yolumuz! (Faruk Nafiz Çamlıbel)
- Kediler... Kimileri, onların uzaydan gelen varlıklar olduğuna; kimileri de onların, insana en çok benzeyen canlı olduğuna inanır.
- Sessizlik, yalnızlık, sıradanlık... Her yanı sarmış bir hüzün, bir türlü yoluna giremeyen işler...

5. Ünlem ve seslenmelerde anlatımı pekiştirmek için konur:

- Gölgelele yaklaşılalal. Bir adımı kalınca onu kıyafetinden tanıdılar:
—Koca Ali... Koca Ali, be!.. (Ömer Seyfettin)

BENİM HOCAM UYARIYOR!

Ünlem ve soru cümlelerinde anlatımı pekiştirmek için ünlem ve soru işaretinin yanına iki nokta konur:

- Gök ekini biçer gibi!.. Başaklar daha dolmadan. (Tarık Buğra)
- Ah, gençliğim!..
- Vah, zavallı adamcağız!..
- Nasıl da akşam oldu?.. Nasıl da yavrucaklar sustu?.. Nasıl da serçecikler yuvalarına sığındı?.. (Necip Fazıl Kısakürek)
- Hani verdiğin sözler?..

6. Karşılıklı konuşmalarda, yeterli olmayan, eksik bırakılan cevaplarda kullanılır:

- Yabancı yok!
- Kimsin?
- Ali...
- Hangi Ali?
- ...
- Sen misin, Ali usta?
- Benim!..

BENİM HOCAM UYARIYOR!

Noktalama işaretleriyle ilgili sınav sorularında ÖSYM daha çok üç nokta ile nokta karşılaştırılarak sorgulanmıştır. Böyle sorularda ek fiilin geniş zamanı olarak karşımıza çıkan “-dir” bildirme eki düşürülür. Bu gibi cümlelerin yüklemine “-dir” ekleyerek kontrol ediniz.

Örnek:

- Cide-Doğanyurt arası, yolun en zorlu, en güzel bölümlerinden biri [-dir] (.)
- Mısır kadar yaşlı, onun kadar derin ve onun kadar gizemli [-dir] burası (.)

Kişi, bazen kendinden başka biri gibi oluyor .: Yalnızken biz başka
I

biriyiz .: kalabalıkta, insanların yanında başka biriyiz . Gerçek kişi-
II III

liğimizi buluveriyoruz böyle bir gece yarısı, bir sabaha karşı ...
IV

Öylesine, birdenbire, habersizce ...
V

Bu parçadaki numaralanmış noktalama işaretlerinden hangisi yanlış kullanılmıştır?

- A) I B) II C) III D) IV E) V

Yanıt: D

SORU İŞARETİ

?

• • • ? ! :

'dan sonra gelen cümle büyük harfle başlar.

1. Soru eki veya sözcüğü içeren cümle veya sözlerin sonuna konur:

- Kültürel yozlaşmanın temelinde yatan sebepler nelerdir?
- Atatürk bana sordu:
— Yeni yazıyı tatbik etmek için ne düşündünüz? (Faliş Rıfkı Atay)
- Niçin bu zamana kadar bu konuları bitirmedin?
- Çalışmaya eylülde başlamadın mı?

Soru anlamı içermeyen, yanıtı içinde gizli olan sözde soru cümlelerinin sonuna da soru işareti konur:

- Mutlu bir hayatı kim istemez?

SORU

BENİM HOCAM UYARIYOR!

Cümle içerisinde soru sözcüğü veya soru eki her zaman "soru" anlamı vermez. Bu nedenle cümledeki anlama dikkat edilmelidir:

- Kendisine verilen bir sırrı herkese neden anlattığını bir türlü anlamıyorum.
- Sıfat ve zarfların nasıl kullanıldığı önemlidir bir metinde.
- O da bizimle gelir mi, bilemiyorum doğrusu.

2. Soru bildiren ancak soru eki veya sözü içermeyen cümlelerin sonuna konur:

- Gümrükteki memur başını kaldırdı:
— Adınız?
- Bana bakıp "Bir bardak daha?" deyince biraz daha sohbet edebiliriz düşüncesiyle "Evet!" deyiverdim.

3. Bilinmeyen, kesin olmayan veya şüpheyle karşılanan yer, tarih vb. durumlar için kullanılır:

- Yunus Emre (1240 ?-1320), (Doğum yeri: ?) vb.
- 1496 (?) yılında doğan Fuzuli...
- Ankara'dan Antalya'ya arabayla üç saatte (?) gitmiş.

DIKKAT

"mı / mi" ekini alan yan cümle temel cümle zarf tümlecisi olduğunda yani cümleye zaman anlamı kattığında cümle sonuna soru işareti konmaz:

- Akşam oldu mu sürüler döner. (Akşam olduğunda sürüler döner.)
- Hava karardı mı eve gideriz. (Hava karardığında eve gideriz.)
- Bahar gelip de nehir çağıl çağıl kabarmaya başlamaz mı içimi geri kalmış bir saat huzursuzluğu kaplardı.
(Bahar gelip de nehir çağıl çağıl kabarmaya başladığında/başlayınca içimi geri kalmış bir saat huzursuzluğu kaplardı.)

DIKKAT

Soru ifadesi taşıyan sıralı ve bağlı cümlelerde soru işareti en sona konur:

- Çok yakından mı bu sesler, çok uzaklardan mı?
- Üsküdar'dan mı, Hisar'dan mı, Kavaklardan mı? (Yahya Kemal Beyatlı)
- İnsanlar doğaya karşı neden bu kadar duyarsız, kendinin de doğanın bir parçası olduğunu niçin kabullenmiyor?

Her eylemin , her düşüncenin bir karşıtı vardı; niye o yolu tutmadın
I II

O yolu tutsan başka bir hesaplaşmada yine böyle korkmayacak mıydın? "Yanıldım ya da yanılmadım, buna inandım ya da in
III

inanmadım bilerek yaptım ya da bilemedim." demeyecek miydin
IV

o zaman da
V

Bu parçadaki numaralanmış noktalama işaretlerinden hangisi yanlış kullanılmıştır?

- A) I B) II C) III D) IV E) V

Yanıt: E

ÜNLEM İŞARETİ !

• ••• ? ! : ➔ 'dan sonra gelen cümle büyük harfle başlar.

1. Sevinç, kıvanç, acı, korku, şaşma gibi duyguları anlatan cümle veya ibarelerin sonuna konur:

- Hava ne kadar da sıcak!
- Aşk olsun!
- Ne kadar akıllı adamlar var!
- Vah vah!
- Ne mutlu Türk'üm diyene! (Atatürk)
- Olmaz olur mu!

DİKKAT

Soru anlamı içermeyen, yanıtı içinde gizli olan sözde soru cümleleri eğer duygu bildiriyorsa cümlelerin sonuna ünlem işareti konur:

- Çünkü olayın nedenini herkes bilmiyor mu yani!
- Benim sözümü ne zaman dindedin ki!

2. Seslenme, hitap ve uyarı sözlerinden sonra konur:

- **Ordular!** İlk hedefiniz Akdeniz'dir, **ileri!** (Atatürk)
- **Ey Türk gençliği!** Birinci vazifen; Türk istiklalini, Türk cumhuriyetini, ilelebet, muhafaza ve müdafaa etmektir. (Atatürk)
- Ak tolgalı beylerbeyi haykırdı: **İlerle!** (Yahya Kemal Beyatlı)
- **Dur, yolcu!** Bilmeden gelip bastığın
Bu toprak bir devrin battığı yerdir. (Necmettin Halil Onan)
- Telefonu heyecanla açıp telefondakine cevap verdi:
—Alo!
- **Ey usta,** şiirlerindeki samimiyeti arıyorum her yerde!

3. Alay, kinaye veya küçümseme anlamı kazandırılmak istenen sözden hemen sonra yay ayraç içinde ünlem işareti kullanılır:

- Bazı tanınmış (!) insanların mizahı, tuhaflık ve yavanlık derecesini geçemiyor.
- Onun hoş (!) lakırdılarını dinlemenin tadına doyum olmaz.
- İsteseymiş bir günde bitirmiş (!) ama ne yazık ki vakti yokmuş (!).
- Adam, akıllı (!) olduğunu söylüyor.

Ünlem işareti, seslenme ve hitap sözlerinden hemen sonra konulabileceği gibi cümlelerin sonuna da konabilir:

- Eyvah, yemeği ocakta unuttum!
- Adam, insanın yüzüne böyle söylenmez ki!
- Evet, bende ondan da var!
- Ne, küt diye yere düştü ha!

Üç nokta, genellikle noktanın konması gereken cümlelerde yanlış seçenek olarak karşımıza çıkar. (Aşağıdaki soru, KPSS Ortaöğretim 2008 sorusudur)

Zirvede şirin bir göl ... Dağ havası, binlerce çam ağacı, bol su ve
I
bungalov tipi ahşap evler ... Ülkemizin güzelliğiyle ünlü, sayılı
II
yaylalarından biri olan Uzungöl Yaylası'ndayız ... Sisi, ormanı ve
III
gölüyle doyumsuz bir görünüm ... Hele çeşit çeşit çiçekleri ...
IV V

Bu parçadaki numaralanmış üç noktalardan (...) hangisi yanlış kullanılmıştır?

- A) I B) II C) III D) IV E) V

Yanıt: C

Odanın içine gecenin serinliği girdi (I) Nemli, yapışkan bir hava (II) İlk
hoşa gidiyor, sonra üşütüyor insanı (III) Göremedim karanlıkta bir şey (IV)
Evler uykuda, insanlar uykuda, doğa uykuda (V)

Bu parçada numaralanmış cümlelerden hangilerinin sonuna üç nokta konulur?

- A) I ve II B) II ve III C) II ve V
D) III ve IV E) IV ve V

Yanıt: C

İKİ NOKTA :

'dan sonra gelen cümle büyük harfle başlar.

'dan sonra cins isimler örnek verilmişse küçük harfle başlar.

1. Kendisiyle ilgili örnek verilecek cümlelerin sonuna konur:

- Millî Edebiyat akımının temsilcilerinden bir kısmını sıralayalım: Ömer Seyfettin, Halide Edip Adivar, Ziya Gökalp, Mehmet Emin Yurdakul, Ali Canip Yöntem
- Urfa'da ne ararsan bulursunuz: kurutmalık patlıcan, salçalık biber...
- Kitabın kahramanı nesnelerle savaşıyor ve bunlar gündelik nesnelerdir: bir şemsiye, bir sallanan sandalye, bir çay bardağı ...
- Odanın içinde her şey yerlere saçılmıştı: kitaplar, giysiler, makyaj malzemeleri ...
- Başvuru için gerekenler: nüfus cüzdanı veya pasaport, iki adet fotoğraf ve diploma.
- Her insanın yaşayamayacağı iki gün vardır: dün ve yarın.
- Şahıs zamirlerimizi hatırlayalım: ben, sen, o, biz, siz, onlar.

216

2. Kendisiyle ilgili açıklama verilecek cümlelerin sonuna konur:

- Bu kararın istinat ettiği en kuvvetli muhakeme ve mantık şu idi: Esas, Türk milletinin haysiyetli ve şerefli bir millet olarak yaşamasıdır. (Atatürk)
- Kendimi takdim edeyim: Meclis kâtiplerindenim. (Faliş Rıfkı Atay)
- Hayatı yaşamanın iki yolu vardır: Biri, hiçbir şeyin mucize olmadığını düşünmek; diğeri, her şeyin bir mucize olduğunu düşünmek.
- Kendi kendime sürekli şunu soruyorum: Yaşadıklarım gerçek miydi yoksa hayal gücümün gezintisi mi?
- Bu işin can alıcı bir noktası var: Süreçle beraber gelen riskleri yönetebilmek.
- Şunu aklından çıkarma: "Başkalarının günahları, seni aziz yapmaz!"
- Edebiyat sanatı yanı sıra ortaya çıkarken şu unutulmamalıdır: Sanatçı hiçbir zaman bilime, bilimselliğe; toplumbilime ve psikolojiye ters düşmemelidir.

3. Karşılıklı konuşmalarda, konuşan kişiyi belirten sözlerden sonra konur:

Bilge Kağan: Türklerim, işitin!
Üstten gök çökmedikçe,
Altın yer delinmedikçe
Ülkenizi, törenizi kim bozabilir sizin?

Koro: Göğe erer başımız, başınla senin!

Bilge Kağan: Ulusum birleşip yücelsin diye
Gece uyumadım, gündüz oturmam.
Türklerim Bilge Kağan der bana.
Ben her şeyi onlar için bildim.
Nöbeteyim!

(A. Turan Ofazoğlu)

4. Edebî eserlerde konuşma bölümünden önceki ifadenin sonuna konur:

- Buğdayla arpadan başka ne biter bu topraklarda?
Ziraatçı sayar.
- Yulaf, pancar, zerzevat, tütün... (Fahri Rıfki Atay)

Şiirden düzyazıya nasıl geçilmiştir I düzyazının doğuşu nasıl olmuştur.
I

Bu konuda da türlü varsayımlar öne sürülmüştür II. Ama en yaygını şudur III.
II III

İlkel toplum düzeninden kopma IV yavaş yavaş doğadan ayrılma
IV

bireyciliğin belirmesine ve iş bölümünün doğmasına yol açmıştır V.
V

Bu parçada numaralanmış yerlerin hangisinde bir noktalama yanlışı yapılmıştır?

- A) I B) II C) III D) IV E) V

Yanıt: C

NOKTALI VİRGÜL ;

‘dan sonra gelen cümle küçük harfle başlar.

1. Cümle içinde virgüllerle ayrılmış tür veya takımları birbirinden ayırmak için konur:

- Erkek çocuklara Doğan, Tuğrul, Aslan, Orhan; kız çocuklara ise İnci, Çiçek, Gönül, Yonca adları verilir.
- Türkiye, İngiltere, Azerbaycan; Ankara, Londra, Bakü
- Nur Baba, Kiralık Konak, Hüküm Gecesi, Sodom ve Gomore, Ankara, Yaban, Bir Sürgün, Panorama, Hep O Şarkı (roman); Bir Serencam, Rahmet, Millî Savaş Hikâyeleri (hikâye); Erenlerin Bağından, Okun Ucundan (mensur şiir); Nirvana, Veda (tiyatro); Zoraki Diplomat, Anamın Kitabı, Vatan Yolunda, Politikada 45 Yıl, Gençlik ve Edebiyat Hatıraları (anı); Ahmet Haşim, Atatürk (monografi) Yakup Kadri Karaosmanoğlu'nun başlıca eserleridir.

2. Ögeleri arasında virgül bulunan sıralı cümleleri birbirinden ayırmak için konur:

- At ölür, meydan kalır; yiğit ölür, şan kalır. (Atasözü)
- Ayağını sıcak tut, başını serin; gönlünü ferah tut, düşünme derin. (Atasözü)
- Dağ başına harman yapma, savurursun yel için; sel önüne değirmen yapma, öğütürsün sel için. (Atasözü)
- Bir oyun ya da senaryo, bir hamlede yaratılmaz; yazarının zihninde, birdenbire ve bütünüyle belirmez.
- İnsanlar fırsatları bekler, fırsatlar insanları bekler; kazanan hep bahane olur.
- Düşman askerlerinin köyü terk edeceği günden önceki gece, Ahmet Celâl'le Emine karanlıktan yararlanıp, kalabalığın arasından sürünerek uzaklaşır; köyün mezarlığına doğru kaçmaya başlarlar.

3. İki kiden fazla eş değer ögeler arasında virgül bulunan cümlelerde öznenin sonra noktalı virgül konabilir:

- Yeni usul şiirimiz; zevksiz, köksüz, acemice görünüyordu. (Yahya Kemal Beyatlı)
- Modern roman; gerçeklik karşısında kuşkucu ve tedirgin olan, iç dünyasına çekilen, yabancılaşan, toplumla çatışan, karamsar, bunalımlı, zayıf bireyi konu edinmiştir.
- Masalda anlatılan dev; MÖ 3000'li yıllarda yaşamış, yaklaşık beş metre boylarında, altı gözlü ve dört ellidir.
- Gerçek eleştirinin amacı; bir sanat görüşünü örneklemek, bir sanat yapının sanat değerini belirlemek, bir örnekten kalkarak çözümlemeler ve incelemeler yapmak ve bir görüşü temellendirmek olmalıdır.
- Sosyoloji; toplum yapısını bilimsel yöntem ve araştırma tekniklerini kullanarak inceleyen, toplumsal yapıda oluşan olayları açıklayan, toplumsal yapıdaki gelişimi ve değişimi ele alan, kuramlar geliştiren ve sonuçlara ulaşan bir sosyal bilimdir.

VİRGÜL ,

‘dan sonra gelen cümle küçük harfle başlar.

1. Birbiri ardınca sıralanan eş görevli kelime ve kelime gruplarının arasına konur:

- Fırtınadan, soğuktan, karanlıktan ve biraz da korkudan sonra bu sıcak, aydınlık ve sevimli odanın havasında erir gibi oldum. (Halide Edip Adıvar)
- Sessiz dereler, solgun ağaçlar, sarı güller...
- Betimleme, çözümleme, yorumlama ve yargıya varma olmak üzere dört işlem basamağını kapsar resim eleştirisi.
- Konum, renk, kontrast, ton gibi niteliklerin nasıl kullanıldığı önemlidir resimde.

2. Sıralı cümleleri birbirinden ayırmak için konur:

- Umduk, bekledik, düşündük. (Yakup Kadri Karaosmanoğlu)
- Dışarıya çıktı, etrafına bakındı, kararsız adımlarla yürüdü.
- Selin ağzı tutulur, elin ağzı tutulmaz.
- Akşamüstü Beyoğlu'nda bir kahvede dinleniyorlar, sonra herkes işini görmek için ayrılıyor, daha sonra tekrar vapurda buluşuyorlardı.

3. Uzun cümlelerde yüklemden uzak düşmüş olan özneyi belirtmek için konur:

- Saniye Hanımefendi, merdivenlerde oğlunun ayak seslerini duyar duymaz, hasretlisini karşılamaya atılan bir genç kadın gibi koltuğundan fırlamış ve ona kapıyı kendi eliyle açmaya gelmişti. (Yakup Kadri Karaosmanoğlu)
- Peyami Safa, tezli roman olarak nitelendirilen bir düşünce romanını amaçlamış ve Yalnızız'da bunu başarmıştır.
- Yaşar Kemal, Traktörçü adlı metinde 1950'li yıllarda tarımda makineleşmeyle birlikte insan gücünün yerini traktörlerin almasıyla Çukurova'daki tarım işçilerinin işsiz kalması sorununu ele almıştır.

4. Cümle içinde ara sözleri veya ara cümleleri ayırmak için ara sözlerin veya ara cümlelerin başına ve sonuna konur:

- Zemin bu kadar koyu bir kırmızıya dönüşünce, bir an için de olsa, belirginliğini yitiriverdi sivilceleri. (Elif Şafak)
- Şimdi, efendiler, müsaade buyurursanız, size bir sorayım. (Atatürk)
- Yazar, tevazu göstererek, pek az okuduğunu söylese de tarihi hiç kurcalamamış bir sanatkâr o eski Yunan âlimlerinden, İslam tarihine ait birçok tarihî olaylardan öyle trajediler yaratabilir miydi?
- Roman anlayışınız, yanılmıyorsa, sanat eserini bir ideolojiyi benimsetmede “araç” olarak kullanmaktır.

5. Anlama güç kazandırmak için tekrarlanan kelimeler arasına konur:

- Akşam, yine akşam, yine akşam,
Göllerde bu dem bir karnış olsam! (Ahmet Haşim)

6. Tırnak içinde olmayan alıntı cümlelerinden sonra konur:

- Adana'ya yarın gideceğim, dedi.
- Bana dönüp, aç karnına sigara içmekle hiç de iyi etmiyorsun, dedi. (Necati Cumalı)

7. Konuşma çizgisinden sonraki alıntı cümlesinin bitimine konur:

- Bu akşam Datça'ya gidiyor musunuz, diye sordu.

8. Edebî eserlerde konuşma bölümünden önceki ifadenin sonuna konur:

- Bahçe kapısını açtı. Sermet Bey'e,
– Bu anahtar köşkü de açar, dedi. (Ömer Seyfettin)

9. Kendisinden sonraki cümleye bağlı olarak ret, kabul ve teşvik bildiren hayır, yok, evet, peki, pekâlâ, tamam, olur, hayhay, başüstüne, öyle, haydi, elbette gibi kelimelerden sonra konur:

- Peki, gideriz.
- Olur, ben de size katılırım.
- Hayhay, memnun oluruz.
- Haydi, geç kalıyoruz.
- Evet, kırk seneden beri Türkçe, merhale merhale Türkleşiyor. (Yahya Kemal Beyatlı)

10. Bir kelimenin kendisinden sonra gelen kelime veya kelime gruplarıyla yapı ve anlam bakımından bağlantısı olmadığını göstermek ve anlam karışıklığını önlemek için kullanılır:

- Bu, tek gözlü, genç fakat ihtiyar görünen bir adamcağızdır. (Halit Ziya Uşaklıgil)
- Bu gece, eğlenceleri içlerine sinmedi. (Reşat Nuri Güntekin)
- Yüzünü bile görmediğim bir eleştirmenin, gerçeği göz ardı ederek yapıtımı eleştirmesini kabullenemiyorum.

11. Hitap için kullanılan kelimelerden sonra konur:

- Efendiler, bilirsiniz ki hayat demek, mücadele, müsademe demektir. (Atatürk)
- Sayın Başkan,
- Sevgili Kardeşim,
- Değerli Arkadaşım,

12. Sayıların yazılışında kesirleri ayırmak için kullanılır:

- 38,6 (otuz sekiz tam, onda altı), 0,45 (sıfır tam, yüzde kırk beş)

13. Özne olarak kullanıldıklarında bu, şu, o zamirlerinden sonra konur:

- Bu, benim gibi yazarlar için hiç kolay olmaz.
- O, eski defterleri çoktan kapatmış, Osmanlıya kucakını açmıştı. (Tarkan Buğra)

VİRGÜL ŞU DURUMLARDA KULLANILMAZ:	VİRGÜL ŞU DURUMLARDA KULLANILIR:
Metin içinde -ınca / -ince anlamıyla zarf-fiil görevinde kullanılan mı / mi soru ekinden sonra virgül konmaz: - Ben aç yattım mı kötü kötü rüyalar görürüm nedense. (Orhan Kemal) - Öyle zekiler vardır, konuştuular mı ağızlarından bal akıyor sanırsın. (Atilla İlhan)	Art arda kullanılan ve zaman anlamı taşıyan "mı" soru edatlarının arasına virgül konur: Evrakları düzenledim mi, dosyaları da teslim ettim mi gideriz.
Şart ekinden sonra virgül konmaz: - Tenha köşelerde ağız ağıza konuşurken yanlarına biri gelecek olursa hemen susuyorlardı. (Reşat Nuri Güntekin) - Gör gözlerinle de aklın yatarsa anlativer millete. (Tarık Buğra)	Art arda kullanılan şart eklerinin arasına virgül konur: Köyde kim çaresiz kalırsa, kimin işi bozulursa İstanbul yolunu tutar. (Ömer Seyfettin)
Metin içinde zarf-fiil eki almış kelimelerden sonra virgül konmaz: - Cumaları bahçede buluşukça kıza karşı olumlu duygular hissetmeye başladı. - Kendimi bildim bileli hakkım olmayan bir şey istemedim. - Meydanlığa varmadan bir iki defa beni aradı.	Metin içinde art arda gelen zarf-fiil eki almış kelimelerin arasına virgül konur: - Ancak yemekte bir karara varıp, arkadaşına dikkatli dikkatli bakarak konuştu. - Zindana atılan mahkûmlar gibi titreşerek, haykırarak geri geri kaçmaya uğraşıyorduk. - Sonra durup, hepimizin yüzüne bakarak şöyle dedi: Siz hayatı gerçekten yaşamıyorsunuz!

Metin içinde ve, veya, yahut, ya ... ya bağlaçlarından önce de sonra da virgül konmaz:

- Ya çıkar ya çıkmaz o kurt yarına.
- Ya şevk içinde harap ol ya aşk içinde gönül
- Oyun bitti ve her şey yerini buldu.
- Ya lale açmalıdır göğsümüzde yahut gül! (Yahya Kemal Beyatlı)

⚠ DİKKAT

Tekrarlı bağlaçlardan önce ve sonra virgül konmaz:

- Hem gider hem ağlar.
- Siz ister inanın ister inanmayın, bir gün bile durmam.
- Ya bu deveyi gütmeli ya bu diyardan gitmeli. (Atasözü)
- Ne kız verir ne dünürü küstürür.
- Gerek nesirde gerek nazımda yeni bir söyleyişe ulaşılmıştır.
- Bu kurallar bugün de yarın da geçerli olacaktır.

DIKKAT

Cümlede pekiştirme ve bağlama görevinde kullanılan da / de bağlacından sonra virgül konmaz:

- Kendi hayatı **da** böyle değil miydi?
- İmlamız lisanımız **düzelince**, lisanımız da kafamız **düzelince** düzelecek çünkü o **da** ancak onlar kadar bozuktur, fazla değil.

Aşağıda verilen cümlelerin hangisinde noktalama yanlışlığı yoktur?

- A) İnsan melek olsaydı, cihan cennet olurdu.
- B) Ben sanmıştım ki, şehri canın pahasına müdafaa edeceksin.
- C) Ali dışarı çıktı mı, insanlar etrafını sarıyor.
- D) Biraz daha yaklaşıncı, şu yukarıdaki ağaçları göreceksin.
- E) Dünkü olayları hatırlayınca, ki olan oldu, hepsi kaçtı.

Yanıt: E

Virgülle ilgili aşağıdaki örneklerden hangisi yay ayraç içindeki açıklamayla uyuşmamaktadır?

- A) Çıkış sorulardan başlayıp, cevaplarını da kontrol ederek çalışınız. (Metin içinde art arda gelen zarf-fiil eki almış kelimelerden sonra konur.)
- B) Kol kırılır, yen içinde kalır. (Sıralı cümleleri birbirinden ayırmak için konur.)
- C) Memleketimize giderken bahar, gölge ve yağmur götürseydik. (Birbiri ardınca sıralanan eş görevli kelimelerin arasına konur.)
- D) O, anlamın beyitte tamamlanması gerektiğine inanır. (Özne olarak kullanıldıklarında bu, şu, o zamirlerinden sonra konur.)
- E) Bir yaz günü, güneşi içtikten sonra bir ağacın altında uyuyakaldınız mı hiç? (Uzun cümlelerde yüklemden uzak düşmüş özneyi belirtmek için konur.)

Yanıt: E

KESME İŞARETİ

1. Özel adlara getirilen iyelik, durum ve bildirme ekleri kesme işaretiyle ayrılır:

Kurtuluş Savaşı'nı, Atatürk'üm, Türkiye'mizin, Fatih Sultan Mehmet'e, Muhibbi'nin, Gül Baba'ya, Sultan Ana'nın, Mehmet Emin Yurdakul'dan, Kâzım Karabekir'i, Yunus Emre'yi, Ziya Gökalp'tan, Refik Halit Karay'mış, Ahmet Cevat Emre'dir, Namık Kemal'se, Şinasi'yle, Alman'sınız, Kırgız'ım, Karakeçili'nin, Osmanlı Devleti'ndeki, Cebrail'den, Çanakkale Boğazı'nın, Samanyolu'nda, Sait Halim Paşa Yalısı'ndan, Resmî Gazete'de, Millî Eğitim Temel Kanunu'na, Telif Hakkı Yayın ve Satış Yönetmeliği'ni, Eski Çağ'ın, Yükselme Dönemi'nin vb.

KÜÇÜK HARFLE YAZILDIKLARI HÂLDE KESME İŞARETİNİN KULLANILDIĞI DURUMLAR

1. Küçük harfle yazılan uluslararası birimler:

- m'nin, kg'ın, cm'de

2. Seslerin ölçü ve söyleyiş gereği düştüğünü göstermek için kullanılır:

- Düştü m'ola sevdiğimin yurduna
- Engel aramızı açtı n'eyleyim (Karacaoğlan)
- "Şems'in gözlerine bir şüphe çörekledi: "Dostum ne'n var? Her şey yolunda mı?" (Elif Şafak)
- *Güzelliğin on par'etmez*
Bu bendeki aşk olmasa (Âşık Veysel)

3. Bir ek veya harften sonra gelen ekleri ayırmak için konur:

a'dan z'ye kadar, Türkçede -lık'la yapılmış sözler.

TIRNAK İŞARETİ “ ”

1. Başka bir kimseden veya yazıdan olduğu gibi aktarılan sözler tırnak içine alınır:

- Türk Dil Kurumu binasının yan cephesinde Atatürk'ün “Türk dili, Türk milletinin kalbidir, zihnidir.” sözü yazılıdır.
- Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesinin ön cephesinde Atatürk'ün “Hayatta en hakiki mürşit ilimdir.” vecizesi yer almaktadır.
- Ulu Önder'in “Ne mutlu Türk'üm diyene!” sözü her Türk'ü duygulandırır.

Bakınız, şair vatani ne güzel tarif ediyor:

- “Bayrakları bayrak yapan üstündeki kandır.
Toprak eğer uğrunda ölen varsa vatandır.”
- Mallarme'nin “Şiir düşüncelerle değil, sözcüklerle yazılır.” cümlesi şiire bakış açısını değiştirdi.

2. Özel olarak vurgulanmak istenen sözler tırnak içine alınır:

- Yeni bir “barış taarruzu” başladı.
- Uzaklığı anlatmak için “ta” sözcüğü kullanılır.
- “Ötekine önem ve değer vermek” şeklinde de tanımlanan empati, kendimizin ve başkalarının sınırlarını belirlemekle başlar.

3. Cümle içerisinde eserlerin ve yazıların adları ile bölüm başlıkları tırnak içine alınır:

- Bugün öğrenciler “Kendi Gök Kubbemiz” adlı şiiri incelediler.
- “Yazım Kuralları” bölümünde bazı uyarılara yer verilmiştir.

DİKKAT

Tırnak içindeki alıntının sonunda bulunan işaret (nokta, soru işareti, ünlem işareti vb.) tırnak içinde kalır:

- “İzmir üzerine dünyada bir şehir daha yoktur!” diyorlar. (Yahya Kemal Beyatlı)
- “Ne yapmalıyım?” sorusu; “Ne yapıyorum?”, “Ne yaptım?”, “Ne yapacağım?” sorularından farklıdır.

DİKKAT

Tırnak içine alınan sözlerden sonra gelen ekleri ayırmak için kesme işareti kullanılmaz:

- Elif Şafak'ın "Bit Palas" ını okudunuz mu?
- Sınava "Benim Hocam" la hazırlanıyorum.

BENİM HOCAM UYARIYOR!

Cümle içerisinde özel olarak belirtilmek istenen sözler, kitap ve dergi adları ve başlıkları tırnak içine alınmaksızın eğik yazıyla dizilerek de gösterilebilir:

- Höyük sözü Anadolu'da *tepe* olarak geçer.
- Cahit Sıtkı'nın *Şairin Ölümü* şiirini Yahya Kemal çok sevmiştir. (Ahmet Hamdi Tanpınar)

TEK TIRNAK İŞARETİ

Tırnak içinde verilen cümlelerin içinde yeniden tırnağa alınması gereken bir sözü, ibareyi belirtmek için kullanılır:

- Edebiyat öğretmeni "Şiirler içinde "Han Duvarları" gibisi var mı?" dedi ve Faruk Nafiz'in bu güzel şiirini okumaya başladı.
- "Atatürk henüz "Gazi Mustafa Kemal Paşa" idi. Benden ona dair bir kitap için ön söz istemişlerdi." (Fahri Rıfkı Atay)

KISA ÇİZGİ

1. Satıra sığmayan kelimeler bölünürken satır sonuna konur:

İlk heceden sonraki heceler ünsüzle başlar. Bitişik yazılan kelimelerde de bu kurala uyulur:	Ayırmada satır sonunda ve satır başında tek harf bırakılmaz:	Kesme işareti satır sonuna geldiğinde yalnız kesme işareti kullanılır, ayrıca çizgi kullanılmaz.
baş- öğ-ret-men değil,	a- ra-ba değil,	Ankara'- da değil,
ba- şög-ret-men	ara- ba	Ankara' da

2. Cümle içinde ara sözleri veya ara cümleleri ayırmak için ara sözlerin veya ara cümlelerin başına ve sonuna konur, bitişik yazılır:

- Küçük bir sürü -dört inekle birkaç koyun- köye giren geniş yolun ağzında durmuştu. (Ömer Seyfettin)
- Bu konuyu- ciddi konular soğuk olur ya- bir fıkrayla ısıtmak istiyorum.
- Anneme -elleri gül kokan kadına- ne yapsam az!
- Ne var ki istasyon şefi, ben daha bu istediğimi belirtmeye fırsat bile bulamadan bir gün -bir süre önce- kunduracıyla göründü.

3. Arasında, ve, ile, ila, ...-den ...-e anlamlarını vermek için kelimeler veya sayılar arasında kullanılır:

Aydın-İzmir yolu, Türk-Alman ilişkileri, Ural-Alтай dil grubu, Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi, 09.30-10.30, Beşiktaş-Fenerbahçe karşılaşması, Manas Destanı'nda soy-dil-din üçgeni, 1914-1918 Birinci Dünya Savaşı, Türkçe-Fransızca Sözlük vb.

4. Kelimelerin kökleri, gövdeleri ve eklerini birbirinden ayırmak için kullanılır:

- al-ış, dur-ak, gör-gü-süz-lük

5. Fiil kök ve gövdelerini göstermek için kullanılır:

- al-, dur-, gör-, ver-; başlar-, kana-, okut-, taşıla-

6. İsim yapma eklerinin başına, fiil yapma eklerinin başına ve sonuna konur:

- -ak, -den, -ış, -lık; -ımsa-; -la-; -tır- vb.

BENİM HOCAM UYARIYOR!

Cümle içinde sayı adlarının yinelenmesinde araya kısa çizgi konmaz:

- On on beş yıl.
- Üç beş kişi geldi.

Bu cümlelerde kullanılan sayı sözcükleri tam bir miktar bilgisi vermediği ve ismi nitelediği için "belgisiz sıfat"tır.

7. Heceleri göstermek için kullanılır:

a-raş-tır-ma, bi-le-zik, du-ruş-ma, ku-yum-cu-luk, prog-ram, ya-zar-lık, baş-öğ-ret-men, ka-vu-ni-çi

UZUN ÇİZGİ ———

Yazıda satır başına alınan konuşmaları göstermek için kullanılır. Buna konuşma çizgisi de denir.

Frankfurt'a gelene herkesin sorduğu şunlardır:

— Eski şehri gezdin mi?

— Rothschild'in evine gittin mi?

— Goethe'nin evini gezdin mi? (Ahmet Haşim)

Oyunlarda uzun çizgi konuşanın adından sonra da konabilir:

Sıtkı Bey — Kaleyi kurtarmak için daha güzel bir çare var. Gerçekten ölecek adam ister.

İslam Bey — Ben daha ölmedim. (Namık Kemal)

 DİKKAT

Konuşmalar tırnak içinde verildiğinde uzun çizgi kullanılmaz.

Arabamız tutarken Erciyes'in yolunu:

"Hancı dedim, bildin mi Maraşlı Şeyhoğlu'nu?" (Faruk Nafiz Çamlıbel)

EĞİK ÇİZGİ /

1. Dizeler yan yana yazıldığında aralarına konur:

Korkma! Sönmez bu şafaklarda yüzen al sancak / Sönmeden yurdumun üstünde tüten en son ocak / O benim milletimin yıldızıdır, parlayacak / O benimdir, o benim milletimindir ancak. (Mehmet Âkif Ersoy)

2. Dil bilgisinde eklerin farklı biçimlerini göstermek için kullanılır:

-a /-e, -an /-en, -lık /-lik, -madan /-meden

YAY AYRAÇ

1. Cümledeki anlamı tamamlayan ve cümlenin dışında kalan ek bilgiler için kullanılır. Yay ayraç içinde bulunan ve yargı bildiren anlatımların sonuna uygun noktalama işareti konur:

- Anadolu kentlerini, köylerini (Köy sözünü de çekinerek yazıyorum.) gezsek bile görmek için değil, kendimizi göstermek için geziyoruz. (Nurullah Ataç)
- Egzistansiyalizm (Varoluşçuluk) bir felsefe sistemidir.

2. Özel veya cins isme ait ek, ayraçtan önce yazılır:

- Yunus Emre'nin (1240?-1320)...
- İmek filinin (ek fil) geniş zamanı şahıs ekleriyle çekilir.

3. Tiyatro eserlerinde ve senaryolarda konuşanın hareketlerini, durumunu açıklamak ve göstermek için kullanılır:

- İhtiyar - (Yavaş yavaş Kaymakam'a yaklaşır.) Ne oluyor beyefendi? Allah rızası için bana da anlatın... (Reşat Nuri Güntekin)

4. Alıntıların aktarıldığı eseri, yazarı veya künye bilgilerini göstermek için kullanılır:

- Eşin var, aşîyanın var, baharın var ki beklerdin
Kıyametler koparmak neydi ey bülbül, nedir derdin? (Mehmet Âkif Ersoy)

229

KÖŞELİ AYRAÇ

1. Ayraç içinde ayraç kullanılması gereken durumlarda yay ayraçtan önce köşeli ayraç kullanılır:

- Halikarnas Balıkçısı [Cevat Şakir Kabaağaçlı (1886-1973)] en güzel eserlerini Bodrum'da yazmıştır.

2. Metin aktarmalarında, çevirilerde, alıntılarda çalışmayı yapanın eklediği sözler için kullanılır:

- "Eldem, Osmanlıda en önemli fark[ın], mezar taşının şeklinde ortaya çık[tığını] söyledikten sonra..." (Hilmi Yavuz)

SİZİN NOTUNUZ

[illegible]

ANLAM BİLGİSİ (18-19 SORU)		
SÖZCÜK	CÜMLE	PARAGRAF
I. SÖZCÜKLERİN ANLAM ÖZELLİKLERİ	I. CÜMLELERİN ANLAM ÖZELLİKLERİ	I. PARAGRAFTA ANLATIM BİÇİMLERİ
II. SÖZCÜKLER ARASI ANLAM İLİŞKİLERİ	II. CÜMLELER ARASI ANLAM İLİŞKİLERİ	II. PARAGRAFTA KONU-BAŞLIK
III. SÖZCÜKLERDE GÖRÜLEN ANLAM OLAYLARI	III. CÜMLELERDE ANLATIM ÖZELLİKLERİ	III. PARAGRAFTA ANA DÜŞÜNCE
IV. KALIPLAŞMIŞ SÖZ GRUPLARI (ATASÖZÜ VE DEYİMLER)	IV. KESİN YARGI	IV. PARAGRAFTA YARDIMCI DÜŞÜNCE
V. KALIPLAŞMAMIŞ SÖZ GRUPLARI	V. CÜMLE OLUŞTURMA	V. PARAGRAFTA ANLAM AKIŞINI BOZAN CÜMLE
	VI. CÜMLE TAMAMLAMA	VI. PARAGRAFI İKİYE BÖLME
	VII. CÜMLE BİRLEŞTİRME	VII. PARAGRAFA CÜMLE EKLEME
		VIII. PARAGRAFTA YER DEĞİŞTİRİLMESİ GEREKEN CÜMLE
		IX. PARAGRAF OLUŞTURMA
		X. PARAGRAF TAMAMLAMA
		XI. PARAGRAFA BAĞLI ÇOKLU SORULAR
69 - 73. VİDEOLAR	74 - 81. VİDEOLAR	82 - 92. VİDEOLAR

	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022
SÖZCÜKTE ANLAM	2	2	2	1	3	3	2	2	1
CÜMLEDE ANLAM	2	2	2	3	1	1	2	2	3
PARAGRAF	14	14	15	14	15	15	15	15	15

SÖZCÜKTE ANLAM

Anlam (mana); bir sözcükten, bir sözden, bir davranış veya olgudan anlaşılan şey, bunların hatırlattığı düşünce veya nesnedir. Sözlüğümüzde “açmak” sözcüğüne baktığımızda sözcüğün yirmi yedi farklı anlamı karşımıza çıkmakta.

- Kapiyı açıp içeri giriyorum.

Açmak: Bir şeyi kapalı durumdan açık duruma getirmek.

- Burası beni açmadı, başka yere gidelim.

Açmak: Beğenmek.

- Size derdimi açmaya geldim.

Açmak: İçini dökmek.

– Peki, ne oluyor da aynı seslere sahip bir sözcük, cümlede farklı anlamlara karşılık geliyor?

- Çünkü bir sözcüğün anlam değeri, sözcüğün cümle içerisindeki kullanımına göre belirlenmektedir. Yani bir sözcüğün değeri, onu çevreleyen öbür sözcüklerin yardımıyla belirlenebilir. Cümle ne kadar değişirse değişsin anlamı hiç değişmeyen sözcükler de var elbet, biz bunlara “tek anlamlı sözcükler” diyoruz. Ama kullanıldığı cümleye yani onu çevreleyen sözcüklere göre farklı anlamlar kazanan sözcüklere de “çok anlamlı sözcükler” diyoruz ve sınavlarda karşımıza en çok çıkan da işte bu çok anlam kazanmış sözcüklerdir. O hâlde altı çizili sözün anlamına, türüne, görevine vb. karar verirken cümlelerin anlamını öncelemeliyiz.

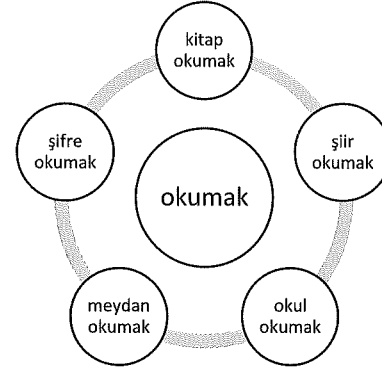
SÖZCÜKLERDE TEK ANLAMLILIK

Zaman içerisinde yan anlamlar kazanmayan, cümlede farklı anlamlarda kullanılmayan, yalnızca tek anlamı olan sözcüklerdir.

SÖZCÜKLERDE ÇOK ANLAMLILIK

Bir sözcüğün, zaman içerisinde temel anlamı dışında yan veya mecaz anlamlar kazanması durumuna "çok anlamlılık" denir. Çok anlamlı sözcüklerin de cümlede hangi anlamı içerdiği kullanıldığı cümleye bağlıdır.

233

DİKKAT

Sesteşlikle çok anlamlılığı karıştırmayınız. Çok anlamlı sözcüğün, diğer anlamları ile temel anlamı arasında uzak (mecaz) ya da yakın (yan) anlam ilgisi bulunmaktadır. **Sesteş** sözcükler arasında ise herhangi bir anlam ilgisi yoktur.

Aşağıdaki üç cümlede "dil" sözcükleri arasında yakın veya uzak anlam bağı vardır; işte bu, çok anlamlılıktır. Çok anlamlılık, sözlükte Latin rakamlarla (1, 2 ...) gösterilir.

- Yemek yerken sürekli **dilini** ısıtıyormuş. (temel anlam)
- Ayakkabının **dilini** bağcıkların arasına sıkıştır. (yan anlam)
- **Dili**min böyle birdenbire çözülmesi çok garip (mecaz anlam)

Aşağıdaki iki cümlede de "dil" farklı kavramları karşılamaktadır, bu nedenle bu sözcükler sesteştir.

Sesteş sözcükler, sözlükte Roma rakamlarıyla (I, II ...) gösterilir.

- Yemek yerken sürekli **dilini** ısıtıyormuş. (temel anlam)
- Şu yaşıma kadar dört **dil** öğrenebilirdim ancak. (temel anlam)

I. SÖZÜN ANLAM ÖZELLİĞİ

1. GERÇEK ANLAM (TEMEL ANLAM VE YAN ANLAM)	2. MECAZ ANLAM	3. TERİM ANLAM	4. SOMUT VE SOYUT ANLAM	5. NİCEL VE NİTEL ANLAM	6. GENEL VE ÖZEL ANLAM
--	----------------	----------------	----------------------------	----------------------------	---------------------------

1. GERÇEK ANLAM		2. MECAZ ANLAM
TEMEL (BAŞAT) ANLAM	YAN ANLAM	
Sözcüğün ilk, asıl anlamıdır. Sözcüğün, sözlükteki ilk anlamıdır. Sözcüğün herkesçe bilinen, en yaygın anlamıdır.	Temel anlama bağlı olarak zamanla sözcüğe yüklenen yeni anlam[lar]dır. Temel anlamla yan anlam arasında şekil ve işlev bakımından benzerliğe dayalı somut ilişki bulunur.	Sözcüğün, temel anlamından tamamen uzaklaşarak kazandığı anlamdır. Genellikle soyut anlamlıdır.
1. Bağ: Bir şeyi başka bir şeye veya birçok şeyi topluca birbirine tutturmak için kullanılan ip, sicim, şerit, tel vb. düğümlenebilir nesne. Ayakkabının bağı çözüldü.	2. Bağ: Sargı. - Yaramın bağıni değiştireceğim. 3. Bağ: Bağlam, deste, demet. - Beş bağ ekin, iki bağ maydanoz	mecaz Bağ: İlgı, ilişki, rabita. Türk Devletine vatandaşlık bağı ile bağlı olan herkes Türk'tür.

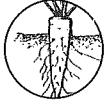
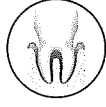
DİKKAT

Sözcüklerin karşılık geldiği anlamlar ve örnek cümleler TDK Güncel Türkçe Sözlük'ten alınmıştır.

1. GERÇEK ANLAM		2. MECAZ ANLAM
TEMEL (BAŞAT) ANLAM	YAN ANLAM	
1. Kırmak: Sert şeyleri vurarak veya ezerek parçalamak. • Kedim bardağı yere atıp onu kirdi.	2. Kırmak: Vücut kemiklerinden birini parçalamak. • Şimdi düşüp bir yerini kıracağını! 3. Kırmak: Öldürmek, yok olmasına neden olmak. • Bu yıl soğuk, hayvanları kirdi. 4. Kırmak: Bir şeyin fiyatını azaltmak, indirmek. • Firma verdiği teklif fiyatını son dakikada bir yüzde yirmi daha kırıyor.	mecaz Kırmak: Dileğini kabul etmeyerek veya beklenmeyen bir davranış karşısında bırakarak gücendirmek, incitmek: • Bazen bir kelimenin, bir ses tonunun sevdiğimiz bir insanı kirdiğini görürüz. mecaz Kırmak: Yok etmek. • Bir gündüz olsa belki bu derdi kıracağım Yoksa bu sensizlikten artık çıldıracağım mecaz Kırmak: Gücünü, etkisini azaltmak. • Birkaç gün evvel yağın yağmur sıcaklığı kırmamış.

3. TERİM ANLAM	
Bir bilim, sanat, meslek dalıyla ya da bir konuyla ilgili özel ve belirli bir kavramı karşılayan sözcüğün anlamıdır. anatomi Bağ: İki kemiği birbirine bağlamaya, iç organları yerinde tutmaya yarayan lif demeti.	★ Kemiğ, birbirlerine eklem bağları ile bağlanmıştır. ticaret Kırmak: Değerinden düşük fiyata almak. ★ Borçlarını tahsil edebilmek için onların bono ve çeklerini kirdi.

KÖK SÖZCÜĞÜNÜN ANLAM DEĞERLERİ

GERÇEK ANLAM			
TEMEL ANLAM	YAN ANLAM		
 Bitkileri toprağa bağlayan, topraktaki besî maddelerini emmesine yarayan klorofilsiz bölüm. Bitkilerin kökleri biraz zarar görmüştü.	 Bazı şeylerde dip bölüm. Saç köklerini besleyici gıdalar tüketilmeli.	 Bazı şeylerde dip bölüm. Dişimi çektirirken dış kökünün biri kırıldı.	 Sapıyla çıkarılan bitkilerde tane. Üç kök maydonoz getirir misin?

236

MECAZ ANLAM			TERİM ANLAM			
Dip, temel, esas:	Kaynak, köken:	Bir kimseyi bir yere bağlayan manevi temel güçlerin bütünü.	DİL BİLGİSİ	KİMYA	MATEMATİK	
Ta gölden başlayan tipi ve fırtına onun sıcak evini kökünden sarsıyordu.	Kökleri mazinin sağlamlığı içinde kalan eski bir aşinalığım vardı ona.	İç Anadolu Bölgesi'nin köklü ailelerinden birinin çocuğuyum.	Kelimenin her türlü ek çıkarıldıktan sonra kalan anlamlı bölümü: Yaptırmak kelimesinde kök, yap- bölümüdür.	Olağan şartlarda çevresinden yalıtılamayan ancak birçok tepkimeyi nitelik değiştirmeden kalabilen atom kümesi.	Denklemden bilinmeyenlerine yerine konulduğunda uygun düşen gerçek veya birleşik değer.	

Biri bana kendi eseriyle ilgili düşüncelerimi sorduğunda ne diyeceğimi
I
şaşıyorum. Kapkara bir duygu çöküyor içime. Çevremdekilerin bana
II III
verdiği değerden yüz bularak bilgiçlik taslıyor olma ihtimali beni rahatsız
IV V
ediyor.

Bu parçadaki numaralanmış sözlerden hangisi temel (başat) anlamıyla kullanılmıştır?

- A) I B) II C) III D) IV E) V

Yanıt: A

4.	SOMUT ANLAM	SOYUT ANLAM
	Varlığı duyularla algılanabilen kavramlardır: taş, hava, su, top- rak; kitap, yayınevi, dergi vb.	Varlığı duyularla algılanamayan, zihin yoluyla algılanan kavramlar- dır: erdem, cesaret, duygu, düşünce, iyilik, huzur, aşk vb.
	• Hava biraz bozukçaydı, dışarıda serin bir yağmur çiseliyordu.	• Öyle kibar ve asil havası vardır ki... <i>Temel anlamı somut olan bir sözcük, cümlede soyut bir anlam kazanmışsa o söz mecazlı bir söyleyişe sahiptir.</i>
		• İyiler arttıkça kötülükler yok olacak. somut soyut

5.	NİCEL ANLAM	NİTEL ANLAM
Bir şeyin sayılabilir, ölçülebilir özelliğini belirten sözcüklerin anlamıdır. Nicel anlam, nesnellik içerir: uzak, büyük, uzun, dar, derin, yüksek, sıcak, ince vb. ● Temmuzun başında bu ne sıcak böyle? ● Valiz çok ağır oldu, bunu nasıl taşıyacaksn? ● Sonunda geniş bir eve taşınmışlar.	Bir şeyin nasıl olduğunu belirten, onu başkalarından ayıran özelliktir. Nitel anlam, öznel (kişiyeye görelik) içerir: güzel, iyi, mutlu, sevimli, çalışkan, yeterli vb. <i>Nicel anlamlı bir sözcük, cümlede nitel bir anlam kazanmışsa o söz mecazlı bir söyleyişe sahiptir.</i> ● Sözleri çok ağır oldu, bunu nasıl taşıyacaksn? ● Bu laflara bile tepkisiz kaldın, çok geniş bir insanmışsın.	
6.	GENEL ANLAM	ÖZEL ANLAM
Anlam kapsamı geniş olan sözcüklerdir. ● Çocuk, ailenin neşe kaynağıdır. bütün çocuklar ● Kitap en iyi dosttur. bütün kitaplar	Anlam kapsamı dar olan sözcüklerdir. ● Çocuk, dün gece uyutmadı. tek çocuk ● Aldığı kitap beni çok etkiledi. tek kitap	
Özelden genele → harf → sözcük → cümle → paragraf Genelden özele → canlı → bitki → çiçek → papatya		

II. SÖZCÜKLER ARASI ANLAM İLİŞKİLERİ

1. EŞ ANLAM	2. YAKIN ANLAM	3. ZIT/KARŞIT ANLAM	4. SESTEŞ (EŞ SESLİ)
-------------	----------------	---------------------	----------------------

1. EŞ ANLAM

Yazılışları ve okunuşları farklı, anlamları aynı olan sözcüklerdir. Dilimizde bire bir aynı anlama gelen ve her cümlede birbirinin yerine kullanılabilen eş anlamlı sözcük çok azdır. En klasik örnekle beyaz ve ak sözcükleri “peynir” sözcüğünü anlatmak söz konusu olduğunda birbirlerinin yerine geçemiyorlar. Bu nedenle çoğunlukla eş anlamlı sözcüklerden biri yerli diğeri yabancıdır.

- Bu konudaki fikrin / düşüncen benim için çok kıymetli. (Fikir Arapça, düşünce Türkçedir.)
 - Bu ara hiç vaktim / zamanım yok. (Zaman da vakit de Arapçadır.)
■ galiba, belki, herhâlde, olsa olsa, muhtemelen ...	■ ara sıra, bazen, kâh, kimileyin ...
■ olanak, imkân	■ zaman, vakit
■ çağrı, davet	■ güya, sözüm ona, sanki ...

2. YAKIN ANLAM

Aralarında anlamsal bir yakınlık bulunan sözcüklerdir. Her cümlede birbirlerinin yerine kullanılamazlar. Çünkü yakın anlamlı sözcükler arasında ayırım vardır.

★ Çiçeklere basmayınız. / Çiçekleri ezmeyiniz. / Çiçekleri çiğnemeyiniz.

■ kanıksamak, alışmak, kabullenmek, benimsemek	■ yadsımak, inkâr etmek	■ gücenmek, küsmek

ÖSYM, sözün anlam özelliklerini doğrudan sormak yerine sözün cümleye kattığı anlamı yay araç içerisinde vererek sorgular.

Bizi terleten (zorlayan) sınavın bitiminde herkes bahçede oturuyordu.

I

Yalnızca iki kişi koyu (hararetli, sıkı) bir sohbeta dalmış görünüyordu.

II

Çoğu kişi boş (anlam içermeyen) bakışlarını gizleyemiyordu. İyi

III

çalışmayan tüm öğrenciler bu sınavda yanmıştı (ateşe düşmek,

IV

tutuşmak). Neyse ki ben dişli (güçlü) bir öğrenciydim.

V

Bu parçada numaralanmış altı çizili sözlerin hangisi, araç içinde verilen açıklamayla anlamca uyuşmamaktadır?

A) I B) II C) III D) IV E) V

Yanıt: D

3. ZIT/KARŞIT ANLAM

- **Anlamları birbirinin karşıtı (zıddı) olan sözlerdir:** aşağı yukarı, ileri geri, siyah beyaz, dar geniş, büyük küçük gibi.
 - Gübre çeşitleri, yapılarına göre **doğal** ve **yapay** olarak ikiye ayrılmaktadır.
 - Yapay gübreler, **kati** ve **sıvı** hâlde bulunan kimyasal maddelerdir.
 - **Aç** doymam, **tok** acıkmam sanır.
 - **Az** eli aştı gör, **çok** eli işte gör.
 - Eşeğin kuyruğunu kalabalıkta kesme; kimi **uzun** der, kimi **kısa**.

- **Karşit çağrışım,** sözcüğün sözlüksel anlamının karşıtı olmamasına rağmen "çağrışım" bakımından karşıtlık içeren sözcüklerdeki anlam özelliğidir.
 - Beni tek odalı köy yapısı **kulübesine** götürdü
 - En soylu yoksulluğun toprak döşeli **sarayına**
 - Zamanı onda **yitirdim** ben
 - Yitik zamanlara onda **eriştim**

DİKKAT

Bir sözcüğün karşıt anlamlısı, kullanıldığı cümleye göre değişir:

- Lütfen, bari konuda **doğru** haber sun! (Doğru sözcüğünün bu cümledeki karşıtı yalandır.)
- Şu sorunun **doğru** yanıtı neymiş? (Doğru sözcüğünün bu cümledeki karşıtı yanlıştır.)
- Bir sözcüğün olumsuz, o sözcüğün zıt (karşit) anlamlısı değildir. Yani "gelmek" sözcüğünün karşıtı "gelmemek" olmaz, "gitmek" olabilir. Çünkü zıt anlamlı kelimelerin yazılışları da farklıdır.
- **Türkçede her sözcüğün zıt anlamlısı yoktur:** söz, ağaç, çiçek, kök, deniz, kuş vb.

4. SESTEŞ (EŞ SESLİ)

- **Sesteş** (eş adlı, eş sesli), sesleri (yazılışları) aynı ama anlamları farklı olan sözcüklerdir.
 - Bugün sizinle gelemem, çok iş **var**.
Hangi limana **varacağı**nı bilmeyen gemiciye derin bir denizcilik bilgisinin faydası ne?
 - Gözlerinden, **kırları** artan sakalına bir iki damla yaş düştü.
Ara sıra **kır** kokuları getiren hafif bir rüzgâr esiyordu.
 - Bugünkü tavuk yarınki **kazdan** iyidir.
Az **kaz**, uz **kaz**, boyunca **kaz**.

III. ANLAM OLAYLARI

Sözüğe mecaz anlam kazandırma yollarıdır.

A. BENZETME (TEŞBİH)	B. KİŞİLEŞTİRME	C. AKTARMA I. DEYİM AKTARMASI II. AD AKTARMASI	D. SOMUTLAMA	E. KİNAYE	F. DOKUNDURMA (TARİZ)	G. DOLAYLAMA	H. GÜZEL ADLANDIRMA
----------------------	-----------------	--	--------------	-----------	-----------------------	--------------	---------------------

A. BENZETME (TEŞBİH)

- Benzetme (benzeti, teşbih), bir şeyin niteliğini anlatmak için o niteliği eksiksiz taşıyan bir şeyi örnek olarak gösterme işidir.
- Benzetmenin dört unsuru vardır: kendisine benzetilen (nitelikçe güçlü olan), benzeyen (nitelikçe güçsüz olan), benzetme edatı, benzetme yönü (kendisine benzetilen ile benzeyen arasındaki ortak özellik).

Bin atlı, akınlarda çocuklar gibi şendik	Köyler, ufka dizilen tozlanmış birer resim; yollar, köyleri saran eskimiş çerçeveler..	Gümüş bir dumanla kapandı her yer.
Benzeyen: bin atlı (akıncılar)	Benzeyen: köyler, yollar	Benzeyen: duman
Kendisine benzetilen: çocuklar	Kendisine benzetilen: resim, çerçeveler	Kendisine benzetilen: gümüş
Benzetme yönü: şen olma	Benzetme yönü: tozlanmak, sarmak	
Benzetme edatı: gibi		

Söz, duvara gergince asılmış, bütün örnekleri tek tek seçilen bir halıya benzer,
benzeyen benzetme yönü, amacı benzetilen

düşünce ise kapalı bir bohça gibi içindekini saklı tutar.
benzeyen benzetilen benzetme yönü, amacı

- İnsanın doğuştan gelen yetenekleri, kendiliğinden çıkan bitkiler gibidir, okumakla budanmaları lazımdır.
- Türkçe ağızmda annemin sütüdür, der Yahya Kemal Beyatlı.
- Her kent, kişiliğini tarih denen eleği yüzlerce yıldan beri sallaya sallaya kurar.

B. KİŞİLEŞTİRME (TEŞHİS)

• **Kişileştirme (teşhis): İnsan dışındaki varlık ve kavramlara insana ait duyuş ve davranış özellikleri yükleme sanatıdır.**

- Haliç'te bir vapuru vurdular, dört kişi demirlemişti; vapurun eli kolu bağlıydı, ağılıyordu → İnsana özgü ağlama özelliği "vapur"a yüklenmiştir.
- Ilık karanlık şarkı söylerdi, ay ışığı öperdi susamış toprağı.
- Bir kamyon, alnını irili ufaklı, yedi renk farla süslemiş, gösteri yapıyor.
- Çatma, kurban olayım çehreni ey nazlı hilâl!
- Kahraman ırkıma bir gül... ne bu şiddet bu celâl?
- İki ışığın aşkını, birbirini tamamlayan iki rengin sohbetini tuvale dökmek...

C. AKTARMA**I. DEYİM AKTARMASI**

• **Bir sözcüğün karşıladığı kavramla başka bir kavram arasında benzetme yoluyla ilişki kurulmasıdır.**

1. İNSANDAN DOĞAYA AKTARIM

• **İnsana ait özelliklerin doğadaki varlıklara aktarılmasıdır:** kör kuyu, kel tepeler, sağır tencere; kapı ağzı, çekmecenin gözü, ayakkabının burnu; hanımgöbeği, dilberdudağı (tatlı) vb.

NOT: Bütün kişileştirmeler, insandan doğaya aktarımdır.

2. DOĞADAN İNSANA AKTARIM

• **Doğaya ait özelliklerin insanlara aktarılmasıdır:** sert adam, olgun insan, pişkin satıcı; kükreyen adam, havalara uçan çocuk, esip gürleyen kadın; eski toprak (Yaşlandığı hâlde dinç olan kimse.), eski tüfek (Herhangi bir işte eski ve deneyimli olan kimse.), çetin ceviz (Yola getirilmesi güç olan kimse.), sapsız balta (Koruyucusu, dayanağı olmayan kimse.) vb.

3. DOĞADAN DOĞAYA AKTARIM

• **Doğadaki bir varlığın özelliğinin yine doğadaki başka bir varlığa aktarılmasıdır:** dil balığı, ateş böceği, kâğıt ağacı, mum çiçeği, kuşburnu, aslanagağı vb.

4. DUYULAR ARASI AKTARMA

- Duyularımızdan biriyle algıladığımız bir kavramın, başka bir duyuyla algıladığımız kavramı anlatmak için kullanılmasıdır.

■ Tatlı / sert/ yumuşak bakış → dokunmadan görmeye, acı söz → tatmadan işitmeye, sert/yumuşak ses → dokunmadan işitmeye, sıcak/soğuk renk → dokunmadan görmeye, kuru öksürük → dokunmadan işitmeye, acı yeşil → tatmadan görmeye vb.

II. AD AKTARMASI

- **Ad Aktarması (Mecazımürsel):** Bir sözün, benzetme amacı güdülmeyen başka bir sözün yerine kullanılmasıdır.

Ad aktarmasında; parça-bütün, neden-sonuç, özel-genel, eser-sanatçı, iç-dış, yer-insan, soyut-somut, yön-uygarlık, araç-kullanıcı gibi anlam ilgileri bulunur:

➤ **Parça-bütün ilişkisi:**

- Bakımsızlıklarla göçüp gitmiş bir cihan,
Mevsimler soğumuş, sular azalmış,
Buğday, Selçuklulardan kalan başak değil.

.....

➤ **İç-dış ilişkisi:**

- Deniz güzel... geceler, çeşmeler serin ...
- "Sonunda dosyayı incelemeye karar verdi."

➤ **Yön-uygarlık ilişkisi:**

- "Batı, Ankara'daki gelişmeleri dikkatle izliyor."

➤ **Soyut-somut ilişkisi:**

- "Çoğunun aksine yeni nesil gençliğe çok ama çok güveniyorum!"

➤ **Yer-insan ilişkisi:**

- "Nedir üç dört alın? Bir yurdun alnından boşansın ter." cümlesinde "yurt" sözüyle Mehmet Âkif Ersoy yurttaki insanları kastetmiştir.

➤ **Eser-sanatçı ilişkisi:**

- "Rastlamıştım duvarda bir şair arkadaşa."
- "Müzayedede Van Gogh rekor fiyata satıldı."

➤ **Neden-sonuç ilişkisi:**

- "Bereket yağar tarlalara nisanda."

➤ **Özel-genel ilişkisi:**

- "Ben ezelden beridir hür yaşadım, hür yaşarım."

➤ **Araç-kullanıcı ilişkisi:**

- "Usta raket yine hepimizin yüzünü güldürdü." cümlesinde raket ile tenisçi kastedilmiştir.

D. SOMUTLAMA

- **Soyut bir kavramı, somut anlama gelecek şekilde kullanmaktır. Somutlama da söze mecaz anlam kazandırma yollarından biridir ve somutlamada benzetmeden ve kişileştirmeden yararlanılır.**
 - Efendiler, iki ordu çarpışıyor mu? Çarpışan iki fikirdir. Aylarca, senelerce müddet, bu yamaçlarda, bu boğazlarda, bu bellerde Yunanlılık fikri ile Türk-lük fikri iki pehlivan gibi çarpışıp durdu.”
 - Kimseyi ateşten korumaz kelimelerim.
 - Sen böyle konuşunca içime kurt düştü.
- **Deyimlerde anlatılan durum soyut olup somut kavramlarla ifade edildiğinde de “somutlamaya” başvurulur. Bu nedenle somutlamanın en güzel örneği deyimlerdir.**
 - çok sevinçten veya çok korkudan ne yapacağını şaşırarak (soyut) → akli başından gitmek (somut)
 - güvenmemek (soyut) → (birinden) gözü su içmemek “Gözüm hiç su içmiyor senden.”
 - çok öfkelenmek (soyut) → küplere binmek (somut)
 - çok telaşlanmak (soyut) → etekleri tutuşmak (somut)

E. KİNAYE

- **Kinaye, bir sözü hem gerçek hem mecaz anlama gelecek biçimde kullanmadır. Yani kinayeli söz, bir açıdan gerçek bir açıdan mecazdır. Fakat kinaye, düşünüleni dolaylı anlatan söz olduğu için kinayede asıl anlatılmak istenen başka ifadeyle ağır basan anlam, mecazdır.**
 - “Hamama giren terler.” atasözü “Bir işe giren, o işin güçlüklerini veya masraflarını göze almalıdır.” mecaz anlamını taşısa da gerçek anlamı akla aykırı değildir.

F. DOKUNDURMA (TARİZ)

- **Dokundurma, kapalı bir biçimde, dolaylı olarak söz söylemedir. Dokundurmalar; yergi, sitem ve alay söz konusudur.**
 - Matematiği o kadar iyi ki iki ile ikiyi kafadan çarpıyor.
 - Benim arkadaşım çok cömerttir, cüzdânını eline aldığı an kalp atışları uzak köyden duyulur.
 - Bazı insanlar hayvanlara karşı öyle merhametli ki sokaktaki mama kaplarına çöp atarlar.

G. DOLAYLAMA

- Tek sözcükle anlatılabilen bir kavramın etkin ve güçlü bir anlatım için birden çok sözcükle anlatılmasıdır.

- Atatürk yerine Büyük Kurtarıcı, Ankara yerine Türkiye'nin kalbi, İzmir yerine Ege'nin incisi, kömür yerine kara elmas, sinema yerine beyaz perde veya yedinci sanat, eş yerine hayat arkadaşı, baba yerine evin direği, askerlik yerine vatani görev demek gibi.

H. GÜZEL ADLANDIRMA (ÖRTMECE)

- Doğrudan doğruya söylenmesi çeşitli nedenlerle uygun görülmeyen bir olguyu başka sözcük ya da söz öbeğiyle anlamaktır.

- ölmek - göçmek, Hakk'ın rahmetine kavuşmak, yaşamını yitirmek, ebediyete intikal etmek, fânî âlemden ebedî âleme göçmek vb.
- cinler - iyi saatte olsunlar, üç harfliler
- kanser - amansız hastalık
- tuvalete gitmek - lavaboya gitmek
- verem - ince hastalık
- şişko - balık etli

245

İstasyonlar birer kapalı kutudur. İçlerinde çok şey vardır bilinmez. Orada herkes duygularını bırakır gider. Orada bir devir kapanır, bir devir açılır habersiz. Her tren hasretler, arzular yüklenir sırtına gider. Yığın yığın duygular sıralanır, birikir. Yırtılır hava, yıkar istasyonu gözyaşlarıyla.

Bu parçada aşağıdaki anlam olaylarından hangisinin örneği yoktur?

A) Kişileştirme

B) Benzetme

C) Somutlama

D) Aktarma

E) Dolaylama

Yanıt: E

SÖZ GRUPLARI

IV. KALIPLAŞMIŞ SÖZ GRUPLARI VE CÜMLELER

- ATASÖZÜ
- DEYİM
- İKİLEME

V. KALIPLAŞMAMIŞ SÖZ GRUPLARI VE CÜMLELER

IV. KALIPLAŞMIŞ SÖZ GRUPLARI VE CÜMLELER

ATASÖZÜ

Atasözleri; kuşaktan kuşağa aktarılan, uzun yıllar boyunca edinilen deneyimlere, gözlemlere dayalı yargıları genel kural, bilgece düşünce veya öğüt olarak aktaran kalıplaşmış özlü sözlerdir. Atasözleri hüküm bildirdiklerinden cümle biçimindedir.

1. Bazı atasözlerinde, atasözünü oluşturan tüm sözcükler mecaz anlamlıdır:

- Olsayı bulsaya vermişler, hiç doğmuş.
- Bir deli kuyuya bir taş atar, kırk akıllı çıkaramazmış.
- Hangi taş pekse (katırsa) başını ona vur.

2. Bazı atasözlerinde, atasözünü oluşturan sözcüklerin temel anlamıyla atasözünün anlamı arasında az ya da çok bağ vardır:

- Sen işten korkma, iş senden korksun.
- Baş sağlığı, dünya varlığı.
- Altın yerde paslanmaz, taş yağmurdan ıslanmaz.
- Gençlikte taş taşı, kocalıkta ye aşı.

3. Bazı atasözlerinde, atasözünü oluşturan sözcüklerin tümü temel anlamlıdır:

- Çoğu gitti, azı kaldı.
- Bugünün işini yarına bırakma.
- Dost ile ye, iç; alışveriş yapma.
- Arkadaşını söyle, kim olduğunu söyleyeyim.

DEYİM

Deyimler; bir durumu, eylemi, niteliği, kavramı vb. daha etkin ve güçlü bir biçimde anlatmak için kullanılan, genellikle gerçek anlamından az çok ayrı, **genellikle** birden fazla sözcükten oluşan, yapısındaki sözcüklerden birinin eş anlamlısı dahi olsa başka bir sözcükle değiştiremeyeceği kendine özgü bir anlam taşıyan kalıplaşmış söz öbeğidir.

Deyimler durumların ifadesinde kullanılır. Biri gösteriş olsun diye bir iş yapıyorsa onun bu durumunu anlatmak için “Dostlar alışverişte görsün!” dersin. Fakat çok yakın arkadaşıyla iş kurmak isteyen bir dostuna “öğüt vermek” için uzun uzadıya “Alışverişte iki taraf da kendi çıkarını düşündüğünden iki dost arasındaki alışveriş dostluğu bozabilir, bu nedenle de dostluklarını sürdürmek isteyenler birbirleriyle alışverişte bulunmamalıdır.” demektense “Dost ile ye, iç, alışveriş etme!” dersin. O hâlde deyimler, bir durumun aktarımında atasözleri ise bir duruma yönelik öğüt vermede kullanılır.

Deyimler genellikle mastar biçiminde olduklarından cümlede çekime girerler: Çocuğa göz kulak ol. / Çocuğa göz kulak olmasını istedim.

1. Bazı deyimlerde, deymi oluşturan tüm sözcükler mecaz anlamlıdır: çam devirmek, çantada keklik, ipin ucunu kaçırmak, dokuz doğurmak ...

2. Bazı deyimlerde, deymi oluşturan sözcüklerin temel anlamıyla deyim anlamı arasında az ya da çok bağ vardır: göze batmak, eli uzun, göz atmak ...

3. Bazı deyimlerde, sözcüklerin tümü temel anlamlıdır: hem suçlu hem güçlü, ağzına bir şey koyamamak, parayla değil sırayla ...

Deyim	Atasözü
Durum bildirir, kural koymaz, genelleme yapmaz.	Toplunun genelini ilgilendirir, kural koyar, öğüt verir.
● suratı sirke satmak (öfkeli, kızgın olduğu anlaşılmak)	● Bedava sirke baldan tatlıdır. (Masrafsız ve emeksiz elde edilen şeyler insana hoş gelir.)
● yalın ayak, başı kabak (çok perişan bir kılıkta)	● Seyrek git sen (sıkça varma) dostuna, kalksın ayak üstüne. (Kişi dostuna sık sık giderse seyrek gittiğinde gördüğü konukseverliği görmez.)
● ayaklar baş, başlar ayak olmak (değersiz kimseler başa geçip değerli kimseler ise en geride bırakılmak)	● Ayak almadık taş olmaz, başa gelmedik iş olmaz. (insan, yaşamı boyunca çeşitli engellerle ve güçlüklerle karşılaşır.)
● kafası işlemek (çalışmak) (aklı, zekâsı yerinde olmak, bir konu üzerinde iyi düşünebilir olmak)	● Boş gezmekten bedava çalışmak yeğdir. (Çalışmak insanı tembellikten kurtarır.)
● çaba göstermek (bir işi başarmak için çalışmak, uğraşmak, gayret göstermek)	● Çabalama kaptan ben gidemem. (Bu işi yapacak güçte değilim, zorlamanın yararı yok.)

İKİLEME

İkilemeler (tekrar grupları) de dilimizde kalıplaşmış söz grupları arasında yer almaktadır ve dilimiz ikilemeler yönünden zengin bir dildir. İkilemeler; bir nesneyi, bir niteliği, bir hareketi karşılamak üzere eş görevli iki kelimenin meydana getirdiği kelime grubudur.

- Eğri büğrü, er geç, senli benli, deli dolu, şırıl şırıl, ah vah, bitmez tükenmez, ona buna, oradan buradan, sabah sabah, ev bark, sağa sola, işinde gücünde; mışıl mışıl, koş a koş a, ılık ılık; doğru dürüst, kılık kıyafet, dayalı döşeli; bata çıka, irili ufaklı, ölüm kalım; okul mokul, oyun moyun, halı malı; çanta filan, okul filan vb.

NOT: İkilemeyi oluşturan sözcüklerin her ikisi de vurgulu söylenir ve bu sözcüklerin arasına virgül ya da kısa çizgi konmaz.

(I) Her atasözü bir genel kural, bir ilke niteliği taşır. (II) Bazı atasözleri sosyal ilişkiler üzerine görüş bildirir. (III) Bazı atasözleri ise uzun gözlemlere dayanarak doğ a olaylarının gündelik yaşam üzerindeki etkilerini anlatır. (IV) Tecrübeler veya mantığ a dayanarak doğ rudan doğ ruya öğüt veren atasözleri de vardır. (V) İki yargı taşıyan atasözlerinde ise yargılar arasında benzetme ilgisinden ziyade iki yargının birbirini tamamladığı veya birbirine karşıt olduğu görölür. (VI) Bir de genelin aksine temsili ve mecazi anlatıma sahip olmayan atasözlerimiz vardır.

Bu parçada numaralanmış cümlelerdeki açıklamalara aşağıdaki atasözlerinden hangisi örnek olarak gösterilemez?

- A) II. cümle: Komşu hakkı, Tanrı hakkı gibidir.
 B) III. cümle: Yazın araması, kışın taraması olmazsa herkes besler mandayı.
 C) IV. cümle: Buğdayım var deme ambara girmeyince, oğlum var deme yoksulluğ a düşme-yince.
 D) V. cümle: Her yokuşun bir inişi, her inişin bir yokuşu vardır.
 E) VI. cümle: Oğlan babadan öğrenir sofr a açmayı, kız anadan öğrenir biçki biçmeyi.

Yanıt: B

Dilimizde organ adlarıyla yapılan deyimler çok fazladır.

Sevgi ve ilgiyi kaybetmek “gözden düşmek” deymiyle,

I

tam tersi birinin sevgi ve ilgisini kazanmak ise “göze girmek”

II

deymiyle anlatılır. Aşırı öfkeyle ne yaptığını bilmez duruma gelmiş birinin sergilediği eylem, “gözü dönmek” deymiyle, bir

III

şeyi ele geçirmek isteğine kapılmak “göz dikmek” deymiyle;

IV

biri hakkında iyi şeyler düşünmemek, onu hor görmek de

“kem gözle bakmak” deymiyle anlatılır.

V

Bu parçada altı çizili numaralanmış deyimlerden hangisinin anlamı yanlış verilmiştir?

- A) I B) II C) III D) IV E) V

Yanıt: E

V. KALIPLAŞMAMIŞ SÖZ ÖBEKLERİ

Sözcükte Anlam

Sözcükte anlamda her yıl en az bir soru olarak karşımıza çıkan kalıplaşmamış söz öbeklerinin sorgulandığı soru kökleri şunlardır:

Bu cümlede, “.....” sözüyle anlatılmak istenen aşağıdakilerden hangisidir?

veya

Bu cümlede, altı çizili sözle anlatılmak istenen aşağıdakilerden hangisidir?

Kalıplaşmamış söz öbekleri; yazarın, daha önce bir araya gelmemiş sözcüklere daha önce kazanmadığı anlamları metin yoluyla kazandırdığı söz öbekleridir. Bunlar; atasözü, deyim gibi kalıplaşmış, anlamı toplumca bilinen sözler olmadığından bu sözcüklerin kazandığı anlam, yine bu sözlerin içinde geçtiği metinden yararlanılarak bulunur. Ancak bu yararlanma gerçekleşirken sadece metnin anlamına değil, altı çizili sözün ya da tırnak içine alınmış ifadenin metne olan katkısına dikkat edilmelidir.

Örnek: “Bir on beş yıl kadar; duru, kolay, anlaşılır bir şiir dili kullandım. 1963’ten sonra ise şairin farlarını kısıtım biraz, karartma geceleri başladı şiirimde. Ama her ikisinde de aynı kişilerin yaşam mücadelesi görülüyordu.” parçasında yalnızca altı çizili ifadeyi okuduğumuzda zihnimizde beliren soru “Şairin farları ne ola ki?”dir. Bu ifadeyi, temel anlamda düşünecek olursak “şairin gördüğü ve bizlere göstermeye çalıştığı”dır. Fakat metnin bütününe bakarsak metinde “şairin şiirde anlattığı hep aynı kalsa da eskiden anlaşılır olan şiir dilinde bir karartma başladığı” görülüyor. Altı çizili ifadenin bu düşünceye katkısı yani “şairin farlarının da kısılmış olması” bu kısmının anlatılarda değil, anlamda olduğudur.

Örnek: “İnsanın sadece kendini olumlu özellikleriyle kabullenmesi trajiktir çünkü bu öz kabul insanın potansiyeli önünde bir engeldir. Böyle insanların yazgısı narsistik bir patinajdır. Her günü kendini seyretmekle geçiren ve kendine hayran bir insanın da kendini geliştirmesi için gerekli bir nedeni olmasa gerek!” parçasında yalnızca altı çizili ifadeye temel anlamda yaklaşırsak “narsist”, özsever anlamına, “patinaj” da tekerin dönmesine rağmen aracın ilerleyememesi durumuna karşılık gelir. Narsistik patinaj da özsever insanların yerinde sayması olsa gerek! Fakat metnin bütününe baktığımızda bu ifadenin üstlendiği anlam daha kolay anlaşılacaktır: Kendine hayran olma ve yalnızca kendini olumlu özellikleriyle kabullenme durumu, kişinin kendini geliştirmede önünde engelse bu insanlar yenilik ve değişimden de uzaklaşır.

DİKKAT

Her sözcük cümlede, her cümle paragrafta değer bulduğuna göre anlam sorularında bütüne dikkat etmek önemlidir. Bu nedenle kalıplaşmamış söz öbeği sorularında yalnızca seçilen söz öbeğine odaklanmak, metni okumamak size yanlış yaptırır. Elbette ÖSYM'nin eski sorularında yalnızca söz öbeğine odaklanarak soruyu çözmek mümkündür. Fakat yeni nesil sorularda, bu şekilde soru çözen kişileri tuzağa düşürecek çeldiriciler bulunmaktadır.

Sadece altı çizili söz olan "biz'in yerini ben'in alması" okunduğunda B, E, biraz zorlarsak D seçeneği bile doğru seçenek olabilir. Fakat metnin bütününe baktığımızda yaşadığımız kimi değişimler yüzünden bir kitabı dahi etrafımızda toplanan kalabalığa okumayıp odamıza çekilip okumayı tercih ettiğimizden bahsediliyor. Demek ki "biz'in yerini ben'in alması" ile bireyler arası ilişkilerin koptuğu kastediliyor.	Günümüz okuru, eline aldığı eseri, etrafına toplanan kimselere sesli olarak okumuyor artık. Ya odasına çekilerek ya da koltuğuna kurularak okumayı tercih ediyor. Bu durum, kültürel şartların değişmesine ve teknolojik gelişmelere bağlanabilir. "Biz'in yerini "ben'in alması da bu değişmeyi hazırlayan koşullar arasında sayılabilir. Bu parçada geçen "biz'in yerini 'ben'in alması" sözüyle anlatılmak istenen aşağıdakilerden hangisidir? A) Bireyler arasındaki iletişimin kopması B) Başkalarını önemsememe tutumunun yaygınlaşması C) Çeşitli alanlardaki gelişmelerin birbirini etkilemesi D) Ailenin toplumsal bir birim olmaktan çıkması E) Toplumsal sorunların değil, bireysel sorunların öncelikli olması	Önemli olan, altı çizili kalıplaşmamış söz öbeğinin metinde verilmek istenen mesaja katkısıdır.
--	--	---

DİKKAT

ÖSYM, altı çizili tek bir söz öbeğinin metne kattığı anlamı sorduğu gibi dört söz öbeğinin metne kattığı anlamı da sormaktadır. Bu soruların soru kökü de şu şekildedir: **Bu parçadaki altı çizili sözlerle anlatılmak istenenler arasında aşağıdakilerden hangisi yoktur?**

BİR ÖSYM SORUSU ŞÖYLEDİR:

Bir yazara göre çocuk beyinleri aynı tornadan çıkmış küçük kaplara benzer, bunların ancak algılarla doldurulması gerekir. İşte bu yüzden onlara masal anlatılmayacaktır. Hatta çiçek desenli halılar ya da kuşlu kelebekli tabaklarla fincanlar görmeleri de engellenecektir. Çünkü, onlara göre çiçekler halılarda yetişmez; kuşlarla kelekler, tabaklara ve fincanlara yapışıp kalmaz. Çocukların her şeyi dört işlem yoluyla değerlendirebilmeleri, yaşamları boyunca salt akıllarının buyruğuna uyarak davranmaları sağlanacaktır böylece. Birer insan değil de ileride yararlı olmaları beklenen robotlar sayılan çocuklara ancak gözle görülen, akılla kavranan olgular öğretilenektir. Yazar, bu yönteme göre yetiştirdiği çocukları bir tahta perdenin deliğinden sirk gösterilerini izlerken yakalayınca neredeyse fenalık geçirmiştir. Çünkü bu, akılla ve çarpım tablosuyla hiçbir ilişkisi olmayan, şiiir okumak kadar ayıp bir eğlencedir.

Bu parçadaki altı çizili sözlerle anlatılmak istenenler arasında aşağıdakilerden hangisi yoktur?

- A) Kişisel farklılığı yok sayma
- B) Gerçekler dünyasıyla sınırlı kalma
- C) Duyguları önemsemeyip dışlama
- D) Başkalarının isteklerine göre yaşama
- E) Her şeyi olumsuz yönleriyle değerlendirme

Yanıt: E

DİKKAT

Kalıplaşmamış söz öbekleriyle ilgili karşımıza çıkan bir diğer soru tipi de şu şekildedir: “Bu cümledeki altı çizili sözü anlamca karşılayabilecek bir kullanım aşağıdakilerin hangisinde vardır?” Bu soru tipinde seçilen söz öbeğinin metne kattığı anlam kavrandıktan sonra aynı anlam, seçeneklerde verilen cümlede aranmalıdır.

Yazar, art arda ses getiren kitaplar yazmış, ülkede her kitabı çoksatır listesine girmişti. Okurları, önümüzdeki ay ne gelecek diye düşünürken yazardan yıllarca ses çıkmamıştı. Yazar sessizliğe gömülmüş, Ege'deki yazlığına kapanmıştı. Geçenlerde yazarın yeni bir kitap serisi hazırlığında olduğunu işittim. Meğer inziva süreci, aslında seri olarak çıkaracağı kitapları için kuluçka dönemiymiş.

Bu cümledeki altı çizili sözü anlamca karşılayabilecek bir kullanım aşağıdakilerin hangisinde vardır?

- A) Toleranssız ve karamsar mizaçlı olduğu için her şeye siyaha yakın bir grilikte yaklaşımdan keyif alırdı.
- B) Yaşanan olaylara daima aynı pencereden baktığı için hiçbir zaman farklı bir şey göremeyecekti.
- C) Yaşadığı hayal kırıklıkları sonunda, kabuğuna çekilerek hayatındaki “keşke”lerin muhasebesini yapmaya başladı.
- D) Yeni tanıştığı insanlarla iletişim kurarken sergilediği içine kapanık tavır, muhataplarını oldukça rahatsız ediyordu.
- E) Sabit fikirli ve ben merkezli bir söylem; tek notayla bestelenen, duraksız bir musiki tadı verir dinleyicilerine.

Yanıt: C

ANLAM DÖNÜŞÜMLERİ

Büyülü bir varlık olarak yaşayan dil, bizlere sınırsız yeni kavramlar üretme, yeni bağlantılar kurma, birbirinden farklı anlam dünyaları yaratarak konuşma ve yazma olanağı sunar. Aynı dili konuşan bireyler arasında bir iletişim aracı olan dil, toplumun ortak malıdır. Dil toplumsal bir olgu olduğuna göre değişmez bir varlık değildir. Kullanılan her şey gibi dil de değişir, belli bir toplumsal bağlam ve süre içinde evrim geçirir, durmaksızın yenilenir; kuşaktan kuşağa farklı koşullar içinde gerçekleşen öğrenme süreci içinde toplumların sözcük dağarcıkları da değişir.

Bir sözcüğün başlangıçta karşıladığı anlamda daralma, genişleme, iyileşme veya kötüleşme olabilir. Sözcüğün zaman içerisinde geçirdiği bu dönüşümlere anlam değişmesi denir. Anlam değişmesi; bir kelimenin anlattığı kavramdan az ya da çok uzaklaşması, onunla uzak-yakın ilgisi bulunan ya da bulunmayan yeni bir kavramı yansıtır duruma gelmesidir.

NOT: MEB kitabında da karşımıza çıkan anlam dönüşümleriyle ilgili aşağıdaki başlıkları bilmenizde yarar var.

ANLAM GENİŞLEMESİ

Anlam genişlemesi, bir sözcüğün ilk anlamından daha geniş, yeni anlamlar kazanmasıdır. Yan anlamların genel dilde yerini alabilmesi için olmazsa olmaz koşul toplumsal uzlaşmadır.

- **Yük** sözcüğü “ağırlık” anlamına ilaveten “bohça, hayvanların taşıdığı şey, rahimdeki çocuk, sorumluluk” gibi anlamlar kazanmıştır.
- Önceleri yalnızca güreş karşılaşmalarında elde edilen başarıya verilen “mükafat” anlamında kullandığımız “**ödül**” sözcüğü, anlamını genelleştirerek yaşamın her alanına yayılmıştır.

ANLAM DARALMASI

Anlam daralması, bir sözcüğün eskiden karşıladıklarının bir bölümünü karşılar duruma gelmesidir.

- **Tanrı** kelimesi Eski Türkçede [Teñri] hem “gökyüzü” hem de “yaratan, ilah” anlamını karşılıyordu. Bugün yalnızca “yaratan” anlamı için kullanılmaktadır.
- **Erik** sözcüğü de taş çekirdekli pek çok meyveyi karşılayan bir sözcükken bugün sadece tek bir meyve için kullanılan bir sözcük durumuna gelmiştir.
- Dede Korkut metinlerinde “çocuk, evlât” anlamında hem erkek hem kız çocuklar için kullanılan “**oğlan**” sözcüğü, bugün sözcük yalnızca erkek çocuklar için kullanılmaktadır.

ANLAM İYİLEŞMESİ

Anlam iyileşmesi, sözcüğün insanlarca daha olumlu bulunan bir kavramı karşılar duruma gelmesidir.

- Köktürk Yazıtları'nda "fena, kötü, perişan" giderek "hırsız" anlamlarını içeren "**yabız, yavız**" sözcüğü ses değişmesiyle "yavuz" şeklini almış, bu arada da kötü anlamını yitirerek anlam iyileşmesi yoluyla günümüzde "iyi, güzel huylu, eli açık, yiğit" anlamlarını yüklenmiştir.
- Eski Türk kavimlerinde "acı, eziyet" kavramlarına ad olan "**emek**" daha güzel, daha soylu bir anlam içeriğine kavuşarak "özenli, alın teri gerektiren iş" anlamını yüklenmiştir.

ANLAM KÖTÜLEŞMESİ

Anlam kötüleşmesi, sözcüğün insanlarca daha olumsuz bulunan bir kavramı karşılar duruma gelmesidir.

- **Canavar** sözcüğü "canlı" demekken bugün "korkutucu, yok eden yaratık" anlamında kullanılır.
- **Efendi** sözcüğü de konum veya görev bakımından yüksek düzeydeki kişiler için kullanılırken şimdi toplumsal konumu daha düşük kişiler için kullanılmaktadır.

BAŞKA ANLAMA GEÇİŞ

Başka anlama geçiş, sözcüğün çok farklı bir anlamı karşılar duruma gelmesidir. Öfke (< Öbke) sözcüğünün Eski Türkçedeki anlamı "ciğer"-di. Fakat bugün bir duyguyu ifade etmektedir.

Türkçede "yolluk" sözcüğünün köken anlamı "düğünde gelin evinin damada gönderdiği halı; evlerde girişe serilen uzun, dar halı"dır. Fakat bu sözcük, günümüzde "yola giden kimseye verilen para, yiyecek" anlamlarını da kazanmıştır.

Bu parçada sözü edilen anlam dönüşümü aşağıdakilerden hangisidir?

- A) Daralma B) Genişleme C) Kötüleşme
D) Kayma E) İyileşme

Yanıt: B

Türkçe sözlükler "keleş" için "iyi huylu, yakışıklı" anlamlarını veriyor. Ancak sözcük, anlam ---- uğrayarak sözcüğün temel anlamını bilmeyenlerce aşağılayıcı anlamıyla kullanılır olmuştur. Oysa annesi Keloğlu'nu "kel oğlum, keleş oğlum" diye sevmez miydi?

Bu parçada boş bırakılan yere aşağıdaki anlam dönüşümlerinden hangisi getirilmelidir?

- A) kötüleşmesine B) genişlemesine C) iyileşmesine
D) daralmasına E) kaymasına

Yanıt: A

CÜMLEDE ANLAM

Bir düşünceyi, bir duyguyu, bir durumu, bir olayı yargı bildirerek anlatan sözcük veya söz dizisine "cümle" denir. Cümlelerin analizine yönelik sorularda, bütünlük arz eden bu yargılı anlatım birimi olan cümle; vermek istediği mesaj, anlam ve anlatım özelliği ile diğer cümlelerle kurduğu anlam ilişkisi bakımından incelenir.

- I. CÜMLELERİN ANLAM ÖZELLİKLERİ
- II. CÜMLELER ARASI ANLAM İLİŞKİLERİ
- III. CÜMLELERDE ANLATIM ÖZELLİKLERİ
- IV. KESİN YARGI

- V. CÜMLE OLUŞTURMA
- VI. CÜMLE TAMAMLAMA
- VII. CÜMLE BİRLEŞTİRME

I. CÜMLELERİN ANLAM ÖZELLİKLERİ

254

İletişim Değeri Bakımından Cümleler

Bir cümle "bildirme, soru, emir, istek, ünlem, gereklilik" vb. anlam özelliklerinden birine sahip olsa da cümlelerin temel anlam özelliği **olumluluk veya olumsuzluktur**. Cümlelerin anlamına yönelik sorularda daha çok karşımıza çıkan bu konu, dil bilgisinde cümle sorularının seçeneklerinde de karşımıza çıkmaktadır.

Cümle "biçimce" ve "anlamca" olmak üzere iki adımda incelenir. Cümlelerin yüklemine olumsuzluk işaretlerinin (-ma, -sız, yok, değil) olup olmadığına bakmak yüklemi biçimce incelemek, cümledeki işin gerçekleşme ihtimalinin olup olmadığına bakmak da cümleyi anlamca değerlendirmektir.

NOT: Bu konu 45. videoda detaylı bir şekilde anlatılmıştır.

1. OLUMLU CÜMLE

Antalya'da etkili olan yağış, seraları bir anda su altında bıraktı ve bütün mahsulü mahvetti.

Bana neden böyle davrandığını anlamıyor değilim. (anlıyorum)

Çevirdiğin dolapları bilmiyorum sanma. (biliyorum)

2. OLUMSUZ CÜMLE

Bu saatten sonra yanıma gelse de gelmese de hiç fark etmez.

Korkma, sönmez bu şafaklarda yüzen al sancak!

Sana olmaz dökülen kanlarımız sonra helâl

Biz öğrenci milletinde para ne gezer! (para yok)

BENİM HOCAM UYARIYOR!

Cümlelerin olumlu veya olumsuz olması, söz konusu işin gerçekleşip gerçekleşmediğiyle ilgilidir. Aşağıdaki cümleler çoğumuz için olumsuz yargılar barındırmalarına rağmen olumlu cümlelerdir. Çünkü hepsinde olumsuz da olsa bu iş gerçekleşiyor.

- Doğada yaşam bulan insan, doğayı hâlâ tahrip ediyor.
- Unutulmamalıdır ki hayvanlara yönelik şiddet, diğer suçlarla bağlantılı.
- Hayvanlara eziyet çektirme konusunda yaygın olan teorilerden biri, toplumdan yeterince ilgi göremeyen kişilerin topluma karşı hissettikleri öfkeyi yansıtmalarıdır.
- Sokağa bırakılan ev hayvanları, yiyecek mücadelesini öğrenmedikleri için ölüyor.
- Kocasını ya da sevgilisi tarafından öldürülen kadınların sayısı gün geçtikçe artıyor.

3. SORU CÜMLESİ	
GERÇEK SORU CÜMLESİ	SÖZDE SORU CÜMLESİ
Yanıt gerektiren cümlelerdir. Olumluluk-olumsuzluk açısından cümlelerin biçimi ile anlamı aynıdır. Yani gerçek soru cümlelerinin biçimi olumlu ise anlamı da olumlu, biçimi olumsuz ise anlamı da olumsuzdur.	Yanıt gerektirmeyen, bir durumu veya düşüncüyü etkili ifade etme amacı taşıyan soru cümleleridir. Bu cümlelerde de soru sözcüğü veya soru edatı bulunur ancak amaç, cevap almak değildir. Olumluluk-olumsuzluk açısından biçimle anlam genellikle birbirine ters düşer.
• Değirmenin suyu nereden geliyor? B + A + • Baktığın model sana çok yakışır, denemek istemez misin? B - A - • Yıl sonu gösterisi için hazırlanan kostümler yarın gelmeyecek mi? B - A - • Bu uğurda her şeyi yapar mısın? B + A +	• Böyle bir davet alır da gitmez miyim? B - A + • Kismet ise gelir Hint'ten Yemen'den, kismet değilse ne gelir elden? B + A - • Görgülü kuşlar gördüğünü işler, görmedik kuşlar ne görsün ki ne işler? B + A - • O her istediğini yapacak, istediği gibi at koşturacak; biz de öylece oturup seyrir mi edeceğiz? B + A -

4. EMİR CÜMLESİ

Emir Kipi

- Ben ----
- Sen yap, yapma
- O yapsın, yapmasın
- Biz ----
- Siz yapın, yapınız, yapmayın, yapmayınız
- Onlar yapsınlar, yapmasınlar

- ✓ Bir soru ile ilgili cevabınızı, cevap kâğıdında o soru için ayrılmış olan yere işaretlemeyi unutmayınız.
- ✓ Madem roman yazma konusunda ciddisiniz, o zaman hemen bir çalışma planı hazırlayın. Önce romanı ne kadar sürede tamamlayacağınıza karar verin. Ardından hikâyenin olay örgüsünü, karakterlerini, yerini ve zamanını içeren bir taslak oluşturun.
- ✓ Önündeki yemek bitecek!
- ✓ Hiç kimse sınırı izinsiz aşmayacak!
- ✓ Önce sendeki kitapları getirir sonra da istediklerini alıp götürürsün!
- ✓ Alışverişte fazla oyalanıp da sakın tren saatini kaçırmayasın!
- ✓ Bu binada kim oturursa otursun, bildirilen şartlara uyacak.

5. İSTEK CÜMLESİ

İstek Kipi

- Ben yap-a-yım
- Sen yap-a-sın
- O yap-a
- Biz yap-a-lım
- Siz yap-a-sınız
- Onlar yap-a-lar

- ✓ Seni bir saat de olsa göreyim.
- ✓ Haydi, güzel bir şeyler izleyelim!

Şart kipi (-sa) de anlam kaymasına uğrar ve cümleye ister anlamı verir:

- ✓ Telefon etsem de bunları ona anlatsam.
- ✓ Biraz buralardan uzaklaşsana.
- ✓ Eylülde bir tatile gitsek.

6. ÜNLEM CÜMLESİ

Ünlem, türlü duyguları anlatan veya bir doğa sesini yansıtan kelimedir. İçerisinde seslenme, uyarı bulunan veya sevinç, coşku, kızgınlık vb. duygu bildiren cümleler ünlem cümlesidir.

- ✓ Bu ne güzellik böyle! (beğenme)
- ✓ Eyvah, sınav başvurusunu yapmadım! (korku)
- ✓ Boyun devrilsin, sürüm sürüm sürün! (beddua)
- ✓ Yazıklar olsun! (beddua)
- ✓ Hey, buraya baksana biraz! (seslenme)

7. GEREKLİLİK CÜMLESİ

Gereklilik Kipi

- Ben yap-malı-yım
- Sen yap-malı-sın
- O yap-malı
- Biz yap-malı-yız
- Siz yap-malı-sınız
- Onlar yap-malı-lar

- ✓ Onunla bu konuyu yalnız konuşmalıyım.
- ✓ Çalışabiliriz, bir laftır; hemen çalışmalıyız.
- ✓ Kalbi güzel insanlar üzülmemeli.
- ✓ Bir sır olsa gerek bu işte.
- ✓ Çevreye olan bakış açısı değiştirilmeli; çevre, tüketilebilecek bir yığın olarak görülmemeli ve asla bir kazanç deposu olarak değerlendirilmemeli.

Taşıdığı yargı bakımından cümleler

1. NEDEN - SONUÇ CÜMLELERİ

Sebebe; bir şeyin olmasına veya belli bir hâlde bulunmasına yol açan şey, gerekçe, nedendir. Bir olayı veya durumu doğuran şey olduğu için gerekçede belirtilen iş veya durum gerçekleşmiştir.

Bir cümledeki "neden-sonuç" ilişkisi şu soru kökleriyle sorgulanır:

Bu parçadaki numaralanmış cümlelerin hangisinde neden-sonuç ilgisi vardır?

Bu parçadaki numaralanmış cümlelerin hangisinde neden belirtilmiştir?

Bu parçadaki numaralanmış cümlelerin hangisinde bir yargı, gerekçesiyle birlikte verilmiştir?

- Milyonlarca insan, kulaklıkla yüksek seste müzik dinlediği için **işitme kaybı riskiyle karşı karşıya kaldı.**
sebebe / gerekçe / neden sonuç
- Yaklaşık on yıldır kitap sattığım için **her gün birçok kitaba dokunuyorum.**
neden sonuç
- Öylesine donanımlı biriydi ki **bilmediğimiz her şeyi ona sorardık.**
neden sonuç
- 27 Aralık 1919'da Mustafa Kemal'in Ankara'ya gelişi tesadüf değildi. Hem cephelerle irtibatın kolay olması hem de politik gelişmelerin merkezi olması **nedeniyle bu küçük Anadolu şehrinin başkent olması planlanıyordu.**

 DİKKAT

Neden-sonuç cümlelerinde karşımıza çıkan ipucu niteliğindeki bazı ekler ve sözcükler şunlardır:
-dığı için, -diğinden, -dan, -dan dolayı, -dan ötürü; çünkü, bu nedenle, bu yüzden, bu sebeple, neticesinde, sonucunda, dolayısıyla vb.

- Karadeniz Bölgesi'nde dağlar kıyıya paralel olduğu için kıta sahanlığı dardır.
- Karadeniz Bölgesi'nde dağlar kıyıya paralel olduğundan bu bölgede yamaç yağışları görülmektedir.
- Türkiye'nin üç tarafı denizlerle çevrili olup bir yarımada özelliği gösterdiğinden ötürü ülkemizde deniz turizmi gelişmiştir.
- Türkiye'de dağlar doğu-batı yönlü uzanır. Bu sebeple Ege'de kıyıya dik uzanan dağlar ortaya çıkar.
- Türkiye orta kuşakta yer alır. Bunun neticesinde ülkemizde cephesel yağışlar etkilidir.
- Türkiye'de cisimlerin gölge boyu hiçbir zaman sıfır olmaz. Çünkü ülkemiz dönencelerin dışında yer alır.

DİKKAT

Eğer “gerekçe” soruluyorsa cümle başına “çünkü”, “sonuç” soruluyorsa cümle başına “bu yüzden” getiriniz.

(I) Eskiden insanlar birbirlerinin manzarasını kesmeyecek şekilde yaparmış evleri.	(II) İstanbul'da insana saygılı bir mimari anlayış varmış o zamanlar.
sonuç	gerekçe
 	
I numaralı cümle, kendinden sonrakinin sonucudur.	II numaralı cümle, kendinden öncekinin gerekçesidir.
(I) İstanbul'da insana saygılı bir mimari anlayış varmış o zamanlar.	(II) Eskiden insanlar birbirlerinin manzarasını kesmeyecek şekilde yaparmış evleri.
gerekçe	sonuç
 	
I numaralı cümle, kendinden sonrakinin gerekçesidir.	II numaralı cümle, kendinden öncekinin sonucudur.

2. AMAÇ CÜMLELERİ

Amaç; ulaşmak istenilen sonuç, maksat, gaye, hedeftir. O hâlde "amaç" ile ifade edilen durum, henüz gerçekleşmemiştir. Bu nedenle amaç cümlelerinde "sonuç" yoktur.

★ KPSS'den 90 puan alabilmek için **çok çalışıyorum.** → Çok çalışıyor olmam, KPSS'den 90 puan alacağım anlamına gelmez.

amaç, hedef

hedef doğrultusunda yapılan iş

- Boğuşmaya yeniden katılabilecek taze bir direnç kazanmak için bir iki günlüğüne de olsa tatile ihtiyacım var.

amaç

hedef doğrultusunda gerekli olan

- Adam rahat bir hayatı olsun diye yoğun mücadele veriyor.

amaç

hedef doğrultusunda yapılan iş

- Bu durumu bütün ayrıntılarıyla değerlendirmek üzere bir araya geleceğiz.

amaç

hedef doğrultusunda yapılacak iş

- Zayıf karakterli insanların, hayatlarını sürdürebilmek için kindar duygulara ihtiyacı vardır.

amaç

hedef doğrultusunda gerekli olan

DİKKAT

★ Amaç cümlelerinde karşımıza çıkan ipucu niteliğindeki bazı ekler ve sözcükler şunlardır: -mek üzere, -mek için, -mek amacıyla, diye, -e (-a) vb.

- İşlerini bitirmek üzere ofise gitti.
- İşlerini bitirmek için ofise gitti.
- İşlerini bitirmek amacıyla ofise gitti.

★ Bazı cümlelerde hem amaç hem neden anlamı olabilir:

KPSS'den 90 puan almak düşüncesiyle (isteğiyle/arzusuyla/ beklentisiyle vb.) kitaplarımı aldım.

amaç → KPSS'den 90 puan almak

neden → KPSS'den 90 puan alma düşüncesi

★ Bu cümlede “neden” anlamını veren “düşüncesiyle, isteğiyle, arzusuyla, beklentisiyle” gibi bir durumun varlığını bildiren sözcüklerdir.

3. ŞART / KOŞUL CÜMLELERİ

Şart, olması başka durumların gerçekleşmesini gerektiren şey, koşuldur. Şart cümlesi de bir durumun gerçekleşmesinin başka bir durumun gerçekleşmesine bağlı olan cümlelerdir.

★ Şart cümlelerinde karşımıza çıkan ipucu niteliğindeki bazı ekler ve sözcükler şunlardır: -se, eğer, -dikçe, mi, ama, ancak, üzere, ki, yeter ki, takdirde, gerek vb.

Bir cümledeki “şart” özelliği şu soru kökleriyle sorgulanır:

Bu parçadaki numaralanmış cümlelerin hangisinde “koşul” anlamı vardır/ yoktur?

Bu parçadaki numaralanmış cümlelerin hangisinde koşula bağlılık söz konusudur?

Cümleler arası “şart/koşul” ilişkisi şu soru köküyle sorgulanır:

Aşağıdaki cümlelerin hangisinde I. yargı, II. yargının koşuludur?

- Ne kadar çok antibiyotik alınırsa bakteri o kadar güçleniyor.
- Uçmak istiyorsan seni aşağı çeken her şeyden kurtulmalısın.
- İnsan; Yunus Emrelerin, Mevlanaların sevgi pınarıyla bütünleşirse millî kimliğine sahip olarak yetişir ve kimlik bunalımı yaşamaz.
- Kitabevinde, elime aldığım bir kitabın rastgele bir sayfasını açarım ve başladığım yerden başka bir sayfaya doğru heyecanlı ve istekle ilerliyorsam kasaya doğru giderim ister istemez.
- İnsanlar bu geçici ve yatan dünyada, neyin geçici ve kalıcı olduğuna odaklanmalı ki doğrunun yanında saf tutabilsinler.

DİKKAT

- Bazı cümlelerde hem amaç hem şart anlamı olabilir:
 - Başarılı olmak için zahmet çekmeniz gerekirse buna katlanın.

amaç

şart

BENİM HOCAM UYARIYOR!

Bir paragrafın giriş veya sonuç bölümünde "şart, neden-sonuç ve amaç" cümlesi varsa o cümleye dikkat ediniz, paragrafın ana düşüncesiyle ilgili ipucu verebilir:

Şart cümlesi: Şair, geleneğin sürüp giden hazır düşünme kalıplarını parçalarsa gerçek parlıtıyı yani iyi şiiri elde edebilir.

Amaç cümlesi: Şair, iyi şiiri elde edebilmek için geleneğin sürüp giden hazır düşünme kalıplarını parçalamalıdır.

Sebeup-sonuç cümlesi: Şair, geleneğin sürüp giden hazır düşünme kalıplarını parçaladığı için gerçek parlıtıyı yani iyi şiiri elde edebilmiştir.

Üç cümlede de anlatılmak istenen düşünce şudur: Şair için nitelikli ürünler ortaya koymanın yolu, alışılmışın dışına çıkmaktır.

4. TANIM CÜMLELERİ

Varlık ya da kavramların belirgin özellikleriyle tanıtılmasıdır. Sözü edilen varlık ya da kavramla ilgili "nedir, kimdir" sorularının karşılığıdır.

- İlim nedir? → "İlim ilim bilmektir / İlim kendin bilmektir." - Yunus Emre
- Özel öğrenim güçlüğü nedir? → Özel öğrenme güçlüğü, toplum içinde görülme sıklığı %10-15 olup öğrenmenin belirli alanlarında görülen gelişimsel bir bozukluktur.
- Egzama nedir? → Cildin doğrudan temas ettiği bir maddeye gösterdiği aşırı tepki sonucunda oluşan yaralara egzama denir.
- Bilinç akış yöntemi nedir? → Bilinç akışı yöntemi; öykü ve romanlarda karakterlerin, geçmişe ve bugüne ilişkin duygu, düşünce ve anılarının aktarımında kullanılan bir tekniktir.

5. AÇIKLAMA CÜMLELERİ

Anlatılmak istenen duygu ve düşüncüyü daha iyi açıklamak ve pekiştirmek için kullanılan ya da bilgi veren cümlelerdir.

Açıklama cümlelerinde karşımıza çıkan ipucu niteliğindeki bazı sözcükler şunlardır: yani, açıkçası, senin anlayacağın, anlaşılan, demek oluyor ki, bir başka deyişle vb.

- Ülkemizde, özellikle edebiyat dünyası içinde ilginç bir gerçeğe tanık oluyoruz: Kimse, düşüncelerini ortaya koyarken başkalarından yararlanmak istemiyor.
(Tanık olunan ilginç gerçek açıklanıyor.)
- Sözcüklerin kendi başına hiçbir gücü yoktur. **Yani** bağlam içinde değere kavuşur sözcükler.
(Sözcüklerin, gücünü nasıl kazandığı açıklanıyor.)
- İki tür şiir vardır: Sesleriyle, sese dayalı üsluplarıyla öne çıkanlar; sesi belirgin olmakla birlikte imge dünyaları ve çizdikleri dünyalarla belirginleşenler.
(Söz konusu iki şiir türü açıklanıyor.)
- Hayatta en acıklı şey, bir insanın probleminin kendinden kaynaklandığını görememesidir.
(Hayatta en acıklı kabul edilen şey açıklanıyor.)

264

DİKKAT

Cümle analizi soru tipinde, bir cümle kendinden sonrakinin veya öncekinin açıklaması olup olmadığı sorgulanabilir. Böyle cümlelerin arasına "yani" bağlacını koyup okumakta fayda var:

(I) Günü gününe pek uymaz bu kentin. (II) Bir bakarsın, yaz ortasında buz kesmişsin; bir bakarsın, kışım ortasında ceket fazla gelmiş.

II. cümle, kendinden önceki cümleyi açıklamaktadır.

(IV) Bir on yıl sonra ise belki "mektup" denilen edebiyat türü olmayacak. (V) Yani yüreğin ele değişti, elin yazıya dokunuşu, yazının kelime olarak kâğıt üzerindeki sıcaklığı kalmayacak.

V. cümle, kendinden önceki cümleyi açıklamaktadır.

6. KARŞILAŞTIRMA CÜMLELERİ

Aralarında benzerlik ya da karşıtlık bulunan varlık veya kavramların bu özelliklerinin ortaya konduğu cümlelerdir.

Karşılaştırma cümlelerinde karşımıza çıkan ipucu niteliğindeki bazı ek ve sözcükler şunlardır: en, daha, -a kadar, -a göre, -dan, de, ise, gibi vb.

- Mısır'ın **en** güzel sahiline sahip gizli bir cennet, aynı zamanda Mısır'ın modern yüzü Sharm El Sheikh.
- Gerçeği ortaya koymak yerine mistik düşüncelerin karanlığında gezinmeyi yeğleyen ve okuru gizemli bir ortamda dolaştıran edebiyat pazarlanıyor **artık**.
- Tiyatroda dekor **ne ise** romanda da dış çevre tasviri odur.
- Uzmanlar elde edilen yeni virüsün mevsimsel grip **kadar** etkin biçimde yayılabileceğini söylüyor.
- Korkarım, ben de büyüdükçe küçüklüğümde kızdığım büyükler **gibi** olmaya başladım.
- Benim kuşağımın her şeye rağmen **daha** şanslı olduğunu düşünüyorum.
- Tıpkı ilkbahar **gibi** sonbahar da birden gelir Ankara'ya ama hemen gitmez.
- Tabiat, çocukların büyük olmadan evvel çocuk olmasını istiyor. **Bizse** onların çocuk olmadan evvel büyük olmalarına çalışıyoruz.

265

7. SAPTAMA CÜMLELERİ

Saptamak, bir şeyi belirgin kılmak, tespit etmektir.

- Brokoli, kara lahana, ıspanak gibi sebzeler bol miktarda lif içerir ve besin kaynağı bakımından oldukça zengindir.
- Depresyon dünyada 121 milyon kişiyi etkiliyor ve en yaygın görülen hastalıklar arasında 4. sırada yer alıyor.
- Ay; kabuk, manto ve çekirdek gibi jeokimyasal olarak ayrımlanabilen katmanlardan oluşur.

DİKKAT

Paragrafta kullanılan çıkarım cümleleri, paragrafın ana düşüncesi hakkında ipucu verir. Aşağıda parçanın V. cümlesi "çıkartım cümlesi" olup ana düşünceyi açıklamaktadır:

(I) Türk toplumu olarak şiddeti onaylamayız çünkü geçmişimizde kanadı kırık leylekler için vakıf kurmuş, kuş evleri yapmış bir toplumuz ve bu kültür hâlâ devam ediyor. (II) Böyle bir kültürden geliyoruz ve yeni jenerasyon bunları bilmeden yetişiyor. (III) Fakat şu an yetişen nesil, bencil olmayı öğreten modern eğitim anlayışının baskısı altında büyüyor. (IV) Bunun etkisiyle kişi, hayvana duyarlı olma noktasında eksik kalabiliyor. (V) Anlaşılan, modernizm hastalığı, empatiyi ve hayvanlara karşı duyarlılığı azaltıyor.

8. ÇIKARIM CÜMLELERİ

Çıkarım sözlükte "Bellî önermelerin kabul edilen veya gerçek olan doğruluklarından, yanlışlıklarından, başka önermelerin kabul edilen veya gerçek olan doğruluklarını, yanlışlıklarını çıkarma." olarak geçmektedir. Yani saptananlardan, akıl yürütmeye bir sonuç çıkarma, yeni yargılara ulaşmadır. Bu nedenle de çıkarımlar yoruma dayalı, öznel olabilir.

Çıkarım cümlelerinde karşımıza çıkan ipucu niteliğindeki bazı sözcükler şunlardır: demek ki, bu da gösteriyor ki, öyleyse, ortaya koymaktadır, göstermektedir vb.

- Gazete; günün sorunlarını, yurt ve dünyayı yerli ve yabancı kaynaklardan yararlanarak gözlerimizin önüne serer. Bu da gazetenin, bizi diğer insanlara bağlayan bir çeşit anten görevi gördüğünü gösteriyor.

Saptama: Gazete; günün sorunlarını, yurt ve dünyayı yerli ve yabancı kaynaklardan yararlanarak gözlerimizin önüne serer.

Çıkarım: "Gazete, bizi diğer insanlara bağlayan bir çeşit anten görevi görmektedir."

- Para malzemesi olarak yüzyıl içinde altından gümüşe, oradan bakıra ve nikel ve daha aşağılara doğru inmişiz. Demek ki üretimin çoğalmasıyla masrafların artması bizi böyle bir arayışa itti.

Saptama: Para malzemesi olarak yüzyıl içinde altından gümüşe, oradan bakıra ve nikel ve daha aşağılara doğru inmişiz.

Çıkarım: "Üretimin çoğalmasıyla masrafların artması bizi böyle bir arayışa itti."

9. ELEŞTİRİ VE DEĞERLENDİRME CÜMLELERİ

Eleştiri; bir insanı, bir eseri, bir konuyu doğru ve yanlış yanlarını bulup göstermek amacıyla inceleme işi, tenkittir. Bu nedenle eleştiri olumlu da olumsuz da olabilir. Değerlendirme ise bir şeyin özünü, önemini, nitelik ve niceliğini belirlemektir.

- Olumlu eleştiri: Yazarın süsü, anlatımındaki süssüzlüğünde. O, yazarlığının bütün hünerlerini yazma biçiminin doğallığında gösteriyor.
- Olumsuz eleştiri: Bazı yazarlar, anlaşılmasız cümleler kurmayı, dili iyi kullanmanın gereği zannederler.
- Hem olumlu hem olumsuz eleştiri: Kitabın gençliğin sorunlarından bahsetmesi oldukça güzel ama kullandığı dilin gençler tarafından anlaşılamayacak kadar bilimsel olması eserin değerini yok ediyor.

(I) Berna Moran'ın deyişiyle "huzursuzluğun romanı", Fethi Naci'ye göre de "Türkçenin en güzel aşk romanı" olan Huzur'un yayımlanışının üzerinden yaklaşık elli yıl geçti. (II) Bu romanda olaylar, bir ağustos günü başlar ve radyodan İkinci Dünya Savaşı'nın başladığını haber veren bir anonsla biter. (III) Her ne kadar ilk bakışta aşk romanı gibi görünsün de günahın ve kavuşmanın değil; Doğu'yla Batı'nın, huzursuzluğun, zaman ve müziğin romanı olarak kabul edilir. (IV) Huzur, hiçbir zaman Madam Bovary'nin yarattığı etkiye benzer bir etki yaratmamıştır. (V) Madam Bovary gibi can sıkıcı taşranın romanı değildir Huzur; tam tersine çok eski, çok köklü bir kentin, İstanbul'un, Boğaziçi'nin romanıdır.

Bu parçadaki numaralanmış cümlelerin hangisinde değerlendirme söz konusu değildir?

- A) I B) II C) III D) IV E) V

Yanıt: B

10. ÖN YARGI CÜMLELERİ

Bir olay ya da kişi hakkında daha önceden edindiğimiz izlenimler sonucunda olumsuz veya olumlu birtakım düşüncelere sahip olmaktır, peşin hükümdür.

- Aslında bunu, daha çok seyirci ve eleştirmenler değerlendirecek ama ben bu çalışmanın başarılı olacağını düşünmüyorum.
- Öğrencilerimin, Türkçenin mantığını kavrayacağına ve ezber bilgilerin kölesi olmayacağına inanıyorum.

11. VARSAYIM CÜMLELERİ

Gerçekte olmadığı hâlde varmış gibi kabul edilen durumları anlatan cümlelere varsayım cümleleri denir. Varsayım anlamı "diyelim (ki), farz edelim (ki), tut ki, turalım (ki), kabul edelim (ki)" gibi sözcüklerle sağlanır.

- Bir an KPSS'den isteğin puanı aldığını düşün.
- Tut ki zehir gibi kafası çalışan öğrencilerle dolu bir okula atandın, onlara faydalı olmak için neler yaparsın?
- Farz edelim ki Kaşgarlı Mahmut'un hâlâ gün yüzüne çıkmayan gramer kitabını ben buldum!

12. ÖNERİ CÜMLELERİ

Bir konuda bir eksikliğin giderilmesi ya da mükemmelliğin sağlanması için teklif getirmeye denir.

- Planınızın yeniden gözden geçirmenizin doğru olacağı düşüncesindeyim.
- Sanatçı, kişisel konuların yanında toplumsal konulara da yer vermelidir.
- Acaba şöyle beş on günlük bir tatile mi çıksan?

13. TASARI CÜMLELERİ

Tasarı, olması veya yapılması istenen bir şeyin zihinde aldığı biçimdir.

- Önümüzdeki yıl, paragrafın tüm sistemini, mantığını içeren bir kitap çıkarmayı planlıyorum.
- Türkçenin temel kurallarını herkese öğretmek niyetindeyim.

14. OLASILIK VE TAHMİN CÜMLELERİ

Sözlüğümüzde, olasılık "bir şeyin olabilmesi durumu, olabilirlik, ihtimal" anlamına gelmektedir. Yani TDK, olasılık ve tahmin sözcüklerini, eş anlamlı kelimeler olarak kabul etmektedir. Aynı şekilde ÖSYM de bu iki kavramı aynı kabul etmektedir.

- Bulutlar toplandığına göre yağmur yağabilir.
- Kendine güvenmeyi o gün yitirmiş olmalısın.
- Ustaların bir hafta önce başlattığı boya işleri bitmiş olmalı.
- Şimdi bizinkiler beni bekliyordur.

15. HAYIFLANMA CÜMLELERİ

Bir olay ya da durum karşısında pişman olmak, üzülmektir.

- Pandemi döneminde evde kaldığım süreci iyi yönetemedim.
- Zamanında karşıma çıkan fırsatları iyi değerlendiremedim.

16. YAKINMA CÜMLELERİ

Başka birinin yaptığı bir işten dolayı edilen şikâyeti bildiren cümlelerdir.

- Bir de aldığı kitabı okuduktan sonra geri getirmeyi öğrense.
- Keşke insanlar ilk tanıdığımız hâllerıyla kalsalar.

17. AŞAMALI DURUM BİLDİREN CÜMLELER

Sözlüğümüzde, aşama "Önem veya değer bakımından gitgide yükselen bir sıra basamakların her biri." olarak geçmektedir. Aşamalı bir durum bildiren cümlelerde genellikle "günbegün, günden güne, anbean, yıldan yıla, her geçen dakika vb." ifadeleri ile "-dıkça" ve "-arak" zarf-fiilleri ile çekimlenmiş sözcükler (gittikçe, artıkça, ilerledikçe; giderek, çoğalarak ...) bulunur.

- Her güne yirmi paragraf sorusu çözüyorum ve gittikçe hızlandığımı hissediyorum.
- Türkiye'de bilinçli okur sayısı gün geçtikçe artıyor.

Anlam bilgisi sorularında, çözücülerin belli kavramları bilip bilmediği ve söz dağarcığının zenginliği ölçülmektedir. Sorgulanan bazı sözcüklerin, sözlük karşılıklarına bir göz atmanızı öneririm.

Beğenmek: Herhangi bir eseri, kişiyi, durumu, iyi ya da güzel bulmak; benzerleri arasından birini seçip ayırmak.

Kesinlik: Tartışmaya açık olmayan, şüpheye düşmeyen.

Yaklaşıklık: Gerçek değeri ve miktarı değil, ondan az, fazla veya eksik bir niceliği gösteren, aşağı yukarı bir değerlendirme yapılması.

Azımsamak: Bir şeyin umulduğundan az olduğu yargısına varmak, miktarca az görmek, az bulmaktır.

Küçümsemek: Değer ve önem vermemek, küçük görmektir.

Yorum: Bir yazının veya bir sözün, anlaşılması güç yönlerini açıklayarak aydınlığa kavuşturma; bir olayı belli bir görüşe göre açıklama, değerlendirmedir.

İzlenim: Bir durum veya olayın duyular yolu ile insan üzerinde bıraktığı etkidir.

Yeğlemek: Bir şeyi öbürüne göre daha iyi, üstün veya önemli saymak, yeğ tutmak.

Yermek: Birinin veya bir şeyin kusurlarını ortaya koymak, hicvetmek, övmek karşıtıdır.

Uyarı: Herhangi bir konu, sorun üzerine ilgi çekme, ikazdır.

Önsezi: Hiçbir belirti yokken bir şeyin olacağını sezme, içe doğmadır.

Öngörü: Bir işin ilerisini kestirme veya bir işin nasıl bir yol alacağını önceden anlayabilme ve ona göre davranmadır.

Sitem: Bir kimseye, yaptığı bir hareketin veya söylediği sözün üzüntü, alınganlık, kırgınlık vb. duygular uyandırdığını öfkelenmeden belirtmedir.

Yadsıma: Yaptığı bir işi, söylediği sözü veya tanık olduğu bir şeyi yapmadığını, bilmediğini söylemek, yaptığını saklamak, inkâr etmektir.

Kanıksamak: Çok tekrarlama sebebiyle etkilenmez olmak, alışmaktır.

Yanılığ: Yanlışı doğru veya doğruyu yanlış sanma, hatadır.

Tutum: Tutulan yol, tavidir.

Yineleme/Tekrarlama: Bir cümle içinde veya arka arkaya gelen cümlelerde bir kelimenin veya bir parçanın tekrarlanması.

Öykünmek: Birinin yaptığı gibi yapmak, birine veya bir şeye benzemeye çalışmak, taklit etmektir.

Kurmaca: Olmadığı hâlde varmış gibi tasarlanmış, kurgulanmış.

Özümlemek: Edinilmiş olan bilgileri bireyin öz malı durumuna getirmek, özümsemek.

Empati: Duygudaşlık

Ussal: Akla uygun, aklın kurallarına dayanan, ölçülü, hesaplı, rasyonel.

Yozlaşmak: Özündeki iyi nitelikleri birtakım dış etkenlerle zamanla yitirmek, soysuzlaşmak, özünden uzaklaşmak, bozulmak, dejenere olmak.

Egzotik: Yabancı.

Düşsel: Hayalî.

Esinlenmek: Bir şeyden ilham almak, içine doğmak, mülhem olmak.

Tını (meczaz): Söyleniş biçimi, vurgusu.

Öz denetim: Daha önemli bir amaca ulaşabilmek için kişinin tepkilerini, davranışlarını veya başka amaca yönelme eğilimini denetleyip kısıtlaması, otokontrol.

Bencil: Yalnız kendini düşünen, kendi çıkarlarını herkesinkinden üstün tutan, hodbin, hodkâm, egoist.

Öz sever: Kendi benliğine bağlanan, hayran olan (kimse), narsist.

Duyumsamak: Duyular aracılığıyla bir şeyi algılamak.

II. CÜMLELER ARASI ANLAM İLİŞKİLERİ

A. DEĞİNİLEN KONULAR BAKIMINDAN CÜMLELER

B. TAŞIDIĞI YARGI BAKIMINDAN CÜMLELER

A. DEĞİNİLEN KONULAR BAKIMINDAN CÜMLELER

ÖSYM'nin ALES ve TYT'de kullandığı soru tiplerinden biri olan bu soru tipinde, öncülde iki cümle verilir; çözücünden de bu cümle arasındaki anlam ilişkisini bulması beklenir.

Değinilen konular bakımından cümleler arası anlam ilişkilerinin sorgulandığı soru kökleri şunlardır:

- “Yukarıda verilen II numaralı cümleyle ilgili olarak aşağıdakilerden hangisi söylenebilir?” soru kökünde II numaralı cümleyi, I. cümleye göre;
- “Yukarıda verilen I numaralı cümleyle ilgili olarak aşağıdakilerden hangisi söylenebilir?” soru kökünde ise I numaralı cümleyi, II. cümleye göre değerlendirmemiz istenir.

Değinilen konular bakımından cümleler arası anlam ilişkilerinin sorgulandığı soru tiplerinde nelere dikkat etmeliyiz?

1. Cümlelerin konusu ve ana düşünesi bulunur.
2. Verilen cümleler arasındaki anlam ilişkisi tespit edilir. Bir cümle, diğer cümlenin; amacı, sebebi, sonucu, şartı, yorumu(çıkartımı), örneği, açıklaması vb. olabilir.

- I. Çerkezköy'de kurulan sanayi tesisleri küçük kasabayı kocaman kente çevirmiş fakat yeşil alanları da yutup yok etmiş.
- II. "Bu yalnızca Çerkezköy'de mi? diye soracak olursanız "Bunu sadece Çerkezköy'de değil, Trakya'nın birçok yöresinde gördüm." diye yanıt verebilirim.

Soru kökü → Numaralanmış II. cümle ile ilgili aşağıdakilerden hangisi söylenebilir?

Doğru seçenek → I. cümlede belirtilen olumsuz durumun yaygınlığı ortaya konmuştur.

- I. Yalıtılmış bir topluluğa mutluluk, üzüntü, öfke, korku, iğrenme ve hayret duygularını yansıtan insan yüzlerinin fotoğrafları gösterildiğinde bu duyguları kolayca belirlemişlerdir.
- II. Temel duyguların yüz ifadeleriyle aktarılması kısmen doğuştan geldiği için duyguların yüze ifade olarak yansımaları da bütün insanlarda aynıdır.

Soru kökü → Numaralanmış II. cümle ile ilgili aşağıdakilerden hangisi söylenebilir?

Doğru seçenek → I. cümlede belirtilen olumsuz durumun gerekçesi açıklanmıştır.

- I. Tarifi en zor hisleri bile tanımadığım, bilmediğim, aynı dili konuşmadığım, aynı yemeği yemediğim kişilere müzik yoluyla aktarabiliyorum.
- II. Müziğin Türkçe, İngilizce, Arapça gibi bir dil olduğunu düşünüyorum; isteyen herkes öğrenmiyor veya konuşmıyor olsa da dinleyen herkes, müziğin dilini rahatlıkla anlayabiliyor.

Soru kökü → Numaralanmış II. cümle ile ilgili aşağıdakilerden hangisi söylenebilir?

Doğru seçenek → I. cümlede belirtilen durumun gerekçesi açıklanmıştır.

- I. Yavaşlık ile anımsama, hız ile unutma arasında gizli bir ilişki vardır. Yavaşlığın derecesi anın yoğunluğuyla, hızın derecesi de unutmanın yoğunluğuyla doğru orantılıdır.
- II. Sokakta yürüyen bir kimse, bir şey hatırlamak istediğinde yürüyüşünü yavaşlatır. Buna karşılık yaşadığı kötü bir anıyı unutmak isteyen bir kimse ise yürüyüşünü hızlandıracaktır.

Soru kökü → Numaralanmış II. cümle ile ilgili aşağıdakilerden hangisi söylenebilir?

Doğru seçenek → I. cümlede anlatılan durum örneklendirilerek pekiştirilmiştir.

- I. Zihni dönemler bize, edebî eserin meydana geldiği dönemde içinden çıktığı topluma hâkim olan zihniyeti gösterir.
- II. Mitik, epik, dinî, modern ve post-modern vb. dönemler toplumların içinde bulundukları medeniyet dairesi ile ilişkilidir.

Soru kökü → Numaralanmış II. cümle ile ilgili aşağıdakilerden hangisi söylenebilir?

Doğru seçenek → I. cümledeki olgu örneklendirilerek pekiştirilmiştir.

- I. Büyük yırtıcıların doğaya zarar verdikleri gerekçesiyle yok edilmesi, sistemin dengesinin bozulmasına neden oluyor. Örneğin normalde boz ayı yoğunluğu bin kilometrekareye bir ayı düşecek şekildedir. Boz ayıların ortadan kaldırıldığı bölgeleri kısa zamanda siyah ayılar dolduruyor. Bu durumda da tek bir boz ayının yerine gelen onlarca siyah ayı doğada daha büyük tahribata yol açıyor.
- II. Kurtlar insanlarca avlandığı zaman çakalların sayısında artış meydana geliyor. Çakalların sayısındaki artış ise doğadaki çok sayıda küçük hayvanın çakallara yem olmasına ve dolayısıyla bazı hayvan türlerinin yok olmasına neden oluyor.

Soru kökü → II numaralı parçanın I numaralı parçayla ilişkisini aşağıdakilerden hangisi açıklar?

Doğru seçenek → Aktarılanları benzer bir örnekle desteklemek

- I. Uyku esnasında solunum sıklığının ve kalp atış hızının düşmesi, vücuda pompalanan kan basıncını azalttığından uykudayken daha fazla üşürüz.
- II. Özellikle iki üç aylık bebeklerde, uyurken değişen vücut sıcaklığına bağlı olarak ortaya çıkan ani ölümler, günümüzde yaygın olarak görülmektedir.

Soru kökü → Numaralanmış II. cümle ile ilgili aşağıdakilerden hangisi söylenebilir?

Doğru seçenek → I. cümlede anlatılan durumun sebep olduğu bir olumsuzluktan bahsedilmektedir.

- I. Türkiye'de Türkçe müzik daha fazla dinleniyor ve reklam verenler daha çok Türkçe müzik yayını yapan radyoları tercih ediyor.
- II. Türkiye'de yayın yapan radyo kanallarının çoğu yerli müzik yayını yaparken yabancı müzik yayını yapan kanal sayısı iki elin parmaklarını geçmiyor.

Soru kökü → Numaralanmış I. cümle ile ilgili aşağıdakilerden hangisi söylenebilir?

Doğru seçenek → II. cümlede belirtilen durumun gerekçesini açıklamaktadır.

BENİM HOCAM UYARIYOR!

Öncülde iki cümle verilip değindikleri konular bakımından bu iki cümleyle ilgili ortak bir yorum yapmamız gereken cümlede anlam sorularından biri de şöyledir:

- I. Sanatçı, farkında olsun veya olmasın içinde bulunduğu çevrenin etkisi altında kalır.
- II. Sanatçılar baskın olarak eserlerini hayal güçlerinden hareketle kaleme alsalar da hayalleri, sosyal hayattan edindikleri izlenimle şekillenir.

Soru kökü → Bu iki cümleyle ilgili olarak aşağıdakilerden hangisi söylenebilir?

Doğru seçenek → Aynı düşünceyi pekiştirmeye yönelik yargılar dile getirilmiştir.

B. TAŞIDIĞI YARGI BAKIMINDAN CÜMLELER

ANLAMCA ÖRTÜŞEN CÜMLELER	ANLAMCA ÇELİŞEN CÜMLELER
Aynı düşüncenin farklı sözcüklerle ifade edildiği cümlelerdir. Bu tür yargılarda bir anlam eşitliği söz konusudur. Cümlelerdeki yargılar, farklı sözcüklerle kurulsa da aynı anlamı yansıtır, aynı düşünceyi ortaya koyar.	Ortak bir konuyu aynı açıdan ele alan ancak aykırı yargılara ulaşan cümlelerdir. Bu cümleler, anlamca birbirine ters düşen, birbiriyle çelişen cümlelerdir.

Soru kökleri şunlardır:

Yukarıdaki numaralanmış cümlelerden hangileri anlamca birbirine en yakındır?

Aşağıdakilerden hangisi bu cümlede anlatılmak istenene anlamca en yakındır?

- Önce adın için çalışacaksın, sonra o senin için çalışır.
- İşini iyi yapan bir insan marka değerine ulaşabilir.
 - Tabiatla mücadele edilirken doğal dengeler gözetilmelidir.
 - Doğayla baş etmek için doğa kanunlarına uyulmalıdır.
- Öykülerinde insanı insana anlatır.
- Hikâyelerinde gerçek hayattan kesit sunar.
 - Çağın sorumlu olan bir sanatçı, gerçeği dile getirmekle yetinmez, aynı zamanda onu yeniden biçimlendirme amacını güder.
 - Toplumcu dünya görüşünü benimseyen sanat, dünyanın değişebileceğini göstermeli, değişmesine yardım etmelidir.

Aşağıdaki cümlelerin hangisinde klasiklerle ilgili farklı bir düşünce dile getirilmiştir?

- Tiyatro; çarpıklıkları, bozuklukları, toplumsal sorunları yansıtan eğitici bir sanattır.
- Tiyatro bir toplumbilim ya da ahlakbilim sanatı değildir, eğlenceci bir seyirliktir.
- Sanatçı, geçmişin pınarından su içmeli ki kalıcı ürünler ortaya koyabilsin.
- Zamana meydan okuyan ürünler ancak sanatçının kendinden öncekilere yüz çevirmesiyle mümkün olur.
 - Romanın dilinden bana ne! Önemli olan anlattığıyla beni içine çekmesidir.
 - Bir romanın ruhuma nüfuz edebilmesi, seçtiği sözcüklerin zihnimden kalbime akmasıyla mümkün olur.

Soru kökü > Aşağıdaki parçalardan hangisi “İyi bir yazar şüphesiz, insan psikolojisini çok iyi bilmeli, karakterlerini önce kendisi anlamalıdır.” düşüncesine yakındır?

Doğru seçenek > Kitabın başarısı, bir döneme bağlı kalmadan insanı hem tarihsel derinlikte hem de kendi psikolojisinin diplerine inerek analiz etmesinde yatıyor.

Soru kökü > Aşağıdaki parçalardan hangisi “İyi bir yazar şüphesiz, insan psikolojisini çok iyi bilmeli, karakterlerini önce kendisi anlamalıdır.” düşünce-sine uzak düşmektedir?

Doğru seçenek > Yazar son eserinde, bir karakterine isim vermeyerek onun hayatındaki bocalamalara dikkat çekmek istiyor. Okurlardan kendi içsel dünyalarına göre karaktere isim koymalarını bekliyor.

DIKKAT

ÖSYM'nin anlam bilgisi içeren tüm sınavlarında en çok sorgulanan, aynı düşünceyi taşıyan cümlelerdir.

- Bu parçada numaralanmış cümlelerden hangi ikisi aynı düşünceyi aktarmaktadır?
- Bu parçada numaralanmış cümlelerden hangi ikisi anlamca aynı doğrultudadır?

Aşağıdaki anlamca aynı doğrultuda olduğu kabul edilen örnek cümleleri inceleyiniz.

- Suyu kimin keşfettiğini bilmiyorum ama keşfedenin balık olmadığından eminim. → Nasıl üretildiğini bilmeseler de teknolojinin içine doğan çocuklar için teknoloji vazgeçilmezdir.
- Empatinin ahlak temellerimizin ne kadar derininde yer aldığını, empati ortamında büyüyen çocukların ileride akranlarına kıyasla daha fazla empati kurabilmesinden anlayabiliyoruz.
→ Ötekine önem vermeyi küçüklüğümüzden beri bir değer olarak öğrenmişsek insanlarla ilişkimizde empatik davranmayı bir davranış kalıbı olarak özümseriz.
- Ekolojik tarımda amaç, sadece sağlıklı ürün elde etmek değil; aynı zamanda doğal kaynakların verimli kullanılmasını sağlamak ve biyolojik çeşitliliğin azalmasını engellemektir.
→ Ekolojik tarım; doğayı etkili kullanmayı, canlı türlerini korumayı ve sağlığa yararlı üretim yapmayı hedefler.
- Yazar, eserlerinde gelenekle arasına bir mesafe koymaktansa bu birikime, yaşadığı döneme özgü bir pencereden bakmayı tercih ediyor. → Yazar, tarihin kendisine aktardığı seslere kulak tıkamıyor ancak onları kendi döneminin gerçekliğinin süzgecinden geçiriyor.

CÜMLENİN YORUMU

Öncülde verilen cümlede anlatılmak isteneninin sorgulandığı soru tipidir. Anlamca örtüşen cümlelerin sorgulandığı soru tipiyle aynı mantıktadır.

Soru kökleri şunlardır:

- Bu cümleyle anlatılmak istenen aşağıdakilerden hangisidir?
- Aşağıdakilerden hangisi bu parçadaki düşünceyi destekler niteliktedir?

Öncülde verilen cümle → Başarılı olmak için çıktığın yolda bir gözün başkalarının ne yaptığıyla ilgilenirse hedefine ulaşmak için kullanabileceğin tek gözün kalır.

Soru kökü → Bu cümlede anlatılmak istenen aşağıdakilerden hangisidir?

Doğru seçenek → Kendi çaba ve çalışmalarına odaklanan kişiler, başarıya daha kolay ulaşır.

Öncülde verilen cümle → Çocuk, aklının doğal işleyişi sonucu her an ortaya çıkan tuhaf sorulardan birine yanıt bulma amacıyla gerçekleştirdiği her samimi girişim sayesinde, o amacın sonucuyla kıyaslanamayacak oranda kalıcı kazanımlar edinir.

Soru kökü → Bu cümlede çocuklarla ilgili olarak asıl anlatılmak istenen aşağıdakilerden hangisidir?

Doğru seçenek → Sorularına cevap arayışlarının gelişimleri üzerinde cevaplardan daha etkili olduğu

Öncülde verilen cümle → Gerçek anlamda yaratıcı bir ressam için gül resmi yapmaktan daha zor bir şey yoktur çünkü şimdiye değin diğer ressamlarca resmedilmiş tüm gülleri unutmaları gerekir.

Soru kökü → Bu cümleyle göre yaratıcı ressamın işini zorlaştıran nedir?

Doğru seçenek → Etkilenme endişesi ve özgünlük arayışı

Öncülde verilen cümle → Eskiden, biri kuyuya taş atınca kırk kişi o taşı çıkarmaya uğraşırdı oysa şimdi kuyuya bir taş atıldığında insanlar, kuyuyu taşla doldurmak için âdeta birbiriyle yarışır hâle geldi.

Soru kökü → Bu cümlede yakınılan durum hangisidir?

Doğru seçenek → İnsanların geçmişte düzeltmeye çalıştıkları olumsuzlukların bugün bir parçası olmalarından

Soru kökünde, cümlede anlatılmak istenen sınırlandırılarak sorulabilir:

Öncülde verilen cümle → Başkasından nefret eden bir insan, bu duyguyu taşıdığı sürece nefret ettiği insanı da yanında taşır ve asla yalnız kalmaz.

Soru kökü → Bu cümlede nefret duygusuyla ilgili olarak aşağıdakilerden hangisi vurgulanmıştır?

Doğru seçenek → Sonlanmadıkça insanı etkilemeye devam ettiği

III. CÜMLELERDE ANLATIM ÖZELLİKLERİ

DOĞRUDAN / SADE / YALIN ANLATIM	DOLAYLI / SANATLI / MECAZLI ANLATIM
Söz ve anlam sanatlarına, mecazlara fazla yer vermeyen anlatım, sade (yalın) anlatımdır.	Mecazlara, söz sanatlarına başvurularak yapılan anlatımdır.
- İsteneni elde etmek her koşulda çalışmayı zorunlu kılar. - Sıkıntılarıyla tanışıp yüzleşemeyen, sorunlarını çözemez. - Bütün yapıtlar kendilerinden önceki yapıtların izlerini taşır.	- Yalnızca güneşli günlerde yürüyen kişi, amacına ulaşamaz. - Karanlıkta olduğunu sezmeyen, ışığa yönelmez. - Hiçbir yapıt boşluğa doğmaz, akan nehre sonradan eklenir.
DOĞRUDAN AKTARIM	DOLAYLI AKTARIM
Bir kişinin herhangi bir konudaki görüş ve düşüncelerini değişikliğe uğratmadan, söyleyen kişinin ağzından, olduğu gibi aktaran cümlelerdir. Bu tarz aktarımlarda "demek" eylemi kullanılır.	Bir kişinin herhangi bir konudaki düşüncelerini dile getirdiği sözlerini değiştirerek yansıtan cümlelerdir. Bu tür cümlelerde başkasına ait sözler, biçimsel değişikliğe uğratılarak cümleyi kuran kişinin kendi üslubuyla aktarılır. Bu tarz aktarımlarda "demek" eylemi kullanılmaz, onun yerine "söylemek, belirtmek, ifade etmek" gibi dolaylı aktarma fiilleri ya da "söylediğini, belirtip, ifade eden" gibi fiilimsiler tercih edilir.
- Kaşgarlı Mahmut, Chomsky'nin 19. yüzyılda düşündüğünü 11. yüzyılda uygulamış. - Atatürk, "Hayatta en hakiki mürşit ilimdir." der. - Bir konserinde "Azımı çoğa sayın." der Neşet Ertaş. - Babam canımın sıkın olduğunu görünce "Hâlâ herkesi kendin gibi zannetmeye devam ediyorsun yavrum." dedi. - Mevlânâ Celâleddîn Rûmî'nin dediği gibi: "Üzülme, kaybettiğin her şey başka bir surette bir gün mutlaka geri döner."	- Mehmet Âkif Ersoy, sanatın asıl görevinin millet adına hakikati dile getirmek olduğunu belirtir her dizesinde. - İlk sözlükümüz, ilk haritacımız, ilk filoloğumuz Kaşgarlı Mahmut, Türk dilinin Arapça kadar üstün bir dil olduğunu ifade etmiş, bunu Divan'ı ile ortaya koymuştur. - Mevlânâ, karşılan sıkıntıları sabırla karşılamayı; üzülme, kederlenme, ağlayıp sızlanma gibi davranışlardan uzak durulması gerektiğini vurgular.

ÖZNEL ANLATIM	NESNEL ANLATIM
Söyleyenin kişisel düşüncelerini içeren , doğruluğu ya da yanlışlığı kişiden kişiye değişebilen , kanıtlanamayan yargılardır. Öznel anlatımda kişi, cümleye kendi duygularını katar, bir yorum yapar . Bu tür yargılar, " bence, bana göre " mesajı taşır.	Söyleyenin kişisel düşüncelerini içermeyen , kişiden kişiye değişmeyen , kanıtlanabilen yargılardır. Bu tür yargılar, yorum ve değerlendirme içermeyen , herkes için aynı anlamı taşır, akla ve mantığa dayalıdır .
Öznelliğin sorgulandığı soru kökleri şöyledir: ... öznellik söz konusudur? ... kişinin yorumunu içermektedir? ... söyleyenin düşüncesini içermektedir? ... kişisel görüşe yer verilmiştir? ... kanıtlanabilirlik açısından diğerlerinden farklıdır?	Nesnelliğin sorgulandığı soru kökleri şöyledir: ... nesnellik söz konusudur? ... kişinin yorumunu içermemektedir? ... söyleyenin düşüncesini içermemektedir? ... kişisel görüşe yer verilmemiştir? ... kanıtlanabilirlik açısından diğerlerinden farklıdır?
● Oyundaki dekorlar, seyirciyi o günün ortamına götürerek oyunun etkisini büyük ölçüde artırıyor. ● Kırkı aşkın kitap çıkaran yayınevinin dikkat çeken bir özelliği çok iyi kitaplar seçmesi. ● Çıkardığı tüm romanlar, yayınladığı tüm makaleler, az da olsa kaleme aldığı şiirler yazarın farklı kişiliğinin en güzel kanıtı oldu. ● Bir romanın çok satılması, onun nitelikli okurla bulunduğu anlamına gelmez. ● İstanbul, büyük mimari eserlerin olduğu kadar küçük köşelerin, sürpriz manzaraların da şehridir. ● Engin denizlerde, dünyanın gürültüsünden patirtisinden uzak, düşsel bir adanın şiiriyle büyülenmemiş insan sayısı azımsanamayacak kadar çoktur.	● Kitaptaki ilk öykünün konusu köy yaşamıdır. ● İstanbul, Türkiye'nin en büyük şehridir. ● Öykünün yanı sıra birçok şiir yazmış, bunlardan bazıları bestelenmiştir. ● Tiyatrolar her geçen yıl seyirci sayısını artırıyor. ● Yayınevi, her kitabın sonuna, yazar ve yapıt adlarını gösteren bir dizin ve kaynakça ekliyor. ● Yapılan araştırmalar göstermiştir ki soluk alışı, kan basıncımız renklere bağlı olarak değişmektedir. Renklerden açık mavi gevşetici ve rahatlatıcı, koyu mavi ise uyarıcıdır. ● Coğrafyacı açısından ada; konumu, yüzey şekilleri, yüz ölçümü, nüfusu ve iklimi incelemek her yanı suyla çevrili bir kara parçasıdır.

İÇERİK CÜMLELERİ	ÜSLUP (BİÇİM) CÜMLELERİ	BİÇİM CÜMLELERİ
ANLATILAN NE?	NASIL ANLATILIYOR?	HANGİ TÜR İÇERİSİNDE DEĞERLENDİRİLİYOR?
İçerik, bir eserde anlatılmak istenen özdür; duygu, düşünce ve imgelerin bütünüdür. İçerik cümleleri yapının konusuyla ilgilidir. Nelerin, kimlerin, hangi olay ve durumların anlatıldığını belirten cümlelerden oluşur. İçerik cümlesini bulmak için “Yazar, neyi anlatmış?” sorusunun yanıtını aramak gerekir.	Yazıdaki sözcük ve cümlelerin seçimi, yazının dil ve anlatım özellikleri biçimle (üslup) ilgilidir. Üslup, bir sanatçının kendine özgü anlatım ve söyleyiş özelliklerinin bütünüdür. Yazarın konuya yaklaşımı, dilinin açıklığı veya kapalılığı, söz sanatlarına yer verip vermemesi anlatımının akıcı veya tekdüze oluşu o yazarın biçimini (üslubunu) oluşturur. Kısacası, <u>sanatçının dili ve anlatım özellikleri onun üslûbunu meydana getirir.</u> Üslup cümlesini bulmak için “Yazar, ele aldığı konuyu nasıl anlatmış?” sorusuna yanıt aramalıdır.	Bir yazının dıştan algılanan özelliklerini belirten yargılardır. <u>Yazının tür özelliklerini</u> (öykü, roman, makale, deneme, mektup, biyografi vb.) ortaya koyar. Yazının nazım (şiir) ya da nesir (düzyazı) biçiminde oluşuna, paragraf düzenine; şiirin ölçüsüne, uyak düzenine, dize kümelenişine ilişkin bilgiler biçimle ilgilidir.
- Kitapta, dünya müziğine yön vermiş isimler ve onların hayat hikâyeleri ile ilgili bilgilere yer veriliyor. - Resimlerinde daha çok Anadolu insanının yaşamı göze çarpıyor.	- Kitapta insanların yaşam öykülerini görünür kılmak için sözcüklerin etki gücünden yararlanıyor. - Romancı, roman kişilerinin karakterlerini çizerken onların diliyle konuşmak zorundadır.	Yusuf Has Hacı, İslamiyet etkisinde gelişen Türk edebiyatının ilk siyasetname özelliği taşıyan, 6645 beyitten oluşan, mesnevi türündeki eserini aruz ölçüsüyle yazmıştır.
★ Kaygusuz Abdal, tekkede yetiştiği için <u>didaktik içerikli</u> eserlerinde <u>açık ve sade bir dil</u> kullanmıştır. Bazı şiirlerinde		
İçerik	Biçim (Üslup)	
Yunus Emre'nin etkisi açıkça görülen Kaygusuz'un <u>hece ile yazdığı şiirlerinin yanı sıra gazel tarzında yazdığı şiirleri</u> de bulunmaktadır.		
	Biçim	

CÜMLE ANALİZİ

Cümleden seçeneğe gitmemizi ve cümlede anlatılanları veya cümledeki anlam özelliğini bulmamızı isteyen soru tipidir. Bu soruların seçeneklerinde cümlelerin konusu istendiği gibi cümledeki anlam özelliği de sorgulanabilir.

(I) Vücudumuz 710 üssü 27 adet atomdan oluşmaktadır.	A)	I. cümlede,	■ bedenimizi meydana getirenin ne olduğu belirtilmiştir. ■ bir tespit yapılmıştır.
(II) Tabii bu muallak bir değerdir, bir tel saç bile bu sayıyı ciddi oranda değiştirebilir.	B)	II. cümlede,	■ değişebilir bir nicelikten bahsedilmiştir. ■ bir olasılıktan söz edilmiştir.
(III) Bu atomların bir kısmı hidrojen atomudur yani vücudumuzdaki atomların %40'ı.	C)	III. cümlede,	■ atomun özelliklerine göre çeşitlendiği sezdirilmiştir. ■ yıldızda bulunan atomların bedenimizde hangi oranda bulunduğuyla ilgili açıklama yapılmıştır.
(IV) Bu da bize bir "yıldız tozu" olarak adlandırılacak kadar atom sayısı taşıdığımızı gösterir.	D)	IV. cümlede,	■ bir önceki cümleyle ilgili çıkarımda bulunulmuştur. ■ bir ilişkilendirme yapılmıştır.
(V) Yıldızlara bakıp dilek tutarken aklınızda bulunsun çünkü bizler gerçekten Carl Edward Sagan'ın da dediği gibi "Bizler, yıldız tozuyuz.", kütlece %93 oranında.	E)	V. cümlede,	■ yıldız ile insan arasındaki ortaklıktan bahsedilmiştir. ■ tanık göstermeye başvurulmuştur.

(I) Baharat kullanımında dikkat edilmesi gereken en önemli noktalardan biri, baharatın tazeliğidir. (II) Baharattan iyi sonuçlar alabilmek için baharatın uygun şartlarda saklanmış ve tazeliğini yitirmemiş olması gerekir. (III) Açıkta depolanan ve öğütülmüş olarak satılan kuru baharatlar, özelliklerini kısa sürede yitirmektedir. (IV) Yapılan bir araştırma, öğütülmüş karabiberin kullanım süresinin en fazla üç ay olduğunu, üç ay sonra içerisindeki tüm etken maddelerin kaybolduğunu göstermiştir. (V) Bu nedenle baharatlar, öğütülmemiş hâldeyken alınmalı ve kullanımına yakın bir zamanda veya kullanım esnasında öğütülmelidir.

Bu parçadaki numaralanmış cümlelerle ilgili olarak aşağıda verilenlerden hangisi yanlıştır?

- A) I. cümlede, karşılaştırma yapılmıştır. B) II. cümlede, bir amaç koşula bağlanmıştır.
C) III. cümlede, bir eleştiri yer almaktadır. D) IV. cümlede, III. cümleyle ilgili bir örnek verilmiştir.
E) V. cümlede, bir öneri bulunmaktadır.

Yanıt: C

IV. KESİN YARGI

“Bu cümleden kesin olarak çıkarılacak yargı aşağıdakilerden hangisidir?” soru köküyle karşımıza çıkan bu soru tipinde dikkat edilmesi gereken, cümleye nesnel yaklaşılmasıdır. Başta verilen cümlede, karşılaştırma yapılmışsa karşılaştırmada üstünde durulan yöne ve karşılaştırılan unsurlara; tarih, sayısal veri, zamansal ifade varsa bunlara yönelik saptamalara dikkat edilmelidir.

ÖNCÜLDE VERİLEN CÜMLE	CÜMLEDEN KESİN OLARAK ÇIKARILACAK YARGI
X. yüzyılda Avrupa’da kullanılan ciltleme tekniği Kuzey Afrika ve Asya’dakinden tümüyle farklıydı.	10. yüzyılda ciltçilikte en az iki farklı teknik kullanılıyordu.
Televizyonda bugün gösterilecek olan belgeselde, aç kalan leoparların vahşi doğada sürülerin içine dalarak avlanma görüntüleri yer alıyor.	Belgeselde leoparlardan başka hayvanların görüntüleri de vardır.
Günümüzde Bursa tekstil sektörü, ağırlıklı olarak ev tekstili ve hazır giyim için üretim yapmaya yönelmiş durumda ve Bursa’da ekonominin en önemli temellerinden biri olan tekstil sektöründe kent nüfusunun hatırı sayılır bir kısmı istihdam edilmektedir.	Bursa’da ev tekstili ve hazır giyim dışında tekstil üretimi de vardır.
Dünyada her yıl yaklaşık 50 milyon insanı etkileyen ve 300 bin insanın ölümüne yol açan boğmaca, gelişmekte olan ülkelerde daha sık görülen önemli bir sağlık sorunudur.	Boğmacaya yakalananların bir bölümü tedavi edilebilmektedir.
Elektrik teli fırtınadan koptuğu için öğleden sonra ilçeye dört saat süreyle elektrik verilemedi.	Elektrik kesintisi aynı gün içinde giderildi.
Meksika, ana dili İspanyolca olan insan sayısının en fazla olduğu ülkedir.	İspanyolca farklı ülkelerde konuşulan bir dildir.
Topkapı Sarayı, koşullara ve gereksinimlere bağlı olarak gelişen bir yapılar topluluğudur.	Topkapı Sarayı başlangıçta hazırlanan bir plana bağlı olarak yapılmamıştır.
Ulusal parka en yakın yerleşim yeri olmasının sağladığı iş olanakları sayesinde gelişen Hayal köyünde hayat, yaşlılar için geleneksel temposunda sürmektedir.	Hayal köyünün gelişmesinde ulusal parka yakın olmasının rolü vardır.
Sinemanın usta isimlerinden biri olan yönetmen, son filmi Hayal’i 90’lı yıllardaki filmlerine tema bakımından yaklaştırarak seyircinin hayal kırıklıklarını gidermeyi amaçlamıştır.	Yönetmen, son filminde seyircinin beklentilerini dikkate almıştır.
Ulusal parka en yakın yerleşim yeri olmasının sağladığı iş olanakları sayesinde gelişen Hayal köyünde hayat, yaşlılar için geleneksel temposunda sürmektedir.	Hayal köyünün gelişmesinde ulusal parka yakın olmasının rolü vardır.
Sinemanın usta isimlerinden biri olan yönetmen, son filmi Hayal’i 90’lı yıllardaki filmlerine tema bakımından yaklaştırarak seyircinin hayal kırıklıklarını gidermeyi amaçlamıştır.	Yönetmen, son filminde seyircinin beklentilerini dikkate almıştır.
Uzay yarışının başladığı, soğuk savaşın teknolojik üstünlük mücadelesine dönüştüğü yıllarda kurulan NASA, iklim değişikliğinden gündelik hayatı şekillendiren teknolojik ürünlere kadar birçok alanda etkilidir.	NASA, birden fazla alanda çalışmalar yürütmektedir.

V. CÜMLE OLUŞTURMA

“Yukarıdaki sözler anlamlı ve kurallı bir cümle oluşturacak biçimde sıralandığında” diye başlayan bu soru tipinde bizden istenen yüklemi sonda yer alan bir cümle kurmamızdır. Zaten cümle, yüklem üzerine kurulur. Yüklemın anlamı ise “özne, nesne, yer tamlayıcısı ve zarf tamlacı” ile tamamlanır. Bu nedenle cümlede önce yüklem bulunur ve sona yerleştirilir. Diğer öğelerin cümledeki konumu ile ilgili bir sınırlandırma yoktur. Özne, zarf tamlacı, dolaylı tamlacı ve belirtili nesnenin kendi içerisinde öncelik sonralık kısıtlaması olmadığına göre burada dikkat etmeniz gereken “**hangi söz öbeğinden sonra hangi söz öbeğinin gelmesi gerektiği**”dir. Bu yüzden aynı paragrafta yapı sorularında olduğu gibi bu soru tipinde de “**son-baş**” kuralına dikkat etmek gerekir.

- I. ekip, GABA nörotransmitterinin bitki IV. hücrelerinin zarındaki bir proteine emir
 II. değişmesini sağladığını ortaya koydu. V. makalede Gilliam tarafından yönetilen
 III. Nature Communications dergisinde yayımlanan VI. vererek elektriksel iletkenliğin

Önce yüklemi buluyoruz: Bu cümlede “ortaya koydu” çekimli bir fiil olduğuna göre cümle sonuna gelmelidir. **Sonra numaralanmış sözlerin sonunda yer alan sözcükleri belirliyoruz (Ben burada koyu renkle belirtim).** Numaralanmış sözlerin **sonunda** yer alan sözcükten hemen sonra, hangi sözün **ilk sözcüğünün anlamlı olduğunu bulup** ikiyeşerli -belki daha fazla- ardışıklığı buluyoruz.

- IV. sözden (**emir**) sonra VI. söz (**vererek**) gelmelidir: IV → VI
 - III. sözden (**yayımlanan**) sonra V. söz (**makalede**) gelmelidir: III → V
 - V. sözden (**yönetilen**) sonra I. söz (**ekip**) gelmelidir: V → I
 - I. sözden (**bitki**) sonra IV. söz (**hücrelerinin**) gelmelidir: I → IV
 - VI. sözden (**iletkenliğin**) sonra II. söz (**değişmesini**) gelmelidir: VI → II
- Bunlara göre sıralama şöyle olmalıdır: III → V → I → IV → VI → II

1 – III	2 – V	3 – I	4 – IV	5 – VI	6 – II
Nature Communications dergisinde yayımlanan	makalede Gilliam tarafından yönetilen	ekip , GABA nörotransmitterinin bitki	hücrelerinin zarındaki bir proteine emir	vererek elektriksel iletkenliğin	değişmesini sağladığını ortaya koydu . (yüklem)

I. 77 yaşında yitirdiğimiz Tuncel Kurtiz

II. mesleği kadar doğayı, toprağı ve

III. ayrımı yapmadan sürdüren ve en az

IV. Anadolu'yu da seven bir aydındı

V. oyunculuğu sinema, tiyatro, televizyon

Önce yüklemi buluyoruz: Bu cümlede “aydın idi” ek eylemle çekimlenmiş sözcük, V numaralı sözde yer aldığı için yüklem görevindedir.

Sonra ardışıklığı buluyoruz:

III. sözden (**en az**) sonra II. söz (**mesleği kadar**) gelmelidir: III → II

V. sözden (**sinema, tiyatro, televizyon**) sonra III. söz (**ayrımı yapmadan**) gelmelidir: V → III

II. sözden (**toprağı ve**) sonra IV. söz (**Anadolu'yu da**) gelmelidir. II → IV

Buna göre I numaralı söz, öznedir cümle başında gelebilir. Buna göre sıralama şöyle olmalıdır: I – V – III – II – IV

1 – I	2 – V	3 – III	4 – II	5 – IV
77 yaşında yitirdiğimiz Tuncel Kurtiz (Özne)	oyunculuğu sinema, tiyatro, televizyon	ayrımı yapmadan sürdüren ve en az	mesleği kadar doğayı, toprağı ve	Anadolu'yu da seven bir aydındı. (yüklem)

I. yönelik son örneklerden biri

II. üretiminde ön plana çıkan üç boyutlu yazıcıların

III. Amsterdam'da bulunan bir kanal evidir

IV. daha çok küçük ölçekli modellerin

V. mimarlık alanında kullanılmasına

Yukarıdaki sözler anlamlı ve kurallı bir cümle oluşturacak biçimde sıralandığında hangisi baştan ikinci olur?

A) I B) II C) III D) IV E) V

Yanıt: B

I. 1986 yılındaki Çernobil kazasından sonra

II. toparlayamadı; siparişler iptal edilmekle

III. ve yenilenebilir enerji yatırımları öne çıktı

IV. nükleer endüstri uzun süre kendisini

V. kalmadı, birçok ülkede santraller kapatıldı

Yukarıdaki sözler anlamlı ve kurallı bir cümle oluşturacak biçimde sıralandığında hangisi sondan ikinci olur?

A) I B) II C) III D) IV E) V

Yanıt: E

VI. CÜMLE TAMAMLAMA

KPSS Türkçe testinin ilk sayfasında karşımıza çıkan “cümlede anlam” sorularında cümlelerin çeşitli yerlerinde (başta-ortada-sonda) bırakılan boşluğun tamamlanması istenmektedir. Boşluğa yerleştirilecek parça; bir sözcük, bir sözcük öbeği ya da bir cümlecik olabilir. Bu tarz sorularda dikkat etmeniz gereken iki şey vardır:

1. Tamamlayıcı söz; konu, anlam ve cümle kuruluşu yönünden amaca uygun olmalıdır.
2. Tamamlayıcı söz, kendinden önce ve kendinden sonra yer alan sözlerle bağlantılı olmalıdır.

Örnek:

Hegel, kendinden ---- filozoflardan farklı olarak toplumu organik bir yapı şeklinde tanımlar ve bu organik yapı içerisinde birbirleriyle ---- içinde olmasını beklediği toplumsal organları analiz eder.

Bu cümlede boş bırakılan yerlere sırasıyla aşağıdakilerden hangisi getirilmelidir?

Hegel, kendinden önceki filozoflardan farklı olarak toplumu organik bir yapı şeklinde tanımlar ve bu organik yapı içerisinde birbirleriyle uyum içinde olmasını beklediği toplumsal organları analiz eder. O hâlde bu cümlede boş bırakılan yerlere sırasıyla “önceki - uyum” sözleri getirilmelidir.

Örnek:

Yıldızların oluşumu sırasında gerçekleşen süreçlerin tamamen ---- söylenemez ancak günümüzde evrende oluşmakta olan yıldızların gözlemlenmesi ve kuramsal hesaplar, bu konu hakkında daha çok fikir sahibi olmamıza ----.

Bu cümlede boş bırakılan yerlere sırasıyla aşağıdakilerden hangisi getirilmelidir?

Yıldızların oluşumu sırasında gerçekleşen süreçlerin tamamen anlaşıldığı söylenemez ancak günümüzde evrende oluşmakta olan yıldızların gözlemlenmesi ve kuramsal hesaplar, bu konu hakkında daha çok fikir sahibi olmamıza yardımcı oluyor.

Büyük şehirlerde, doğal yaşamdan ---- büyüyen çocuklar, hayvanlara ve dolayısıyla doğal yaşama karşı yabancılik ve hatta korku hissedebiliyor.

Filmlerin, çizgi filmlerin, haberlerin ve benzeri yayınların şiddet içermesi insanların, şiddete karşı duyarsızlaşmasına ve istediklerini elde etmede şiddeti bir yöntem olarak görmesine ----

Bu roman, okuruna ilk bakışta çok keyfi, çok dağınık görünebilir. Yazar ---- yazmış gibi. Oysa bu dağınık görünüşlü malzeme ---- bir şekilde toplanmış ve yapısal bir bütün meydana getirecek şekilde örülmüş.

Yazar; güçlü gözlem kabiliyeti sayesinde hikâyelerine incelikli tespitler ----, anlatıcının kılcal damarları hâlini alan bu ---- hikâyelerini daha gerçekçi kılıyordu.

Televizyonun, uzak ve yakın, dünyanın bütün olaylarını ve bütün insanları karşımıza getirişi, ---- denilen o vazgeçilmez duyguyu bütün yanlarıyla ----,

Huzur ve stres biyolojik sağlığımızın ne kadar iyi olacağını belirleme ---- iki değişkendir. Fakat bunlardan birinin baskınlığından ziyade ikisinin ---- yapılacak tahminler biyolojik sağlık üzerinde ruh sağlığının etkilerini kestirmede daha gerçekçi sonuçlar verecektir.

Dil, durağan bir yapıya sahip olmadığından sürekli bir değişim içindedir. Bilindiği gibi dilin en renkli, en hareketli kullanımı sokakta, ---- gerçekleşmektedir. Günlük konuşmalarımızda, yazıya geçmeyen binbir değişiklik, canlılık söz konusudur. Günlük dildeki ---- kullanımlar yazıya geçmediğinden dilin bu şekildeki kullanımına ilişkin belirlemelerde bulunmak çok zordur.

VII. CÜMLE BİRLEŞTİRME

İki ortak konunun ele alındığı cümlelerin anlamca doğru bir biçimde birleştirilmesinin istendiği bu soru tipinde cümlelerde geçmeyen ve cümledeki mesajı etkileyen bir sözcüğün geçtiği seçenekleri elemanızı öneririm. Çünkü öncül olarak verilen cümlelerde geçmeyen bir ifade, eğer cümlelerin anlamını değiştiriyorsa birleştirilmiş cümlelerin mesajını da etkiler. Tabii ki iki cümleler arasında neden-sonuç ilişkisi varsa bağlamak için “çünkü, bu yüzden vb.” sözcükler veya karşılıklık varsa “ama, ancak, -a rağmen vb.” edat veya bağlaçlar kullanılır. Çünkü bunlar bağlayıcı, birleştirici unsurlardır.

I. Pek çoğumuz tekstil ürünlerinin sadece koyun yününden elde edildiğini düşünürüz.

II. Keçilerin ve develerin **de** lifleri bükülerek iplik hâline getirilir ve tekstil endüstrisinde kullanılır.

Bu iki cümlede ifade edilenlerin anlamca doğru bir biçimde birleştirilmiş hâli aşağıdakilerden hangisidir?

Şimdi I. cümledekileri siyah, ikinci cümledekileri turuncu yaptım. Doğru seçeneği renklere dikkat ederek inceleyiniz:

Keçi ve deve liflerinden iplik üretilip tekstil sanayisinde kullanılmasına **rağmen** pek çoğumuz tekstil ürünlerinde yalnızca koyun yünü kullanıldığını sanıyoruz.

★ **-a rağmen edatı, bir şeyin gerekenin veya mantığın tersine olarak yapıldığını anlatan bir sözdür. Bu sözün eklenmesinin nedeni ikinci cümledeki “de” bağlacının işlevini yerine getirmektir.**

Aşağıdaki cümleler bu sorunun yanlış seçeneklerinde yer almaktadır. Neden yanlış olduğunu göstermek için cümlelere sonradan eklenen ifadeleri turuncu renkle, eklenmesi gereken ifadeleri ise yay araç içerisinde gösterdim. Sizler de inceleyiniz:

- Keçilerin ve develerin liflerinin iplik malzemesi olarak tekstil sanayisinde **çok az tercih edilmesi** nedeniyle genellikle yünün sadece koyundan üretildiğini düşünüyoruz.
- Yaygın olarak yünün yalnızca koyundan üretildiğini düşünsek de keçiler ve develerden elde edilen liflerin **geçmişten bugüne** tekstil ürünlerinde kullanıldığını biliyoruz.
- Tekstil sanayisinde keçi ve develerden (liflerinden) elde edilen yünler de kullanılmasına karşın birçoğumuz iplik gibi ürünlerin **yalnızca koyundan (yününden)** üretildiğini zannediyoruz.
- Birçoğumuz, keçilerin ve develerin liflerinin de iplik malzemesi olarak tekstil endüstrisinde kullanıldığını göz ardı ediyor ve yünün (tekstil ürünlerinin) **yalnızca koyundan (yününden)** üretildiğine inanıyoruz.

Yazar, oldukça akıcı bir dille kaleme almış denemelerini.

Yazdıklarını, kitaplardan ve dergilerden okuduklarının üzerine inşa etmiş ama kitabın sonuna bir kaynakça koymamış yazar.

Bu iki cümlelin anlamca doğru bir biçimde birleştirilmiş hâli aşağıdakilerden hangisidir?

19 Mart 2016'da gerçekleştirilen Dünya Saat Etkinliği'nin amacı, küresel iklim değişikliğine dikkat çekmekti.

Dünya Saat Etkinliği'nde milyonlarca insan yılda bir gün yapılan bu etkinlikte bir saat ışıklarını söndürdü.

Bu iki cümlelin anlamca doğru bir biçimde birleştirilmiş hâli aşağıdakilerden hangisidir?

Vecihi Bey, Millî Mücadele sırasında savaş uçağı enkazlarından topladığı parçalarla yeni bir uçak üretmiştir.

Vecihi Bey, ürettiği uçağına sertifika verecek bir kurum bulamamış, bu nedenle uçuş izni alamamış; uçağını izinsiz uçurduğu için ceza bile almıştır.

İki cümlelin anlamca doğru bir biçimde birleştirilmiş hâli → Millî Mücadele sırasında savaş uçağı enkazlarından topladığı parçalarla yeni bir uçak üreten Vecihi Bey, uçağına sertifika verecek bir kurum bulamadığından uçuş izni alamamış ve hatta uçağını izinsiz uçurduğu için ceza almıştır.

Davies, eğitimi bireyleri kapasitelerine göre farklı statülere yerleştiren bir sistem olarak değerlendirmektedir.

Toplumsal tabakalaşmayı temel alarak en yeteneklilerin en önemli mesleklerle ödüllendirilmesi gerektiğine inananlar, bu görüşe destek vermişlerdir.

İki cümlelin anlamca doğru bir biçimde birleştirilmiş hâli → Toplumsal tabakalaşma temelinde en yetenekli insanların en önemli meslekleri elde etmesi gerektiğini düşünen kişiler; Davies'in, eğitimin bireyleri kapasitelerine bağlı olarak farklı statülere yerleştiren bir sistem olduğu düşüncesini desteklemişlerdir.

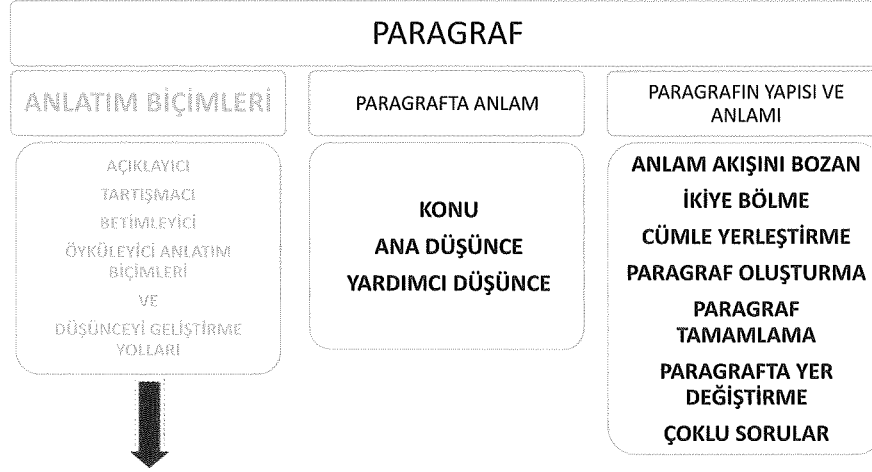
Macera-dram türündeki Y adlı filme kaynaklık eden romanın yazarı, eserde kendi çocukluğundan esinlenmiştir.

Korku romanlarıyla tanınan A adlı yazarın, diğer eserlerinden farklı özellikler taşıyan Z isimli romanı, sinemaya Y adıyla uyarlanmıştır.

İki cümlelin anlamca doğru bir biçimde birleştirilmiş hâli → Okurların korku romanı türüyle tanıdığı A adlı yazarın çeşitli yönleriyle öteki eserlerinden farklılaşan ve ilhamını kendi çocukluk yıllarından aldığı Z isimli romanı, sinemaya Y adıyla macera-dram türünde uyarlanmıştır.

82. videodan önce “Paragrafın Mantığı” videosunu izleyiniz.

PARAGRAFTA ANLATIM BİÇİMLERİ VE DÜŞÜNCEYİ GELİŞTİRME YOLLARI

ANLATIM BİÇİMİ;

Yazarın, metni oluşturma amacıdır.

Amaç:

☐ Bilgi vermek mi?	☐ Bir olayı aktarmak mı?
☐ Bir düşüncüyü ortaya koymak mı?	☐ Bir izlenim kazandırmak mı?

Anlatım biçimleri parçanın genelinde izlenen yoldur. Düşüncüyü geliştirme yolları ise düşüncenin ispatlanması, olayın veya bilginin aktarılması veya anlatılanın zihinde canlandırılması için kullanılan yardımcı unsurlardır.

DÜŞÜNCEYİ
GELİŞTİRME
YOLLARI

TANIMLAMA
KARŞILAŞTIRMA
ÖRNEKLEME
TANIK GÖSTERME
SAYIP DÖKME
SAYISAL
VERİLERDEN
YARARLANMA
MECAZLARA
BAŞVURMA

ANLATIM
BİÇİMLERİ

AÇIKLAYICI
TARTIŞMACI
ÖYKÜLEYİCİ
BETİMLEYİCİ

ANLATIM BİÇİMLERİ

Yazarın parçayı oluştururken herhangi bir düşüncüyü veya durumu ortaya koyma biçimine anlatım denir. Anlatım biçimi de yazarın, metni oluşturma amacıdır.

AÇIKLAYICI

Amaç, bilgi vermektir.

- Daha çok genel ve nesnel bir tutum benimsenir.
- Doğrudan anlatmayı gerektirir.
- Açık, anlaşılır bir dil kullanılır.
- Yazar soyut düşüncelerden ve yorum yapmaktan kaçınır.
- Sanatlı sözlere pek yer verilmez.
- Daha çok ders kitaplarında, bilimsel yazılarda, ansiklopedilerde tercih edilir.

Örnek: Anonim halk edebiyatı, meydana getireni ve söyleyeni belli olmayan, halkın ortak malı olan edebî ürünlerin oluşturduğu bir edebiyattır. Bu ürünler başta, tek bir kişinin malı iken zamanla topluma mal olup anonim bir özellik kazanır. Anonim halk edebiyatı ürünlerinin en belirgin özelliği ürünlerin sözlü olmasıdır. Bu özelliği nedeniyle ürünler dilden dile aktarılırken birtakım değişikliklere uğrar ve yayıldığı bölgenin dil özelliklerini alır.

Örnek: Toplumu ilgilendiren hemen her konunun işlendiği, Türk edebiyatına Tanzimat'la birlikte Batı'dan gelen makale, bir çeşit düşünce yazısı olup gazete ve dergi çevresinde gelişmiştir. Yeterli bilgi birikimi ve özgün bir üslup gerektiren makalelerde ele alınan konuya ilişkin değerlendirme, görüş ve öneriler kanıtlarla desteklenir. Amaç, bilgilendirme ve öğretmedir. Kişisel görüşler; giriş, gelişme ve sonuç bölümleri hâlinde, mantıksal tutarlılıkla bir araya getirilir. Açıklama ve tartışma anlatım biçimleriyle örnekleme, karşılaştırma, benzetme vb. düşüncüyü geliştirme yollarından; deyim, atasözü, özdeyiş ve alıntılardan yararlanılabilir. Gazete ve dergilerde yer alan bu yazılar, daha sonra bir araya getirilerek kitap hâlinde yayımlanabilir.

TARTIŞMACI

Amaçlar:

- Düşünce, duygu ve davranışların irdelenmesine, değiştirilmesine dayalı konularda okurun yerleşik kanılarını değiştirmek,
- Okura yeni bir görüşü benimsetmek için bilgi vermek,
- Bir savı kanıtlamaktır.
 - Bu anlatım biçiminde yazar, düşüncelerini ortaya koyar ya da sorgulayıcı bir tutum izler.
 - Öznellik ağır basar.
 - Söзде soru cümleleri, devrik cümleler, sanatlı sözler görülebilir.

Örnek: Çevre bilinci oluşturmak için öncelikli olarak felsefi bir bilinç oluşturulmalıdır. Çünkü çevre bilinci oluştururken aynı zamanda insanlar arasındaki ilişkileri ve insan egosunu da yeni baştan kontrol altına almayı ve düzenlemeyi de içeren bir dizi davranış değişikliği de gerçekleştirmiş oluyoruz. Bir başka deyişle, “çevre etiği kavramını uygun bir biçimde geliştirmek için, yaşayan insanlar ‘ego’larından tümüyle kurtarılmalı, ‘evrenin efendileri’ olduklarına inanmaktan vazgeçmeli, insan merkezli bir biçimde hareket etmeye son vermeli, tüm tarafların -sessiz duranların ve henüz yaşamayanların da- haklarını düşünmeli ve onlara saygı duymalıdır.”

Örnek: Bozkırların, dağların vahşi ve yapmacıksız seslerini kaval ve kopuzla inleyen edebiyat nasıl doğrudan doğruya milletin hayatından doğmuşsa bu gazel ve kaside edebiyatı da o kadar halk hayatından uzaktır. Bir defa lisan halkın lisanından bambaşka olduğu gibi, vezin ve mevzu da halk ile hiç temas etmeyecek kadar ayrıdır. Yüksek ve hakikî sanat asıl ona derler ki hayatı bütün genişliği ve bütün samimiliğiyle okuyucuya duyurabilsin. Ancak yapmacığın bittiği yerde sanatın başlayabileceğini, nedense, hâlâ anlayamadık!

ÖYKÜLEYİCİ

Amaç:

- Gerçek ya da tasarlanmış olayları anlatmak, okuyucuyu olay içinde yaşatmaktır.
 - Bu anlatım biçiminde, birbiriyle ilgili olay ve durumlar oluş sırasına göre anlatılır.
 - Olay; kişiler, yer ve zaman unsurları da ortaya konarak aktarılır.
 - Fiil ve fiilimsilere çokça yer verilerek kişiler hareket (devinim) hâlinde yansıtılır.

Örnek: Bir başka uçağın sesi gelmeye başladı. Bizim Ada, uçakların üstünden geçtikleri bir yol güzergâhı olmalı ki hep ya üstünden ya solumdan geçip gidiyorlar. Kedi sustu. Köpeğim gözünü kapadı. Karga sesleri geliyor şimdi de. Vaktiyle bu Ada'ya bu zamanda kuşlar uğrardı. Cıvı cıvı öterlerdi. Küme küme bir ağaçtan ötekine konarlardı.

Örnek: Yusuf, elindeki ağaçla koca öküzü, nehrin derin sularına doğru itti. Oğlu da ona yardım ediyordu. Uzunca bir çalışmadan sonra, koca öküz, sulara, bulanık sulara yuvarlandı. Bir zaman kayboldu. Sonra suyun yüzüne çıktı. Bir müddet de kazanın ortasında döndü döndü. Daha sonra akıntıya kapılarak Yusuf'tan uzaklaşmaya başladı. Baba oğul, uzun uzun koca öküzün ardından baktılar. Yusuf, döndü: "Belki de bir yere takılmadan deryaya kavuşur." diye söylendi. "O zaman kemiklerine varıncaya kadar balıklara yem olsa bile uçsuz bucaksız deryada hiç olmaza ruhu serbest kalır. Boyunduruktan kurtuldu gayri!

BETİMLEYİCİ

Amaç:

- Okura izlenim kazandırmak; varlıkları, durumları zihinde canlandırmaktır. Yani varlıkların, olayların niteliklerini, bu niteliklerin duyularımızda uyandırdığı izlenimleri anlatmaktır.
- Bu anlatım biçiminde kişi, nesne veya yerler, bir nitelik kazanacak biçimde canlandırılarak anlatılır.
- Betimleme, sözcüklerle resim yapmak demektir. Yazar, burada görme duyusundan yararlanır. Bu nedenle gözle algılanan renk, biçim ayrıntılarına ve niteleyici sözcüklerden sığa bolca yer verilir.
- Nesnel anlatımlı betimlemelerde ise bilgi vermek amaçlanır.

Örnek: Karşıdaki komşum yabancı subayın buldok cinsi bir köpeği vardı. İri kafalı, koca enseli, iki dişi daima meydanda, yanakları kof ve sarkık, burnu çökük, aksi bir köpek... Bana buldok suratı; bütün dişleri söküldükten sonra acemi bir dişiye tam takım diş yaptırıp da çene kemikleri çökerek çehresi tanınmayacak şekle giren eski somurtkan tipleri hatırlatır.

Örnek: Mevsim sonbahar. Kastel tepesinden bir sürü geminin yüzmekte olduğu denize ve batmakta olan akşam güneşinin aydınlatıldığı İsveç sahiline bakıyoruz; ardımızdaki siper, dik bir yamaçla sonlanıyor; orada koskoca ağaçlar var, sararmış yaprakları dallardan dökülmekte. Ta aşağıda etrafı tahta çitlerle çevrili evler görünüyor; işte onların da ardında bir nöbetçinin nöbet tuttuğu yer oldukça ürkütücü ama ondan da ürkütücü olan, penceresi demir parmaklıklı bir hücre.

Örnek: Perde açıldığında sahne boştur. Hareket eden bir tren sesi... Biraz sonra, önde Gazeteci, arkasında Makasçı, içeri girerler. Makasçı, Gazeteci'nin büyük bir doktor çantasını andıran el çantasıyla küçük valizini taşımaktadır. Gazeteci'nin elinde portatif bir teyp vardır. Boynunda fotoğraf makinesi asılıdır. Vakit, akşam üzeredir.

 DIKKAT

Bir paragraf homojen bir şekilde, sadece öyküleme ya da betimleme vs. paragrafı olmak zorunda değildir. Bu anlatım biçimlerinin birkaçı hatta tamamı dahi bir metinde görülebilir. Önemli olan parçanın hangi amaçla yazıldığı ve hangi anlatım biçiminin ağır bastığıdır.

ANLATIM BİÇİMLERİYLE İLGİLİ SORU KÖKLERİ	
OLUMLU SORU KÖKLERİ	OLUMSUZ SORU KÖKLERİ
● Bu parçanın anlatımı için aşağıdakilerden hangisi söylenebilir? ● Bu parçanın anlatımında aşağıdakilerden hangisi ağır basmaktadır?	● Bu parçanın anlatımıyla ilgili olarak aşağıdakilerden hangisi <u>söylenemez</u>? ● Bu parçanın anlatımında aşağıdakilerden hangisi <u>yoktur</u>? ● Bu parçanın anlatımıyla ilgili olarak aşağıdakilerden hangisi <u>yanlıştır</u>? ● Bu parçanın anlatımında aşağıdakilerden hangisine <u>yer verilmemiştir</u>?

ANLATIM BİÇİMLERİYLE İLGİLİ SORULARIN SEÇENEKLERİ		
Bu soru tipinin seçeneklerinde “düşünceyi geliştirme yollarıyla ilgili kavramlar”, “dil bilgisinde gördüğümüz bazı kavramlar” veya “sözcüklerde görülen anlam olayları” ile ilgili ayrıntılara yer verilir:		
Bu parçanın anlatımıyla ilgili olarak aşağıdakilerden hangisi <u>yanlıştır</u> ?	Bu parçanın anlatımında aşağıdakilerden hangisine <u>yer verilmemiştir</u> ?	Bu parçanın anlatımında aşağıdakilerden hangisi <u>yoktur</u> ?
A) Karşılaştırma yapılmıştır. B) Örneklemeye başvurulmuştur. C) Özel yargılar vardır. D) Benzetmeden yararlanılmıştır. E) Mecaz kullanımı söz konusudur.	A) Sayısal verilere B) Özel düşüncelere C) İkilemelere D) Farklı cümle türlerine E) Karşılaştırmaya	A) Neden-sonuç ilişkisi kurma B) Sayısal veriler kullanma C) Karşıtlıktan yararlanma D) Çıkarımda bulunma E) Karşılaştırmaya başvurma
A) Değişik duylara seslenen ayrıntılardan yararlanılmıştır. B) Sayıp dökmelere yer verilmiştir. C) Karşılaştırmaya başvurulmuştur. D) Öyküleyici anlatım yeğlenmiştir. E) Kişileştirme yapılmıştır.	A) Niteleyici sözcüklere B) Eksiltili cümleye C) Alıntıya D) Kişileştirmeye E) İç konuşmaya	A) Açıklama B) Örnekleme C) Benzetme D) Alıntı E) Pekiştirme

DÜŞÜNCEYİ GELİŞTİRME YOLLARI

Anlatım biçimleri parçanın genelinde izlenen yoldur. Düşünceyi geliştirme yolları ise düşüncenin ispatlanması, olayın veya bilginin aktarılması veya anlatılanın zihinde canlandırılması için kullanılan yardımcı unsurlardır.

TANIMLAMA

- Varlık ya da kavramların belirgin özellikleriyle tanıtılmasıdır. Sözü edilen varlık ya da kavramla ilgili “nedir, kimdir” sorularının karşılığıdır.
- Bir şeyin ne olduğu hakkında verilen bilgidir.
- “Bu nedir/kimdir?” sorularının yanıtı olduğu için tanım cümleleri öznel de nesnel de olabilir.
- Paragrafta işlenen konunun belirgin özellikleri, tanım cümlesiyle ortaya konur.

Örnek: Dil; insanların düşündüklerini ve duyduklarını bildirmek için kelimelerle veya işaretlerle yaptıkları anlaşma, lisanıdır.

Örnek: Dil, sözlü ve yazılı olarak iletişimde kullandığımız, doğduğumuzda hazır bularak edinmeye başladığımız, doğrudan doğruya insana özgü, çok güçlü, büyümlü bir düzendir; düşünme ve düşünüleni aktarma dizgesidir.

Örnek: Hikâyenin benim hikâyeci sözlüğümdeki karşılığı; insanı anlatan, insan yaşamından bir kesiti o insanın (yani o kahramanın) dışında, yine o insana yabancı, başka insanlara (okurlara) aktarmak, örneklemek; o insanın varlığından haberdar etmektir.

ÖRNEKLEME

- Düşünceyi somut kılmak için örneklerden yararlanmaktır.
- Amaç, anlatılanların daha iyi anlaşılmasını sağlamaktır.
- İşlenen düşünceye belirginlik, görünürlük kazandırmak söz konusu olduğunda başvuru bir tekniktir.

Örnek: Otobiyografi (öz yaşam öyküsü) yazarın kendi yaşamını anlattığı yazı türüdür. Amerikan edebiyatında Paul Auster'in (Pol Ostır) İç Dünyamdan Notlar ve Isaac Asimov'un (Aytek Ezimov) Dolu Dolu Yaşadım, Fransız edebiyatında André Gide'in (Andre Jid) Tohum Ölmezse dünya edebiyatının tanınmış otobiyografilerindendir.

Örnek: Metal eşya, cam, gazete kâğıdı gibi atıkların toplanarak üretim sürecine yeniden katılması işi, ciddi biçimde ilk olarak II. Dünya Savaşı sırasında başladı; 1970'lerin başından bu yana da önem kazandı. Örneğin, ABD'de bazı eyaletlerde şişelere depozito ücreti uygulamasının kara yollarındaki şişe sayısını önemli ölçüde azalttığı görüldü.

Örnek: Yapıtta kargaşadan, fazlalıktan hoşlanmam. Mesela bir yazıda iki cümleden biri bir düşünceyi anlatmaya yetiyorsa, ikinciye gerek yoksa o cümleyi okumak istemem.

Örnek: Saymakla bitmez benim vazgeçemediklerim. Örneğin bunların başında evimin, mutfağın temizliği ve kendi temizliğim gelmektedir. Yemeği, ütüyü asla başkalarına yaptırmamak da bunlara dahil tabii.

TANIK GÖSTERME

- Düşünceyi desteklemek amacıyla konuyla ilgili söz sahibi, güvenilir bir kişinin sözünden, görüşlerinden yararlanmaktır.
- Paragrafta işlenen düşünceyi inandırıcı kılmak, desteklemek söz konusu olduğunda başvuru teknikleridir.
- Yazarın amacı, kendi görüşünü destekleyen başka insanların da olduğunu göstermektir. Diğer bir söyleyişle "Bakın --- da aynı düşünceyi paylaşıyor." demektir.
- Tanık gösterilen söz, ünlü bir kişiye ait olabileceği gibi, bir atasözü de olabilir. Çoğunlukla bu söz tırnak içinde verilir. Tırnak içinde verilmediği de olur elbette.
- Alıntı yapılan sözle o sözü söyleyen kişi birlikte olmalıdır. Söz ve sözün sahibinin olmadığı yerde -atasözü hariç- tanık göstermeden bahsedilemez.

Örnek: Aradan yıllar geçtikten sonra bugün ortaya atılan, savunulan nice görüş, tarih bilmezlikten, tarihi unutmaktan kaynaklanır. Bilge Kağan çok haklıdır: "Ey Türk, sen tok iken açlığı bilmezsin!"

Örnek: Nurullah Ataç hep eleştirmen olarak düşünülmüştür. Oysa Ataç'ın asıl önemi eleştirmenliğinden değil, Türkçenin dünyayı dili olarak kurulması yolunda harcadığı çabadan gelir. O da farkındadır bunun: "Eleştirmen bir öldü mü bir daha kimse anmaz onu." der. Ama öte yandan: "Bir şey kalmayacak mı benden?" sorusuna şu alçakgönüllü cevabı verirken gerçek öneminin nereden geldiğini de belirtir: "Bugün bu ülkede bir dil kuruluyor, o yapıda benim de bir taşım vardır. Ancak görünmeyen kimsenin gözüne çarpmayan, ta gerilerde bir taş."

KARŞILAŞTIRMA

- Aralarında benzerlik ya da karşıtlık bulunan varlık veya kavramların bu özelliklerinin ortaya konmasıdır.
- Anlatılanlar, kavramlar arasındaki benzer ve farklı özellikler yardımıyla daha anlaşılır hâle gelir.
- Karşılaştırma cümlelerinde “en, daha, -a kadar, -a göre, -dan, ise” gibi yapılar da görülebilir.

Örnek: Yabancı sözcük oranının %1 olarak saptandığı *Orhun Yazıtlarında* yazınsal bir dil vardır. Soyut kavramların da yer aldığı bu yazıtlar, Türk yazı dilinin çok uzun bir geçmişi olduğuna tanıklık eder. *Uygurcada ise* yabancı sözcük oranının arttığı görülür. Bu olguda, Uygurcaya çevrilen dinsel metinlerin etkisi vardır.

Örnek: Otobiyografi (öz yaşam öyküsü) yazarın kendi yaşamını anlattığı yazı türüdür. Biyografide ve otobiyografide hayatı ele alınan kişinin başarıları, ilham verici yönleri açık, sade bir dille anlatılır. *Otobiyografide* anlatıcı birinci kişiye biyografide üçüncü kişidir. *Biyografiler* bilgi, belge ve tanıklıklara bağlı olarak nesnel bir dille yazılır. Yazarın iç dünyasına dönük kaleme alınan otobiyografiler ise hafızaya ve anılara dayanır. Bu nedenle otobiyografi yazarı, biyografi yazarı kadar nesnel olamayabilir.

SAYISAL VERİLERDEN YARARLANMA	● Düşünceyi güçlü kılmak için sayısal verilerin (istatistiksel ifadelerin) kullanılmasıdır. Okuyucu, sayısal verilerin etkisiyle düşünceyi daha inandırıcı bulduğu için bu, anlatıma nesnellik kazandırma yoludur. ● Sayısal verilerden yararlanılmıştır, ifadesi yerine “kanıtlanabilir verilere yer verilmiştir” de denilebilir. ● Genellikle bilimsel araştırma ve incelemeye dayanan yazılarda ileri sürülen tezi kanıtlamak söz konusu olduğunda başvuru bir tekniktir. Örnek: Başka dillerden Türkçeye kelime geçtiği gibi Türkçeden de başka dillere kelimeler geçmiştir. Bugün, Çince 300, Farsçada yaklaşık 3.000, Urduca 227, Arapçada yaklaşık 2.000, Rusçada yaklaşık 2.500 olmak üzere çok sayıda Türkçe kelime başka dillerde kullanılmaktadır. Örnek: Türkiye'deki elektrik enerjisi üretiminde 2001 yılında bir azalma yaşanmıştır. Bunun nedeni ülke çapında yaşanmış olan büyük bir ekonomik krizin neticesinde sanayide elektrik enerjisine olan talebin azalması olarak açıklanabilir. 2003 yılı itibarıyla da Türkiye'nin toplam kurulu gücü 35587MW'tir. Kurulu gücün %64.60'ı termik, %35.34'ü hidrolik %0.06'sı ise rüzgâr kaynaklıdır.
SOMUTLAMA	● Soyut kavramların somut bir varlıkmiş gibi anlatılmasıdır. ● Somutlama; istiare, kişileştirme, benzetme gibi sanatlar yardımıyla sağlanır. ● Somutlamada amaç, soyut kavramın zihinde canlandırılmasıdır. Örnek: Dilin inceliklerini özümsemiş birinin ağzından anlatılan bir resim, bir heykel, bir mimari eser layık olduğu yeri bulur. Sanat söyleşilerinin ana ögesi dil olduğuna göre, edebiyatın yetkinleştirdiği dil de bütün sanat eserlerinin anahtarı olarak düşünülebilir.

BENZETME	● Aralarında çeşitli ilgiler bulunan varlık veya kavramlardan benzerlik bakımından nitelikçe zayıf olanın güçlü olana benzetilerek anlatılmasıdır. Örnek: Bir toplumun sözlü ve yazılı bütün kültür değerleri dile aktarıldığı için, dil sosyal yapının ve kültürün sadık bir aynası durumundadır. Bir şair, duygu ve düşüncelerini kendi toplumunun fertlerine ancak dili ile ulaştırabilir. Bir yazar, bir bilim insanı, bir düşünür, görüşlerini kendi dışına ve ilgili çevrelere dil yolu ile aktarabilir. Örnek: Ankara'nın, mimarisiyle ünlü ilçesi Ayaş'ta bir sokak... Sokaktaki tarihî evlerden biri... Badanası solmuş, sıvaları yer yer dökülmüş. Pencere pervazları da doğaya direniyor, bir bakıma evin sahibi yaşlı kadını andırıyor. Ev de yorgun, sahibi de. Ne var ki yaşam sürüyor.
İÇ KONUŞMA	● Kahramanların içsel konuşmalarını aktarmaya dayanan anlatım tekniğidir. ● İç konuşma tekniğinde, kahramanın duygu ve düşünceleri sesli düşünme şeklinde yansıtılır. ● Bu anlatım tekniğinde kahraman, karşısında biri varmış gibi kendi kendine konuşur. Örnek: Bu kedi, tahta masanın üstüne çıkmış, köpeğime durmadan homurdanacak mı? Sandalyenin üstündeki vişneçürüğü rengindeki delik çoraplar... Asmanın yaprakları daha yemyeşil. Bizim bahçedeki kurudu bile. Örnek: Deniz, Bozburun'a doğru başını almış gidiyor. Uzaklarda görünen, İstanbul'un neresi kim bilir? Sesler neden gelmiyor?

SAYIP DÖKME	● Bir bütünün tüm parçalarını art arda sıralamaktır. ● Ne var ne yok her şeyi ortaya dökmektir. ● Anlatıcı; gördüklerini, düşündüklerini, hissettiklerini peş peşe sıralar. Örnek: Orman, orada yaşayan insanlar için bazen manav, bazen kasap, bazen eczane, bazen hırdavatçı, bazen oyuncakçı, bazen market olur. Örnek: Sergide padişah portreleri, kutsal emanetler, kaftanlar, halılar, hatlar, önemli olayları anlatan minyatürler, çiniler, mistik objeler, nargileler, müzik aletleri yer alıyor. Tüm bu eserler çarşı, kahvehane, hamam, mezarlık, tekke, cami, Topkapı Sarayı'nda yaşam, harem gibi özel olarak tasarlanmış bölümlerde sergileniyor.
KİŞİLEŞTİRME	● İnsan dışı varlık ya da kavramlara, insani özellik kazandırma sanatıdır. Örnek: Denemede kalemin o özgürce salınışı, istediği yerde eğlenip istediği yerde yere dokunmayışı, günlük güneşlik bir sabah vakti keyfince dolaşmaya benzer. Örnek: Kıvrımlı yollarla daveşkâr tarlalar arasından, yol kenarındaki kaz sürülerinin şaşkın bakışları ile koyunların ne olduğunu anlamaya çalışır tavırları eşliğinde çıktık o mağrur dağa.
DUYULARLA ALGILANAN AYRINTILARA YER VERME	Duyu dışarıdaki varlıkları algılama yolumuzdur. Bu varlıklar beş duyu organımızla algılanır. Bunlar işitme, duyma, dokunma, tat alma ve görmedir. ● Kayalıklarda sandalın gelişini gözleyen karısının karaltısı hayal meyal ayırt edilirdi. (görme) ● Karanlıkta martılar o kadar bağırışlılardı ki... (işitme) ● Kıyının serinliği üşütmeye başlayınca bodur çamların içine vurur, tepeyi tırmanırıldardı. (dokunma) ● Katlanılır gibi değildi o koku. (koklama) ● Yedikleri şey çok lezzetliydi. (tatma)

ANLATIM ÖZELLİKLERİ

İYİ BİR ANLATIMDA BULUNMASI GEREKEN ÖZELLİKLER

AÇIKLIK	Anlatımın belirsizlik taşıması, net olmasıdır. Metinde yoruma göre değişmeyen ifadelere yer verilmesidir çünkü herkes metinden aynı anlamı çıkarmalıdır. Tartışmaya yol açmayacak bir anlatımın olması; duygu ve düşünceler aktarılırken farklı yorumlara imkân vermeyen, açık ve net bir anlatım yapılması ve noktalama işaretlerinin yerli yerinde kullanılmasıdır. ■ Anlatılardan herkes farklı bir şey anlıyor, farklı yorumlar çıkarıyorsa anlatım açık değildir. Böyle bir anlatımda anlatım bozukluklarına da rastlanır.
AKICILIK	Anlatımın ses akışına uygun olmasıdır. Bu ilkeye göre, metinde okunması kolay ifadeler yer verilmeli, akıcılığı engelleyen ses ve ahenk kusurlarından kaçınılmalıdır.
YALINLIK	Anlatımda gereksiz ayrıntılardan, süslü ve sanatlı söyleyişlerden kaçınmaktır. Uzun cümleler, imgeler, sanatlı ve süslü anlatım yalınlığı bozar. Anlatımda kolay anlaşılır bir dil tercih edilir.
DURULUK	Anlatımda gereksiz sözlere yer vermemektir. Bir söz cümleden çıkarıldığında cümlelerin anlamında daralma veya bozulma olmuyorsa o söz gereksizdir. ■ Cümlede aynı anlama gelen ya da birinin diğerini karşılayabildiği unsurlar varsa gereksiz sözcük kullanılmıştır ve bu da anlatım bozukluğudur.
DOĞRULUK	Dilin doğru kullanılmasıdır. Dil bilgisi, söz dizimi, yazım ve noktalama kurallarına uygunluktur.
SADELİK	Anlatımda ana dildeki sözcüklere yer verilmesi ve bir yapıtı okurken sözlüğe ihtiyaç duyulmamasıdır.
ETKİLEYİCİLİK	Eserle okuyucu arasında kurulan duygu bağıdır.
DOĞALLIK	Eserde samimi bir dil kullanılmasıdır. Sözlerin, sohbet havasında okura iletilmesidir.

ÖZLÜLÜK/YOĞUNLUK	Az sözle çok şeyin anlatılabilmesidir. Anlatımın; derin ve çok katmanlı olması, yalın kat olmamasıdır. ■ Örneğin, “atasözleri, özdeyişler” en güzel özlülük örnekleridir. Bunlar, bir cümleyle sayfalar dolusu düşüncüyü özetlemiş ifadelerdir. Bu yönleriyle “yoğun” ifadelerdir ve anlam derinlikleri vardır.
ÖZGÜNLÜK	En kısa tanımıyla “farklı olmaktır”. Konunun yeni, farklı, orijinal, benzersiz bir şekilde ele alınması; duygu, düşünce veya bir kavramın, başkalarına benzemeden kendine özgü bir şekilde anlatılmasıdır. ■ O hâlde özgünlük; başkalarını taklit etmeden, başkalarına özenmeden, kendine has bir üslup kullanılarak yapılan anlatımların özelliğidir.
KALICILIK	Eserin ölümsüz olması, çağını aşmasıdır. Adının yıllara meydan okuması, eserin zamana direnmesidir.
TUTARLILIK	Duygu ve düşüncelerin birbiriyle anlam ve mantık açısından uygunluk göstermesidir. Önce savunulan bir düşünceye daha sonra karşı çıkılan bir metinde tutarlılık olduğu söylenemez.

- Anlatımda başkalarına benzememeye çalışmak gerekir. Önemli olan; farklı bir görüş, duygu ve düşünüş tarzına sahip olunması ve bunların değişik bir tarzda ifade edilmesidir.
- Anlatıcının sözlerinin kuşkuya yer bırakmayacak biçimde kavranması söz konusudur. Anlatıcının karşısındaki kişi, bulmaca çözmek zorunda kalmamalı. Anlatılan kolay anlaşılmalıdır.
- İnanmadan ileri sürdüğünüz bir düşünceye başkalarını inandırmanız çok zordur. Bu nedenle söz gönülden çıkmalıdır. Bunu sağlamak için rol yapmak ve doğallıktan uzaklaşmak gerekir ki bunlar, doğru ve etkili anlatımın düşmanlarıdır.

Yukarıda verilen ifadelerde, sırasıyla anlatımın hangi özellikleri üzerinde durulmuştur?

- A) İçtenlik - Duruluk - Özgünlük B) İçtenlik - Duygusalılık - Özgünlük C) Özgünlük - Açıklık - Duruluk
- D) Açıklık - Akıcılık - Duygusalılık E) Özgünlük - Duruluk - İçtenlik

Yanıt: E

PARAGRAFLARDAKİ BAKIŞ AÇILARI

1. Hâkim (Tanrısal / İlahî) Bakış Açısı: Anlatıcı, olaylara ve kahramanlara hâkimdir. Olayların nasıl gelişeceğini bilir ve görür. Olayları anlatırken kahramanların aklından geçenleri ve psikolojilerini yansıtır. Anlatıcı (yazar) olayların içinde yer almaz ve olaylara karışmaz. Yazar, olayın kahramanlarından daha fazlasını bilir. Bu bakış açısında anlatıcı üçüncü kişidir.

Örnek: Nuran'ın gitmesiyle zihnî hayatı durmuş gibiydi. Sanki genç kadın bu mazi rüyasının bütün canlı ve güzel taraflarını beraberinde götürmüş, yerinde tıpkı Mümtaz'ın hayatı gibi bir kül yığını kalmıştı. O kadar dikkatle hazırladığı, beraberinde yaşadığı kahramanlar, bir daha dirilmelerine imkân olmayan gölgeler, sıska ve cansız kuklalar olmuşlardı.

Örnek: Onun fikirlerinde ve duygularında hiçbir şey değişmemiştir. Bu gidişten o da memnun değil, ne bu yaşayış tarzını ne evlerine girip çıkan insanları, o da beğenmiyor fakat ne çare ki iş, çıkırından çıkmış, karısına olan zaafı yüzünden yahut daha başka sebeplerden kendini bir kere bu korkunç akıntıya kaptırmıştır; bu müdafaalar bu zaafa bir mazeret göstermekten başka bir şey için değildir.

2. Kahraman (Ben) Bakış Açısı: Olaylar, hikâye kahramanlarından birinin ağızıyla anlatılır. Olayları yaşayan kahraman, olaylar karşısındaki izlenim ve tutumunu kendi bakış açısıyla yansıtır. Bu bakış açısında anlatıcı birinci kişidir.

Örnek: Baktım: Minderde üst üste konmuş iki yastık. (Demek annem biraz rahatsızlanmış ve buraya uzanmış.) Masanın yanında rafın önüne çekilmiş bir sandalye. (Demek annem en üst raftan bir ilâç şişesi almış). Ha... İşte masanın üstünde bir şişe: Kordiyal. (Demek annem bir fenalık geçirmiş.) Minderin üstünde ıslak, buruşuk bir mendil. (Demek annem ağlamış.) Benim de bu şişeye, iki yastığa ve bir mendile ihtiyacım var, ben de Kordiyal alacağım, uzanacağım ve ağlayacağım.

Örnek: Ben minderin üstünde sırt üstü yatıyorum, etrafımın telaşını seyrederken kendimi unutuyorum. Hatta bazen kendimi hepsinden fazla sakin buluyorum fakat bu kalabalıklar dağılıp da felâketimle baş başa kalınca dehşet...

3. Gözlemci Bakış Açısı: Anlatıcı; gördüklerini, tanık olduklarını aktarır. Hikâye kahramanlarının aklından geçenleri bilmez. Anlatıcının anlatımı gördükleriyle sınırlıdır. Anlatıcı (yazar), olup biteni kamera sessizliğiyle arkadan izler. Nesnel bir tutum sergilenir. Bu bakış açısında anlatıcı üçüncü kişidir.

Örnek: Birkaç evlik bir yerden geçiyorlardı. Yıkık bir duvarın dibinde yırtık elbiseli, tıraşları uzamış, yüzü kırış kırış, yılgın bir ihtiyar oturuyordu. Başında kirli, beyaz bir şapka vardı. Ağzı açıktı; üst damağında tek kalmış, kazma gibi uzamış dişi görülüyordu. Kerem selâm verdi, ihtiyar oturduğu yerden eliyle selâmını aldı.

ANLAM BİLGİSİ

"Okumayı öğrenmek sanatların en gücüdür; bu işe, yaşamımın seksen yılını verdim, yine de tam olarak öğrendiğimi söyleyemem. (Goethe)"

B

BENİM HOCAM UYARIYOR!

84. videodan önce "Paragrafta Anlam" videosunu izleyiniz.

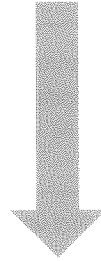
PARAGRAF

PARAGRAFTA ANLAM

1. KONU
2. ANA DÜŞÜNCE
3. YARDIMCI DÜŞÜNCE

PARAGRAFIN YAPISI VE ANLAMI

4. ANLAM AKIŞINI BOZAN
5. İKİYE BÖLME
6. CÜMLE EKLEME
7. PARAGRAFTA YER DEĞİŞTİRME
8. PARAGRAF OLUŞTURMA
9. PARAGRAF TAMAMLAMA
10. ÇOKLU SORULAR

PARAGRAF

- Bir düşünceyi duyguyu veya bir olayı değişik yönlerden işleyip geliştiren cümle veya cümle grubuna paragraf denir.
- Paragrafta önemli olan, metni oluşturan cümleler arasındaki ilişkiler ve cümlelerin bütüne kazandırdığı değerdir. Bizler, yorumcu ve çözücü olarak paragraf yazarının, metinde ulaşmak istediği amacı ve değeri ortaya çıkarmak durumundayız. Yazarın bakış açısıyla, biz okurların elbette örtüşmeyebilir. Mühim olan, paragraf yazarının konuyla ilgili yorumunu nesnel olarak çıkarabilmek; paragrafı oluşturan unsurları doğru analiz etmektir.

HER SORU TİPİNDE OLDUĞU GİBİ PARAGRAF SORULARINDA DA ÖNCE SORU KÖKÜ OKUNUR.

SORU KÖKÜ, SORU TİPİNİ BELİRLER.

SORU TİPİNİ BİLMEMİZ NE İŞİ YARAR?

HER SORU TİPİNİN KENDİNE HAS ÇÖZÜM TEKNİĞİ, DİKKAT EDİLMESİ GEREKEN YÖNLERİ VARDIR.

SORU KÖKÜ BİÇİMCE OLUMSUZ İSE ÖNCE SEÇENEKLER OKUNUR, BİÇİMCE OLUMLU İSE ÖNCE METİN OKUNUR!

Paragraf sorularını çözerken her şeyden önce dikkat edilmesi gereken; metne bağlı kalmak, paragrafta göre düşünebilmek, yargıların doğruluğunu ya da yanlışlığını paragrafta göre belirlemektir.

Zekâ, sadece sorularımızın cevaplarını öğrenme becerisi midir, yoksa hangi soruları soracağımızı bilme yetisi midir? Toplum olarak bence, zekâyı cevapları öğrenebilme kapasitesi olarak değerlendiriyoruz. Bunun en büyük göstergesi de bilginin not getirdiği okullardır. Günümüzde okullarımız, soru sormaktan ziyade cevapları öğrenmeyi gerektiren bir sisteme dönüşmüş durumda. Ancak yeni teknolojilerle bilgiye artık her yerde ulaşılabilir ve bizi ilgilendiren her türlü sorunun cevabı rahatlıkla bulunabilir. Bu doğrultuda bilgi artık kafaların içinde saklanan ve aktarılan bir meta değildir. Bu nedenle de cevapların değeri düştükçe soruların değerinin artması beklenir. Çünkü her türlü sorunun cevabının kolaylıkla bulunabildiği bir dünyada, tüm soruların cevaplarını bilmekten daha ötesi gerekir.

“Hoşgörü” kelimesini Arapça “müsamaha”, Fransızca “tolerans” kelimeleri yerine kullanıyoruz. “Hoş” kelimesi Farsçadır ve beğenilen, duyguları okşayan, zevk veren anlamındadır. Bu kelimeden oluşturulan hoşgörü kelimesi, tolerans veya müsamahadan farklı bir anlam çağırıştırır. Beğenilmeyen bir durum, hoş görülmez ama toleransla karşılanabilir. Tolerans veya müsamaha beğenilmeyene karşı alınacak bir tavrıdır. Hoşgörü, duygu dünyasına aittir. Tahammül etme, katlanma, görmezlikten gelme anlamlarına gelen tolerans ise akıl alanına aittir. Duygulara akılla hâkim olunamaz. Bu bakımdan insanlardan bir şeyi beğenmesi istenemez ama katlanması, tahammül etmesi veya görmezlikten gelmesi istenebilir.

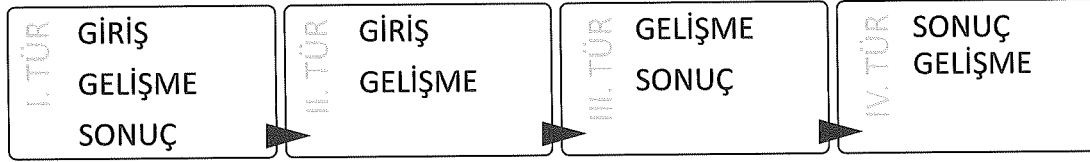
Kadınların ruh hâlinin sık sık değiştiği inkâr edilemez. Ancak çoğu kişi, bu konuda erkeklerin de kadınlara benzediğinin farkında değildir. Aslında erkeklerin ruh hâlleri de kadınlarınkı gibi değişiklik gösteriyor. Bunu nereden mi biliyoruz? Psikologlar erkek ve kadın deneklere cihazlar verip ruh hâllerindeki değişimleri kaydetmelerini istemişlerdir. Sonuçlar incelendiğinde erkek ve kadınların benzer değişimler sergiledikleri görülmüştür.

PARAGRAFİN YAPISI

- Paragraf, yazının bütünlük arz eden en küçük birimdir.
- Paragraf yapısı, paragrafta yer alan bilgi ve fikirlerin, okura mesajı iletmede nasıl düzenlendiğini ve paragrafta yer alan bölümlerin tutarlı şekilde bir araya gelme biçimlerini ortaya koyan bir kavramdır.
- Paragraf, metnin bir parçası olduğu için, paragraf da temel cümle ve yardımcı cümlelerden oluşur, kendi içinde tutarlı bir bütün meydana getirir; kendi içerisinde belli bir konusu; giriş, gelişme ve sonuç cümlesi vardır.

DİKKAT

Paragraf sorularında, paragrafın amacına ve kullanıldığı yere göre "giriş, gelişme ve sonuç bölümleri", aşağıdaki gibi dört tür şeklinde karşımıza çıkmaktadır:

KPSS'de en çok kullanılan paragraf türü, "giriş-gelişme-sonuç" olmak üzere üç bölümün de yer aldığı I. Tür paragraftır. Ama elbette sınav anında okuduğun paragrafın hangi tür olduğunu anlamayabilirsin bu nedenle de soru tipi her ne olursa olsun tüm cümleler kıymetlidir.

- O hâlde bir paragrafın yalnızca ilk ve son cümlesi okunarak paragraf sorusu çözülmez!

GENELDEN ÖZELE (TÜMDENGELİM)

Genelden özele (tümdengelim) yazılmış paragraflarda, paragrafın giriş cümlesi aynı zamanda paragrafın ana düşüncesidir. Sonrasında ise örnekler ve açıklamalar ile ortaya konan düşüncenin savunulması söz konusudur.

"Büyük sanat eserleri yol göstermek, düzeltmek isteğinden değil, yaratmak ihtiyacından doğmuşlardır. Sanat adamı her insan gibi bir çevre içindedir. Orada olup bitenlerin onda derin yankılar uyandırmasına imkân yoktur. Ama bütün bunlar bilinçaltında bir süre bulunmadan hemen ve olduğu gibi sanat eserine dönüşmezler. Varlığın bu karanlık bölgesinde unutulmuş sanılan, gerçekte ise bir ritim ve iklim hâlinde esrarlı bir surette yaşayan yankılar, bunaliyormuş gibi kurtulmak çarelerini ararlar. Düş ve yaratış bu kurtuluşun iki yoludur. İnsan düş görerek, sanat adamı yaratarak bu iç baskıdan kurtulur. Mutlu bir rastlantı, bazen tatlı bahar ışığı, bazen ağızda eriyen bir kurabiye, şairden şaire, romancıdan romancıya değişen tohumun bilince düşmesini hazırlar. Onun filizlenmesi, boy atması, gelişip serpilmesi artık hayal gücü ile çalışma yeteneğine kalmıştır."

ÖZELDEN GENELE (TÜMEVARIM)

Özelden genele (tümevarım) yazılmış paragraflarda ise ana düşünce paragrafın sonunda verilir. Önce konuyla ilgili açıklama yapılır ve yazının sonunda bir yargıya varılır.

"Beş Şehir'in asıl konusu hayatımızda kaybolan şeylerin ardından duyulan üzüntü ile yeniye karşı beslenen özlemdir. İlk bakışta birbiriyle çatışır görünen bu iki duyguyu sevgi kelimesinde birleştirebiliriz. Bu sevginin kendisine çerçeve olarak seçtiği şehirler, benim hayatımın tesadüfleridir. Bu itibarla, **onların arkasında kendi insanımızı ve hayatımızı, vatanın manevi çehresi olan kültürümüzü görmek daha doğru olur.**" (Genel Yargı)

BENİM HOCAM UYARIYOR!

Paragraf Okuma

Metni okurken geri dönüş yapmak konuşurken sözünüzün kesilmesi gibidir. Geri dönüş yapmamak için metni okumadan evvel metnin tamamına hızlıca göz gezdirebilirsiniz.

Sözcükler, zihnimizde karşılığı bulunan sembollerdir ve bu semboller cümleye göre değişkenlik gösterir. Bu nedenle cümleyi sözcük sözcük okumak metnin bütünü görmeyi engeller. Çünkü insan gözü fotoğraf makinesi gibi çalışır, gördüğü her sözcüğün fotoğrafını çekip zihne atar. Bu nedenle cümle cümle okumak fotoğrafın tamamına hızlı ulaşabilmeniz adına önemlidir.

GİRİŞ BÖLÜMÜ

- Giriş bölümü bir veya birkaç cümleden oluşur.
- Paragraftaki konunun sınırları dâhilinde okura, metinle ilgili ipuçları verir.
- Düşünce ve bilgi içeren metinlerin giriş bölümü "Hangi konuyu anlatıyor?" ve "Neyi açıklayacak?" gibi soruların cevabıdır.
- İşlenen konunun tanıtımını kapsar. Yani konuyu tarif eder veya tanımlar.
- Metnin yazılma amacını yansıtır.
- Gelişmede ayrıntılandırılacak ana ve yardımcı düşünceye ilişkin anahtar kelimelere yer verilir.
- Anlatılacak veya işlenecek konuyla alakalı genel bir hüküm cümlesi içerir.
- Giriş bölümünde tanımlama ve açıklama yöntemleri kullanılabilir.
- Paragrafa; soru cümlesi, betimleme veya bir alıntı ile başlanabilir.
- İlk cümle kendinden önce bir cümlelerin olmasını gerekli kılan bağlayıcı bir öge (ama, fakat, çünkü, bununla beraber, bu yüzden, dolayısıyla, bunu, şunları vb.) ile başlamaz ancak sonraki cümlelerde anlam bütünlüğünü sağlamak için kullanılır. Bunun için sonraki cümlelerde, önceki cümlelerde yer alan bazı sözcükler yinelenir; "bu, bunlar, böyle..." gibi zamirler ve zarflar, "ama, fakat, çünkü..." gibi bağlaçlar kullanılır.

Aşağıdakilerden hangileri bir paragrafın giriş cümlesi olabilir, hangileri giriş cümlesi olamaz?

- Kitap okuma alışkanlıklarındaki benzerlikler, okuyucuların benzer kitaplardan aynı sonuçları çıkardıkları anlamına gelmez.
- Resme bakanın, binlerce rengin bir çerçeve içinde eritildiğini düşünmesi bundandır.
- Ebrunun çerçevelenerek resim gibi seyirlik bir sanat eserine dönüştürülmesi, bu zorlamaya örnektir.
- Çünkü özgün resimde sessizlik ve dinginlik asıl malzemenin, boyanın içine sinmiştir; insan boyada ressamın resmi yaptığı andaki hareketlerinin izlerini görebilir.
- Spor ve sinema ilişkileri üstüne bir yazı yazmak için aslında ikisinin de iyi bir izleyicisi olmak gerekiyor.
- Futbolcu, sahada sahip olması gereken öz güven ve beceriyi ancak antrenörünün talimatlarına harfiyen uymasıyla kazanır.
- Bugünün kültür dünyasına gürültülü ve içi boş bir kalabalık hâkim.

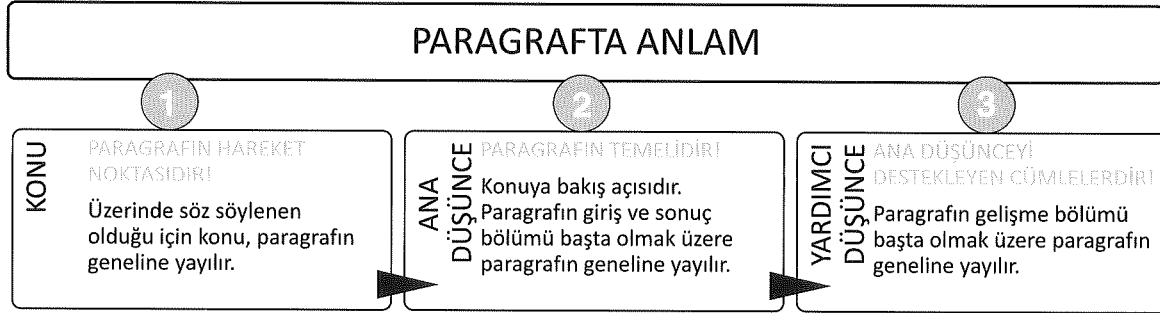
GELİŞME BÖLÜMÜ

- Konunun işlendiği, tartışıldığı, izah edildiği; düşünceyi geliştirme yollarının en yoğun kullanıldığı bölümdür.
- Ana düşünceyi "ne ile, hangi örneklerle açıklayacak" sorularının cevabıdır.
- Ana düşünceyi derinleştirilecek, ayrıntılandırılacak yardımcı düşünceleri içerir.
- Gelişme bölümündeki her bir cümlede, birbirine gönderimde bulunan ifadelerle yer verilir.
- Paragraflarla ele alınan konu özelden genele, genelden özele, ardışık zaman düzlemine göre, neden-sonuç ilişkisine göre, kolaydan zora, yer sırasına göre sıralanır.
- Bir paragrafta giriş veya sonuç olmayabilir ama gelişme bölümü, yazının olmazsa olmaz bölümüdür.

SONUÇ BÖLÜMÜ

- Metin boyunca işlenen konu etrafında varılan sonucun anlatıldığı bölümdür.
- Sonuç cümlesinde veya cümlelerinde konu, kısa tekrarlarla hatırlatılır.
- Giriş ve gelişme bölümlerinde anlatılanlar bu kısımda derlenip toparlanarak bir yargıya bağlanır, gelişme bölümünde detaylanan düşüncelerin özeti niteliğindedir. Giriş bölümünde olduğu gibi fazla ayrıntıya girilmeden, kısa ve öz şekilde yazıdaki kapanışı yapacak olan sonuç bölümünde, ana düşünceye son bir vurgu yapılır.
- Varılan netice ile önceki cümlelere bağlanır.
- "Sonuç olarak", "sonuçta", "netice itibarıyla", "netice olarak", "neticede", "bundan dolayı", "bu yüzden", "bu da gösteriyor ki" gibi söz veya söz öbekleri yer alabilir.

Metinde geçen bu sözcüklere dikkat edelim. Onlar çoğu zaman bize kopya verirler.	
ama, fakat, yalnız, ancak, oysa, oysaki, hâlbuki ...	Anlamca birbiriyle çelişen yargıları bağlar.
ve, ile, de...de, hem...hem, gerek...gerek ...	Sözû edilen unsurlardan ikisini de yargıya dahil ederler.
veya, ya...ya, ya...ya da, yahut, ister...ister	İki unsurdan sadece birinin gerçekleşmesini yeterli sayan yargılar oluşturur.
hatta	Biri diğerinden daha güçlü olan iki yargıyı birbirine bağlar.
çünkü, ki, eğer, yani, doğrusu, doğrusunu isterseniz, esasen, zaten...	Biri diğerinin açıklaması olan veya sebebini ya da şartını bildiren yargıları bağlar.
üstelik, ayrıca, bir de, bundan başka...	Benzer bir özelliği daha aktarıldığı cümlelerde kullanılır.
açıkçası, anlaşılan, anladığım kadarıyla, kısaca, sonuç olarak, sözün kısası, bu durumda/bu takdirde...	Söz konusu durum özetlenmek istendiğinde kullanılır.

1. PARAGRAFTA KONU

- Her yazının bir konusu vardır. Konu; üzerinde söz söylenen, yazı yazılan nesne ve olaydır.
- Gözlenmiş olan, düşünülen her düşünce veya hayal edilen her şey bir konudur.
- Sözün ve yazının ana sebebi ve yazının hareket noktasıdır.
- Seçilecek konu, düşünce ve görüşleri bir yön ve bir fikir etrafında toplayacaktır.

Paragrafta tek bir konu olduğu için, konunun sorgulandığı soru kökleri biçimce olumludur. Konunun sorgulandığı sorularda, soru kökleri şöyledir:

- ☆ Bu parçada ne anlatılmaktadır?
- ☆ Bu parçada hangisi anlatılmaktadır?
- ☆ Bu parçada aşağıdakilerden hangisinden söz edilmektedir?
- ☆ Bu parçanın bütününde ne anlatılmaktadır?
- ☆ Bu parçada en kapsamlı bilgi, aşağıdakilerden hangisiyle ilgili olarak verilmektedir?

ÇÖZME YÖNTEMİ

Paragrafın konusunun sorgulandığı sorularda şu adımlar izlenmelidir:

- Metnin tamamı okunur.
- Cümlelerde sık tekrar eden sözcük veya söz öbeklerinin altı çizilir.
- Seçeneklerde, tekrarlanan bu söz öbeğinin geçtiği **kapsamlı** bir ifade aranır.

DİKKAT: Konu sorularının çeldirici cümleleri yardımcı düşüncelerdir.

Okyanusların dibi, çok soğuk ve karanlık olduğundan canlıların yaşamı için uygun değildir. Ancak okyanusların tabanındaki bazı yerlerde sıcak su bacaları bulunur. Büyük Okyanus'ta 2400 metre derinlikte yapılan ölçümler, su bacalarının çıkış noktasında sıcaklığın 382 dereceye kadar çıkabildiğini gösteriyor. Çıkış noktasından uzaklaştıkça sıcaklığın canlı yaşamına elverişli hâle geldiği biliniyor. Sıcak su bacaları, yararlı kimyasal maddelerin salınmasını sağlayarak bazı canlı türleri için eşsiz bir yaşam alanı oluşturuyor. Nitekim son yıllarda yapılan araştırmalar, sıcak su bacalarının bulunduğu bölgelerde çok sayıda yeni canlı türünün var olduğunu gösteriyor.

Bu parçanın konusu, aşağıdakilerin hangisinde en doğru biçimde verilmiştir?

- Sıcak su bacalarındaki sıcaklık düzeyi
- Okyanuslardaki özel yaşam alanları
- Sıcak su bacalarının, ekosisteme etkisi
- Okyanuslarda yeni canlıların keşfi
- Sıcaklığın, canlıların yaşam koşullarına etkisi

Yanıt: C

Evinizde balık beslemek isteseydiniz nasıl bir akvaryum seçerdiniz? Basit bir cam fanus mu yoksa donanımlı dev bir akvaryum mu? Göz zevkinize göre yapacağınız seçim, balıklar için yaşamsal öneme sahiptir. Yapılan bir araştırmada, küçük, basit ve donanımsız akvaryumlardaki balıkların daha saldırgan oldukları gözlemlenmiş. Çeşitli nesnelerle donatılmış büyük akvaryumlarda ise balıkların diğer balıklarla kapışmak yerine enerjilerini ortamı keşfetmeye harcadıkları tespit edilmiş. Araştırma bulguları, balıkların kendilerine ait bir alana ihtiyaç duydukları gerçeğini ortaya koymuştur. Dolayısıyla akvaryum alırken bu bilgiye göre seçim yapmanız balıklar açısından büyük önem taşımaktadır.

Bu parçada sözü edilen araştırmanın konusu aşağıdakilerden hangisidir?

- Akvaryum ortamının balıkların davranışlarına etkisi
- Akvaryum ve **balık türü seçiminde** insanların tercihi
- Akvaryum ortamındaki **balıkların birbiriyle iletişimi**
- Akvaryum şartlarının **balıkların beslenmesine** etkisi
- Akvaryum hacminin **balıkların algılama gücüne** etkisi

Yanıt: A

B BENİM HOCAM UYARIYOR!

Hem parçadaki konuya hem de ana düşünceye bakılması gereken bir soru tipi daha: Yukarıdaki parça için en uygun başlık aşağıdakilerden hangisi olabilir?

ERGENLİK ÇAĞINDAKİ ÇOCUĞUN MESLEK SEÇİMİNDE AİLENİN ROLÜ

Ergenlik döneminde kişilerin geçirdiği bunalım veya bocalamalar, meslek seçimini de olumsuz yönde etkiler. Öğretmen olmak isteyen genç, başka bir gün futbolcu olmaya karar verebilir veya çoktan beri doktor olmayı hayal ettiği hâlde aniden vazgeçip mühendisliğe hevestenebilir. Kişilerin yaşadığı bu kararsızlık, bunalımlı bir dönemde olmalarının yanında, bu dönemde meslekleri ve kendilerini tam olarak tanıyamamalarından da kaynaklanabilir. Bu nedenle anne ve babalar, küçük yaştan itibaren çocuklarının ilgi duyduğu, zevk aldığı veya başarılı olduğu alanları belirlemeli; çocuklarını bu alanlara yönlendirmelidir. Güçlü ve zayıf yönleri bilinerek yetiştirilen gençler, yeteneklerine göre meslek seçimi yapabilecek ve daha mutlu olabileceklerdir.

"Ergenlik döneminde, kişilerin yaşadığı bunalımlar ve kendilerini tam olarak tanıyamamaları nedeniyle meslek seçiminde kararsız kaldıkları noktada ailenin yol gösterici olması gerektiği" anlatılmaktadır. Bu ana düşünceyi de içinde barındıran bir başlık olmalı ki okur parçayı okumadan evvel parçanın geneliyle ilgili bir fikri olsun. "Ergenlik çağındaki çocuğun meslek seçiminde ailenin rolü" dersek sanırım okuyucuya metinle ilgili kopya da verebiliriz.

2. PARAGRAFTA ANA DÜŞÜNCE

- Her yazının bir konusu olduğu gibi bir de amacı vardır. Paragrafta yazarın konuya bakış açısına, yazının temeli olan asıl düşünceye de ana düşünce / ana fikir denir. Yani yazarın, konuyla ilgili olarak "asıl anlatmak istediği, yakındığı, eleştirdiği, vurguladığı ..." dır.
- Ana düşünce, kimi zaman bir olay örgüsü içinde kimi zaman bir düşünce yapısı içinde kimi zaman da bir bilgi akışı içinde verilir.
- Soru tipi ne olursa olsun metnin ana düşüncesini çıkarmak, o soruyu daha hızlı çözmek açısından size zaman kazandıracaktır. Bu nedenle her paragrafın "bir mesajla yüklü" olduğunu unutma ve her seferinde paragraf sorusunu çözerken aklında şu soru olsun: "Bu paragraf şimdi bana ne anlatmaya çalışıyor?"

Paragrafta tek bir ana düşünce olduğu için, ana düşünce soru kökleri biçimce olumludur. Ana düşüncenin sorgulandığı sorularda, soru kökleri şöyledir:

- Bu parçada ilgili olarak anlatılmak istenen aşağıdakilerden hangisidir?
- Böyle diyen bir yazarın ilgili olarak vurgulamak istediği aşağıdakilerden hangisidir?
- Bu parçada ilgili olarak belirtilmek istenen aşağıdakilerden hangisidir?
- Bu parçada ilgili eleştirilen düşünce aşağıdakilerden hangisidir?
- Bu parçada konuşan kişi / yazar aşağıdakilerin hangisinden yakınmaktadır?
- Bu parçada söylenenlerden aşağıdakilerden hangisine ulaşılabilir?
- Bu parçadan, aşağıdaki yargılardan hangisi çıkarılabilir?
- Aşağıdakilerden hangisi bu parçada savunulanları destekler niteliktedir?
- Aşağıdakilerden hangisi bu parçanın yazılış amacı olabilir?

ÇÖZME YÖNTEMİ

- Bir paragrafta bir ana düşünce olduğu için ana düşüncenin sorgulandığı soru kökleri olumludur. Bu nedenle de önce metin, sonra seçenekler okunur.
- Paragrafı oluşturan tüm cümleler, ana düşünceye hizmet ettiği için her cümle kıymetlidir; bu yüzden de paragrafın türü ne olursa olsun paragrafın tamamı okunmalıdır.
- Eğer paragrafı okurken zihniniz çok dağılıyorsa önce paragrafın giriş ve sonuç bölümünü okuyup, metnin nerede başlayıp nerede bittiğini görüp ardından kalan cümleleri de okuyabilirsiniz. Ama mutlaka metnin tamamını okumalısınız.
- Anlattığı, sendeki mevcut bilgiyle çelişebilir; senin yanlış kabul ettiğin bir durum, metinde savunulabilir veya tam tersi senin doğruların sorgulanabilir. Bir çözücüye düşen, paragrafta "nesnel" yaklaşımdır.
- Ayrıca "ana düşünce" sorularında seçenek eleme yöntemi yani "**Parçada yoksun ki doğru seçenek olsun!**" tekniğini uygularsanız en az iki üç seçeneği birden eleyebilirsiniz.

314

Parçadaki konuyla ilgili yargıya (ana düşünceye) ulaşmamızı isteyen sorularda doğru seçeneğe ulaşma:

Beyin, hiyerarşik bir düzene sahip üç katmandan oluşur. En üstte beynin korteks tabakası bulunur. Daha derin katmanlar ise memeliler ve sürüngenlerle ortak yapısal özellikler taşır. Örneğin insan beyninin en eski kısmı olan **R-kompleks** sürüngenlerde de beynin büyük bir bölümünü oluşturur. İnsanda bu kısım beynin derinliğinde yer alır, **bodruma atılmış eski bir oyuncak gibidir; kendi programlarını bağımsızca uygulayarak davranışlarımızı etkiler.** R-kompleks diğer adıyla sürüngen beyin; **geçmişten gelen izlerle doludur ve davranışlara o doğrultuda, içgüdüsel ritüellerle yön verir. Yeni ve alışılmamış durumlarla karşılaştığında işe yaramaz.**

Bu parçadan hareketle R-kompleks ile ilgili aşağıdakilerden hangisine ulaşılabilir?

- Öznelliğe, zaman - mekân duyusuna ve çıkarım yeteneğine sahiptir.
- Sürüngenlerin davranışlarına benzeyen davranış kalıpları üretir.
- Öğrenilmemiş ve programlanmamış davranış dizilerini sağlar.
- Otoriteden korkma ve boyun eğme gibi davranışları reddeder.
- Algılama, neden - sonuç üretme ve depolama işlevlerini üstlenir.

Yanıt: C

Çözüm: Parçanın konusu: R-kompleksin (sürünge beyin) insan davranışlarındaki etkisi

Parçanın ana düşüncesi: Sürünge beyin denilen bölüm, insanların aklını ve mantığını kullanmadan yaptığı davranışların kaynağıdır.

R-kompleks ile ilgili parçadan nelere ulaşılabilir:

1. Hem sürüngelelerde hem insanlarda yer alan, beyin katmanlarından biridir.
2. İnsan beyninin en eski kısmıdır.
3. İnsanların irade dışı davranışlarının kaynağıdır.
4. Bir canlı türünün bütün bireylerinde akıl ve düşünceden bağımsız olarak doğuştan gelen bilinçsiz (içgüdü) her türlü âdet hâline gelmiş (ritüel) hareket ve davranışların kaynağıdır.
5. Akıl yoluyla edinilmemiş davranış kalıplarını ürettiği için alışılmamış bir durumla karşılaşıldığında işe yaramaz.
6. Geçmişten geldiği için öğrenilmemiş, kendi programını bağımsızca uyguladığı için de programlanmamış davranış dizileri oluşturur.

Bu yargılar içerisinde diğerlerine göre daha dolaylı olan 6. cümle (C seçeneği), sorunun yanıtıdır.

Peki, "Parçada yoksun ki doğru seçenek olası!" tekniğini uygularsanız ne olurdu:

Sorunun diğer seçeneklerine baktığımızda ise A'daki "özellik, zaman-mekân duygusu ve akıl gerektiren çıkarım yeteneği", B'deki "insanların irade dışı davranışlarının, sürüngelelerin davranışlarına benzemesi", D'deki "R-kompleksin, otoriteden korkma ve boyun eğme davranışlarıyla ilişkisi" ve E'deki "R-kompleksin; algılama, neden-sonuç üretme ve depolama işlevlerinin olması" gibi ifadelerin hiçbirinin parçada geçmediği de görülecektir.

Yanıt: C

Sevgiyi mutlak bir iyilikle, yücelikle birlikte düşünmek gibi evrensel bir hatamız var. Oysa bencil bencilce sever, zalim zalimce. Toni Morrison'un da dediği gibi sevgi asla sevenlerden daha iyi değildir.

Bu parçada anlatılmak istenen aşağıdakilerden hangisidir?

- A) Sevginin **değişmez yüceliğine** inananlar, sevgi karşısında kendini küçülür.
- B) Sevgi, sevme biçimleri **birbirine benzeyen iki insan** arasında ortaya çıkar.
- C) Seven kişinin **sevgisini göstermesi için kendini** her yönüyle **tanıması** gerekir.
- D) Sevenin kimliği ve kişilik özellikleri, kişinin sevgi deneyimini şekillendirir.
- E) Kişi, kendi sevgisinin karşısındakinden **daha güçlü** olduğu inancındadır.

Yanıt: D

BENİM HOCAM UYARIYOR!

Hem parçadaki konuya hem de ana düşünceye bakılması gereken bir soru tipi daha:

Bu sözler aşağıdakilerden hangisine karşılık olarak söylenmiş olabilir?

- Soruya yanıt olan paragraf, sorudaki konuya ve ana düşünceye uygun olmalı; paragrafın ilk cümlesi dil bakımından soruyla uyumlu olmalıdır.

ALDIĞINIZ ÖDÜLLERİ NASIL DEĞERLENDİRİYORSUNUZ?

Bugüne kadar pek çok ödül aldım, her ödülüm benim için ayrı bir gurur kaynağı. Ama ödüller semboliktir, bence en büyük hediye, insanların eserlerimi beğenmesi, onlarda kendilerinden bir şeyler bulmasıdır. Bir de sanatçıların gençken ödül almasının daha anlamlı olduğunu düşünüyorum. Çünkü sanatla uğraşmak çok emek isteyen, yıpratıcı bir iştir ve teşvik gerektirir. Ayrıca ödül almak, bir yükümlülüğü de beraberinde getirir; ödüllü sanatçı olmak, sonraki her eserinin daha iyi olması için çok çalışmayı gerektirir

3. PARAGRAFTA YARDIMCI DÜŞÜNCE

- Bir paragrafta ana düşünceyi destekleyen, geliştiren düşüncelere yardımcı düşünce denir.
- Yardımcı düşünceler, bir yandan konunun çerçevesinin çizilmesine ve genişletilmesine; ana düşüncenin belirginleşmesine ve güçlenmesine yardım eden düşüncelerdir.

■ Paragrafta tek bir ana düşünce olduğu için, ana düşünce soru kökleri biçimce olumludur. Ama bir metinde yardımcı düşünce çok olduğu için yardımcı düşünce soru kökleri biçimce olumsuzdur. Yani yardımcı soru köklerinin yüklemi "olumsuzluk ekleri olan -ma- veya -sız eki ile çekimlenmiş" veya "yok, değil" gibi olumsuzluk sözcükleriyle kurulmuştur.

Yardımcı düşüncenin sorgulandığı sorularda, soru kökleri şöyledir:

- Bu parçada ilişkin olarak aşağıdakilerden hangisine değilmemiştir?
- Bu parçada konuşan kişi / yazar ile ilgili olarak aşağıdakilerden hangisine değilmemiştir?
- Bu parçada özellikleri arasında aşağıdakilerden hangisine yer verilmemiştir?
- Aşağıdakilerden hangisi, bu parçada sözü edilen kişinin özelliklerinden biri değildir?
- Bu parçada aşağıdaki sorulardan hangisinin cevabı yoktur?

Hem ana düşünce hem yardımcı düşünceye dikkat edilmesi gereken soru kökleri:

- Bu parçadan aşağıdaki yargılardan hangisine ulaşılamaz?
- Bu parçadan aşağıdaki yargılardan hangisine çıkarılamaz?
- Bu parçaya göre ile ilgili olarak aşağıdakilerden hangisi söylenemez?

ÇÖZME YÖNTEMİ

Yardımcı düşünce soru kökleri biçimce olumsuz olduğu ve beş seçenekte yer alan düşüncelerden dördü parçada olduğu için bu soruları çözerken önce seçenekler okunmalıdır. Seçenekleri okurken de parçanın içinde arayacağınız, seçeneğin özü olabilecek ifadelerin altı çizilmelidir. Ardından parçaya geçilmeli ama parçayı okurken de bir taraftan seçenekler yoklanmalıdır.

Bu parçada Sinema Postası ile ilgili olarak aşağıdakilerin hangisine değnilmemiştir?

- A) Yayın süresine
- B) Yönetici kadrosuna
- C) Yayın diline
- D) Alandaki öncülüğüne
- E) Yayımlanma amacına

Soru kökü olumsuz olduğu için önce seçenekleri okuyoruz.

317

Yayın hayatına 1923 yılının aralık ayında başlayan Sinema Postası dergisinin sahibi ve müdürü Hikmet Nazım idi. Derginin günümüze ulaşan ikinci sayısı 15 Aralık 1923 tarihli. Cumhuriyet Dönemi'nin ilk sinema dergisi olan Sinema Postası, o dönemin birçok dergisi gibi Fransızca ve Türkçe olarak yayımlanıyordu. "Kağıtçılık, Matbaacılık Osmanlı Anonim Şirketi" tarafından basılan derginin nüshası on kuruştı. Başyazarlığını Vedat Örfi'nin yaptığı dergi, özenli ve yaratıcı kapaklarıyla da oldukça dikkat çekiciydi. Okuru dünyadaki sinema olaylarından ve gelişmelerinden haberdar etme kaygısı içinde olan dergi, birçok açıdan kendi döneminde ve sonrasında çıkacak olan sinema dergileri üzerinde etkili oldu.

Bu parçada Sinema Postası ile ilgili olarak aşağıdakilerin hangisine değnilmemiştir?

- A)Yayın süresine
- B) Yönetici kadrosuna
- C) Yayın diline
- D) Alandaki öncülüğüne
- E) Yayımlanma amacına

Yanıt: A

PARÇAYA (METNE) DAYALI SORULAR

Parçaya dayalı sorular, paragrafta değinilen düşünceleri çeşitli özellikleriyle yoklayan, konu ya da anlatılanlar içindeki bir ayrıntının sorgulandığı sorulardır.

Genellikle “**Bu parçaya göre**” başlayan bu soru köküyle, sorularda paragraftaki olay ya da durumların birçok yönden değerlendirilmesi istenmektedir.

Konu ya da anlatılanlar içindeki bir ayrıntının sorgulandığı sorularda, soru kökleri şöyledir:

- **Bu parçaya göre** eleştirmenin, sanat eserlerine yönelik eleştirisi **aşağıdakilerden hangisidir?**
- **Bu parçaya göre** figürasyonların hangi özelliği gündelik hayatın anlaşılmasına imkân sağlamaktadır?
- **Bu parçaya göre** paranın tarihsel serüveninde hangisinin bir rolü olmamıştır?
- **Bu parçaya göre,** yaratıcı ressamın işini zorlaştıran, **aşağıdakilerden hangisidir?**
- **Bu parçanın yazarına göre,** teknolojinin kaygı verici yönü **aşağıdakilerden hangisidir?**

318

ÇÖZME YÖNTEMİ

Bu soru köklerinden ana düşünceden veya yardımcı düşüncelerden ziyade “soru kökündeki ayrıntı ifade” parçada aranmalıdır. Çünkü çeldirici olarak metnin ana düşüncesi verilebilir.

Gerçek anlamda yaratıcı bir ressam için gül resmi yapmaktan daha zor bir şey yoktur çünkü şimdiye değin diğer ressamlarca resmedilmiş tüm gülleri unutması gerekir.

Bu cümleye göre yaratıcı ressamın işini zorlaştıran, aşağıdakilerden hangisidir?

- A) Gerçeklik ile hayal gücünün çatışması
- B) Başyapıtları taklit etmenin kaçınılmazlığı
- C) Etkilenme endişesi ve özgünlük arayışı
- D) Kendini aşma ve yenileme arzusu
- E) Beğenilme ve dikkat çekme kaygısı

Yanıt: C

PARAGRAFTA TANITILAN KİŞİYLE İLGİLİ SORULAR

Bazı paragraf sorularında çeşitli kişiler -genellikle sanatçılar- çeşitli özellikleriyle tanıtılmakta ve bunlarla ilgili değerlendirmeler sorulmaktadır. Metinde söz konusu kişinin özellikleri verildikten sonra, "kişide bulunan ya da bulunmayan özellik, kişi hakkında söylenebilecek ya da söylenemeyecek ifadeler, kişiden beklenebilecek ya da beklenmeyecek davranışlar" sorulmaktadır.

Paragrafta tanıtılan kişiyle ilgili özelliklerin sorgulandığı sorularda, soru kökleri şöyledir:

- Kendisinden bu parçadaki gibi söz eden bir yazar için aşağıdakilerden hangisi söylenebilir?
- Bu parçada sözü edilen yazarla ilgili aşağıdakilerden hangisi söylenebilir/söylenemez?
- Bu parçada konuşan kişi aşağıdakilerden hangisiyle nitelendirilebilir?
- Bu sözleri söyleyen kişi aşağıdakilerden hangisiyle nitelendirilemez?

319

ÇÖZME YÖNTEMİ

Parçada kişi hakkında söylenen her ifade iyi değerlendirilmeli ve anlatılan kişinin zihinde bir portresi çizilmelidir. Bu soru tipleri aslında yardımcı düşünce soruları başlığı altında ele alınmaktadır. Daha çok ALES, DGS'de karşımıza çıkan bir soru tipidir. Olumlu veya olumsuz soru köküyle gelmektedir.

OLUMLU SORU KÖKÜ	Örnek 1: "Ben eski eşyaları karıştırmayı sevmem. Kaçınıyorum bundan. Çünkü geçmiş, her şeyiyle acıtır insanın canını." diyen bir kişi aşağıdakilerin hangisiyle nitelendirilebilir? → "duygusal" Örnek 2: "Hedeflerime ulaşabilecek yeteneğe sahip olduğumu biliyorum." diyen bir kişi aşağıdakilerin hangisiyle nitelendirilebilir? → özgüveni yüksek Örnek 3: "Biri bana kendi şiirini okuyup da düşüncemi soracak diye korkarım hep. Çünkü bu durumda ne diyeceğimi şaşırıyorum. Kapkara bir duygu çöküyor içime. Çevremdekilerin bana verdiği değerden yüz bularak bilgiçlik taşıyor olma ihtimali beni rahatsız ediyor. Bu yüzden utanıyorum, sıkılıyorum. Çünkü iki yönü var bu işin: şiiri okuyana söyleyecekleriniz ve gerçekten düşündükleriniz. Hatta çoğunlukla bir üçüncü yön bile ortaya çıkabiliyor, o da şiirin size hiçbir şey düşündürmediği. Peki ben ne yapıyorum? Susuyorum çünkü kimseyi kırmak istemiyorum. Bu parçada konuşan kişi aşağıdakilerden hangisiyle nitelendirilebilir? A) Öz güvenli B) Şüpheli C) Kırılgan D) İyi niyetli E) Hoşgörülü Yanıt: D
OLUMSUZ SORU KÖKÜ	Örnek 4: "Ben bir işle meşgulken başka şeylerle uğraşmıyordum, o işe veriyordum kendimi. Çok detaycıyım, seçiciyim. Yaşamımın da kaliteli olmasını istiyordum, yaptığım işin de. Mükemmeliyetçiyim herhâlde hatta sağlığımı etkileyecek kadar. Bu da insanı biraz zorluyor. Bu sözleri söyleyen kişi aşağıdakilerden hangisiyle nitelendirilemez? A) İşinde ayrıntılara önem veren B) Her zaman en iyisini yapmaya çalışan C) Kendini aşırı ölçüde işine veren D) Her şeyi kolay kolay beğenmeyen E) Yapamayacağını anlayınca işini yarım bırakan Yanıt: E

PARAGRAFIN YAPISI VE ANLAMI

İlk cümle kendinden önce bir cümlelerin olmasını gerekli kılan bağlayıcı ve gönderici bir öge (ama, fakat, çünkü, bununla beraber, bu yüzden, dolayısıyla, bunu, şunları vb.) ile başlamaz ancak sonraki cümlelerde anlam bütünlüğünü sağlamak için bu ögeler kullanılır. Bunun için sonraki cümlelerde, önceki cümlelerde yer alan bazı sözcükler yinelenir; “bu, bunlar; böyle iş, bu söz; böyle söylemesi...” gibi zamirler, sıfatlar ve zarflar; “ama, fakat, çünkü...” gibi bağlaçlar kullanılarak bir önceki cümleyle **gönderimde** bulunulur.

Gönderim; metinde bir kavram, varlık veya durumu ifade eden bir sözün, bir kez söylendikten sonra aynı cümlede veya yakınındaki bir başka cümlede aynen söylenmesi yerine, bu sözün karşılayan bir başka kelimenin, kelime grubunun veya ekin kullanılması ile oluşur.

Gönderim, ifadenin gereksiz yere uzamasını engeller ve böylece metnin daha anlaşılır olmasını sağlar.

Bir paragrafta, paragrafı oluşturan cümleler arasında hem anlamsal bağ (**bağdaşıklık**) hem de sözcüksel (gönderimsel) bağ (**bağlaşıklık**) olmalıdır. Cümleler arası sözcüksel bağ “son-baş” veya “baş-son” kuralıdır, bu da gönderim ile sağlanır: Bir cümlelerin sonunda bahsi geçen, vurgulanan söz veya söz grubunun, bir sonraki cümle başında yer alması veya bir cümlelerin başında bahsi geçen, vurgulanan söz veya söz grubunun, bir sonraki cümle sonunda yer almasıdır.

(I) Trakya'nın en önemli tarım ürünlerinden biri ayçiçeğidir. II. cümledeki gönderici ögeler şunlar olabilir:

II. Ülkemizin bu yılki ayçiçeği rekoltesi düşük çıktı. (aynen tekrar etme)

II. Günebakan, yemeklik yağ endüstrisinin en önemli kaynaklarından. (eş anlamlısı ile tekrar etme)

II. Bu bitkinin yetiştirilmesindeki sorunlarla ilgili geniş çaplı önlemler alınmazsa kısa süre sonra ülkemizde yemeklik yağ sıkıntısı yaşanabilir. (üst anlamlısı ile tekrar etme)

II. Yetkililerin, tarımdaki bu önemli kaynakla daha yakından ilgilenmesi gerekiyor. (genel anlamlı bir kelimeyle tekrar etme)

I. Gönderim sıfat ve zamirlerle sağlanabilir:

- (I) Müsabakalara yüklenen anlam, bütün uygarlıklarda olağanüstü bir benzerlik gösterir. (II) Bu benzerlik, yarışma ve kazanmaya bağlı mücadele faaliyetinin; insan psikolojisinin derinlerine kök saldığına kanıttır.
- (I) Başarıları kendimizin kabul ederiz, başarısızlıkları ise dış unsurların üzerine atarız. (II) Bu durum, psikolojide “kendine hizmet eden ön yargı” olarak adlandırılır.
- (I) Sert bir rüzgârı ama dalış yapmaya müsait sığ suları olan adanın denizi de biraz soğuk. (II) Zengin çeşitlilikteki deniz canlılarıyla dikkat çeken Bozcaada'dan bahsediyorum.
- (I) Kendine has sinema anlayışını oluştururken özellikle gençlik yıllarında izlediği, içerik ve estetik açıdan düşük düzeydeki pek çok filmin klişe unsurlarını çekinmeden kullanmıştır. (II) Kor-kusuzca kullandığı ve hatta tutkuyla bağlı olduğu bu klişeleri, katkılarıyla unutulmaz hâle getirdiği konusunda sinema otoriteleri ve izleyicilerin hemfikir olduğu isimdir Quentin Tarantino.

II. Gönderim bağlaç ve zarflarla sağlanabilir:

- Arkadaşlar, Yasin'i dün aşağı sokaktaki kahvede görmüşler. Yani henüz İzmir'e gitmemiş.
- Bu sefer Taha'dan biraz umutluyum. Gerçi şu ana kadar bir başarısını görmedik ya!
- Bu iş bu paraya değmez. Kaldı ki kabul etsek bile bu kadar kısa zamanda yetiştirmek de mümkün değil.
- Bayram, yaşlı kadının hastane masraflarının tamamını karşılamış. Doğrusunu sorarsan bu kadar yardımsever biri olduğunu bilmiyordum.
- Şirketimizin kredi borçlarını bir an önce ödememiz lazım. Yoksa kısa sürede batarız.
- Şimdiye kadar karşılık beklemeden çalıştık. Bari (hiç olmazsa, en azından) bu işimiz karşılıksız kalmasın.
- Seni yalnız bırakmak istemezdim ama (fakat - lakin - ancak) toplantıya yetişmem için hemen çıkmam gerekiyor.
- Benim önerim, küçük detaylar yüzünden bu işi daha fazla uzatmayın. Ama yine de siz bilirsiniz.
- İnsanların çoğu, Erdal'ı ilk bakışta soğuk ve sert tabiatlı bir kişi zanneder halbuki (oysa/oysaki) onu benim gibi yakından tanıyanlar onun ne kadar sıcak, samimi ve mülayim bir insan olduğunu bilir.
- Bu hafta girdiğim deneme sınavında çok başarılı oldum. Daha önce girdiğim deneme sınavlarında bu kadar başarılı değildim.

322

BENİM HOCAM UYARIYOR!

Bir metindeki ifadelerin anlamsal olarak birbirleriyle uyumu bağdaşıklık, dil bilgisel olarak uyumu ise bağlaşıklık adını alır.

Hem ana düşünceye (anlam) hem gönderim öğelerine (yapı) dikkat edilerek çözülen soru tipleri şunlardır: **Paragrafı ikiye bölme, paragrafta anlam akışını bozan cümle, paragrafa cümle yerleştirme, paragrafta cümlelerin yerini değiştirme, paragraf oluşturma, paragraf tamamlama.**

Aşağıdaki paragraflara dikkat edilirse cümlelerin birbirine sadece anlamla değil bu anlamı oluşturan "sözcükler ve söz grupları" aracılığıyla da bağlandığı fark edilir. İşte bu soru tiplerini çözerken bağlayıcı unsurlara dikkat etmek, hata yapmayı engeller.

(I) Teknolojinin gelişmesiyle birlikte yeni askerî keşif yöntemleri ortaya çıkmaktadır. (II) Günümüzde keşif görevleri, farklı araçlarla yapılabiliyor. (III) Yörüngelerdeki uydular, yüksek irtifalara çıkabilen uçaklar veya insansız hava araçları keşif için kullanılan araçlar arasında. (IV) Mikro hava araçlarıyla da keşif görevlerini daha güvenli hâle getirmek hedefleniyor. (V) Tek bir askerin, sırt çantasında taşıyabileceği bu araçlarla küçük çaplı operasyonlarda, bilgiler hem daha ucuz hem de daha güvenli bir şekilde elde edilebiliyor.

(I) Günümüzde çocuklar giderek daha fazla teknoloji bombardımanıya karşı karşıya kalıyorlar. (II) Bu da onların ev içinde zaman geçirmelerine ve eğlenmelerine yol açıyor. (III) Böyle çocuklar, arkadaşlarıyla sanal ortamlarda iletişim kurdukları için de fiziksel etkinlikten uzak kalıyorlar. (IV) Genellikle bir şeyler atıştırdıktan sonra bilgisayar karşısına oturuyorlar. (V) Bu da obeziteye neden oluyor.

PARAGRAFIN YAPISI VE ANLAMI İLE İLGİLİ SORU TİPLERİ

4. PARAGRAFI İKİYE BÖLME

Parça ikiye bölünmek istense ikinci paragraf kaçınıcı cümleden başlar?

5. PARAGRAFTA ANLAM AKIŞINI BOZAN CÜMLE

Numaralanmış cümlelerden hangisi anlam bütünlüğünü bozmaktadır?

6. PARAGRAFA CÜMLE YERLEŞTİRME

Bu parçadaki numaralanmış cümlelerin hangisine /hangisinden sonra-önce “----” cümlesi getirilebilir?

7. PARAGRAF TAMAMLAMA

Paragrafın sonuna/başına/ boş bırakılan yere düşüncenin akışına göre getirilebilecek en uygun cümle aşağıdakilerden hangisidir?

8. PARAGRAFTA CÜMLELERİN YERİNİ DEĞİŞTİRME

Parçanın anlamlı bir bütün oluşturması için numaralanmış cümlelerden hangi ikisi yer değiştirmelidir?

9. PARAGRAF OLUŞTURMA

Karışık sırada verilen cümleler anlamlı bir bütün oluşturacak biçimde sıralandığında baştan/sondan... cümle hangisi olur?

★ Şimdi bu soru tiplerini tek tek inceleyelim.

4. PARAGRAFI İKİYE BÖLME

Ortak konunun farklı bakış açılarıyla ele aldığı iki paragraftan ikinci paragrafın başladığı yeri bulmamız gereken soru tipidir.

Bu soru tipinin soru kökü yalnızca şudur: Parça ikiye bölünmek istense ikinci paragraf kaçınıcı cümleden başlar?

ÇÖZME YÖNTEMİ

En az altı cümleden oluşan ikiye bölme soruları çözerken şunlara dikkat ediniz:

En az altı cümleden oluşan ikiye bölme sorularında paragraf IV. cümleden itibaren ikiye bölünmesi gerekiyorsa IV. cümle yeni paragrafın giriş cümlesidir. Bu nedenle ikiye bölme sorularında giriş cümlesinin özelliklerini bilerek soruyu çözmeye başlamalıyız.

- O hâlde önce cümle başı bağlaçlarıyla (çünkü, ama, fakat, neyse ki, demek ki vb.) ve gönderici ögelerle (bu durumda, böylece, şöyle vb.) başlayan cümleleri elemeliyiz.
- Parçayı oluşturan cümleler arasındaki konu bütünlüğüne, konunun ele alınış biçimine dikkat etmeli; konuya bakış açısının değiştiği yeri bulmalı, değişimin başladığı cümleden itibaren paragrafı ikiye bölelim.

İkiye bölme soruları bir "anlam-yapı" sorusu olduğu için hem cümleler arası anlam bağına hem de sözcüksel bağa dikkat ederek cümleleri birleştirelim.

(I) Hayatın türküsünü söylemektir Trakyalı olmak. (II) Bu türkü, herkesin diline dolanan yeknesak bir türkü değildir ama. (III) Trakya'nın o küçük coğrafyasının her yöresinde farklı notalara dökülen, farklı sözlere, ezgilere bürünen, Trakya'nın çeşitliliğini açık eden binbir sesli bir türküdür. (IV) Çalışkandır Trakyalı ama mal mülk sahibi olmak için çalışmaz. (V) Hayatına sahip çıkabilmek, hayatın hakkını verebilmek ve onu güzelleştirebilmek için çalışır. (VI) Hayat ve insan, Trakya'da âdeta üzerine titrerler birbirlerinin.

5. PARAGRAFTA ANLAM AKIŞINI BOZAN CÜMLE

Parçanın bütünündeki konunun, işlenen düşüncenin dışına çıkan cümleyi bulmamız gereken soru tipidir.

Bu soru tipinin soru kökleri şunlardır:

- Bu parçada numaralanmış cümlelerden hangisi anlam bütünlüğünü bozmaktadır?
- Bu parçada numaralanmış cümlelerden hangisi düşüncenin akışını bozmaktadır?

ÇÖZME YÖNTEMİ

Bu soru tipinde 4 cümle aynı şeyi anlatırken 1'i farklı bir şeyi anlatabilir veya beş cümleden ikisi kendi içinde aynı, yine ikisi kendi içinde aynı 1'i farklı bir şeyi anlatabilir. Yani bir gruplanma söz konusudur, bize düşen paragraf içerisinde bağımsız hareket eden cümleyi bulmak. Bu nedenle bu soru tipinde her cümle önemlidir.

Anlam akışı bozan cümleyi bulma soruları bir "anlam-yapı" sorusu olduğu için hem cümleler arası anlam bağına hem de sözcüksel bağa dikkat edilerek cümleler birleştirilmelidir.

Bu soru tipinde, "bağlaçlar" çeldirici olarak kullanılmaktadır; bu nedenle bağlaçla başlayan her cümlenin, bir önceki cümleyle bağlantılı olduğu anlamı çıkarılmamalıdır.

(I) Aydınlanma Çağı boyunca şans, sıradan insanların boş inancı olarak görüldü. (II) Bu dönemde şans; bayağılık, akıl dışılık ve bilgisizlikle bir tutuldu. (III) Ancak dünyadaki düzenin her zaman evrensel doğa yasalarına bağlı kalmayabileceğinin anlaşılmasıyla şansa yer açıldı. (IV) Bilginin üstünlüğüne inanan Aydınlanma Çağı insanı, tesadüf ve kaosu dahi mutlak doğa yasalarıyla açıklayabiliyordu. (V) Dünyanın insana gelişigüzel görünmesinin nedeni, şans değil; iç mekanizmasının kaçınılmaz işleyişinin anlaşılabilmesi idi.

Bu parçada numaralanmış cümlelerden hangisi anlam bütünlüğünü bozmaktadır?

- A) I B) II C) III D) IV E) V

Yanıt: D

6. PARAGRAFA CÜMLE EKLEME

Parçaya cümle ekleme mantığıyla baktığımızda “paragraf tamamlama” soru tipine benzeyen ama seçenekte verilen cümleyi değil, soru kökünde verilen cümleyi metnin numaralanmış yerlerinden birine yerleştirip, konumunu belirleyerek metnin anlam akışını sağlamamız gereken bir soru tipidir. KPSS’de her sene gelen bir soru tipi değildir, bu soru tipi yerine daha çok paragraf tamamlama sorusu gelmektedir.

Bu soru tipinin soru kökleri şunlardır:

- Bu parçadaki numaralanmış cümlelerin hangisine “---” cümlesi getirilebilir?
- Bu parçadaki numaralanmış cümlelerin hangisinden önce “---” cümlesi getirilebilir?
- Bu parçadaki numaralanmış cümlelerin hangisinden sonra “---” cümlesi getirilebilir?

ÇÖZME YÖNTEMİ

Önce soru kökünde verilen cümle okunmalı ve analiz edilmelidir. Çünkü metnin numaralanmış yerlerinden birine eklememiz gereken bu geçiş cümlesi, hem anlamsal hem de sözcüksel olarak onu çevreleyen cümlelerle uyumlu olmalıdır.

Paragrafa cümle ekleme soruları bir “anlam-yapı” sorusu olduğu için hem cümleler arası anlam bağına hem de sözcüksel bağa dikkat edilerek cümleler birleştirilmeli, bağın koptuğu yere soru kökündeki cümle yerleştirilmelidir.

Bu soru tipinde asıl dikkat etmen gereken işaretleme kısmıdır. Numaralanmış yerlerden biri, soru kökündeki cümlenin ekleneceği boşluktur. Hangisine veya hangisinden önce diye sorduğunda uygun boşluğun numarasını işaretlemen yeterli. Ama soru kökünde “hangisinden sonra” diyorsa bir önceki cümlenin başındaki numarayı işaretlemelisin.

(I) Yunanlılar insan vücudunu tasvir etme konusunda hayranlık uyandıran bir ölçü ortaya koydular. (II) Klasik Dönem heykeltıraşları insan vücudunu gerçekçi ve doğal görünüşüyle betimleme sanatını mükemmel hâle getirdiler. (III) Bu dönem heykelleri güzellik ve durağanlıklarıyla dikkat çekiyordu. (IV) Zamanla yüz ifadelerini ve duyguları gösterme konusunda maharet kazandılar ve ünlü insanların tanınabilir portrelerini yapmaya başladılar. (V) Arkaik Dönem’de ise basit, geleneksel tarzda ve Mısır sanatını taklit ederek heykellerini oluşturdular. (VI) Bu heykellerdeki figürler sol bacak önde, kollar iki yanda olmak üzere ayakta dimdik durur hâlde, yüzde de hafif bir tebessümle betimlendiler.

Bu parçadaki numaralanmış cümlelerin hangisinden sonra düşüncenin akışına uygun olarak “Bu konudaki yeteneklerini göstermek için Tanrı figürleri ve spor etkinliğinde bulunan ünlü erkek figürlerini, özellikle gladyatörleri kullandılar.” cümlesi getirilebilir?

- A) I B) II C) III D) IV E) V

Yanıt: D

7. PARAGRAF TAMAMLAMA

Paragrafın başından, ortasından veya sonundan alınan bir cümle, tekrar alındığı yere konması istenen bir soru tipidir.

Bu soru tipinin soru kökleri şunlardır:

Paragrafın boş bırakılan yere düşüncenin akışına göre getirilebilecek en uygun cümle aşağıdakilerden hangisidir?

Paragrafın başına düşüncenin akışına göre getirilebilecek en uygun cümle aşağıdakilerden hangisidir?

Paragrafın sonuna düşüncenin akışına göre getirilebilecek en uygun cümle aşağıdakilerden hangisidir?

ÇÖZME YÖNTEMİ

- Bir paragrafa cümle ekleyebilmek için eklenecek cümle, konunun ele alınış biçimi ve dil özellikleri bakımından metne uygun olması gerekir. Bu nedenle bu soru tipinde de metnin anlamını öncelemeniz gerekir.
- Paragrafı tamamlama soruları da bir “anlam-yapı” sorusu olduğu için metnin anlamının yanında sözcüksel bağa da dikkat edilerek cümleler birleştirilmelidir.
- Bir paragrafın;
başına cümle eklenecekse “giriş cümlesinin özelliklerine”,
sonuna cümle eklenecekse “sonuç cümlesinin özelliklerine”,
ortasına cümle eklenecekse “onu çevreleyen cümlelerin özelliklerine” dikkat edilmelidir.

 DİKKAT**GİRİŞ BÖLÜMÜ**

- İlk cümle kendinden önce bir cümlenin olmasını gerekli kılan bağlayıcı bir öge (ama, fakat, çünkü, bununla beraber, bu yüzden, dolayısıyla, bunu, şunları vb.) ile başlamaz, anlatılacak veya işlenecek konuyla alakalı genel bir hüküm cümlesi içerir.
- Kendinden sonraki cümle ile hem anlamsal hem sözcüksel bağ kurar.

GELİŞME BÖLÜMÜ

- Konunun asıl işlendiği, tartışıldığı, izah edildiği; düşünceyi geliştirme yollarının en yoğun kullanıldığı bölümdür.
- Gelişme bölümündeki her bir cümlede, birbirine gönderimde bulunan ifadelere yer verilir.

SONUÇ BÖLÜMÜ

- Metin boyunca işlenen konu etrafında varılan sonucun anlatıldığı bölümdür.
- Giriş ve gelişme bölümlerinde anlatılanlar bu kısımda derlenip toparlanarak bir yargıya bağlanır, gelişme bölümünde detaylanan düşüncelerin özeti niteliğindedir. Giriş bölümünde olduğu gibi fazla ayrıntıya girilmeden, kısa ve öz şekilde yazıdaki kapanışı yapacak olan sonuç bölümünde, ana düşünceye son bir vurgu yapılır.
- Son cümlenin başında eğer bağlaç varsa bu bağlacın anlam inceliğine dikkat edilmelidir. (Bağlaçların anlam incelikleri ile ilgili ayrıntılı bilgiyi "Bağlaçlar" başlığında bulabilirsiniz.)

1. Örnek:

Romantizm, akılcılığa tepki niteliğinde doğmuş bir düşünce akımıdır. Pek çok tepkisel entelektüel akım gibi romantizm de ----. Akılcılık öncelikle kentlerde oluşup kentin damgasını taşıdığından romantikler kenti yapay olarak nitelendirip doğanın sıcaklığına sığındılar. Akılcılık Orta Çağ'ı küçümsemişti, romantikler ise bu dönemi yüceltip akla karşı kırdı bulduklarına inandıkları işlenmemiş insan duygularına ve ahlakına bağlandılar. Neticede iki akım da doğa kavramını değerler listesinin en başına koyordu ama doğadan anladıkları şey birbirinin tam karşıtıydı.

Bu parçada boş bırakılan yere düşüncenin akışına göre aşağıdakilerden hangisi getirilmelidir?

- A) karşısında durduğu akımın olumsuz özellikler yanında olumlu özellikler de taşıdığının farkındaydı
- B) insan duyarlılığındaki anlamsız farklılıkların aşıldığına ve tamamen bir kenara bırakıldığına işaret ediyordu
- C) başlangıçta sınırlı sayıda aydının ilgisini çekse de zamanla daha geniş kitleleri etkisi altına almayı başardı
- D) kendi düşünsel gövdesini, karşısında olduğu akımın öne sürdüğü değerleri tersine çevirerek oluşturdu
- E) insan aklının özgürleşmesinde etkisi olan pek çok sanatçı ve düşünürün yoğun emeğiyle geliştirildi

Yanıt: D

2. Örnek:

Yazmaya hevesli bir genç olarak ünlü yazarın evine vardığımda çok heyecanlıyım. Çünkü kitaplarına hayran olduğum bu yazarın söyleyeceği tek bir cümle bile benim için yol gösterici olacaktı. "Siz romanlarınızı yazarken en çok neye dikkat ediyorsunuz?" diye sordum ürkererek. Biraz düşündükten sonra: "Romanlarımdaki kişilerin bana benzememesine." dedi ve sürdürdü konuşmasını: "Onlar kendilerine benzemeliler. Sözcükler de bana değil, onlara ait olmalı." dedi. Ünlü yazarla yaptığım bu konuşmayla romana ilişkin çok temel bir gerçeği kavramıştım. ----.

Bu parçanın sonuna düşüncenin akışına göre aşağıdakilerden hangisi getirilmelidir?

- A) İyi bir yazarın ürettiği karakterler, romancının kendisiyle ilgili gerçekleşmemiş olasılıkları yokladığı oranda başarılı oluyordu
- B) Roman türünde sadece karakterleri üretmek değil, onlarla gerçek dünya arasında sağlam bağlar kurmak da önemliydi
- C) Romancının yarattığı karakterlerin kendilerine has bir kişiliğe ve o kişiliği yansıtan bir söyleme sahip olmaları gerekliydi
- D) Romancının kendi kurmaca kişileriyle kurduğu ilişki, olayların nasıl gelişeceğinin de önemli bir habercisiydi
- E) Yazarın ürettiği kurgusal kimliklerin birbiriyle uyumlu olması, okur tarafından benimsenmesini de sağlıyordu

Yanıt: C

8. YERİ DEĞİŞTİRİLMESİ GEREKEN CÜMLELER

Beş cümleden oluşan bir paragrafta, yerleri değiştirilen iki cümlenin bulunması gereken bir soru tipidir.

Bu soru tipinin soru kökü yalnızca şudur: Parçanın anlamlı bir bütün oluşturması için numaralanmış cümlelerden hangi ikisi yer değiştirmelidir?

ÇÖZME YÖNTEMİ

Önce I numara ile gösterilen cümlenin, parçanın giriş cümlesi (ilk cümle) olup olmadığı kontrol edilir.

İlk cümle; kendinden önce bir cümlenin olmasını gerekli kılan bağlayıcı bir öge (ama, fakat, çünkü, bununla beraber, bu yüzden, dolayısıyla, bunu, şunları vb.) ile başlamaz, anlatılacak veya işlenecek konuyla alakalı genel bir hüküm içerir.

- -Eğer I numaralı cümle, giriş cümlesi özelliği göstermiyorsa yani kendinden önce bir yargıya bağlı olduğu izlenimi veriyorsa o zaman "I" numaranın geçtiği seçeneklerden biri doğru yanıtımızdır.
- -Eğer I numaralı cümle giriş cümlesi özelliği gösteriyorsa anlamsal ve sözcüksel bağa dikkat ederek cümleleri birbirine bağlamalıyız.

- Sözcükleri ustalıkla kullanma yeteneğiyle ün salmış arkadaşlarımız olmuştur.
- Kullandıkları dille çok sıkıcı konuları bile özel bir renge büründürebildikleri için onların e-postalarını veya telefon mesajlarını da keyifle okuruz.
- Örneğin, ünlü Çek yazar **Franz Kafka**, gündüzleri sigorta memuru olarak çalışan biriymiş.
- Her gün aramızda gördüğümüz bu insanların önemli bir yazar olabileceğini aklımıza getirmeyiz.
- Onun arkadaşları da içerdiği ince mizah ve zarif üslubu nedeniyle, yazdığı rapor ve tutanakları sabırsızlıkla beklermiş.

Yukarıdaki numaralandırılmış cümlelerin anlamlı bir bütün oluşturabilmesi için hangileri yer değiştirmelidir?

- A) I ve II B) I ve V C) II ve III D) III ve IV E) IV ve V

Yanıt: D

- I. **Düşünmeye** ayırdığımız zaman kontrolsüz bir şekilde arttıkça eylem alanımızı daraltır ve yapacağımız işleri farkında olmadan **biriktirmeye** başlarız.
- II. İş hayatında öngöremediğimiz bir sorunla karşılaşmamak için her şeyi en ince ayrıntısına kadar **düşünür**, benzer konuları inceler, karşılaştırırız.
- III. Kafamızı kaldırıp önümüzde tamamlanması gereken iş **yığını** görünce bir anda ne yapacağımızı şaşırırız çünkü işleri sıraya koymak zorlaşmıştır.
- IV. Belli bir düzen izlemeyi bırakıp biriken işleri ya son anda ya da gecikmeli olarak tamamlamaya başlarız ve işi teslim etmenin yarattığı kısa süreli rahatlamalarla avunuruz.
- V. Erteleme, stres, sıkıntı, kısa süreli rahatlama şeklinde devam eden bu döngüde hem işe başlamak zorlaşır hem de ilk adımı atamamanın yarattığı stres, kişinin öz güvenini zedeler.

Bu parçada numaralanmış cümlelerin anlamlı bir bütün oluşturabilmesi için hangilerinin birbiriyle yer değiştirmesi gerekir?

- A) I ve II B) I ve V C) II ve IV D) III ve IV E) III ve V

Yanıt: A

9. PARAGRAF OLUŞTURMA

Karışık sırada verilen beş cümlelerin, anlamlı ve kurallı bir bütün oluşturacak şekilde sıralanması gereken soru tipidir.

Bu soru tipinin soru kökü şunlardan biridir:

Karışık sırada verilen cümleler anlamlı bir bütün oluşturacak biçimde sıralandığında baştan ... cümle hangisi olur?

Karışık sırada verilen cümleler anlamlı bir bütün oluşturacak biçimde sıralandığında sondan ... cümle hangisi olur?

ÇÖZME YÖNTEMİ

1. Önce parçanın ilk cümlesini belirleyelim.

İlk cümle; kendinden önce bir cümlelerin olmasını gerekli kılan bağlayıcı bir öge (ama, fakat, çünkü, bununla beraber, bu yüzden, dolayısıyla, bunu, şunları vb.) ile başlamaz, anlatılacak veya işlenecek konuyla alakalı genel bir hüküm içerir.

2. Sonra anlamsal ve sözcüksel bağa dikkat ederek cümleleri birleştirelim.

Paragraf oluşturma sorularında da -paragrafta yer değiştirmesi gereken cümleleri bulma sorularında olduğu gibi- en çok işinize yarayacak olan sözcüksel bağ "son-baş" kuralıdır yani bir cümlelerin sonunda bahsi geçen, vurgulanan söz veya söz grubunun, bir sonraki cümle başında yer almasıdır.

DİKKAT

Paragraf oluşturma soru tipinde çok zorlanana tavsiyem şudur: Giriş cümlesini bulduktan sonra kalan dört cümleyi ikiye bölün. Grupladığınız cümlelerden hangisinin genel içerikli olup giriş cümlesine yakın olması gerektiğine bakıp sıralamayı yapınız.

1. Örnek:

- I. Ayrıca, sinema salonunda bulunan kişilerin reklam başlayınca televizyonda olduğu gibi kanal değiştirme, başka işlerle meşgul olma gibi şansları bulunmamaktadır.
- II. Sinema, bir reklam ortamı olarak televizyonla benzeşmektedir.
- III. Bu durum, izleyicilerin beyaz perdedeki reklamları başından sonuna değin izlemesini zorunlu kılmakta ve reklamın etkisini daha da yükseltmektedir.
- IV. Çünkü sinema salonlarının sahip oldukları dev ekranlar, gelişmiş ses donanımları, izleyiciler üzerinde reklamları oldukça etkili kılmaktadır.
- V. Ancak sinemada yayımlanan reklamlar, izleyicilerin ilgisini çekmede televizyondan daha başarılıdır.

Yukarıdaki numaralandırılmış cümleler anlamlı bir bütün oluşturacak biçimde sıralandığında hangisi sonuncu cümle olur?

- A) I B) II C) III D) IV E) V

Yanıt: C

2. Örnek:

- I. Kötü adamların sinemadaki yeri, yıllarca göz ardı edildi.
- II. Ancak bu konuda çok ileri gidilmesi, tanıtımlarda bazı belirsizliklere sebep oluyor.
- III. Fragmanlarda kötü adamların fazlaca öne çıkarılması, filmin başrolünün kime ait olduğu sorusuyla kafaları karıştırıyor mesela.
- IV. Bunun için olsa gerek, film tanıtımlarının neredeyse tamamını kötü adamlar üzerinden yapıyorlar artık.
- V. Neyse ki yıllar sonra yapımcılar, onların değerini geç de olsa anladılar.

Yukarıdaki numaralandırılmış cümleler bir paragraf oluşturacak şekilde sıralandığında hangisi baştan ikinci olur?

- A) I B) II C) III D) IV E) V

Yanıt: E

10. BİR METNE BAĞLI BİRDEN FAZLA SORU İÇEREN SORULAR

ÖSYM'nin tüm sınavlarında Türkçe sorularının son 6 ilâ 8 sorusu bir metne bağlı birden fazla soru içeren sorulardır. Bu sorularda verilen bir metnin ana düşüncesi, yardımcı düşüncesi, anlatım biçimi, metindeki ayrıntıya yönelik bir bilgi, altı çizili bir söz öbeğinin metne kattığı anlam vs. sorgulanmaktadır.

Bir metne bağlı birden fazla soru içeren sorular, kaçırılmaması gereken sorulardır. Çünkü bir metin okuyup iki veya üç soru işaretleme imkânı vermektedir.

İki veya üç sorunun cevabı bir metinde gizli olduğu için de ister istemez bu sorular, tekli sorulara göre daha uzundur. Ama anlam bilgisinde hatırlamanız gereken şu olmalı: “Bir paragraf uzunsa kolaydır, kısa ise özlüdür!”

ÇÖZME YÖNTEMİ

Bir metne bağlı birden fazla soru içeren sorularda, “soru kökleri” önceliklidir. Bu nedenle önce soru kökleri okunmalı, parçada bulunması gerekenler belirlenmeli ondan sonra parça okunmalıdır. Ama parçayı okurken ne arayacağınızı da unutmamalısınız.

24. – 26. soruları aşağıdaki parçaya göre cevaplayınız. → Bu uyarıyı görünce önce soru köklerine bakmalısın.

Tarihte ilk defa Sümerler mal veya hizmet karşılığında, takas dışında, sabit ve değerli bir nesne olması gerektiğine inanarak arpayı kullanmışlardı. Örneğin birkaç et parçası için birkaç kiloluk arpa ödemişlerdi. Arpayı bugünkü paranın niteliğinde kullanmaya insanları yönlendirmek ilk başlarda zor olsa da zamanla arpanın kullanımı giderek yaygınlık kazandı. Ancak arpayı hem depolamak hem de bir yerden bir yere götürmek zor olduğundan insanlar yeni arayışlara yöneldi, bu da paranın gelişiminde bir kırılma noktası oldu. Yaklaşık MÖ 3000'de para olarak Mezopotamya'da gümüş şekel kullanılmaya başlandı. Sonra hepimizin bildiği üzere Lidyalılar, ön yüzünde kraliyet armaları bulunan ilk madeni parayı bastı. Lidyalılardan bugüne birçok şey değişti ancak insanların paraya karşı duydukları koşulsuz güven hep aynı kaldı. Öyle ki karşılığında sadece bir avuç banknot alacaklarını bile bile limon satmaya, üç yaramaz çocuğa bakıcılık yapmaya ve hatta bereketli bir tarlayı gözden çıkarmaya razı oldular. Uzun vadeli politik, toplumsal ve ekonomik ilişkiler ağı sonucunda para; gündelik hayatın vazgeçilmez bir gerçeği hâline geldi. Çünkü insanlar kolektif imgelem ve varsayımın icatlarına inanmanın getirdiği konfor ve iktidarı arzuladı.

24. Bu parçada altı çizili sözle anlatılmak istenen aşağıdakilerden hangisidir?

25. Bu parçaya paranın tarihsel serüveninde aşağıdakilerden hangisinin rolü olmamıştır?

- A) Pratik muhafaza edilmesi
- B) Kolay taşınabilir olması
- C) Ortak bir güven duyulması
- D) Dayanıklı bir metal kullanılması
- E) Ticari açıdan önemli görülmesi

Soru kökü olumsuz olduğu için seçeneklere de göz atmakta ve aranacak sözcüklerin altını çizmekte fayda vardır.

26. Bu parçada parayla ilgili olarak aşağıdakilerden hangisine değinilmiştir?

24. – 26. soruları aşağıdaki parçaya göre cevaplayınız.

Tarihte ilk defa Sümerler mal veya hizmet karşılığında, takas dışında, sabit ve değerli bir nesne olması gerektiğine inanarak arpayı kullanmışlardı. Örneğin birkaç et parçası için birkaç kiloluk arpa ödemişlerdi. Arpayı bugünkü paranın niteliğinde kullanmaya insanları yönlendirmek ilk başlarda zor olsa da zamanla arpanın kullanımı giderek yaygınlık kazandı. Ancak arpayı hem depolamak hem de bir yerden bir yere götürmek zor olduğundan insanlar yeni arayışlara yöneldi, bu da paranın gelişiminde bir kırılma noktası oldu. Yaklaşık MÖ 3000'de para olarak Mezopotamya'da gümüş şekel kullanılmaya başlandı. Sonra hepimizin bildiği üzere Lidyalılar, ön yüzünde kraliyet armaları bulunan ilk madenî parayı bastı. Lidyalılardan bugüne birçok şey değişti ancak insanların paraya karşı duydukları koşulsuz güven hep aynı kaldı. Öyle ki karşılığında sadece bir avuç banknot alacaklarını bile bile limon satmaya, uç yaramaz çocuğa bakıcılık yapmaya ve hatta bereketli bir tarlayı gözden çıkarmaya razı oldular. Uzun vadeli politik, toplumsal ve ekonomik ilişkiler ağı sonucunda para; gündelik hayatın vazgeçilmez bir gerçeği hâline geldi. Çünkü insanlar kolektif imgelem ve varsayımın icatlarına inanmanın getirdiği konfor ve iktidarı arzuladı.

24. Bu parçada altı çizili sözle anlatılmak istenen aşağıdakilerden hangisidir?

- A) Birer toplumsal sözleşmeye dönüşen buluşların insana bahışladığı düşünülen güç ve rahatlık
- B) Sosyal bir varlık olarak insanın aidiyet ve mülkiyet ihtiyaçlarını tatmin etmeye yönelik sistem
- C) Dünyadaki ekonomik düzeni kolay bir şekilde sürdürmeyi sağlayan pratik ve güvenli anlaşma biçimi
- D) Finans ilişkilerini birbirine bağlayan, ortaya çıkabilecek sorunları hızla çözen hayali ve kalıcı sözleşme
- E) Ortak yaşamın ekonomik boyutunu soyutluk ve karmaşadan kurtaran somutlaştırma girişimi

Yanıt: A

25. Bu parçaya paranın tarihsel serüveninde aşağıdakilerden hangisinin rolü olmamıştır?

- A) Pratik muhafaza edilmesi
- B) Kolay taşınabilir olması
- C) Ortak bir güven duyulması
- D) Dayanıklı bir metal kullanılması
- E) Ticari açıdan önemli görülmesi

Yanıt: D

26. Bu parçada parayla ilgili olarak aşağıdakilerden hangisine değinilmmiştir?

- A) Banknot şeklinde kullanılmaya başlandığı zamana
- B) Kimi toplumlarda saygınlık göstergesi olarak kabul edildiğine
- C) Yaşam için mutlak gerekli bir araç olarak benimsendiğine
- D) Alternatifi olabilecek bir sistem bulmanın zorluğuna
- E) Maddi değerinin belirlenmesinde ticari unsurların rolüne

Yanıt: C

ANLATIM BOZUKLUĞU

Kültür ve iletişim aracı olan dil; yazılı dil ve konuşma dili olarak karşımıza çıkar. Yazma; medeniyetlerin şekillenmesinde, kültür aktarımında ve fikirlerin etkili iletişiminde vazgeçilemeyen bir araçtır. Metindeki hatalar, verdiğimiz bilginin önemini gölgeler. Kötü yazım, iyi bilimin yayımlanmasını engeller veya geciktirir. Yazılanların eksik veya yanlış anlaşılması, toplumsal ve kültürel hayatı olumsuz yönde etkiler. Bir televizyon veya radyo programında dil bilgisel ya da toplumsal kurallar ihlal edildiğinde, izleyici/dinleyiciler iletilmek istenenleri yanlış anlayabilirler. Bu nedenle yazım söz konusu olduğunda duru, anlaşılır bir dil kullanılması gerekir. Kurulan bir cümle dahi olsa kullanılan ögeler eksiksiz, sözcükler ve ekler yerli yerinde olmalı; verilmek istenen mesaja uygun sözcükler seçilmeli, anlam belirsizliğine neden olacak bir cümle kurulmamalıdır.

Bir metindeki ifadelerin anlamsal olarak birbirleriyle uyumu bağdaşıklık, dil bilgisel olarak uyumu ise bağlaşıklık adını alır. Bu nedenle biz de anlatım bozukluklarını iki ana başlık altında değerlendireceğiz.

Anlatımda "x" yanlış, "✓" doğru anlamındadır.

A. DİL BİLGİSİNE DAYALI ANLATIM BOZUKLUKLARI

B. ANLAMA DAYALI ANLATIM BOZUKLUKLARI

I) TAMLAMALARLA VE TAMLAMA EKLERİYLE İLGİLİ ANLATIM BOZUKLUĞU

II) ÖGELERLE İLGİLİ ANLATIM BOZUKLUĞU

- 1) SÖZCÜĞÜN ANLAMINA UYGUN KULLANILMAMASI
- 2) ANLAMCA ÇELİŞEN SÖZCÜKLERİN BİR ARADA KULLANILMASI
- 3) GEREKSİZ SÖZCÜK KULLANIMI VE SÖZCÜK TEKRARI
- 4) SÖZCÜĞÜN YANLIŞ YERDE KULLANILMASI
- 5) DEYİM VE ATASÖZLERİYLE İLGİLİ ANLATIM BOZUKLUKLARI
- 6) MANTIK YA DA SIRALAMA YANLIŞLARI
- 7) NOKTALAMA HATASI

A. DİL BİLGİSİNE DAYALI (BAĞLAŞIKLIK) ANLATIM BOZUKLUKLARI**1) TAMLAMALARLA VE TAMLAMA EKLERİYLE İLGİLİ ANLATIM BOZUKLUĞU**

- 1) BİR SIFATIN VE BİR ADIN ORTAK TAMLANANA BAĞLANMASI ANLATIMI BOZAR.
- 2) ÇOĞUL ANLAMI TAŞIYAN BİR SIFATTAN SONRA GELEN AD ÇOĞUL OLURSA ANLATIMI BOZAR.
- 3) TAMLAYAN EKİ (-İN, -İN, -UN, -ÜN) EKSİKSE ANLATIMI BOZAR.
- 4) TAMLAYAN SÖZCÜK EKSİKLİĞİ BELİRSİZLİK OLUŞTURURSA BU EKSİKLİK ANLATIMI BOZAR.
- 5) GEREKSİZ İYELİK EKİ KULLANIMI ANLATIMI BOZAR.

1) BİR SIFATLA BİR ADIN ORTAK TAMLANANA BAĞLANMASI ANLATIMI BOZAR.

Sıfat tamlamalarında iyelik eki yokken isim tamlamalarında iyelik eki olmak zorundadır. Bu nedenle her ikisini de aynı tamlanana bağlamak anlatımı bozar.

- ✗ epik ve aşk şiirleri
- ✗ fen ve sosyal bilgiler
- ✗ Boğazlar stratejik ve Karadeniz'le Akdeniz arasındaki ticaret açısından önemlidir.

2) ÇOĞUL ANLAMI TAŞIYAN BİR SIFATTAN SONRA GELEN AD ÇOĞUL OLURSA ANLATIMI BOZAR.

Bir isim; sayı sıfatları, bazı belgisiz sıfatlar veya çokluk anlamı taşıyan sıfatlarla nitelenirse isim tekil olmak zorundadır.

- ✓ Bazı → insanlar emek vermeden yemek yemek istiyor.
- ✗ Birçok → insanlar emek vermeden yemek yemek istiyor.
- ✓ Birçok insan emek vermeden yemek yemek istiyor.

3) TAMLAYAN EKİ (-İN, -İN, -UN, -ÜN) EKSİKSE ANLATIMI BOZAR.

Tamlayanı ile tamlananı arasına sözcükler girmiş belirtili isim tamlamalarında, tamlayan eki yazmamak anlatım bozukluğudur.

- ✗ İnsan; sevgi, mutluluk, yaşama arzusu gibi nitelikleri hep olmuştur.
- ✗ Eleştirmen, bir sanatçı titizliğiyle yazarın üslubuna yaklaşması gerekir.

4) TAMLAYAN SÖZCÜK EKSİKLİĞİ BELİRSİZLİK OLUŞTURURSA BU EKSİKLİK ANLATIMI BOZAR.

Tamlayanı zamir olan belirtili isim tamlamalarında tamlayan düşebilir. Fakat tamlayan "senin, onun veya onların" olduğunda bazı cümlelerde anlam belirsizliği olur. Bu anlam belirsizliği de bir anlatım bozukluğudur. Bu anlatım bozukluğu, tamlayan yazılarak giderilir.

- ✗ Sorularını inceledikten sonra yayınevine fikrimi söylerim.

Aşağıdaki örneklerde de anlam belirsizliğinden kaynaklanan anlatım bozukluğu vardır:

- ✗ "Geçen gün erkek arkadaşını Kızılay'da gördüm."
- ✗ "Resimlerini hâlâ saklıyorum çalışma odamda."
- ✗ "Dün, telefonda bana ne söylediğini hatırlamıyorum. "

5) GEREKSİZ İYELİK EKİ KULLANIMI ANLATIMI BOZAR.

İyelik /tamlanan eki, isim tamlamalarında tamlanan sözcükte görülen bir ektir. Tamlama kurulmadığında cümlede bir kelimeye iyelik eki kullanmak anlatım bozukluğudur.

- ✗ " Mutluluk onu keşfetmesini bilenler için bir hazinedir."
- ✗ "Kadın, araba kullanmasını bilmiyor."
- ✗ Daha düz yolda yürümesini beceremiyorsun.

II) ÖGELERLE İLGİLİ ANLATIM BOZUKLUĞU

- 1) YÜKLEM YANLIŞLIĞINDAN VE EKSİKLİĞİNDEN KAYNAKLANAN ANLATIM BOZUKLUKLARI
- 2) EK EYLEM EKSİKLİĞİNDEN KAYNAKLANAN ANLATIM BOZUKLUKLARI
- 3) ÖZNE YANLIŞLIĞINDAN VEYA EKSİKLİĞİNDEN KAYNAKLANAN ANLATIM BOZUKLUKLARI
- 4) ÖZNE-YÜKLEM UYUŞMAZLIĞINDAN KAYNAKLANAN ANLATIM BOZUKLUKLARI
- 5) TÜMLEÇ EKSİKLİKLERİNDEN KAYNAKLANAN ANLATIM BOZUKLUKLARI
- 6) ÇATI UYUŞMAZLIĞINDAN KAYNAKLANAN ANLATIM BOZUKLUKLARI
- 7) EYLEMSİ EKSİKLİĞİNDEN KAYNAKLANAN ANLATIM BOZUKLUKLARI
- 8) YARDIMCI EYLEMİN GEREKSİZ KULLANIMINDAN KAYNAKLANAN ANLATIM BOZUKLUKLARI

Dil bilgisinde cümle türleri konusunda sıralı ve bağlı cümlelerde öge ortaklığı varsa bunlara “bağımlı” cümleler, öge ortaklığı yoksa bunlara da “bağımsız” cümleler demiştik. İşte öğelerin eksikliğinden veya yanlışlığından kaynaklı anlatım bozukluğu sorularında da “bağımlı gibi görünen ama aslında bağımsız olan cümlelere” dikkat etmeniz gerekmektedir.

340

1) YÜKLEM YANLIŞLIĞINDAN VE EKSİKLİĞİNDEN KAYNAKLANAN ANLATIM BOZUKLUKLARI

Sıralı ve bağlı cümlelerde “yüklem” ortak olabilir. Ama yüklem, ortak kullanım anlatım açısından sıkıntı yaratıyorsa cümlelerin anlatımı bozulur.

- ✗ Bazen ben sizin ayağınıza basacağım, bazen siz benim ayağıma.
- “Bazen ben sizin ayağınıza basacağım, bazen siz benim ayağıma basacağım.”
- ✓ Bazen ben sizin ayağınıza basacağım, bazen siz benim ayağıma basacaksınız.
- ✗ “Sanatçının ne romanında ne de hikâyelerinde, yaşamın güzelliğini anlatan bir cümleyle rastlayamazsınız.”
- ✓ Sanatçının ne romanında ne de hikâyelerinde, yaşamın güzelliğini anlatan bir cümleyle rastlayabilirsiniz.

Not: Cümlede “hiç, hiçbir, hiçbir zaman, hiç kimse, kimse” gibi sözcüklerin olumsuz yüklem gerektirdiği; “her, her şey, hepsi, her zaman, herkes” gibi sözcüklerin olumlu yüklemle kullanılabileceği hesaba katılmalıdır.

- ✗ “Hepimiz suspus olmuştuk; birbirimize tedirgin gözlerle bakıyor, bir şey söylemiyorduk.”

2) EK EYLEM EKSİKLİĞİNDEN KAYNAKLANAN ANLATIM BOZUKLUKLARI

Ek eylem (idi, imiş, idir) ve ek eylemin olumsuzu değil sözcüğü, isim soylu söz veya söz gruplarının cümlede yüklem olarak kullanılmasını sağlar; yine ek eylem (idi, imiş, ise) kip eki almış fiillerin birleşik zamanlı çekimlerini oluşturmak için kullanılır.

Eğer sıralı veya bağlı isim cümlelerinde ek eylem ortak kullanılmışsa her iki cümle de ya olumlu ya da olumsuz olmalıdır. Cümlelerin biri olumlu, diğeri olumsuzsa ek eylem ortak kullanılamaz.

✗ Hikâyenin kurgusu ilgi çekici ama kahramanlarının gerçek hayatla ilgisi olmadığından inandırıcı değildi.

✓ Hikâyenin kurgusu ilgi çekici di ama kahramanlarının gerçek hayatla ilgisi olmadığından hikâye inandırıcı değildi.

Eğer sıralı veya bağlı fiil cümlelerinde ek eylem ortak kullanılmışsa her iki cümlede de öznesi aynı olmalıdır.

✗ Ben her sabah erken kalkıyor, kardeşim ise sürekli geç kalkıyordu.

3) ÖZNE YANLIŞLIĞINDAN VEYA EKSİKLİĞİNDEN KAYNAKLANAN ANLATIM BOZUKLUKLARI

Sıralı, bağlı veya birleşik cümlelerde ortak kullanılan özne anlam sıkıntısına sebep olursa cümleye yeni bir özne eklenmelidir.

Birleşik cümle: Dağcıların belindeki ip gevşeyince düşme tehlikesiyle karşılaştılar.

Bağlı cümle: ✗ Geminin yükü boşaltıldı ve kalın halatlarla rıhtıma bağlandı.

Bağlı cümle: ✗ Bu yılki genel tekrarların düzenlenmesini de Bayram ve Ramazan Hoca sağladı ve oldukça verimli geçti.

Sıralı cümle: ✗ Sarı saçlarına deli gölümü bağlamışım, çözülüyor Mihriban.

4) ÖZNE-YÜKLEM UYUŞMAZLIĞINDAN KAYNAKLANAN ANLATIM BOZUKLUKLARI

Cümledeki özne ve yüklem, “olumluluk-olumsuzluk, tekillik-çoğulluk ve şahıs bakımından” birbirine uyması gerekir.

Olumluluk – Olumsuzluk Uyumu

Bir cümlede özne, olumlu ise yüklem de olumlu; özne, olumsuz ise yüklem de olumsuz olmak zorundadır.

✓ Herkes elinden geleni yapıyor, kimse kolayla kaçmıyordu.

Tekillik – Çoğulluk Uyumu

a) Özne insansa tekil de de olsa çoğul da olsa yüklem tekil de çoğul da olabilir.

✓ **Özne tekil- yüklem tekil:** Çocuk bahçede oynuyor.

✓ **Saygı, nezaket veya küçümseme bildirmek için kullanılırsa “özne tekil- yüklem çoğul” olabilir:** Kaymakam Bey, köyümüze ziyarete gelecekler.

✓ **Özne çoğul-yüklem tekil:** Çocuklar bahçede oynuyor.

✓ **Özne çoğul-yüklem çoğul:** Çocuklar bahçede oynuyorlar.

b) Özne sayı sıfatlarıyla çokluk bildirdiğinde yüklem tekil olur.

✗ İki öğrenci seni sordular.

c) Her, herkes, hepsi, kimse, hiçbir, birkaç, çoğu gibi belirsizlik sözcükleri özne olursa yüklem tekil olur.

✗ Birkaç komşu kadın, kapının önünde tatlı tatlı sohbet ediyorlardı.

✗ Herkes kime ikinci defa güvenmemesi gerektiğini bilmelidirler.

✗ Kimse onun dediğine inanmıyor, ona güvenmiyorlardı.

d) Bir cümlede birden fazla özne varsa ve bu öznelerin biri I. tekil kişi (ben) ise yüklem I. çoğul kişiye (biz) göre çekimlenir.

- ✓ Ben ve sen iyi anlaşıyoruz. ✓ Ben ve Ali iyi anlaşıyoruz. ✓ Ben, sen ve Ali iyi anlaşıyoruz.

e) Organ, bitki, hayvan, zaman isimleri ile cansız varlıkların çoğulları, eylem isimleri özne olduklarında yüklem tekil olur.

- ✗ Gözler kalbin aynasıdır.
- ✗ Çiçeklerim ben yokken kurumuşlar.
- ✗ Kediler evi dağıtmışlar.
- ✗ Evin her yeri kirlenmişler.
- ✗ Günler bir türlü geçmek bilmiyorlar.
- ✗ Bizim evde gülüşmeler sabaha kadar sürerler.

f) Cansız varlıklara insani özellikler kazandırılırsa yani çoğul olan özne kişileştirilirse yüklem çoğul olabilir.

- ✓ Çiçeklerim her sabah benimle sohbet ederler.

5) TÜMLEÇ EKSİKLİKLERİNDEN KAYNAKLANAN ANLATIM BOZUKLUKLARI

Türkçe üç tür tümleç vardır: dolaylı tümleç (yer tamlayıcısı), zarf tümleci, düz tümleç (nesne).

Sıralı, bağlı ve birleşik cümlelerde tümleç (dolaylı tümleç, nesne, zarf tümleci) kullanılması gereken yerde kullanılmamışsa anlatım bozulur.

Tabii ki bir tümlecin birden çok yüklem için ortak kullanımı mümkündür. Ancak bu ortak tümleç sıralı veya bağlı cümlelerde, yüklemelerden birine dahi uymazsa veya tümleç yazılmazsa cümlede anlatım bozukluğu oluşur.

a) Dolaylı Tümleç Eksikliği

Dolaylı tümleç, cümlede yönelme (-e), bulunma (-de), uzaklaşma (-den) bildirerek yüklemi tamamlayan ögedir.

- ✗ Bu sözleri söyleyen büyükleri çocuklar ne dinlerler ne inanırlar.
- ✗ Hikâyelerin alanını genişleten, yeni açılımlar getiren kitaplar yayımlanıyor son yıllarda.
- ✗ Gerçeğin gündelik düzenini değiştirmek veya başka açıdan bakmak elimizde olsaydı keşke.
- ✗ Ressamın amacı, doğayı terbiye etmek, biçim vermektir.
- ✗ Onun şiirlerine bir sözcük dahi eklenemeyeceği gibi, bir sözcük dahi çıkarılamaz.

b) Zarf Tümleci Eksikliği

Zarflar cümlelerin anlamını çeşitli yönlerden (zaman, sebep, tarz, yön, miktar, şart vb.) tamamlayan ve sınırlayan ögelerdir.

Cümlede “hep, daima, her zaman vb.” zaman zarfları kullanıldığında yüklem olumlu, “asla, hiçbir zaman, katiyen vb.” zaman zarfları cümlede kullanıldığında yüklem olumsuz çekimlenir.

Seni hep sevdim ve vazgeçmedim.

- ✗ Edebiyat, hiçbir zaman diğer sanat dallarından faydalanma yoluna gitmemiş; kaynağını hayattan almıştır.

c) Edat Tümlenci Eksikliği

Edat tümlençleri, “neyle, neye/kime göre, ne/kim için, ne gibi, neyden beri vb.” soruların yanıtıdır. Edat tümlençleri birçok kaynakta zarf tümlenci kabul edilmektedir. Özellikle birden fazla yargısı bulunan cümlelerin içinde “ile” vasıta eki alması gereken bir yargı varsa ve bu cümlede kullanılmamışsa anlatım bozukluğu ortaya çıkar.

- ✗ Öğretmen, sınıf ortamında çocukları sürekli eleştirip, alay ediyorsa orada sağlıklı bir eğitim ve öğretimin varlığından söz edilemez.

d) Nesne Eksikliği

Nesne, yüklem yapıldığı işten etkilenendir. Belirli bir varlığı karşılayan ve belirtme hâli eki alan nesneler belirtili nesnedir, bir türü karşılayan ve belirtme hâli eki almayan nesneler ise belirtisiz nesnedir. Birden fazla yargılı cümlelerde nesne kullanılması gerekirken nesneyi kullanmamak da anlatım bozukluğuna sebep olur.

- ✗ Radyoda duygusal bir melodi çalıyor, ben de mırıldanıyordum.
- ✗ Öğretmen, öğrencilerin duygu ve düşüncelerine katılmasa da onlara değer vermeli ve hoşgörüsüyle karşılamalıdır.
- ✗ Aldığınız üründen memnun değilseniz bir hafta içinde getirip paranızı alabilirsiniz.

6) ÇATI UYUŞMAZLIĞINDAN KAYNAKLANAN ANLATIM BOZUKLUKLARI

Öznesi olan bir cümlemin yüklemi etken, dönüşlü veya işteş olabilir ama edilgen olmaz. Ya öznesi olan cümlemin yüklemi etken, dönüşlü veya işteş yapılırsa ya da cümlede özne kaldırır ve yüklem edilgen olursa anlatım bozukluğu da giderilmiş olur.

- ✗ Her birimiz, hiç olmazsa yoksulluğun bir parçasını sona erdirebilmek için ufak bir şey yapıabilir.
- ✓ Her birimiz, hiç olmazsa yoksulluğun bir parçasını sona erdirebilmek için ufak bir şey yapabiliriz.
- ✓ Hiç olmazsa yoksulluğun bir parçasını sona erdirebilmek için ufak bir şey yapılabilir.

Birleşik cümlelerde fiilimsiler kendi aralarında ve yüklemle çatısı birbirine uyumlu olmalıdır. Yani fiilimsi etken ise yüklem de etken olmalı veya fiilimsi edilgen ise yüklem de edilgen olmalıdır.

- ✗ Deyimler saatlerce, konusarak anlat amayacak şeyleri, bir söz ya da cümleyle anlatır.
- ✗ Kıymeti bilimeden yaşanan yıllar, koklamadan atı an güllere benzer.
- ✗ Bu yoldan gidilirse aradığınız adrese varırsınız.

7) EYLEMSİ EKSİKLİĞİNDEN KAYNAKLANAN ANLATIM BOZUKLUKLARI

Sıralı, bağlı veya birleşik cümlelerde fiilimsiler ortak kullanılabilir. Ama fiilimsilerin ortak kullanımında “olumluluk-olumsuzluk” duruma dikkat edilmelidir.

- ✗ Adamın aslında iyi niyetli ve hain olmadığını öğrenince hepimiz vicdan azabı duymaya başlamıştık.
- ✗ Suçlamaların yersiz ve doğru olmadığını söyle.

8) YARDIMCI EYLEMİN GEREKSİZ KULLANIMINDAN KAYNAKLANAN ANLATIM BOZUKLUKLARI

Türkçede isim soylu sözcükler, yardımcı eylemlerden biriyle bir araya gelerek cümlede yüklem görevinde kullanılabilir. Fakat doğrudan yapım eki alarak da yüklem olarak kullanılabilen bir kelimenin yardımcı eylem olarak çekimlenmesi bazı kaynaklarda anlatım bozukluğu -tartışılır bir bilgi olsa da- kabul edilir.

- ✗ Olumsuz cümleler hiçbir zaman bana etki etmez.
- ✗ Erdal çok güvenilir bir insandır, bu nedenle hiçbir zaman ondan kuşku etmemelisin.

B. ANLAMA DAYALI (BAĞDAŞIKLIK) ANLATIM BOZUKLUKLARI

- 1) SÖZCÜĞÜN ANLAMINA UYGUN KULLANILMAMASI
- 2) ANLAMCA ÇELİŞEN SÖZCÜKLERİN BİR ARADA KULLANILMASI
- 3) GEREKSİZ SÖZCÜK KULLANIMI VE SÖZCÜK TEKRARI
- 4) SÖZCÜĞÜN YANLIŞ YERDE KULLANILMASI
- 5) DEYİM VE ATASÖZLERİYLE İLGİLİ ANLATIM BOZUKLUKLARI
- 6) MANTIK YA DA SIRALAMA YANLIŞLARI
- 7) NOKTALAMA HATASI

1) SÖZCÜĞÜN ANLAMINA UYGUN KULLANILMAMASI

Aynı kökten türeyen ama aralarında anlam incelikleri bulunan veya anlamca birbirini karşıladığı düşünülen sözcüklerin birbirinin yerine kullanılması, cümlelerin anlam bütünlüğünü bozar.

resim ≠ fotoğraf	ücret ≠ fiyat	ayrım ≠ ayrıntı
uygun ≠ uyumlu	yakın ≠ yaklaşık	deneyim ≠ deneme
bağımlı ≠ bağlı	özgü ≠ özgün	etken ≠ etkin
tarih ≠ yıl	azımsamak ≠ küçümsemek	öğrenim ≠ öğretim

- ✗ Ailesinden aldığı güvenle derslerinde başarılı oldu.
- ✗ Yazar, hikâyelerinde kendisine özgün bir üslup oluşturmuştur.
- ✗ Yazar, eski öyküleri azımsayıp onların çocukların dahi ilgi duymayacağı masallar olduğunu söylemiş.
- ✗ Aldığım elbisenin aynadaki yankısına hayran kalmamak elde değil.

2) ANLAMCA ÇELİŞEN SÖZCÜKLERİN BİR ARADA KULLANILMASI

Bir cümlede anlamca birbiriyle çelişen ifadelerin kullanılması cümlelerin anlam bütünlüğünü bozar. Bu ifadelerde genellikle kesinlik ihtimal çelişkisi görülür.

- ✗ Son yapıtında doğa ile ilgili şiirlerin hiç değilse birçoğuna yer vermesi gerekiyordu.
- ✗ Deneme çözerken mutlaka böyle bir soruyla karşılaşmış olmalıdır.
- ✗ Şüphesiz Aslı'nın evi bana yakın olsaydı birkaç gün ben de kalırdı belki o.
- ✗ Öğretmenliğe başlayalı aşağı yukarı tam on beş yıl oldu.

3) GEREKSİZ SÖZCÜK KULLANIMI VE SÖZCÜK TEKRARI

Bir cümlede anlamları aynı olan veya anlamca biri diğerini içeren sözcüklerin birlikte kullanılması anlatım bozukluğuna yol açar.

- ✗ Ben de seninle aynı düşünceleri paylaşıyorum.
- ✗ Aynı konuyu ele alan bir sürü sanat eseri vardır ama konunun işlenişi sanatçıdan sanatçıya göre değişir.
- ✗ Sonu sert ünsüzle biten sözcükler ünlü ile başlayan bir ek aldığında sondaki sert ünsüz yumuşar.
- ✗ Sana böyle söylemesinin nedeni, seni ne kadar çok sevdiğini söylemek içindir.
- ✗ Herkes bir yılın sonunda kendisiyle ilgili öz eleştiri yapmalıdır.

4) SÖZCÜĞÜN YANLIŞ YERDE KULLANILMASI

Bir sözcüğün, ilişkili olduğu sözcüğün yanında kullanılmaması, bir belirsizlik ortaya çıkaracağı için anlatımı bozar.

- ✗ Bir haftadır kaybolan dolap anahtarını dershanenin her yerinde arıyorum ancak hâlâ bulamadım.
- ✗ Müge Anlı her zaman ilk aklına geleni söylüyor.
- ✗ Bazıları hiç düşünmeden her ağına geleni söylüyor.

350

5) DEYİM VE ATASÖZLERİYLE İLGİLİ ANLATIM BOZUKLUKLARI

Deyimler ve atasözleri anlamsal olarak kalıplaşmıştır. Bu nedenle bu kalıp sözleri oluşturan hiçbir sözcük, eş anlamlısıyla dahi yer değiştiremez. Deyimler çekimlendiklerinde deyimini oluşturan sözcükler kendi aralarında yer değiştirebilirken atasözlerinde sözcükler kendi aralarında yerlerini dahi değiştiremez. Bu durumlar ihlal edilirse anlatım bozulur. Ayrıca cümlede kullanılan bu kalıp sözler, cümlede anlatılmak istenen mesaja da uyumlu olmalıdır.

- ✗ Olayı yatıştıracağın yerde yangına suyla gidiyorsun.
- ✗ Elmas'ın dili açılmıştı; o, çıt çıkarmadan bakıyordu sadece. (Dili açılmak, herhangi bir sebeple konuşmayan kimsenin konuşmaya başlamasıdır.)
- ✗ Adamın yere bakanından, suyun sakın akanından kork.

6) MANTIK YA DA SIRALAMA YANLIŞLARI

Bir cümle, temel mantık ilkelerine uygun olmalıdır. Yoksa anlatım bozukluğu yapılmış olur.

✗ Onunla değil karavan kiralayıp yurt içinde gezmek, dünya turuna bile çıkılmaz.

✗ Tavla oynamayı bırak, satranç oynamayı bile bilmiyor.

Karşılaştırma Hataları:

Bazı cümlelerden iki farklı anlam çıkabilmektedir. Bu tip karşılaştırma bildiren cümlelerdeki anlatım bulanıklığı giderilmediği takdirde anlatım bozukluğu ortaya çıkar.

“Hayvanlara işkence yapan yaratıklara sizden daha çok kızıyorum.” cümlesinde iki anlam bulunmaktadır:

1. Hayvanlara işkence yapan yaratıklara, size kızdığımдан çok kızıyorum.
2. Hayvanlara işkence yapan yaratıklara, siz de kızılıyorsunuz ama ben daha çok kızıyorum.

7) NOKTALAMA HATASI

Bir kelimenin kendisinden sonra gelen kelime veya kelime gruplarıyla yapı ve anlam bakımından bağlantısı olmadığını göstermek ve anlam karışıklığını önlemek için virgül kullanılır.

- ✗ Bu gece eğlenceleri içlerine sinmedi.
- ✗ Yabancı çocuğa kendi dilinde bir şey sordu.
- ✗ Genç kız arkadaşını her zaman destekledi.
- ✗ Kadın gazetecinin sorularını yanıtlamak istemedi.
- ✗ Yaralı doktoru bir yerlerden tanıyor gibiydi.